

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДІЯЛЬНОСТІ ДСБЕЗ
ТА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ДЛЯ ЇЇ ПІДРОЗДІЛІВ

*Тези доповідей та повідомлень учасників
Всеукраїнської науково-практичної конференції*

2 березня 2012 р.

Львів
2012

УДК 351.741(477)(063)
ББК 67.401.133.12
А 43

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 6 від 27 лютого 2012 р.).*

*Упорядник
Лозинська Ірина Ярославівна,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії вивчення
проблем протидії економічній злочинності
Львівського державного університету внутрішніх справ*

А 43 **Актуальні проблеми діяльності ДСБЕЗ та підготовки фахівців для її підрозділів:** тези доповідей та повідомлень. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – 416 с.

У збірнику представлено тези доповідей та повідомлень, які внесені до програми науково-практичної конференції «Актуальні проблеми діяльності ДСБЕЗ та підготовки фахівців для її підрозділів», що відбулася у Львівському державному університеті внутрішніх справ 2 березня 2012 р.

Матеріали опубліковано в авторській редакції.

УДК 351.741(477)(063)
ББК 67.401.133.12

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2012

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО
ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ
ДСБЕЗ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

(ВСТУПНЕ СЛОВО)

Шановні колеги! Вітаю вас на вже традиційному науковому форумі економістів і юристів, що відбувається на базі Львівського державного університету внутрішніх справ.

Право та економіка завжди були і залишаються тими важелями, які регулюють напрями і темпи розвитку держави, але якими водночас намагаються скористатися «нечисті на совість і руку» особи. Чим вищий рівень економічного розвитку держави і правового забезпечення її функціонування, тим вишуканішими стають методи і способи порушення узаконених типів суспільних відносин.

Не таємниця, що сучасною тенденцією є збільшення кількості саме економічних злочинів. Тому діяльність служби, що протистоїть економічній злочинності, набуває такої значущості у суспільному житті.

Як слушно зауважив у зверненні до працівників ОВС Міністр внутрішніх справ України Віталій Захарченко, робота ДСБЕЗ потребує суттєвої активізації, зусилля працівників підрозділів цієї служби мають скеровуватися на розкриття найнебезпечніших злочинних посягань, ретельне супроводження бюджетних коштів і вжиття необхідних заходів для недопущення їх розкрадання або нецільового використання.

З огляду на зазначене, не залишаються осторонь цієї проблеми науковці Львівського державного університету внутрішніх справ, адже наш навчальний заклад – своєрідний осередок плідної співпраці правників-теоретиків і практиків. Сьогодні ця співпраця відбуватиметься у формі науково-практичної конференції під назвою «Актуальні проблеми діяльності ДСБЕЗ та підготовки фахівців для її підрозділів».

До участі в її роботі нарівні з науковцями вищих навчальних закладів долучилися представники багатьох практичних підрозділів. Серед учасників конференції – посадовці Департаменту Державної служби боротьби з економічною злочинністю, Головного управління боротьби з організованою злочинністю, а також практичні працівники підрозділів ДСБЕЗ із Дніпропетровської, Івано-Франківської, Запорізької, Кіровоградської, Київської, Львівської, Одеської, Полтавської, Черкаської та інших областей.

Серед навчальних закладів, науково-педагогічні працівники яких зацікавилися темою конференції, – Національна академія внутрішніх справ, Одеський державний університет внутрішніх справ, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка, Харківський національний університет внутрішніх справ, Донецький юридичний інститут МВС України, Національна академія Служби безпеки України, Рівненський інститут Київського університету права НАН України, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Таке коло зацікавлених осіб дасть змогу обговорити найважливіші наукові та практичні проблеми у сфері правоохорони та правозахисту держави та її громадян від економічних злочинів.

Під час конференції хотілося б звернути вашу увагу на думку керівництва міністерства, зокрема, щодо необхідності зважати на особливості вчинення порушень у житлово-комунальній сфері, оскільки вона є потужним джерелом створення суспільної напруги. Потрібно й надалі вести системну роботу з виявлення хабарників і корупціонерів, які злочинними діями підривають віру в державу та її спроможність вирішити проблеми громадян.

Окремим питанням постає необхідність наукового обґрунтування реформування МВС, у тому числі підрозділів ДСБЕЗ. Так, наприкінці 2011 року в Національній академії внутрішніх справ відбулося засідання комісії з розробки проекту Концепції реформування органів внутрішніх справ України, до участі в якому були запрошені представники й відомчих навчальних закладів, і практичних підрозділів ОВС. Водночас до підготовки проекту цієї Концепції були залучені представники наукових шкіл навчальних закладів відомчої системи, серед яких відповідну роботу виконували працівники і нашого вишу.

Як уже зазначалося, проблематика конференції отримала позитивний резонанс і викликала зацікавлення у науковому світі й серед практиків; було зареєстровано понад 100 заявок, які ми об'єднали у тематичні секції. Загалом для обговорення винесено питання:

- нормативно-правового забезпечення діяльності підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю;
- вдосконалення чинного національного законодавства у цій сфері;
- інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю;
- правової, кримінологічної та криміналістичної характеристики злочинів та інших порушень у сфері економіки;

- методичного забезпечення діяльності підрозділів ДСБЕЗ за пріоритетними напрямками;
- взаємодії підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю з іншими підрозділами та правоохоронними органами;
- вдосконалення механізму підготовки фахівців для підрозділів ДСБЕЗ у вищих навчальних закладах МВС України.

Звертаю вашу увагу на те, що під час конференції добре було би спільно обговорити можливість удосконалення структури ДСБЕЗ, налагодити тісну співпрацю не лише між суміжними підрозділами ОВС, а й із відомчими навчальними закладами, представниками законодавчих органів щодо законопроектної діяльності у сфері інтересів підрозділів ДСБЕЗ, регіональними органами влади, громадськими організаціями. Водночас надзвичайно важливо дотримуватися основного принципу МВС – «Людина понад усе»; тобто слід орієнтуватися на задоволення потреб громадян, захист їхніх інтересів, повагу до найціннішого – людського життя, честі та гідності наших співвітчизників.

Отож, щиро вітаю Вас із можливістю поспілкуватися в колі однодумців, бажаю скористатися нагодою і налагодити широкомасштабну мережу інформаційного взаємообміну для вирішення спільних проблем.

Успіхів вам, цікавих ідей, плідної роботи!

М.М. Цимбалюк,
*ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ,
генерал-лейтенант міліції,
доктор юридичних наук*

У.В. Андрейчук,
*доцент кафедри економічної безпеки,
кандидат економічних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Для України проблема інвестиційного забезпечення є однією з найскладніших. Її вирішення в умовах дефіциту власних фінансових ресурсів неможливе без залучення іноземних інвестицій. Дослідження проблеми інвестування економіки завжди знаходиться у центрі уваги. Це зумовлено тим, що інвестиції торкаються найглибших основ господарської діяльності, визначають процес економічного зростання в цілому.

Проблеми інвестицій та їхнє значення і вплив на національну економіку розглядають такі вітчизняні вчені, як В. Геєць, М. Денисенко, Я. Жалило, А. Музиченко, А. Пересада, Н. Татаренко, В. Федоренко та інші. Серед зарубіжних учених, дослідження яких присвячені даній проблемі, необхідно назвати Л.Дж. Гитмана, У. Шарпа.

На сьогодні Україна має значні проблеми залучення іноземного капіталу. Традиційно до них відносять такі: політичну нестабільність, громіздке й недосконале законодавство і систему оподаткування (інвестиційний клімат), бюрократію та корупцію, можна і назвати ще кредитний рейтинг. Спробуємо проаналізувати кожен з цих проблем.

Політична нестабільність. Звісно інвестор буде почуватися невпевнено, коли політичний курс країни змінюється майже щодня. Невідомо яку політику провадитиме нова влада, а слабка економіка України не завжди може запропонувати такі швидкі і високі прибутки, щоб ризикувати капіталом.

Громіздке й недосконале законодавство. Так громіздке, так недосконале, але давайте придивимося до трьох основних нормативних актів, що регулюють діяльність іноземних інвесторів в Україні: Декрет Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування», Закон України «Про іноземні інвестиції» та Закон України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження». До укладання останнього документу в перших двох ми бачимо майже повну всюдозволеність для іноземних інвесторів і відсутність будь-якої протекції для національного виробника.

Система оподаткування? Система оподаткування – недосконала, але через недосконалість залишає багато способів її обійти, було б тільки бажання.

Бюрократія та корупція – жахлива проблема нашого адміністративного апарату. Справді тут все закладено ще у нашому пострадянському менталітеті, а також у малій заробітній платі мілким та середнім посадовцям. Але якщо казати відверто, то корупція часто слугує шляхом для лобіювання певних питань інвесторами, тому, як бачимо, коментувати це явище можна по-різному.

Щодо **кредитного рейтингу**, то за оцінками Standard & Poor's, Moody's та FitchRatings Україна має кредитний рейтинг ВВІ, що відповідає відсотковій ставці при кредиті 11%. Звісно проти 2–5% європейських країн – це великий показник, але як стверджує А.Яценюк: «В Україні є інвестиційний рейтинг. Категорія інцест-рейтингу обраховується в залежності від агентства, що ставить рейтинг. В Україні він – позитивний і я не бачу умов казати, що Україна – поза інвестиційним рейтингом» [1, с. 7]. Справа в тім, що значна частина «погіршення» інвестиційного клімату в Україні – вигадана. Так наприклад прийняття Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» у порівнянні з періодом, коли цього закону не було, звісно, є погіршенням, але слід враховувати, що такі закони – світова практика і те, що вони були введені у нас в країні пізніше – не привід називати це «погіршенням» інвестиційного клімату. Також проблема в тому, що багато крупних інвесторів з приходом на нові ринки, де ще не склалися певні відносини починають тиснути на уряд, щоб створити собі ще більш вигідні умови. А коли їм відмовляють, то вони починають обурюватись та кричати про поганий інвестиційний клімат. **Проаналізуємо статистичні дані:** загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, вкладених в Україну, на 1 січня 2011 р. склав 40 млрд. 026,8 млн. дол., що на 12,4% більше обсягів інвестицій на початок 2009 р. та в розрахунку на одну особу становив 872,6 дол.

Інвестиції надійшли зі 125 країн світу. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає понад 81% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 8 млрд. 593,2 млн. дол., Німеччина – 6 млрд. 613 млн. дол., Нідерланди – 4 млрд. 002 млн. дол., Російська Федерація – 2 млрд. 674,6 млн. дол., Австрія – 2 млрд. 604,1 млн. дол., Сполучене Королівство – 2 млрд. 375,9 млн. дол., Франція – 1 млрд. 640,1 млн. дол., Сполучені Штати Америки – 1 млрд. 387,1 млн. дол., Віргінські Острови, Британські – 1 млрд. 371 млн. дол. та Швеція – 1 млрд. 272,3 млн. дол.

Найбільш інвестиційно привабливими в Україні залишаються підприємства оптової торгівлі і посередництва в торгівлі – 996,3 млн. дол. (15,0% загального обсягу інвестицій) і підприємства харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів – 988,3 млн. дол. (14,8%). Інтерес у нерезидентів також викликають підприємства машинобудування (виробництво машин, електричного, транспортного та електронного устаткування) – 597,3 млн. дол. (9,0%), транспорту і зв'язку – 524,8 млн. дол. (7,9%), металургії та оброблення металу – 338,0 млн. дол. (5,1%), хімічної та нафтохімічної промисловості (хімічне виробництво, виробництво гумових та пластмасових виробів) – 319,3 млн. дол. (4,8%), а також організації, що здійснюють фінансову діяльність – 490,9 млн. дол. (7,4%), операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам – 347,9 млн. дол. (5,2%). Слід зазначити, що підприємства промисловості отримали майже половину загального обсягу інвестицій – 3314,6 млн. дол. У підприємства колективної форми власності спрямовано іноземних інвестицій на суму 4970,2 млн. дол. (74,7% загального обсягу), у підприємства, що є власністю інших держав, – 1567,9 млн. дол. (23,5%), державної форми власності – 52,1 млн. дол. (0,77%), приватної та комунальної – відповідно 65,2 млн. дол. (1,0%) та 2,2 млн. дол. (0,03%). Іноземні інвестиції вкладено у 9442 підприємства України. Серед регіонів провідні місця за обсягами інвестицій продовжують утримувати м. Київ – 2123,4 млн. дол., Дніпропетровська – 598,4 млн. дол., Київська – 473,7 млн. дол., Запорізька – 442,0 млн. дол., Донецька – 434,2 млн. дол., Одеська – 361,7 млн. дол., Львівська – 304,9 млн. дол., Харківська – 267,9 млн. дол. області та Автономна Республіка Крим – 224,2 млн. дол. У зазначені регіони спрямовано 78,5% обсягу інвестицій [2, с. 39–41].

За надійністю інвестування згідно різних оцінок Україна займає 143 місце серед 170 країн світу. Тому в першу чергу постає питання про створення сприятливого інвестиційного клімату для вітчизняних та іноземних інвесторів [3, с. 61].

Сьогодні важливим напрямком впливу приватизаційних процесів на інвестування є більша можливість залучення прямих іноземних інвестицій. Відомо, що переважна більшість іноземних інвесторів звикла працювати в цивілізованому ринковому середовищі і при виборі об'єкта інвестування віддає перевагу приватизованому сектору економіки. В Україну надзвичайно повільно надходять прямі іноземні інвестиції, їх сучасний обсяг аж ніяк не відповідає ні потребам вітчизняної економіки, ні потенціалу іноземних інвесторів. Звичайно, економіка України може виходити з кризового стану і структурно перебудовуватись за рахунок власних резервів, але за оцінкою деяких спеціалістів

термін такого виходу може становити близько двадцяти років. Було б нерозважливо не враховувати багатий світовий досвід і не використовувати прямі іноземні інвестиції для підтримки життєво важливих господарських структур [4, с. 73–74]. Україні за останні роки не вдалося отримати мінімально необхідний рівень іноземних інвестицій, а потреба в них за різними оцінками сягає 40–50 млрд. дол. США. На перший погляд, при рівних умовах залучення іноземних інвестицій в Україну вкладається їх значно менше в абсолютному відношенні і в розрахунку на душу населення [5, с. 7]. Основна причина такого становища полягає в тому, що будь-якого потенційного інвестора, насамперед, хвилює збереження його вкладень. Іншими словами, гарантії з боку держави – імпортера капіталів на випадок «політичної плутанини». Для потенційного інвестора також необхідна впевненість у незворотності ринкових перетворень. В Україні такої гарантії не можуть дати владні структури, навпаки, серед них існують значні сили, що воліли б і далі здійснювати перекачку вітчизняного капіталу за кордон.

В ринкових умовах держава повинна перейти від єдиного джерела інвестицій і основного їх виконавця до ролі суб'єкта, який забезпечує загальний сприятливий інвестиційний клімат, що координує інвестиційну діяльність і гарантує збереження об'єктів інвестування. Таким чином, хоча правова система України знаходиться на стадії активної законодавчої діяльності, а правовий інвестиційний процес в Україні регулюється більш ніж десятьма спеціалізованими інвестиційними законами, активної зарубіжної інвестиційної діяльності в Україні не спостерігається. Така тенденція пов'язана не тільки із законодавчою діяльністю, але й з економічними, політичними і соціальними тенденціями. Економічні процеси в Україні мають кримінальну направленість, а тіньовий характер розподільчих і перерозподільних відносин підриває всю систему зацікавленості, надійності і перспективності розвитку інвестиційної діяльності. Крім того, закони про інвестиційну діяльність ні формально, ні змістовно не відповідають вимогам і потребам потенційних інвесторів в ринковій економіці. Надто велика лібералізація економіки в умовах нерозвиненості державного регулювання, низької виконавчої дисципліни і відповідальності призвела до появи анархії і невизначеності в економіці. Низький рівень державного управління призводить до надмірного втручання в процес інвестування державних службовців з метою задоволення власних потреб. В цьому аспекті має неабияке значення тіньовий експорт капіталу, який зменшує вітчизняні інвестиційні можливості. Основу цього явища складає недовіра власників капіталів до економічного режиму, бажання приховати капітали від непомірного оподаткування та посягань криміналь-

них структур. Тіньовий експорт капіталів лежить в основі отримання нелегальних доходів керівниками господарств і працівниками державних установ.

Акумулявання вітчизняного капіталу за кордоном створює гловну проблему – повернення їх у вигляді інвестицій на батьківщину. Це явище має суперечливу властивість. З одного боку, власники капіталу зацікавлені в поверненні коштів на батьківщину, оскільки норма прибутку в Україні з урахуванням можливостей офіційної та тіньової економіки значно перевищує норму прибутку від використання коштів за кордоном. З іншого боку, тіньовий характер капіталу стримує його повернення внаслідок високого ступеня ризику, що пов'язано з необхідністю обґрунтування характеру походження коштів, які використовуються для особистих цілей, закупівлі високоякісної техніки, автомобілів, нерухомості тощо. Крім того, ризик обумовлено ще й необхідністю отримання офіційних кредитних та інвестиційних ресурсів, участі в приватизації, нейтралізації переслідувань тіньової діяльності державними органами. В Україні відсутня програма державного стимулювання іноземного інвестора через механізм участі в процесі приватизації. Механізм приватизації в Україні націлений лише на приватизацію, як на процес зміни власника, тоді як питання інвестицій залишаються поза увагою цього процесу [6, с. 83].

Визначилась галузева структура інвестицій в економіку України. Переважно це сфера послуг та збуту, торгівля та громадське харчування, тобто діяльність, яка не потребує значних початкових інвестицій, має швидку оборотність засобів і розрахована на існуючий великий попит на внутрішньому ринку, а галузі та виробництва, які дійсно потребують негайних інвестицій залишаються поза увагою інвесторів.

Політична і фінансова стабільність необхідна, але недостатня умова для активізації іноземного інвестування. Потрібен відповідний рівень прибутковості вкладень як у проект в цілому, так і для іноземного інвестора зокрема. Якщо норма прибутку в будівництві об'єкта в західноєвропейських країнах складає 38,6%, то в Україні відповідно 21%. Ліквідувати цей розрив не можна ніяким чином, оскільки економіка іноземних країн також не стоїть на місці. Але скоротити розрив, створити найвищу норму прибутковості капіталовкладень можна за рахунок структурної перебудови економіки через механізм залучення іноземних інвестицій під наукомісткі технології [6, с. 85].

Підсумовуючи сказане зауважимо, що інвестиційне середовище на сьогодні не сприяє пошукванню інвестиційної діяльності в Україні. Зокрема, велика частка тіньового сектора, низький рівень віддачі на вкладення. В той же час прямі іноземні інвестиції сьогодні для Украї-

ни є надзвичайно необхідними і можуть стати «рятівним колом» на шляху до побудови цивілізованого суспільства. Тому будемо надіятися, що новий уряд, зробить все можливе для того, аби стимулювати приплив таких інвестицій в Україну.

1. Самовалов В. Що стримує залучення іноземних інвестицій? / В. Самохвалов // Урядовий кур'єр. – 17 лютого 2010. – №85. – С. 7.

2. Дані державного комітету статистики. Розділ «Інвестиції» 2009–2010 рр.

3. Мельник О.О. Інвестиційний клімат в Україні / О.О. Мельник // Фінанси України. – 2010. – №8. – С. 61–65.

4. Омелянович Л.А. Сучасні проблеми і перспективи інвестиційної діяльності в Україні / Омелянович Л.А., Філіпенко Т.В., Гладкова О.В. // Фінанси України. – 2010. – №6. – С. 73–78.

5. Колосов О. Іноземні інвестиції в економіку України: користь чи небезпека? / О. Колосов // Економіка України. – 2010. – №8. – С. 6–12.

6. Лазебник Л.Л. Інвестиційний клімат та економічна мотивація іноземного інвестування в Україні / Л.Л. Лазебник // Фінанси України. – 2010. – № 4. – С. 82–88.

Д.К. Антонов,
*оперуповноважений сектору ДСБЕЗ
Красногвардійського РВ ДМУ ГУ МВС України
в Дніпропетровській області*

ОСОБЛИВОСТІ ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ ОВС ЩОДО ВІЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ АВТОРСЬКОГО Й СУМІЖНИХ ПРАВ

Проблемність виявлення зазначених злочинів полягає в тому, що для того, щоб успішно здійснювати оперативний пошук ознак цих злочинів, співробітники ДСБЕЗ повинні мати уявлення про їх сутність і завдання, знати місце їх здійснення, напрямки використання негласного апарату, можливості інших служб ОВС, мати навички ведення особистого пошуку з виявлення осіб, фактів і предметів, що представляють оперативний інтерес і зазначена діяльність повинна містити у собі: безпосередньо збір первинної інформації; перевірку (аналіз) інформації, що надійшла; використання перевіреної інформації.

Варто враховувати, що організація оперативного пошуку фактів порушення авторського і суміжних прав має свої особливості, так як у силу специфіки даних злочинних зазіхань не завжди можливо говори-

ти про оперативний пошук на певному об'єкті. Зокрема, представляється мало результативним «відпрацювання» житлового масиву з метою встановлення осіб, що здійснюють незаконне використання об'єктів авторського і суміжних прав.

Основні напрями оперативного пошуку:

– встановлення фактів розповсюдження контрафактних товарів (примірників творів) за їхніми відмітними ознаками: невідповідність інформації про товари (роботи, послуги) реальним його властивостям і якості або послугі, що надається; відсутність повної інформації про товари (роботи, послуги) в приватного підприємця (працівника торговельного підприємства). У технічній документації, доданої до товарів (робіт, послуг), на етикетках, маркуваннях не вказаний вичерпний перелік інформації про товари (роботи, послуги)¹ і виробника; зберігання на складі підприємства продукції сумнівної якості з метою залучення її в господарський обіг; недостовірна реклама, де присутні невідповідні дійсності відомості про споживчі властивості і якість товару (примірнику твору), вартості (ціні) товару на момент розповсюдження реклами; реалізація товару без ліцензій (сертифікату відповідності), контрольних марок (сертифікаційних марок) і знаків відповідності державним стандартам; нанесення штрих-коду легального виробника на товар сумнівної якості; розбіжність відомостей про якість товару або його виробника в сертифікаті відповідності й на упаковці; наявність у продажі немаркованих товарів і продукції, які підлягають обов'язковому маркуванню марками акцизного збору, спеціальними марками або знаками відповідності, захищеними від підробок; перекручування на етикетці виробника продукції; відпуск з оптового складу продукції сумнівної якості без відповідного оформлення видаткових документів або за підробленими товарно-транспортними накладними; використання підроблених сертифікатів якості продукції; наявність підробленого ліцензійного договору з фізичною або юридичною особою; відсутність ліцензійного договору з правовласником; перевезення немаркованих товарів і продукції без супровідних документів; наявність значної кількості скарг із боку споживачів на адресу товаровиробників на якість випущеної ними продукції; відсутність у продавця сертифікату якості продукції; реалізація продукції за цінами нижче її собівартості тощо.

– виявлення характерних для певного способу вчинення злочинів дій за конкретними відмітними ознаками. У цей час існує безліч спо-

¹ Перелік відомостей, що мають інформацію про товари (роботи, послуги), передбачений ст. 4, 6 Закону України від 15. 12. 1993 р. № 3682-ХІІ «Про захист прав споживачів» (зі змінами та доповненнями) / ВВР, 1994, № 1, ст. 1.

собів незаконного використання об'єктів авторського і суміжних прав, тому що ці об'єкти постійно розвиваються (удосконалюються), і у зв'язку із цим способи теж періодично видозмінюються. Тому й конкретні відмітні ознаки дій характерні для кожного певного способу вчинення даних злочинів періодично видозмінюються.

– виявлення даних, що вказують на причетність конкретної фізичної або юридичної особи до вказаних злочинів. Одержання такого роду інформації завжди є підставою для її наступної оперативної перевірки шляхом проведення оперативно-розшукових заходів. Даними, що вказують на причетність конкретної фізичної особи до вказаних злочинів можуть бути відомості про його біографію, спосіб життя й характер діяльності, у тому числі: про наявність судимості за вказані злочини; входження в коло зв'язків засуджених порушників авторського і суміжних прав, що особливо діяли в складі злочинного угруповання; пошуки й закупівля матеріалів і комплектуючих, необхідних для реалізації контрафактної продукції (поліграфії, пакувальних коробок, целофану, голограм, ідентифікаційних марок тощо.); недоведеність причетності до даних злочинів за раніше закінченими розслідуванням кримінальним справам або припиненим оперативно-розшуковим справам; наявність, придбання або виготовлення документів прикриття у вигляді різних ліцензійних угод, договорів, дозволів, листів, прокатних посвідчень; пропозиції про збут екземплярів творів на умовах, істотно більш вигідних, чим звичайні для даного товару тощо.

У первинній інформації, що надійшла оперативному співробітникові, можуть міститися дані не на конкретну фізичну особу, яка причетна до порушення авторського права, а на підприємство (фірму), що здійснює виробництво контрафактної продукції. Пошуковими ознаками, що вказують на можливу причетність підприємства до виробництва й поширення контрафактної продукції, можуть бути відомості як про саме підприємство (фірму), так і його комерційну діяльність, зокрема: відсутність відомостей про реєстрацію даного підприємства, одержання ним ліцензії на вид діяльності (при необхідності), відсутність у різних каталогах і базах даних правовласників, відсутність договорів із замовниками-правовласниками; розбіжність юридичної адреси, за якою розташовується організація, з фактичним місцезнаходженням приналежних їй виробничих потужностей, приховання інформації про місце розташування виробничих і складських приміщень (території інших підприємств, спеціальні пропускні й парольні системи доступу, використання приміщень режимних підприємств); закупівля значних обсягів професійного встаткування для тиражування контрафактних товарів, матеріалів і комплектуючих, наявність на терито-

рії неврахованого дорогого встаткування; розбіжність зазначених вихідних даних на вкладишах або обкладинках (коробках) з даними правовласників, з реквізитами фірми, відсутність договорів із замовниками-правовласниками тощо.

У цих випадках, поряд з перевіркою інформації, що надійшла, приймаються заходи щодо встановлення засновників або керівників даної фірми, їх наступній негласній перевірці на причетність до порушень авторського права.

Перераховані вище ознаки характеризують так звані підпільні структури, але на практиці можливий відпуск контрафактної продукції й на цілком легальних підприємствах. У випадку, коли встаткування легального підприємства використовується для випуску грубих підробок, із продукції, як правило, знищується вся інформація, що ідентифікує виробника. І навпаки, якщо підприємство за власною ініціативою випускає «додаткову» партію, партія яких раніше була замовлена правовласником, така продукція в точності відповідає за зовнішнім виглядом легальній.

Практика ОРД підрозділів ДСБЕЗ у цілому показує, що найбільш ефективними формами пошукової роботи є особистий пошук і використання негласних співробітників. Саме оптимальна розстановка негласного апарату, поліпшення його якісного складу, дотримання вимог конспірації й регулярності проведення зустрічей є ключовим питанням удосконалювання пошукової діяльності оперативних співробітників, що спеціалізуються на виявленні й розкритті зазначених злочинів.

Якщо отримана первинна інформація містить ознаки підготовлюваного, вчиняемого або вчиненого злочину, це є підставою для проведення оперативно-розшукових заходів щодо її оперативної перевірки відповідно до п. 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Оперативно-розшукові заходи щодо виявлення й фіксації злочинних дій порушників авторського і суміжних прав доцільно проводити одночасно на всіх об'єктах (місце тиражування зазначеної продукції, склад зберігання передбачуваної контрафактної продукції, пункти реалізації).

Найбільш ефективними оперативно-розшуковими заходами, що проводяться при виявленні й документуванні фактів порушення авторського і суміжних прав, є *оперативна закупівля, візуальне спостереження, дослідження предметів і документів, зняття інформації з каналів зв'язку, застосування інших технічних засобів отримання інформації*. На жаль, доводиться констатувати, що сучасні оперативно-

технічні засоби застосовуються в ході виявлення й документування даних злочинів недостатньо активно. Як показало опитування співробітників ДСБЕЗ, ними приблизно тільки в 40% випадків використовуються вказані засоби у процесі виявлення й документування вказаних злочинних дій.

На наступному етапі оперативного пошуку фактів порушень авторського і суміжних прав – *етапі перевірки (аналізу) отриманої первинної інформації* встановлюється істинність отриманої інформації й при необхідності проводяться додаткові пошукові заходи.

Відомості, що містять пошукові ознаки про розглянуту категорію злочинів, можуть бути отримані в процесі безпосереднього виявлення продукції, що має ознаки контрафактності, оперативним співробітником у місцях її тиражування (виготовлення, копіювання) або торгівлі; а також у процесі обміну інформацією й взаємодії оперативних співробітників ОВС з працівниками митних органів, що контролюють і інших державних органів тощо.

Невідповідність результатів перевірки інформації початковим відомостям про факти порушень авторського і суміжних прав, отриманих у ході оперативного пошуку, може бути викликано різними причинами. Можлива ситуація, коли особа, від якої виходить первинна інформація, сумлінно помиляється щодо її вірогідності. Також, як показує практика, нерідкі випадки навмисної передачі оперативному працівникові свідомо неправдивих відомостей за різними мотивами (помста, дворушництво, перевірка злочинним елементом виниклих підозр про зв'язок негласного співробітника з ОВС і ін.).

Крім того, у ході перевірки інформації, що надійшла, про факти порушення авторського і суміжних прав, необхідно встановлювати правовласника або його представника, який підтвердив свої повноваження його представляти. Це викликано необхідністю з'ясування оцінки правовласників характеру заподіяного збитку й одержання підтверджувальних документів на авторське або суміжні права.

На заключному етапі пошукової діяльності з виявлення фактів порушень авторського і суміжних прав необхідно визначитися з можливостями *використання отриманої перевіреної інформації*.

По-перше, у тому випадку, коли отримані дані свідчать про наявність ознак розглядаємих злочинів і є вказівка на гласні джерела одержання доказів, такі дані є підставою для порушення кримінальної справи й прийняття до винних мір, передбачених законом. У цьому випадку залежно від конкретних обставин можливий напрямок перевіреного матеріалу за належністю, (наприклад: у слідчі підрозділи ОВС або прокуратури) для прийняття рішення у відповідності зі ст. 94, 95

КПК України згідно зі ст. 97 КПК України. *Коли гласним шляхом розкрити зазначений злочин важко, або неможливо, первинна інформація про факти порушення авторського і суміжних прав може бути реалізована шляхом заведення оперативно-розшукових справ.* Це можна розглядати і як окремих напрямків реалізації первинної інформації.

По-друге, отримана первинна інформація може містити достовірні відомості про факт, що мав місце, порушення авторського і суміжних прав, у якому може не бути ознак кримінально-караного діяння (наприклад: кримінальна відповідальність за ст. 176 КК настає лише у випадку заподіяння значної шкоди потерпілому). У таких випадках можливе притягнення особи, що вчинила дане порушення до адміністративної (ст. 51-2 КУпАП) або цивільно-правової відповідальності (ст.ст. 431, 432 ЦК).

У третій, отримана в результаті оперативного пошуку первинна інформація може бути використана для залучення особи до конфіденційного співробітництва. У цьому випадку можливі два основних варіанти: до конфіденційного співробітництва залучається особа на підставі наявних у відношенні неї компрометуючих матеріалів, а також можливе встановлення в ході оперативного пошуку особи, або кола осіб, які реально можуть входити в довіру й одержувати оперативно-значиму інформацію про діяльність осіб, обґрунтовано підозрюваних у порушенні авторського і суміжних прав.

У зв'язку з викладеним, можна зробити висновки про те, що виявлення вказаних злочинів спряжено з необхідністю володіння певними знаннями в сфері інтелектуальної власності, можливістю доступу до інформації про використання її об'єктів. З огляду на дану обставину, використання первинної інформації про осіб, що володіють подібними якостями, отриманої в ході оперативного пошуку, представляється досить перспективним для формування кваліфікованого негласного апарату для виявлення вказаних злочинів.

Також необхідно відзначити, що протидія інтелектуальному піратству є складним напрямком діяльності підрозділів ДСБЕЗ, тому для досягнення максимальної ефективності в даній роботі необхідна послідовна спеціалізація структурних підрозділів, оперативних груп або окремих співробітників. Тому що на етапі виявлення злочинних дій оперативними співробітниками допускається багато прорахунків і помилок тактичного й правового характеру.

Крім того, необхідно покращити взаємодію підрозділів ДСБЕЗ при виявленні фактів порушень авторського і суміжних прав (а також контрафактної продукції) з правовласниками або організаціями, що представляють інтереси правовласників.

Л.І. Аркуша,
*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри економічної безпеки*

О.О. Дубров,
*магістрант
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)*

ЩОДО СПОСОБІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ КОШТІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

При проведенні складних багатоходових операцій із багатомільйардними сумами легалізація відбувається в декілька етапів, що містять у собі:

- дії злочинців з переривання безпосереднього зв'язку доходів, що легалізуються, із джерелом їхнього походження (1-й етап);
- дії з відділення злочинних доходів від джерела їхнього походження – маскування або заплутування слідів (2-й етап);
- остаточне надання правомірного вигляду володінню, користуванню чи розпорядженню злочинно добутим майном (3-й етап) [3].

Розглянемо більш детально способи, які використовують злочинці на першому етапі легалізації.

1. Організовані обмінні операції грошей на купюри іншої вартості або в іншу валюту без використання банківських рахунків.
2. Операції з трансформації «брудних» доходів у золото, коштовності, антикваріат, твори мистецтва і т.п., минаючи банки.
3. Операції з вкладенням злочинно добутих доходів у банківський сектор. Злочинці, використовуючи кримінальні зв'язки з керівником банку, направляють туди злочинні доходи, «прокручують» нелегальні кошти і отримують значний дохід, що залишається в банку, «чисті» кошти у вигляді грошей або цінних паперів повертаються легалізаторам.
4. Дроблення загальної суми з наступними платежами невеликими частинами на один або кілька банківських рахунків в одному або декількох банках для того, щоб уникнути підозр і процедур перевірок, передбачених законодавством. Поширений спосіб обійти національні й міжнародні норми та рекомендації з виявлення «підозрілих» фінансових операцій.
5. Перерахування грошей на рахунки підставних осіб – знайомих, близьких і родичів. В організованих злочинних співтовариствах з високим ступенем згуртованості й суворою внутрішньою дисципліною грошові кошти можуть міститися і на рахунки осіб, не пов'язаних ро-

динними взаєминами з особами, зацікавленими в тимчасовому переміщенні грошей. Ці дії можуть відбуватися через посередників.

6. Продаж готівки за безготівкові кошти. Поширений спосіб легалізації, при якому «пральні» або спеціально створюються, або використовуються вже створені третіми особами. Роль фірм-посередників полягає в переведенні в готівку коштів, тобто продажу легальним підприємствам «чорної» готівки за безготівкові кошти, за що таким підприємствам виплачуються комісійні, як правило, у розмірі 1–8% від переведеної в готівку суми. Фірми реєструються на підставних осіб: душевнохворих, без визначеного місця проживання, алкоголіків або взагалі за загубленими документами. До моменту виникнення обов'язкового подання звітності й сплати податків коштів на їхніх рахунках уже не залишається [4].

7. Багаторазове переказування грошей на рахунки фірм-посередників. Для більш успішного процесу легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і приховання її слідів, гроші можуть неодноразово переводитися на рахунки фірм-посередників. У цьому випадку схема легалізації виглядає таким чином. Фірма, що незаконно одержала кошти, перераховує їх посередникові, а той, у свою чергу, наступному в ланці і т.д. Таким чином, на банківських рахунках фірм-посередників протягом періоду від декількох днів до місяця акумулюється значна сума, котра у подальшому переводиться за кордон. Після виконання подібних дій фірми-посередники припиняють усі операції на своїх рахунках. При цьому фірми всіх ланок даного ланцюжка є фіктивними, зареєстрованими на підставних осіб. Передача коштів через свої розрахункові рахунки здійснюється недовго, максимум, протягом декількох місяців, тому для слідчих органів дуже важливо в найкоротший термін простежити весь ланцюжок з передачі грошей, щоб, зрештою, вийти на реальних осіб, що одержали гроші.

8. «Залучення» злочинних доходів до легального бізнесу. Злочинна мета досягається шляхом вкладення «брудних» доходів у законний виторг торговельних підприємств, установ побутового обслуговування, фірм, що займаються шоу-бізнесом, видовищними, спортивними, ігровими й іншими розважальними заходами. Як правило, використання такого способу можливо при достатній кількості одержаних доходів, необхідних для постійного процесу легалізації; вилучення доходу у вигляді значних сум. Побічним доказом цього є торговельні центри, ресторани, котрі за своїм асортиментом, методами обслуговування є збитковими (наприклад, магазин у центрі міста з великою кількістю продавців, що реалізують незначний асортимент дорогої продукції).

Існує кілька варіантів даного способу легалізації:

– використання власної організації;

- використання сторонньої організації;
- створення нової фірми [2].

9. Придбання контрольного пакету акцій свідомо збиткових або вже збанкрутілих підприємств. У цьому випадку «брудні» доходи декларуються як нібито одержані легальні доходи.

10. Створення фактично непрацюючих фіктивних підприємств (фірм прикриття) для того, щоб представляти злочинні доходи як їхній законний дохід.

11. Видання вкрай незначного накладу книг (20–30 екземплярів). У вихідних даних зазначається уявний, але дуже значний тираж у 20–30 тис. екземплярів. Потім, під нібито одержаний значний прибуток від уявного продажу неіснуючого тиражу книг, маскуються кримінальні доходи.

12. Укладання фіктивних договорів для створення кінофільмів. При цьому декларується значний, але фактично неіснуючий прибуток, що вуалює злочинне походження доходів.

13. Вигаданий виграш у казино. Надходять численні повідомлення про значні виграші фізичних осіб, перевірити дійсність таких «удач» оперативним службам поки не вдається, кримінальних справ за фактами відмивання злочинних доходів через казино немає. Хоча очевидно, що цей спосіб активно використовується. Однією з причин подібного стану справ є те, що злочинна, добре законспірована угода можлива тільки за попередньою домовленістю з керівниками казино, що найчастіше і здійснюється з метою відмивання злочинних доходів [1].

14. Насильство і погрози насильства, підкуп, шантаж, а також введення в оману керівників і співробітників банківських і небанківських, фінансових та інших установ, організацій, що не є частиною фінансової системи, фірм і організацій, учасників договірних відносин і угод.

15. Купівля майнових та інших цінностей за такими умовами, щоб кожна окрема купівля відбувалася на суму нижче тієї, за якої виникають підозри, що вимагають додаткової перевірки.

16. Укладання фіктивних договорів з консалтинговими й іншими фірмами на виконання різних досліджень, консультацій, прогнозів, проектів у сфері технічної й економічної діяльності. При цьому власне фірми виступають у ролі уявних замовників, а підприємства, контрольовані злочинцями, як виконавці, котрі отримують за свої послуги високі гонорари. Цими гонорарами, підтвердженими сфальсифікованими документами, вуалюються злочинні доходи. Ще значні можливості в злочинців виникають при самостійному створенні фіктивних консалтингових фірм. У цьому випадку суми за уявні послуги досягають ще більших розмірів. Але найістотніша особливість даної ситуації

полягає в тому, що виявити нелегітимність коштів, що відмиваються через ці фірми, занадто складно. Пов'язано це із заплутаністю документації і суб'єктивністю у визначенні гонорарів.

17. Вкладання через брокерів коштів у деривати, що діють на основі цінних паперів. За вказівкою легалізатора брокер створює два спеціальних рахунки і маніпулює ними, купуючи і продаючи на біржі дериватні контракти, не побоюючись зниження курсу акцій.

18. Купівля-продаж нерухомості. За документами з купівлі-продажу видно, що нерухомість купується за ціною набагато нижчою за ринкову, а різницю, без відображення в документах, передають продавцеві цієї нерухомості. Потім вона перепродається вже за ринковою ціною. При цьому угода офіційно фіксується з реальними сумами.

19. Додавання «брудних» коштів на рахунки, призначені для вивезення капіталу за кордон. Ці доходи, одержані від погашення державних цінних паперів, наприклад облігацій позики або державних казначейських зобов'язань, могли легально вивозитися за кордон.

20. Найбільш поширеним способом легалізації, котрий успішно застосовується у всіх сферах, є шахрайські дії, спрямовані на маскування нелегальної природи і джерел виникнення капіталів, що легалізуються. При цьому дані про особу власника злочинних доходів і безпосередніх «відмивачів» не приховуються. Такими способами є: укладання фіктивних договорів обміну, дарування, оренди, оформлення нереальних заповітів, одержання спадщини від родичів.

Знання та розуміння вказаних способів сприятиме ефективному вирішенню завдань, щодо виявлення та розслідування фактів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

1. Аркуша Л.І. Деякі проблеми організації виявлення оперативними підрозділами ОВС України легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом / Л.І. Аркуша // Держава і право: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Пятье Прибужские юридические чтения», Миколаїв, 27-28 листопада 2009 року. – Миколаїв: Іліон, 2009. – С. 282–283.

2. Аркуша Л.І. Деякі форми легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом / Л.І. Аркуша // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. – Одеса: НУ «ОЮА», 2010. – Вип. 40. – С. 142–151.

3. Аркуша Л.І. Етапи легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом / Л.І. Аркуша // Наук. вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ. – Дніпропетровськ, 2010. – № 2. – С. 170–181.

4. Фіктивне підприємництво, шляхи боротьби з ним: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Дудник Л.М., Василичук В.І., Опалінський Ю.В., Мулявка Д.Г.; Нац. акад. держ. податк. служби України. – Ірпінь: ДПС України, 2005. – 192 с.

А.В. Баб'як,
*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки,
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

СКЛАДОВІ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ ДСБЕЗ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

Виходячи з вимог діючих нормативних актів, а також досягнень теорії оперативно-розшукової діяльності, дії щодо розкриття злочинів можна представити як визначену законодавством та відомчими нормативними актами комплексну діяльність органів дізнання і досудового слідства з метою виявлення ознак злочину, викриття винних і притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Вона складається з наступних поступово здійснюваних дій з:

- виявлення фактів злочинів і осіб, причетних до них;
- реагування на первинну інформацію про вчинене протиправне діяння чи те, що відбувається;
- документування дій правопорушників і вирішення інших завдань у межах оперативно-розшукової справи;
- реалізація даних, отриманих під час роботи за ОРС.

Практика боротьби зі злочинами свідчить, що швидке та повне розкриття злочинів можливе лише в поєднанні слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Співвідношення оперативно-розшукової і кримінально-процесуальної діяльності визначається положенням про те, що оперативно-розшукова робота є самостійним видом державно-правової діяльності так само, як і кримінально-процесуальна. Але правове значення їх не однакове. Розкриття злочинів – поняття правове, і тому досягнення цілей розкриття злочинів (у правовому значенні) має носити суто процесуальний характер. Для визнання злочину розкритим у будь-якому випадку необхідна визначена кримінально-процесуальним законом процедура, яка гарантує встановлення істини у справі і виключає притягнення до кримінальної або іншої відповідальності невинних осіб [1, с. 126].

Тільки після перевірки слідчим відомостей, отриманих оперативно-розшуковим шляхом, можна зробити обґрунтований висновок – розкритий або не розкритий злочин.

Аналіз практики боротьби з бюджетними злочинами дозволяє виділити в цьому процесі два аспекти: пізнавальний і діяльний. Пізна-

вальної аспекти означає, що діяльність щодо розкриття злочину є процесом пізнання, дослідження події злочину і пов'язаних з ним обставин. В основі цих досліджень лежать заходи, спрямовані на отримання інформації про ці обставини. Діяльний аспект полягає у проведенні на основі отриманої інформації конкретних заходів, спрямованих на попередження, недопущення вчинення нових злочинів, забезпечення використання отриманих даних при розслідуванні тощо. Аналіз теоретичних положень та практики документування фактів порушень бюджетного законодавства, дозволив встановити обставини, що потребують вирішення, з якими стикаються оперативні працівники під час розкриття бюджетних злочинів.

Вони пов'язані з наступним:

- а) початком збору відомостей про обставини вчинення злочинів стосовно осіб, обгрунтовано підозрюваних в цьому;
- б) плануванням дій щодо викриття винних;
- в) використанням конкретних оперативно-розшукових заходів;
- г) забезпеченням цієї діяльності оперативними джерелами інформації;
- г) документуванням злочинних дій підозрюваних;
- д) реалізацією отриманої оперативної інформації.

На початку дій щодо з'ясування обставин вчиненого бюджетного злочину та викриття винних, певну складність викликає оцінка інформації, що є підставою для заведення оперативно-розшукової справи, у разі чого вимагається встановити:

- наявність інформації, що вказує на ознаки злочину, пов'язаного з порушенням бюджетного законодавства, яка є достовірною (тобто перевіреною та підтверженою);
- наявність істотної суспільної небезпеки діяння;
- неможливість або значну складність припинення або розкриття злочину гласним шляхом.

Ці вимоги обумовлені наступними обставинами:

по-перше, з одного боку, згідно вимог діючого законодавства оперативний працівник зобов'язаний вживати дії оперативно-розшукового характеру з метою виявлення злочину, з іншого – щоб їх вживати, потрібна наявність оперативно-розшукової справи, для заведення якої необхідні підстави, які теж найчастіше отримують оперативним шляхом, виникає замкнуте коло;

по-друге, наявну в оперативного працівника оперативну інформацію про факт (факти) вчинення бюджетного злочину, не завжди можна відразу використати, наприклад, порушити кримінальну справу і притягнути винного до відповідальності. Часто факт порушення бю-

джетного законодавства, що став відомим, не є поодиноким, а пов'язаний з іншими протиправними діяннями як адміністративно-правового, так і кримінально-правового характеру. У такому випадку поспішна легалізація наявної первинної оперативної інформації та ініціація гласного кримінального переслідування може дозволити особам вдатися до знищення слідів вчинення інших протиправних дій. Але водночас не можна нагромаджувати матеріали, вичікуючи, коли підозрюваний вчинить певну кількість злочинних діянь, обґрунтовуючи це «надійністю» документування протиправних дій.

Тому у вирішенні питання про достатність даних для ініціації заведення оперативно-розшукової справи та початку дій у її межах, необхідний розумний, обумовлений логічною доцільністю баланс рішень. Результативність їх багато в чому залежить від грамотних дій ініціатора цих заходів, у плануванні оперативно-розшукових заходів, проведення яких у логічній послідовності дозволить задокументувати факти злочинної діяльності [2, с. 155].

Однак як свідчить практика останнім часом спостерігаються негативні процеси, які ускладнюють діяльність оперативних підрозділів щодо викриття осіб, причетних до вчинення бюджетних злочинів, які обумовлені наступними чинниками:

- недостатнім рівнем володіння спеціальними знаннями в галузі бюджетного права і процесу. Тільки особа, яка вільно орієнтується у бюджетному законодавстві, може успішно протидіяти злочинам у цій сфері;

- низьким професійним рівнем оперативних працівників, що обумовлено тенденцією «омолодження», «плинністю» кадрів оперативного складу, через що не вдається досягти необхідних (сталих) оперативних позицій на об'єкті або у галузі оперативного обслуговування, досконало з'ясувати всі особливості вчинення, приховування та розкриття злочинів;

- відносно невеликим досвідом боротьби (документування фактів протиправної діяльності) зі злочинами, пов'язаними з порушенням бюджетного законодавства, що не дає можливості напрацювати відповідну методику з оптимального застосування сил, засобів та заходів протидії цим злочинам тощо.

Організація ефективної роботи щодо з'ясування усіх обставин вчинення злочину та документування протиправних дій підозрюваних неможлива без ретельного її планування.

У плані намічаються її основні етапи, враховуються оцінка й аналіз оперативної ситуації, що складається, та наявності об'єктивних можливостей для її зміни у потрібному напрямі. Планування повинно гарантувати системність, ритмічність, цілеспрямованість, наступаль-

ність і високий темп з'ясування обставин злочину та викриття винних, раціональне використання сил і засобів, зрештою – швидке і повне виконання поставлених завдань при суворому дотриманні законності. Для підвищення ефективності планування, і як наслідок – результативності такої роботи оперативний працівник повинен:

- дотримуватися структури планування дій щодо викриття осіб, причетних до вчинення злочинів, до елементів яких належить: висування версій, визначення завдань за конкретною справою та найефективніших шляхів їх вирішення;

- при визначенні окремих приватних завдань виходити з виконання головного, загального (кінцевого) завдання – попередження або розкриття злочину;

- виділити основні, найбільш складні та трудомісткі заходи, для правильного розподілу навантаження на учасників процесу розкриття злочину (злочинів);

- враховувати наявний досвід проведення аналогічних дій з викриття осіб, підозрюваних у вчиненні бюджетних злочинів, оцінювати найрезультативніші прийоми та не використовувати ті, які раніше виявилися малоефективними;

- наперед визначити послідовність застосування наявних сил і методів ОРД, намітити тактику їх проведення.

1. Протидія злочинам, що вчиняються у бюджетній сфері: навч. посібник. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 168 с.

2. Ортинський В.Л., Захаров В.П., Некрасов В.А., Баб'як А.В. Попередження та розкриття злочинів, пов'язаних з порушенням бюджетного законодавства: навч. посібник. – Львів: Львівська книжкова фабрика «Атлас», 2009. – 198 с.

О.В. Батюк,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права і процесу
(Волинський національний університет
імені Лесі Українки)*

ЩОДО ФОРМ СПІВПРАЦІ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ З ЄВРОПОЛОМ У БОРОТЬБІ З МІЖНАРОДНОЮ ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Актуальність теми є досить очевидною, оскільки міжнародне співробітництво у галузі боротьби зі злочинністю не існує саме по со-

бі. Це складова частина міжнародних відносин. При цьому навіть ті держави, які не мають тісних політичних і економічних контактів, як правило, не зневажають контактами у галузі протидії економічній злочинності.

Необхідно зауважити, що найбільш значимі за ступенем громадської небезпеки злочини економічного характеру все частіше здійснюються на території двох або більше держав, а злочинно придбане приховується і відмивається за межами країни, де було скоєно злочин.

Міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю загалом здійснюється на підставі існуючої кримінальної відповідальності за: міжнародні злочини (злочини проти людства) та злочини міжнародного характеру (міжнародні, кримінальні злочини). До категорії злочинів міжнародного характеру віднесено злочини, що завдають шкоди економіці і соціальному розвитку держав [1, с. 234].

На наш погляд, на сьогодні основними формами міжнародної взаємодії у боротьбі зі злочинністю є:

- надання допомоги з кримінальних, цивільних та сімейних справ;
- підписання та реалізація міжнародних договорів і узгоджень (домовленостей) по боротьбі зі злочинністю і, перш за все, з транснаціональною злочинністю;
- виконання рішень іноземних правоохоронних органів із кримінальних та цивільних справ;
- регламентація кримінально-правових питань та прав особистості у галузі забезпечення правопорядку;
- обмін інформацією, що викликає взаємний інтерес для правоохоронних органів;
- проведення спільних наукових досліджень та розробок у галузі боротьби зі злочинністю;
- обмін досвідом правоохоронної роботи;
- надання допомоги у підготовці та перепідготовці кадрів;
- взаємне надання матеріально-технічної та консультативної допомоги.

Варто зауважити, що керівництво МВС Україна вживає заходи щодо можливості наших правоохоронців у заходах боротьби міжнародного масштабу. Нині головне завдання полягає в тому, щоб належні політичні наміри спрямувати у конкретні дії. Україна, як фундатор ООН і географічно з'єднуючи європейську цивілізацію з азіатською, повинна відігравати помітну роль у цьому процесі. Особливо це важливо для ефективності подальшої роботи щодо ін-

теграції України щодо Євросоюзу та подальшої співпраці з Європолем і Інтерполом

Механізм співробітництва правоохоронних органів у Європі постійно удосконалюється. У вересні 1992 року міністри внутрішніх справ і юстиції держав Європейського Співтовариства прийняли рішення про створення Європолу – органу поліцейського співробітництва з штаб-квартирою у Страсбурзі.

Особлива увага Європолу надається викриттю злочинів у фінансово-кредитній системі, пов'язаних з кредитними картками та іншими засобами розрахунків. До цього часу Європол збирав та систематизував інформацію про види злочинів, міжнародних організованих угрупованнях тощо. Створенню такого банку даних сприяли також жандармерії євросоюзівських країн. Основним завданням Європолу є: організація і координація взаємодій національних поліцейських систем у боротьбі з тероризмом, «відмиванням» грошей, нелегальним оборотом наркотиків і зброї, контроль за зовнішніми кордонами Європейського Співтовариства.

Для боротьби з кримінальними угрупованнями у Європі була створена особлива група «Антимафія», до завдань якої входить аналіз діяльності мафіозних угруповань, вироблення європейської стратегії протидії мафії.

Підводячи підсумок зазначеного вище, зауважимо що до основних форм взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з Європолем у боротьбі з міжнародною економічною злочинністю можна віднести:

- обмін інформацією про підготовку злочинів економічного характеру або про вчинення таких злочину, а також про осіб, причетних до них;
- виконання запитів про проведення оперативно-розшукових заходів;
- розшук осіб, які переховуються від переслідування правоохоронними органами;
- розшук осіб, які безвісти зникли;
- розшук осіб, які переховуються від покарання за вчинення злочинів економічного характеру;
- обмін інформацією про нові види економічних злочинів (наприклад, використання Інтернету для вчинення злочинів економічного характеру, тощо);
- розшук та повернення вкрадених предметів, речей, що мають номери або характерні ознаки, а також повернення номерних цінних паперів, та іншого майна;

- обмін досвідом роботи, у тому числі проведення стажування, консультацій, семінарів і навчальних курсів;
- обмін законодавчими та іншими нормативно-правовими актами;
- обмін та сприяння у придбанні навчальної і науково-методичної літератури;
- проведення спільних наукових досліджень із проблем, що становлять спільний інтерес;
- обмін на взаємовигідній основі науково-технічною літературою та інформацією.

1. Міжнародне публічне право: практикум / А.І. Дмитрієв, А.С. Мацько, В.І. Муравйов / за ред. Ю.С. Шемшученко, Л.В. Губернського. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.

П.Р. Бачинський,
курсант

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є типовим конвенційним злочином. Дана проблема, на європейському рівні, знайшла своє висвітлення у Страсбурзькій Конвенції Ради Європи від 8 листопада 1990 р. «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом», ратифікованій Україною 17 грудня 1997 р. [6, с. 190].

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом є проблемою глобальною і до співпраці по протидії легалізації коштів та фінансування тероризму залучено велику кількість спеціалістів та правоохоронців. Зокрема, у 1989 році країнами Великої сімки створено міжнародну організацію FATF (Financial Action Task Force on Money Laundering) – Група по розробці фінансових заходів з боротьби із відмиванням грошей [4, с. 15].

Загроза для фінансової системи, викликана відмивання грошей, завжди була актуальною, як за умов фінансової кризи, так і через призму фінансування тероризму. Дослідження даної проблеми має значну

наукову та практичну значущість. Заходи боротьби з відмиванням грошей, починаючи з кінця 1980-х років, є підґрунтям боротьби з організованою злочинністю у глобальному масштабі. Головною метою цих заходів є встановлення та викорінення випадків неналежного використання фінансової системи, виявлення способів вчинення легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, вжиття заходів, спрямованих на попередження та припинення цього протиправного явища [4, с. 7].

Вищенаведені факти свідчать про необхідність загальної координації зусиль держав у протидії легалізації злочинних коштів [6, с. 190].

Аналіз наукових досліджень вчених з проблеми протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, свідчить, що за останні роки сталося помітне зростання професіоналізму злочинної діяльності організованих злочинних формувань і витонченості схем по відмиванню брудних коштів.

Легалізація незаконних доходів відбувається переважно у банківській сфері, системі страхування, на ринку капіталів, а також в індустрії розваг, зокрема з використанням казино. Крім того як головні канали відмивання грошей використовуються ті галузі економіки, де можна без труднощів і в широкому масштабі застосувати підроблені рахунки, накладні, тощо [4, с. 42].

З метою впровадження міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії легалізації незаконних доходів і фінансування тероризму Верховною Радою України прийнято базовий Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», від 28 грудня 2002 р., а також внесені відповідні зміни та доповнення до багатьох законодавчих актів України.

З початку 2003 р. відбулися кардинальні позитивні зміни у підходах до розв'язання проблеми запобігання та протидії легалізації незаконних доходів і фінансування тероризму.

В Україні за легалізацію (відмивання) доходів отриманих злочинним шляхом Кримінальним Кодексом України передбачено кримінальну відповідальність.

Виходячи з юридичного аналізу складу злочину ст. 209 КК України, обов'язковою умовою настання кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є одержання таких доходів внаслідок вчинення особою визначеного у п. 1 примітки до ст. 209 КК України суспільно небезпечного протиправного діяння [6, с. 190].

Таким предикатним діянням може бути:

1. Діяння, яке згідно з КК є злочином і за яке відповідною статтею цього Кодексу передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не менше трьох років;

2. Діяння, яке визнається злочином згідно з кримінальним законодавством іншої держави, якщо й КК України за таке саме діяння передбачена кримінальна відповідальність у виді позбавлення волі на строк не менше трьох років [6, с. 190].

У диспозиції ч. 1 ст. 209 КК склад злочину сформульований як формальний і може виражатися у вчиненні одного із шести діянь, альтернативно вказаних у ній:

1. вчинення фінансової операції з коштами або іншим майном, одержаним внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів;

2. укладення угоди з такими коштами або з іншим майном;

3. вчинення дій спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна, чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх формування, місцезнаходження, переміщення;

4. набуття таких коштів або іншого майна;

5. володіння такими коштами або іншим майном;

6. використання таких коштів або іншого майна [4, с. 84].

Завдяки особливостям конструкції складу злочину легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, має ряд ознак, котрі відрізняють її від суміжних злочинів. За слушним твердженням М.І. Бажанова структура диспозиції має велике значення в правозастосовній діяльності, оскільки диспозиція визначає ознаки конкретного злочину, відмежовує його від суміжних деліктів і правопорушень [7, с. 46].

Предметом даного злочинного діяння є кошти та інше майно, одержане внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів. Грошові кошти виступають як у готівковій, так і у безготівковій формі, можуть бути як національною, так іноземною валютою. Цивільне законодавство під майном як особливим об'єктом розуміє річ, сукупність речей, а також майнові права і обов'язки. Речами визнаються різноманітні предмети матеріального світу, які задовольняють потреби людей і щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки [3, с. 282].

Дослідивши всі аспекти даної теми, можна зробити висновок, що попередження легалізації злочинних прибутків є значним фактором зниження злочинності взагалі, економічної, організованої, зокрема.

Легалізація сприяє особам, які займаються корисливою злочинною діяльністю, приховувати свої протиправні дії і уникати кримінальної відповідальності за вчинене, тобто в цій частині аналізований злочин завдає шкоди інтересам правосуддя.

Як слушно зауважує О.О. Дудоров, суспільна небезпека цього злочину визначається низкою чинників і полягає у заподіянні шкоди легальній економічній діяльності, створенні матеріального підґрунтя для збільшення масштабів злочинної діяльності, дестабілізації нормального функціонування фінансово кредитної системи, зниженні рівня довіри до неї, посиленні інфляційних процесів та знеціненні національної грошової одиниці, порушення принципу рівноправності суб'єктів підприємницької діяльності, посилення недобросовісної конкуренції та майнового розшарування суспільства, погіршенні міжнародного іміджу України [5, с. 188].

Для кожної держави питання боротьби з відмиванням грошей є питанням національної безпеки. Відмивання коштів – не лише кримінально каране діяння, але й системна загроза для фінансових ринків і в цілому для корпоративного сектора.

1. Кримінальний Кодекс України, офіційне видання – К.: Паливода А.В., 2010. – 189 с.

2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Коннон, 2001. – 1104 с.

3. Кримінальне право України. Особлива частина: [підручник] / [Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко, М.І. Мельник та ін.]; за ред. проф. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – Київ-Харків: Юрінком Інтер-Право, 2001. – 416 с.

4. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, здобутих злочинним шляхом: науково-практичний посібник / [О.В. Авраменко, Р.І. Благута, Н.І. Дідик, Ю.І. Кіржецький, В.В. Кундик, І.А. Федчак, С.В. Цибочкін]; за заг. ред. О.В. Авраменка. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 280 с.

5. Вибрані праці з кримінального права / О.О. Дудоров. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 953 с.

6. Збірник постанов пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: навчально-практичний посібник / укл. Б.О. Кириць. – Львів: Ліґа-прес, 2010. – 412 с.

7. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник] / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.]; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ-Харків: Юрінком Інтер-Право, 2001. – 416 с.

В.О. Білик,
здобувач
(Національна академія внутрішніх справ)

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ УКРАЇНИ

Досліджуючи механізм адміністративно-правове регулювання діяльності підрозділів ДСБЕЗ України, слід зазначити, що принципами адміністративно-правового регулювання зазначеної діяльності є об'єктивні, універсальні, необхідні закономірності взаємовідносин у сфері вчинення оперативно-розшукових та дій співробітниками підрозділів ДСБЕЗ України між суб'єктом державного регулювання і керованим ним об'єктом.

Зазначені принципи відображають провідні ідеї адміністративного права, становлять собою загальні засади механізму правового регулювання в окремій сфері діяльності вказаної служби. Такі принципи відіграють надзвичайно важливу роль, оскільки узагальнюють базові тенденції, розкривають генезис правових норм щодо встановлення особи. Правова основа, адаптована до змісту принципів права, дозволить реалізувати ідеали, що закріплені Конституцією України.

Принципи діяльності підрозділів ДСБЕЗ України України виражають найбільш суттєві риси правового регулювання суспільних відносин, які випливають з Конституції України та знайшли своє відображення в Законі України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р., а також зумовлюються характером та змістом діяльності вказаної служби. Так, відповідно до ч. 1 ст. 3 зазначеного Закону України, діяльність підрозділів ДСБЕЗ України базується на принципах: законності; гуманізму; поваги до особи; соціальної справедливості; взаємодії з трудовими колективами; громадськими організаціями й населенням.

До фундаментальних принципів, які загалом характеризують юридичну діяльність підрозділів ДСБЕЗ України, належать: законність; публічність (офіційність); всебічність, повнота та об'єктивність дослідження обставин справи; забезпечення кожному права на повагу його гідності; забезпечення кожній людині права на свободу та особисту недоторканність; рівність усіх учасників адміністративної діяльності перед законом, права на правову допомогу; права користуватися рідною мовою; забезпечення права на оскарження дій і рішень посадових осіб підрозділів ДСБЕЗ України.

Український дослідник О.Ю. Процьких зазначає, що до принципів, що становлять основні закономірності діяльності міліції, належать:

принцип публічності; принцип гласності; принцип всебічності, повноти й об'єктивності; принцип застосування ефективних методів.

Характеризуючи принцип публічності, його можна інтерпретувати у подвійному розумінні: як принцип офіційності та як принцип відкритості. Так, ч. 2 ст. 3 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р. зазначає, що діяльність міліції є гласною. Вона інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення. За погодженням з міліцією засоби масової інформації можуть акредитувати своїх журналістів при її органах. Але, ч. 2 ст. 3 вказаного закону зазначає, що не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або службову таємницю.

До принципів механізму адміністративно-правового регулювання діяльності підрозділів ДСБЕЗ України також належать: принцип оперативності; принцип раціонального поєднання гласності та конфіденційності; принцип неупередженості.

На нашу думку, побудова механізму адміністративно-правового регулювання діяльності підрозділів ДСБЕЗ України, крім вищезазначених, має відповідати таким принципам:

– *системності та комплексності*. Системність означає те, що вплив держави повинен мати системний характер, а комплексність – необхідність використання державою всього арсеналу засобів та інструментів підтримки діяльності підрозділів ДСБЕЗ України, що є в її розпорядженні. Тобто, вплив держави повинен мати системний характер, охоплюючи всі аспекти діяльності підрозділів ДСБЕЗ України;

– *опори на право* в процесі розробки стратегії й тактики відповідних рішень, а також результатів їх здійснення, що забезпечує реальність вказаного механізму;

– *пріоритетності*, який означає виділення основних проблем розвитку боротьби з правопорушеннями в економічній сфері, на вирішенні яких державі слід зосередити зусилля, зокрема на визначенні діяльності підрозділів ДСБЕЗ України як пріоритетної діяльності у галузі економіки;

– *пріоритетності людини і громадянина при визначенні як цілей, так і механізмів її реалізації*;

– *передбачуваності*, що означає відповідність регуляторної діяльності цілям державної політики, а також планам з підготовки проєктів регуляторних актів, що дає змогу підрозділам ДСБЕЗ України планувати свою діяльність;

– *прозорості*. Тут має бути наявною і загальнодоступною повна інформація для підрозділів ДСБЕЗ України про законодавчі та інші

регуляторні акти, порядок їх виконання, роботу органів, які забезпечують їх виконання;

– *послідовності*, передбачає узгодження регуляторного акта по діяльності підрозділів ДСБЕЗ України з основними положеннями державної регуляторної політики, іншими прийнятими законодавчими та регуляторними актами;

– *справедливості*, що означає забезпечення рівноправності всіх суб'єктів вказаної діяльності;

– *зрозумілості*, який полягає в тому, що регуляторні акти з адміністративно-правового регулювання діяльності підрозділів ДСБЕЗ України мають бути простими за змістом, не містити положень, що допускають двозначні тлумачення, у працівників підрозділів ДСБЕЗ України не повинно виникати труднощів із розумінням положень регуляторних актів;

– *ефективності*, який полягає в аналізі регуляторного акта, в дослідженні того, чи обґрунтованими є витрачені підрозділами ДСБЕЗ України сили, заходи, державні кошти і чи є найефективнішим регуляторний акт з усіх можливих альтернатив досягнення поставленої мети;

– *економічної доцільності*, що означає економічний вимір державної регуляторної політики у сфері адміністративно-правового регулювання діяльності підрозділів ДСБЕЗ України, тобто складовою вказаної політики має бути стимулювання ефективної діяльності працівників підрозділів ДСБЕЗ України. Так, наприклад, останнє опитування працівників підрозділів ДСБЕЗ України, проведене МВС України, показало, що більшість працівників незадоволені низьким рівнем заробітної плати, відсутністю достатньої технічної бази (деякі працівники, влаштуючись на роботу, за вимушені свої кошти обладнати робоче місце), ненормованим робочим графіком, а інколи і відсутністю вихідних.

Крім того, на нашу думку, в основу механізму адміністративно-правового регулювання діяльності підрозділів ДСБЕЗ України має бути покладений принцип *неперервності і комплексності* управління процесом економічних перетворень, за яким єдиним шляхом подолання відсталості і кризових явищ в економіці може бути надання в політиці діяльності підрозділів ДСБЕЗ України статусу першорядного значення уже прийнятими законодавчими актами, розробка інших актів та організація роботи щодо їх виконання.

На наш погляд, саме в разі дотримання цих принципів можуть відкритися нові можливості розвитку та ефективності діяльності підрозділів ДСБЕЗ України при застосуванні вказаного механізму державного регулювання.

Р.І. Благута,
*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри кримінального процесу
та криміналістики*

Р.В. Дмитрів,
*ад'юнкт
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ФОРМИ ПРОТИДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Однією з актуальних проблем є дослідження сутності й форм протидії зацікавлених осіб їх розкриттю та розслідуванню, а також діяльності слідчих органів та оперативних підрозділів щодо подолання такої протидії. Наявність кримінальної протидії свідчить про те, що у кримінального елемента є орієнтація на тривале ведення злочинного способу життя. Воно продукує самостійні склади злочинів, а також суттєво ускладнює реалізацію принципу невідворотності покарання.

Останнім часом у літературі висловлюється думка про становлення нової для криміналістики теорії – учення про протидію розслідуванню злочинів і способи її подолання [1, с. 51]. Протидія здійснюється не тільки в процесі розслідування злочинів, судового розгляду, але й на ранніх стадіях в процесі: порушення кримінальної справи а також у процесі його документування та виявлення. Вона спрямована на забезпечення безпеки, самозбереження, виживання і переваги кримінального середовища в протидії з правохоронними органами.

При дослідженні проблеми протидії діяльності з розкриття та розслідування злочинів виділяють чотири види перешкод: процесуальні, службово-адміністративні, організаційні та побутові. Перешкоди розслідуванню можуть створювати особи, які безпосередньо вчиняють злочин або ті, хто, піддається впливу з боку злочинців (наприклад, у формі підкупу) і виконує «разові» замовлення з надання протидії розслідуванню.

У своїх роботах, присвячених проблемі подолання протидії досудовому розслідуванню В.М. Карагодін визначив протидію як умисну дію (або систему дій), спрямованих на перешкоджання виконанню завдань досудового розслідування та встановленню об'єктивної істини у кримінальній справі [2, с. 17]. Серед суб'єктів протидії називаються особи, винні у вчиненні злочину та осіб, не причетних безпосередньо

до злочинного діяння [2, с. 18]. Ю.П. Гармаєв вказує на такий суб'єкт протидії як адвокат - професійний захисник і представник у кримінальному судочинстві. Обґрунтовуючи свою точку зору він вказує: «акти протидії з боку адвоката і» з його подачі «є найбільш витонченими, продуманими і ефективними як в правовому, так і тактичному плані. Саме вони створюють найбільші труднощі і перешкоди стороні обвинувачення. Дуже часто протидія з боку адвокатів характеризується особливим цинізмом. Слідча і оперативно-розшукова практика постійно стикаються з правопорушеннями, в тому числі і злочинами, грубими порушеннями адвокатської етики з боку професійних захисників» [3, с. 157].

Ще на стадії планування злочинів у сфері господарювання звичай передбачається можливість того, що злочинна діяльність може потрапити в поле зору правоохоронних органів. З цієї причини ще до початку реалізації злочинних задумів вирішується питання про те, хто конкретно з адвокатів повинен бути залучений до захисту, виробляється стратегія можливого захисту, плануються дії, які передбачені законом, та ті, які виходять за його межі. Найбільш активну протидію власне на стадії порушення кримінальної справи чинять організовані злочинні формування: організовані групи чи злочинні організації.

Протидія організованих злочинних формувань являє собою складний комплекс різноманітних за формами і прийомами дій, що перешкоджають ефективному попередженню, виявленню, розкриттю, розслідуванню і судовому розгляду вчинених ними злочинів з метою уникнення кримінальної відповідальності взагалі, кваліфікації діяння як менш тяжкого злочину або пом'якшення покарання.

Велике значення для викриття організованої злочинної діяльності має виявлення і подолання протидії органам дізнання та досудового слідства з боку учасників організованих злочинних формувань та пов'язаних з ними осіб. Як показує практика, в тих випадках, коли приховати інформацію від правоохоронних органів не представляється можливим, мета ухилення винних від кримінальної відповідальності досягається іншими способами, не пов'язаними з приховуванням інформації про злочин, а саме шляхом впливу як на свідків і потерпілих, так і на осіб, що здійснюють розкриття і розслідування злочинів (оперативних працівників, слідчих та ін.). У осіб, які вчинили злочин, основна мета при впливі полягає не тільки в прагненні уникнути відповідальності (головним чином - кримінально-правової) за вчинене, але і продовжувати злочинну діяльність далі. Особливо це характерно для злочинів у сфері господарської діяльності. Поняття «вплив» більшою мірою охоплюється саме терміном «протидія». Звідси випливає, що

воно становить одну з форм протидії виявлення і розкриття злочинів, дуже поширену в даний час. Такий вплив можна визначити, як здійснювані з метою ухилення від кримінальної чи цивільно-правової відповідальності за вчинений злочин дії (комплекс дій) злочинців по схиланню до вчинення діянь, спрямованих на протидію кримінальному судочинству.

Впливати на об'єкт протидії можна різними способами, одні з яких вимагають лише певної підготовленості, а інші ще й спеціальних знань і техніки. Вибір способу впливу на об'єкт залежить від:

- реальної уразливості об'єкта (риса характеру, окремі епізоди біографії);

- мети наміченого впливу (залучення до співпраці, отримання інформації, створення компромату або дискредитації);

- власних можливостей (наявність часу, необхідні навички та знання, наявність спеціальної техніки, фінансова сторона);

- характеру самого суб'єкта (рівень моральної допустимості).

У практиці найчастіше зустрічаються підкуп, шантаж і погрози. Всі ці дії здійснюються цілеспрямовано, спеціально виокремленими в злочинних групах людьми. Підкуп найчастіше використовується для: залучення до співробітництва; отримання інформації; схилання до разової дії (службової бездіяльності); створення компромату (провокації). Підкуп нерідко поєднується із шантажем і переконанням. При вивченні об'єкта на успішність підкупу, вишукуються усі моменти, які свідчать про готовність взяти хабар: конкретні риси характеру (зздрість, безпечність, жадібність та ін.); схильності; натяки і чутки; наявні прецеденти в минулому; висловлювані домагання і реальні можливості; оточення об'єкта (дружина, діти і т.д.); побутові та матеріальні умови; кар'єрні та матеріальні труднощі в певний момент, раптова необхідність у чому-небудь; захоплення.

Шантаж є одним з поширених методів впливу, в процесі якого об'єкт ставиться перед вибором: або він виконає усі вимоги шантажиста, або інформація, яка ганьбить його буде надана певним особам. Зі зростанням організованої злочинності у злочинців з'явилися такі методи впливу, як преса, радіо, телебачення, сприяння формуванню громадської думки, спрямованої на дискредитацію деяких працівників правоохоронних органів і різних державних контролюючих органів.

Третьою формою протидії виявлення і розкриття злочинів, погроз заподіяння шкоди життю, здоров'ю, пошкодження чи знищення майна.

При організації протидії, слід враховувати, що дії злочинців являють собою добре продуману і активну систему, а факти використан-

ня кримінально-злочинними елементами хитрощів, контроперативних дій слід розглядати як елементи професіоналізму, які практикуються в нових соціально-історичних умовах. У зв'язку з цим існує четверта комунікативна форма протидії.

Вона полягає в діях контррозвідувального та розвідувального характеру, спрямованих на виявлення конфідентів, плани та заходи, що проводяться оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: дії контррозвідувального характеру, спрямовані на виявлення розвідувальної діяльності оперативних підрозділів у злочинній групі, конкретних осіб, які сприяють органам внутрішніх справ. Проводячи цілий комплекс заходів, злочинці намагаються виявити в своєму середовищі осіб, які сприяють органам внутрішніх справ, з метою їх нейтралізації або організації каналу передачі дезінформації; дії, що носять розвідувальний характер. Злочинці отримують необхідну інформацію в правоохоронних органах і використовують її у своїх інтересах. З цією метою вони можуть використовувати працівників правоохоронних органів, які потрапили до них у матеріальну чи іншу залежність (оперативні працівники, секретарі, друкарки і т.д.). До цієї групи відносяться дії, пов'язані з використанням технічних засобів. Це і звукозаписуюча і кіно-, фото-, відеоапаратура, яка встановлюється в житлових і службових приміщеннях працівників правоохоронних органів, а також використовується ними у транспорті. Наявність потужних радіозасобів дозволяє збирати необхідну інформацію шляхом прослуховування радіопереговорів службових автомашин правоохоронних органів.

Таким чином, слід виділити чотири основні форми протидії: а) приховування і фальсифікація слідів злочину; б) вплив на осіб - носіїв оперативної і доказової інформації; в) розвідувальну і контррозвідувальну діяльність, спрямовану на виявлення інформаторів, планів та заходів, що проводяться органами внутрішніх справ.

1. Корж В.П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организованными группами, преступными организациями: Руководство для следователей: научно-практическое пособие / В.П. Корж. – Х.: Лицей, 2002. – 280 с.

2. Карагодин В.Н. Преодоление противодействия предварительному расследованию / В.Н. Карагодин. – Свердловск: Издательство Уральского университета, 1992. – 176 с.

3. Гармаев Ю.П. Теоретические основы формирования криминалистических методик расследования преступлений / Ю.П. Гармаев. – Иркутск: Изд-во ИЮИ ГП РФ, 2003. – 342 с.

Р.А. Бузунов,
*кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник
(Національна академія внутрішніх справ)*

ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ У ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Належна підготовка фахівців для підрозділів ДСБЕЗ напряму залежить від якісної організації навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС, адаптації молодих фахівців на первинних посадах у практичних підрозділах за цим напрямом тощо.

Сьогодні питання удосконалення підготовки фахівців для названої вище служби безсумнівно є одними з найважливіших, про що свідчить систематичне внесення їх до порядку денного під час колегій, нарад МВС. І саме тому їх вирішення потребує наукового підґрунтя (аналізу діяльності ВНЗ МВС за вищевказаним напрямом).

Слід зазначити, що детермінантою розгляду цих питань є сучасні вимоги до забезпечення економічної безпеки, забезпечення на належному рівні захисту прав та законних інтересів громадян. Працівник органів внутрішніх справ має бути чесною, моральною, професійною, компетентною особою, яка має здатність до постійного самовдосконалення та самонавчання, вправно виконує покладені на неї обов'язки із захисту життя, здоров'я, прав та законних інтересів громадян. Відповідно до цього, рівень професійної готовності працівників ДСБЕЗ до виконання своїх службових обов'язків прямо залежить від якісної організації навчального процесу у ВНЗ системи МВС за цим напрямом. Саме тому, з метою удосконалення зазначеної освітньої діяльності Науково-методичний центр навчальних закладів МВС України постійно вживає заходів, які спрямовано на виведення навчально-виховного процесу у ВНЗ МВС на новий, більш якісний рівень.

Аналіз нормативно-правового забезпечення, стану науково-методичного забезпечення навчального процесу ВНЗ МВС на 2011–2012 навчальний рік, відповідності навчально-методичної документації вимогам державних стандартів вищої освіти, законодавчих та інших нормативно-правових актів у галузях освіти та науки, відповідно до визначених МВС України базових напрямів підготовки фахівців дозволяє наступне.

Протягом певного часу відповідно до п. 1 розпорядження МВС України «Про визначення базових вищих навчальних закладів МВС України» від 05.06.2008 № 612 вищі навчальні заклади здійснювали підготовку фахівців для ОВС за такими базовими напрямами: Київський національ-

ний університет внутрішніх справ – фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів, боротьби з незаконним обігом наркотиків та оперативної служби; Харківський національний університет внутрішніх справ – фахівців для підрозділів слідства та дізнання; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ – фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки; Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Є.О. Дідоренка – фахівців для підрозділів карного розшуку; Львівський державний університет внутрішніх справ – фахівців для підрозділів боротьби з економічною злочинністю; Одеський державний університет внутрішніх справ – фахівців для підрозділів транспортної міліції; Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Є.О. Дідоренка – фахівців для підрозділів ДАІ.

Так, відповідно до наказу МВС від 29.09.2008 № 510, Львівський державний університет внутрішніх справ готує фахівців для підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю.

Слід вказати, що крім вищевказаних наказів МВС України, діяльність базових ВНЗ МВС регламентовано вимогами наказу МВС України від 10.11.2008 № 593 «Про затвердження Положення про базовий вищий навчальний заклад МВС», і протягом певного часу здійснювалася на виконання Плану заходів із запровадження діяльності базових вищих навчальних закладів МВС України з підготовки фахівців відповідної спеціалізації, затвердженого заступником Міністра внутрішніх справ України генерал-лейтенант міліції М.Г. Вербенським 17 грудня 2008 року.

Так, наприклад, з метою забезпечення підготовки фахівців для новоутвореної на той час Державної служби боротьби з економічною злочинністю (постанова КМУ від 5 липня 1993 р. № 510) Львівський державний університет внутрішніх справ було визначено базовим вищим навчальним закладом МВС з підготовки фахівців для підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю (наказ МВС від 29.09.2008 № 510). Для забезпечення цього напряму підготовки зазначеним вищим навчальним закладом спільно з іншими ВНЗ МВС (п. 3 наказу МВС від 29.09.2008 № 510) було розроблено комплекс методичного забезпечення та програму стажування курсантів на посадах оперативних уповноважених ДСБЕЗ, методичні рекомендації для курсантів факультету економічної безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ, програму навчальної практики курсантів на посадах оперативних уповноважених підрозділів ДСБЕЗ та методичні рекомендації для курсантів факультету економічної безпеки. Крім цього було реалізовано і інші заходи для забезпечення підготовки фахівців ОВС за цим напрямом.

Але, у той же час, хоча підготовка фахівців здійснювалася за базовим напрямом у Львівському державному університеті внутрішніх справ, – реальні показники готовності до виконання службових обов'язків особовим складом за цим напрямом залишають бажати кращого та потребують удосконалення.

Так, наявність певних недоліків, про які піде мова у подальшому, на нашу думку, пояснюється тим, що якщо протягом періоду становлення і функціонування базових ВНЗ МВС, зокрема, ЛьвДУВС за напрямом підготовки фахівців для підрозділів ДСБЕЗ, і проводилась активна робота із розробки науково-методичного забезпечення, – це не завжди відбувалося у межах визначеного МВС України базового напрямку підготовки фахівців для ОВС.

Аналіз діяльності ВНЗ МВС з підготовки фахівців за базовими напрямками, зокрема це стосується і ЛьвДУВС за напрямом підготовки фахівців для ДСБЕЗ, дозволив зупинити увагу на деяких загальних упущеннях та недоліках, що потребують виправлення, а саме:

- створення авторських колективів з розробки методичних матеріалів, необхідних для належного забезпечення навчального процесу з підготовки фахівців відповідної спеціалізації, подекуди проводиться без урахування фахового спрямування авторів, внаслідок чого зміст, контекстне наповнення, структурно-логічна побудова навчально-наукової літератури не повною мірою відповідають назві, а іноді спеціальності (спеціалізації) навчальних посібників та інших наукових видань;

- тематика магістерських робіт у багатьох випадках не відповідає базовому напрямку підготовки фахівців, що не сприяє належному забезпеченню науковими розробками відповідного базового напрямку;

- організація роботи з видання навчально-методичних матеріалів у галузі підготовки фахівців певної спеціалізації та впровадження їх у навчальний процес ВНЗ, а іноді і інших навчальних закладів МВС, не завжди відповідає затвердженим у ВНЗ МВС планам видавничої роботи, що негативно впливає на загальне забезпечення навчальною літературою курсантів та слухачів;

- аналіз тематичного наповнення навчальних програм подекуди проводиться поверхнево, без урахування структурно-логічних схем та міжпредметних зв'язків, що у свою чергу призводить до викладання тієї чи іншої навчальної дисципліни із порушенням логічної послідовності побудови вивчення матеріалу (наприклад, спеціальна навчальна дисципліна може викладатися перед або одночасно із базовою т. ін.);

- вивчення навчальних програм з дисциплін професійної підготовки фахівців відповідної спеціалізації із залученням працівників зацікавлених практичних служб ОВС інколи відбувається формально, без розгляду проблемних питань, виявлення недоліків та упущень, і, внаслідок цього, без їх усунення;

– непоодинокі випадки формального підходу до керівництва практикою, складання звітів, що негативно впливає на якість засвоєння курсантами практичних навичок, отримання позитивного досвіду виконання покладених на них обов'язків на посаді практиканта.

Враховуючи зазначене та перспективи реформування ВНЗ МВС може виникнути думка про те, що розподіл ВНЗ МВС за базовими напрямками втрачає свою актуальність і потребує вивчення питання про його доцільність.

Разом із тим, комплектування органів та підрозділів внутрішніх справ висококваліфікованими фахівцями для служб та підрозділів ОВС, у тому числі для ДСБЕЗ було і залишається основним завданням ВНЗ МВС, і тому, як на наш погляд, необхідно:

– продовжити та посилити контроль за відповідністю науково-методичного забезпечення у ВНЗ МВС встановленим стандартам (навчальних планів, робочих навчальних програм, підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, лекційних матеріалів, дотриманням процедури їх затвердження та рекомендування щодо використання у навчальному процесі ВНЗ МВС);

– кафедрам передбачати в планах роботи використання новітніх технічних засобів навчання, освітніх технологій, інтерактивних форм і методів навчання, інформаційних телекомунікацій;

– акцентувати увагу на практичній підготовці в ВНЗ МВС, для чого розробити Типові наскрізні програми навчальних практик і стажування для курсантів (слухачів);

– продовжувати роботу над удосконаленням матеріально-технічного та інформаційного забезпечення навчального процесу;

– за результатами внутрішнього та зовнішнього моніторингу стану науково-методичного забезпечення навчального процесу, навчально-методичним центрам ВНЗ МВС проводити роботу щодо усунення виявлених упущень і недоліків.

О.А. Бурбело,

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної безпеки
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

РЕЙДЕРСТВО – ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Сфера господарської діяльності завжди посідає головне місце у житті будь-якого суспільства. Українське суспільство, зрозуміло, не є винятком. Для нашої країни, яка переживає складний період глобаль-

них соціальних перетворень, реформування відносин власності, ця діяльність має вирішальне значення для досягнення цілей демократизації суспільства, забезпечення прав і свобод громадян, побудови правової соціально орієнтованої держави. Основні принципи нової системи господарювання були сформовані в Конституції України (1996 р.), згідно з якою визнаються й однаково захищаються всі форми власності – приватна, колективна, державна, гарантуються свобода підприємницької діяльності, вільне переміщення товарів, послуг і фінансів. Однак складнощі переходу від адміністративно-командної до ринкової системи господарювання, в свій час породили в країні дестабілізацію соціально-політичної й економічної ситуації, яку не забарилися використати у своїх корисливих цілях організовані злочинні угруповання. Економіка, що реформується, зразу ж стала сферою пріоритетних інтересів організованої злочинності, яка постійно намагається захопити в ринковій господарській системі ключові позиції, монополізувати не тільки сферу незаконного підприємництва, але й найважливіші сектори легального бізнесу, встановити контроль над прийняттям найважливіших рішень у сфері економічної політики держави, проникнути до владних структур або використовувати її представників у своїх цілях. Тому протидія цій злочинності має бути належно організованою на всіх рівнях профілактичної діяльності з урахуванням регіональних аспектів її проявів.

Організована злочинність у сфері економіки – один з найбільш небезпечних різновидів злочинності. Наслідки її діяльності вкрай негативно впливають практично на всі сфери життя суспільства й держави, загрожують національній та економічній безпеці.

Проблема боротьби з організованою злочинністю у сфері економічної діяльності набула в останні роки міжнародного характеру. Організовані злочинні формування не тільки активно впливають на різні сфери життєдіяльності держави, але й все активніше перетинають кордони, створюють, по суті, аналогії транснаціональних компаній, зайнятих злочинним бізнесом.

Питома вага злочинів, учинених організованими групами в Україні, в загальній кількості групових злочинів, починаючи з 1990 р., неухильно зростає.

Слід відзначити й активний процес зрощування представників кримінального бізнесу з посадовими особами різного рівня. За даними кримінологічних досліджень, близько 2/3 кримінальних злочинних угруповань користувалися протекцією посадових осіб різних рангів. Від 10% до 15% від вартості реалізованих товарів йде на дачу хабарів посадовим особам. Проведене нами опитування громадської думки показало, що 56,7% опитуваних давали хабара посадовим особам, а

представники комерційних структур заявили, що жодного питання неможливо вирішити в державних структурах без дачі хабара. З цього можна зробити висновок, що рівень латентності хабарництва стосовно сфери господарської діяльності багатократно перевищує рівень в інших сферах діяльності посадових осіб.

У структурі осіб, які вчинили господарські та службові корисливі злочини, слід відзначити приблизно рівне їх співвідношення за статтю (50,6% – жінки і 49,4% – чоловіки), що відповідає загальному співвідношенню розподілу населення країни. Серед осіб, які вчинили всі види злочинів, співвідношення між жінками й чоловіками складає 1:12. Рівновага статевого співвідношення в економічній злочинності обумовлена тим, що жінки традиційно частіше обіймають посади, пов'язані з виконанням обліково-бухгалтерських функцій, обслуговуванням товарно-матеріальних цінностей, у торгівлі, сфері побутового обслуговування. За даними судової статистики динаміка злочинності серед жінок з окремих видів злочинів неухильно зростає.

В умовах дестабілізації соціально-політичної й економічної ситуації в країні, постійного зростання кризового стану в національній економіці набули поширення злочини у сфері економічної діяльності, перш за все господарські та службові корисливі злочини. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання посадовим становищем, хабарництво, ухилення від сплати податків, шахрайство з фінансовими ресурсами та інші вразили практично всі галузі економіки держави. Найбільш значне зростання злочинних проявів відбулося в тих сферах господарювання, які зайняті задоволенням першочергових, життєво необхідних потреб населення (в торгівлі й побутовому обслуговуванні, на транспорті, у сфері кредитно-фінансових відносин, будівництві, зовнішньоекономічній діяльності, у комерційних структурах господарювання, у сфері приватизації).

Економічна злочинність характеризується різноманітністю способів вчинення суспільно небезпечних діянь, високоінтелектуальним характером, швидкою адаптацією до нових форм і методів господарської діяльності, опануванням нових технологій її здійснення, що значно ускладнює боротьбу з нею. Одним з видів такої протиправної діяльності і водночас актуальним питанням, яке викликало значний резонанс у суспільстві, є рейдерство. Це – явище яке має низку негативних кримінальних складових та загрожує як окремим громадянам, так і економічному прогресу держави в цілому.

У науковій літературі проблема рейдерства стала предметом дослідження не багатьох авторів. Цей факт пов'язаний із новизною досліджуваної тематики, дискусії навколо якої можна спостерігати пере-

важно в публіцистичній літературі і мережі Інтернет. Переважна більшість з тих, хто розглядає цю тему, акцентує увагу на господарсько-цивілістичних проблемах протидії цьому явищу. Майже недослідженими на сьогодні залишається кримінально-правові засоби протидії рейдерству. Дану проблему досліджували та висвітлювали в своїх публікаціях такі українські та зарубіжні вчені, як Варналій З.С., Борисов Ю., Іонцев М.Т., Житомирський В.С., Фостер Р.С., Беліков О., Бочаров О., Крутов В., Лазуренко В.І. та інші [1–11]. Роботи зазначений авторів є важливими джерелами фактологічних даних, результатів емпіричних досліджень проблем рейдерства в Україні та в світі.

Аналіз історії розвитку українського рейдерства, сучасних тенденцій, які пов'язані з цим явищем, механізмів вчинення захватів свідчить, що сьогодні наслідки рейдерства в Україні є негативним для її економіки.

Цілком можливо, що через певний час в Україні буде створено розвинутий корпоративний ринок, рейдерство трансформується у легальний бізнес зі злиття та поглинання з якісно проблемною законодавчою базою, але сьогодні слід приділяти більше уваги методам захисту від рейдерів.

Потрібно пам'ятати, що превентивні заходи не тільки більш ефективні ніж активні, але й те, що вони є значно дешевшими. Тому підприємствам слід обов'язково мати у своїй структурі власну службу безпеки та кваліфікованих юристів, які б постійно здійснювали моніторинг потенційних загроз та розробляли методики захисту до моменту реальної атаки.

Захист з боку держави поки що не дає результатів, оскільки українське корпоративне законодавство ще не досконале і, крім того, не завжди виконується. Через високий рівень корупції у судах та державних органах часто приймаються неправомірні рішення на користь рейдерів. Через це дуже важко відстояти власний бізнес, коли атаку вже розпочато. Однак, можна спробувати зробити це за допомогою активних методів захисту, більшість з яких спрямоване на те, щоб підприємство перестало бути привабливим для рейдерів.

Незважаючи на розповсюджену думку, що саме судовий фактор є вирішальним у рейдерстві, ще жоден суддя в Україні не був притягнутий до кримінальної відповідальності за винесення завідомо неправосудного рішення, хоча така стаття передбачена в КК України, а факти про винесення завідомо неправосудних рішень чи не кожен день публікуються в пресі та навіть озвучуються з трибуни парламенту.

Рейдерство набуло ознак системного явища і загрожує не тільки певній галузі промисловості, а й ринковій економіці загалом. У більшості європейських країн вже прийняті спеціальні антирейдерські за-

кони. В Україні законодавча база ще потребує вдосконалення. Хоча деякі позитивні шаги з боку держави були зроблені. Так, був прийнятий Закон України «Про акціонерні товариства». Однак, поняття «рейдерство» досі не має нормативного закріплення, що значно ускладнює боротьбу з ним. Вже сьогодні існує необхідність прийняти спеціальні нормативно-правові акти, спрямовані на боротьбу з рейдерством та регламентування відносини зі злиття та поглинання.

Вдосконалення корпоративного законодавства, реформування судової системи і юридичне визначення поняття «рейдерство» є необхідними, але недостатніми заходами боротьби з протиправними захопленнями чужої власності. Держава має покласти кінець використанню рейдерських методів вирішення господарських проблем. Посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування повинні стежити за суворим виконанням чинних законів і ефективною роботою всієї правоохоронної системи, що серйозно знизить можливості рейдерських атак. Факти рейдерства повинні викликати жорстку реакцію всього громадянського суспільства, а не лише власника захопленого підприємства.

-
1. Бочарова О. Способи поглинання акціонерних товариств // Підприємство, господарство і право. – № 1. – 2009. – С. 149–151.
 2. Борисов Ю. Корпоративное рейдерство как социально-экономическое явление в мировой экономике. – М.: Первый институт корпоративного права, 2006. – 122 с.
 3. Борисов Ю. Игры в русский «М&А». – М.: СПЕЦ-АДРЕС, 2005. – 140 с.
 4. Беліков О. Можливі шляхи протидії рейдерським захопленням // Юстиніан. – № 5. – 2007. – С. 18–21.
 5. Беліков О. Рейдерство в Україні – реалії сьогодення // Юридичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 105–109.
 6. Варналій З.С. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання // Стратегічні пріоритети. – № 3(3). – 2007. – С. 129–136.
 7. Житомирский В.С. В блокнот предпринимателю. Рейдерство: явление, причины, профилактика, защита. – СПб.: Ленинградская торгово-промышленная палата, 2006. – 54 с.
 8. Ионцев М.Г. Корпоративные захваты: Слияние, поглощение, грин-мейл. – М.: Ось-89, 2008. – 272 с.
 9. Крутов В., Берлач Ю. Правове забезпечення протидії рейдерству // Право України. – № 9. – 2009. – С. 132–139.
 10. Лазуренко В.И. Рейдерство: Слияние и поглощение. – М.: ТУКБИ, 2009. – 230 с.
 11. Литвак О.М. Українське рейдерство: проблеми реального запобігання О.М.Литвак // Кримінологія в Україні і протидія злочинності: збірник / наукових статей. – Одеса: Фенікс, 2008. – С. 26–33.
 12. Рид Стенли Фостер Искусство слияний и поглощений. – М.: Альпина Бизнес БУКС, 2004. – 478 с.

В.І. Василичук,
*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
(Національна академія внутрішніх справ)*

ДЕЯКІ ШЛЯХИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОФІЛАКТИКИ НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

Грунтуючись на аналізі практичної діяльності оперативних підрозділів і теоретичних основ оперативно-розшукової діяльності здійснення профілактичних заходів нецільового використання бюджетних коштів нами виділені наступні етапи: організаційний (моніторинг витрат бюджетних коштів з використання паспортів оперативного супроводження цільового використання бюджетних коштів; подання письмового запиту до регіональних відділів Державного казначейства з метою отримання інформації щодо спрямування бюджетних коштів; складання плану відпрацювання фінансово-економічного стану користувачів бюджетних коштів); та практичний (здійсненні детального відстеження напрямів використання асигнувань розпорядниками коштів та їх користувачами).

Ефективність оперативно-розшукової профілактики нецільового використання бюджетних коштів передбачає повноту вивчення нормативно-правових або розпорядчих актів, що змінюють доходи і видатки бюджету всупереч встановленому законом порядку; вивчення, аналіз та оцінку первинних матеріалів, своєчасність проведення оперативно-розшукових заходів; на системній основі запровадження супроводження контрольних заходів органів ДКРС з перевірок цільового використання бюджетних коштів; постійне здійснення супроводження бюджетних коштів, що спрямовуються на реалізацію програми державних заходів (наприклад, з підготовки та проведення чемпіонату Європи з футболу у 2012 році); постійне здійснення контролю за додержанням суб'єктами господарювання гарантій в оплаті праці та недопущення нецільового використання коштів, призначених на виплату заробітної плати й погашення заборгованості по заробітній платі; проведення перевірок використання коштів фондами соціального захисту населення тощо.

Підсумовуючи викладене, нами запропонована схема відпрацювання видатків державного бюджету на центральному та регіональному рівнях оперативними підрозділами ДСБЕЗ: 1) Моніторинг розподі-

лу бюджетних призначень за головними розпорядниками (Держказначейство – щомісячно); 2) Моніторинг розподілу видатків бюджету за головними розпорядниками (галузевий принцип). З'ясування способу освоєння коштів (централізовані закупівлі, передача бюджетних призначень розпорядникам нижчого рівня). Встановлення фактичного отримувача бюджетних коштів – постачальника товарів, робіт, послуг. Моніторинг наявності попередніх угод суб'єкта господарювання з бюджетними організаціями («Вісник державних закупівель» – постійно); 3) Щотижневе узагальнення інформації та опрацювання за базами ДПА, митниці, пенсійного фонду з метою встановлення схеми виводу та привласнення бюджетних коштів; 4) Формування завдання територіальним підрозділам; 5) Контроль за виконанням. Узагальнення та підготовка звіту.

Обґрунтовано, що до найбільш результативних профілактичних заходів загального характеру є неухильність настання відповідальності за порушення нецільового використання бюджетних коштів, а до індивідуальних заходів профілактики які є невидимими та необлікованими результатами якісного оперативного обслуговування розпорядників бюджетних коштів відноситься «ефект присутності» з боку ОВС, який будується за принципом появи працівника ОВС «у потрібний час у потрібному місці». Максимальна результативність від «ефекту присутності» досягається лише до моменту вчинення злочину, а саме під час здійснення профілактичної роботи

Отже, наведений комплекс оперативно-профілактичних заходів щодо недопущення нецільового використання бюджетних коштів не є вичерпним і повним і тому потребує постійного вдосконалення та індивідуального підходу до кожного окремого злочину який готується, залежно від його обставин та осіб, які його готують чи вчиняють.

А.В. Ватраль,
аспірант аспірантури і докторантури
(Національна академія Служби безпеки України)

ВИКОРИСТАННЯ ЛЕГЕНДОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ В ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ БОРІТЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

На сучасному етапі розвитку України як правової держави все більшого значення набувають питання розкриття та профілактики зло-

чинів. На заваді радикальних перетворень, що відбуваються в нашому суспільстві, стала організована злочинність і, зокрема, економічна, яка спричиняє значні збитки державі та її громадянам. Прагнення кримінальних структур до накопичення, розподілу чи перерозподілу капіталу спостерігається у всіх сферах соціально-економічної діяльності. Саме тому, питання боротьби з економічною злочинністю набуває першочергового значення.

За сучасних умов запобігання, виявлення, розкриття та розслідування злочинів, що вчиняються членами організованих злочинних груп у економічній сфері, фактично унеможлиблюється без створення оперативними підрозділами правоохоронних органів спеціальних підприємств, установ і організацій, які дозволяють приховати належність працівників органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, до оперативних підрозділів.

Позитивний зарубіжний досвід перекоонує у ефективності подібних оперативно-розшукових заходів. У світовій практиці широко використовуються спеціальні легендовані підприємства й організації, що здійснюють пошуково-розвідувальну діяльність в інфраструктурі злочинності. Так, в Англії функціонує національна кримінальна розвідувальна служба, що займається лише збором розвідувальної інформації, наступне опрацювання якої дозволяє викрити небезпечних злочинців. В своїй діяльності служба спирається на розгалужену мережу конфідентів, які під прикриттям «дахів» працюють у найбільш уражених злочинністю економічних та соціальних сферах. Отримана від них інформація передається іншим підрозділам кримінальної поліції для проведення роботи з попередження, припинення та розкриття злочинів. У США створення підприємств, установ і організацій, з метою викриття осіб, що займаються злочинною діяльністю, є складовою таємної операції. Тому, за нормами кримінального права США, здійснення такого оперативного заходу дозволяється Комітетом з контролю за таємними операціями і директором Федерального Бюро Розслідувань США.

У Російській Федерації подібні заходи вперше було запропоновано ще у проекті Закону «Про боротьбу з організованою злочинністю» (ст.ст. 8, 9), який був прийнятий Державною Думою РФ, але нажалі не підписаний Президентом. У проекті передбачалось використання у оперативно-розшуковій діяльності разом з іншими заходами, таких спеціальних розвідувальних операцій як створення та використання юридичних осіб. Нині у Федеральному Законі «Про оперативно-розшукову діяльність» (п. 5 ст. 15), прямо зазначається, що при вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльно-

сті органи, що уповноважені її здійснювати, мають право створювати у встановленому законодавством порядку підприємства, установи, організації та підрозділи.

Відповідно до п. 16 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», для виконання спеціальних комплексних завдань оперативним підрозділам також надається право створювати з метою конспірації підприємства, організації, використовувати документи, які зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів цих підрозділів.

Штат таких підприємств та організацій мусить комплектуватися негласними штатними працівниками оперативних підрозділів. Порядок їх створення, діяльності, фінансового та матеріального забезпечення має регламентуватися нормативними актами органів, уповноважених проводити оперативно-розшукову діяльність та цивільним законодавством України. Юридично такі підприємства повинні бути власністю органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, мати свій бюджет, здійснювати всі ділові операції, що необхідні для підтримання «легенди» та функціонувати під контролем оперативного підрозділу.

Основними завданнями легендованих підприємств є збір розвідувальної інформації про інфраструктуру організованої злочинності шляхом створення видимості зацікавленості у протизаконних угодах, торговельних операціях, фінансових махінаціях; встановлення довірчих відносин з особами, які підозрюються у правопорушеннях у сфері «тіньової» економіки або організованої злочинності, проникнення в мережу протиправних операцій цих осіб та збирання обвинувальних доказів.

Однак, нажалю, в Україні досі не визначена роль і місце легендованого підприємства в загальній системі заходів оперативно-розшукової діяльності, особливо з таких актуальних питань, як використання їх у ролі організаційних структур, під прикриттям яких здійснюється впровадження негласних працівників у певне злочинне середовище. Досі нормативно не врегульовані правові, організаційні та методичні аспекти практичного використання легендованих підприємств в діяльності оперативних підрозділів.

Разом з тим, в квітні 1999 року Україна разом з іншими пострадянськими країнами (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизія, Росія, Таджикистан, Узбекистан) підписала рішення про приєднання до Концепції взаємодії держав-учасниць СНД по боротьбі зі злочинністю. Основні форми взаємодії вищезазначеної Концепції передбачають також «створення легендованих підприємств,

установ та організацій, інших оперативно-розшукових заходів підвищеної складності».

В 2002 році Верховною Радою України розглядався законопроект «Про боротьбу з економічною злочинністю», який містив окрему статтю 3.2. «Створення та використання спеціальних легендованих підприємств, діючих як юридичні особи, для документування злочинної діяльності інших суб'єктів підприємницької діяльності в економічній сфері», яка передбачала три частини:

1. При здійсненні боротьби з економічною злочинністю спеціальні державні підрозділи, що здійснюють боротьбу з економічною злочинністю органів внутрішніх справ, Державної податкової адміністрації і Служби безпеки України мають право для розкриття тяжких економічних злочинів та притягнення винних до відповідальності, створювати та реєструвати в органах виконавчої влади спеціальні легендовані підприємства, з метою здійснення подальшої підприємницької діяльності в різних галузях народного господарства, з використанням штатних і нештатних негласних співробітників.

2. Реєстрація та подальша діяльність легендованих підприємств діючих під контролем спеціальних державних підрозділів Міністерства внутрішніх справ України та відповідних підрозділів Державної податкової адміністрації і Служби безпеки України, спрямована на викриття тяжких злочинів, що скоюють посадові особи інших суб'єктів підприємницької діяльності, діючих в різних сферах економіки, а також з метою проведення оперативно-розшукових заходів на відповідній території обслуговування щодо викриття осіб, які займаються незаконною підприємницькою (виробничою, господарською) або адміністративною діяльністю.

3. Для виконання доручення негласний співробітник, який здійснює керівництво спеціально зареєстрованим легендованим підприємством, вправі під легендою прикриття вступати в трудові, цивільно-правові та інші договірні відносини з іншими суб'єктами підприємництва, з метою документування їх злочинної діяльності в сфері економіки. Шкода або збитки, завдані діями негласного співробітника під час виконання доручення, відшкодовуються за рахунок державною бюджету. Негласний співробітник, який здійснює керівництво спеціально створеним легендованим підприємством, не несе відповідальності за завдану ним шкоду або збитки, якщо його дії були необхідними для виконання доручення. Прибуток від діяльності таких підприємств частково (до 50 відсотків) може використовуватися для розвитку матеріально-технічної бази спеціальних державних підрозділів, що здійснюють боротьбу з економічною злочинністю.

Нажаль, в січні 2003 року законопроект було відкликано. Проте, час від часу і надалі приймаються спроби вітчизняних парламентаріїв вирішити цю проблему на законодавчому рівні.

Отже, правоохоронці добре розуміють, що ефективним чинником оздоровлення тієї криміногенної обстановки, що склалася зараз – є добре опрацьована правова політика, яка повинна проводитися державою. Сучасні правові реформи не повинні обходити стороною і оперативно-розшукове законодавство, а воно у свою чергу зовсім по новому підходить до вирішення пріоритетних завдань поставлених державою.

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. // ВВР. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

2. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару «Проблеми створення та використання легендованих підприємств в оперативно-розшуковій діяльності». – Одеса, 2009.

3. Провадження оперативно-розшукових заходів у країнах англосаксонської та романо-германської правової сім'ї: монографія / В.О. Глушков, М.М. Перепелиця, О.В. Манжай. – Харків, 2011. – 308 с.

В.М. Висоцький,
старший викладач
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК ДЕРЖАВНОЮ СЛУЖБЮ БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 05.07.1993 № 510 «Про утворення Державної служби боротьби з економічною злочинністю», підрозділи Державної служби боротьби з економічною злочинністю користуються правами, які передбачені законами України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінально-процесуальним кодексом. Зокрема, за наявності даних про порушення законодавства, що регулює фінансову, господарську та іншу підприємницьку діяльність, які тягнуть за собою кримінальну відповідальність, працівники Державної служби боротьби з економічною злочинністю мають право:

1) безперешкодно входити до приміщень підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності (крім іноземних дипломати-

чних представництв), до виробничих приміщень, складів, сховищ, що використовуються громадянами для заняття підприємництвом;

2) проводити за участю власника, його представників огляд виробничих, складських, торговельних, службових приміщень, транспортних засобів та інших місць зберігання майна і його використання;

3) вилучати необхідні матеріали про кредитні та фінансові операції, матеріальні цінності, кошти, а також сировину і продукцію в установленому законодавством порядку; опечатувати каси, приміщення і місця зберігання документів, грошей і товарно-матеріальних цінностей;

4) проводити контрольні закупки;

5) вимагати обов'язкового проведення перевірок, інвентаризацій та ревізій виробничої та фінансової діяльності підприємств, установ і організацій; одержувати від посадових і матеріально-відповідальних осіб відомості й пояснення про факти порушення законодавства;

6) вилучати у громадян і посадових осіб документи, що мають ознаки підроблення, а також речі, предмети і речовини, які вилучені з цивільного обігу і перебувають у громадян без спеціального дозволу, а також безгосподарне майно і в установленому порядку вирішувати питання про його подальшу належність;

7) одержувати безкоштовно від підприємств, установ, організацій і громадян інформацію, за винятком випадків, коли законом встановлений спеціальний порядок її одержання;

8) перевіряти у міністерствах, інших центральних і місцевих органах виконавчої влади, державних фондах, на підприємствах, в установах і організаціях грошові та бухгалтерські документи, звіти, кошториси, інші документи, що підтверджують надходження та витрачання коштів і матеріальних цінностей;

9) проводити перевірку фактичної наявності цінностей (грошових сум, цінних паперів, сировини, матеріалів, готової продукції, устаткування);

10) залучати для здійснення ревізій і перевірок працівників Державної контрольно-ревізійної служби, фахівців відповідних міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, державних фондів, підприємств, установ і організацій;

11) одержувати в установленому порядку від Національного банку та його установ, комерційних банків та інших кредитних установ необхідні відомості, копії документів, довідки про банківські операції та залишки коштів на рахунках об'єктів, що перевіряються, а від інших підприємств і організацій незалежно від форм власності – довідки і

копії документів про операції та розрахунки з підприємствами, установами і організаціями.

Відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міліцію» [1], міліції надається право вимагати від керівників підприємств, установ і організацій пояснення по фактах порушення законодавства, перевірка додержання якого віднесена до компетенції міліції, а також у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, проводити перевірки по фактах порушення законодавства, контроль за додержанням якого віднесено до компетенції міліції, вимагати проведення інвентаризацій і ревізій відповідних сфер фінансово-господарської діяльності. Проведення перевірок господарської діяльності працівники Державної служби боротьби з економічною злочинністю можуть реалізовувати тільки при наявності даних про порушення законодавства, що регулює фінансову, господарську й іншу підприємницьку діяльність, які тягнуть кримінальну відповідальність, тому, на нашу думку, проведення цих перевірок є не чим іншим, як здійсненням оперативно-розшукових заходів. Тобто підставою перевірки є «наявність даних», але ці дані повинні свідчити не про будь-яке порушення, а тільки про те, яке спричиняє кримінальну відповідальність.

Органи міліції вправі приступити до проведення перевірки суб'єктів господарської діяльності за умови наявності направлення на перевірку, яке складається за формою, встановленою Міністерством внутрішніх справ України. У направленні на перевірку зазначаються дата його видачі, назва підрозділу міліції, мета, вид, підстави, дата початку та дата закінчення перевірки, посади, звання та прізвища посадових осіб підрозділу міліції, які проводитимуть перевірку. Направлення на перевірку є дійсним за умови наявності підпису керівника підрозділу міліції, скріпленого печаткою органу міліції.

Але ДСБЕЗ є в системі органів МВС підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність (ОРД). Тому співробітники ДСБЕЗ повинні діяти відповідно до Закону «Про оперативно-розшукову діяльність». Згідно ч. 1 ст. 9 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» [3] у кожному випадку наявності підстав для проведення ОРД заводиться оперативно-розшукова справа (ОРС), постанова про заведення якої затверджується начальником відділу внутрішніх справ.

Але тільки постанови про заведення ОРС для перевірки не достатньо. У ч. 6 ст. 9 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» [3] зазначено, що при наявності достатніх підстав дозвіл на проведення ОРД видає керівник оперативного підрозділу. Тому, для здійснення

перевірки необхідні два документи: постанова про заведення ОРС (затверджена начальником відділу внутрішніх справ); дозвіл на проведення ОРД (виданий керівником оперативного підрозділу).

Стосовно положень Указу Президента України від 23.07.98 № 817/98 «Про деякі заходи з перегулювання підприємницької діяльності» щодо повідомлення суб'єкта підприємницької діяльності про проведення планової виїзної перевірки за десять днів до її проведення й недопущення працівника контролюючого органу до проведення перевірки у випадку відмови представника контролюючого органу від підпису в журналі реєстрації перевірок, то в статті 5 Указу [2] міститься виключний перелік контролюючих органів, що мають право проводити планові й позапланові виїзні перевірки фінансово-господарської діяльності суб'єкта підприємницької діяльності. Підрозділи ДСБЕЗ до цих органів не відносяться, а отже, вищезгадані положення Указу на них не поширюються.

Підсумовуючи сказане слід зазначити, що з огляду на те, що дана служба покликана стояти на охороні економічних інтересів держави, підприємець може чекати візиту співробітників ДСБЕЗ, принаймні, у наступних випадках:

1. Якщо від нього з якихось причин зі скандалом пішов працівник, що має доступ до фінансової інформації.
2. Якщо до нього з якихось причин мали претензії інші правоохоронні або контролюючі органи.
3. Якщо ДСБЕЗ перевіряє кого-небудь із партнерів підприємця.

Головні зусилля підрозділів ДСБЕЗ відповідно до нормативних документів спрямовані на боротьбу з хабарництвом, порушеннями правил здійснення валютних операцій, розкраданнями, злочинами в банківській і фінансовій сферах. ДСБЕЗ має право також проводити оперативно-розшукові заходи, спрямовані на встановлення фактів приховання прибутку від оподаткування.

1. Про міліцію: закон України від 20.12.1990 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/565-12>.

2. Про деякі заходи з перегулювання підприємницької діяльності: указ Президента України від 23.07.98 N 817/98. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/817/98>.

3. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

А.Д. Войтович,
*кандидат економічних наук,
оперуповноважений УДСБЕЗ
УМВС України в Івано-Франківській області*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ В БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

Підrozділами Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України здійснюється комплекс організаційних і практичних заходів, спрямованих на якісне посилення боротьби зі злочинністю в сфері економіки, зменшення її тіньової складової, насамперед на викриття фактів хабарництва і корупції, ефективну протидію протиправним проявам на визначених пріоритетних напрямках, мінімізацію кримінального тиску корумпованих посадовців органів влади та управління на законослухняних підприємств.

Пріоритетним напрямом у діяльності підрозділів ДСБЕЗ є попередження і викриття злочинів у бюджетній сфері. Ситуація, що склалася в економіці, потребує зміщення пріоритетів мінімізації наслідків фінансової кризи. Особливого правоохоронного захисту потребує бюджетна сфера, злочинні посягання тут в останні роки найбільш поширені. Існує певний прошарок посадовців, які не уявляють своєї діяльності поза корупційними схемами з бюджетними коштами, що є основним джерелом їх збагачення.

На реалізацію поставлених колегією МВС завдань щодо максимальної декриміналізації сфери бюджетних відносин підрозділами ДСБЕЗ розроблено комплекс заходів, щоб кардинально змінити ситуацію на краще. Визначено основні вектори спрямування зусиль: налагодження системного і ефективного захисту бюджетних видатків на усіх рівнях; протидія правопорушенням з коштами соціально захищених статей; максимальна девальвація корупційної складової при здійсненні державних закупівель; жорстке реагування на порушення прав громадян на оплату праці.

Є проблеми, які заважають успішній протидії злочинам у сфері економіки. Потрібно поліпшити взаємодію з регіональними контрольно-ревізійними підрозділами. Повною мірою необхідно використовувати потенціал державного органу фінансового контролю. Встановлюється низка нових схем розкрадання і відмивання державних бюджетних коштів, зокрема, при закупівлі товарів, виконанні робіт і послуг, пільговому кредитуванні будівництва на селі, відшкодуванні ПДВ через створення податкового боргу від проведення безтоварних операцій

на внутрішньому ринку, використанні коштів резервного фонду, призначених для ліквідації наслідків стихійного лиха. Департаментом організуються перевірки з цих та низки інших питань в усіх регіонах держави, розробляються методичні рекомендації щодо запобігання злочинним проявам під час здійснення державних закупівель, мінімізації сплати обов'язкових платежів.

На фоні загальних позитивних досягнень у роботі підрозділів ДСБЕЗ слід відзначити наявність серйозних прорахунків, що допускалися раніше в організації оперативного супроводження використання коштів державних цільових програм.

Ефективнішої організації роботи з протидії злочинам у бюджетній сфері, безумовно сприяло б усунення недоліків нормативно-правового характеру та прийняття Верховною Радою України ряду законопроектів, внесених з ініціативи МВС народними депутатами.

Особливості перевірки інформації про злочини, а також необхідність проведення ревізій, інвентаризацій та аудиторських перевірок, поряд з вимогами Закону України «Про інформацію», згідно з якими юридичні особи мають право розглядати запити протягом 10 діб, а давати відповіді на них – упродовж 30 діб, значно ускладнюють прийняття всебічно виважених, обґрунтованих процесуальних рішень у визначений десятиденний термін. Потребує розширення повноважень підрозділів КРУ та надання їм права проведення ревізій у суб'єктах господарювання всіх форм, а не лише на підконтрольних об'єктах, які використовують державні кошти та майно.

Не менш важливо запровадити відповідальність за ненадання інформації чи її умисне знищення.

Потребує вдосконалення нормативне забезпечення оперативно-розшукової роботи, а саме усунення недоліків чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Запровадження у Законі вичерпного переліку оперативно-розшукових заходів сприяло б поліпшенню захисту прав громадян від їх порушення внаслідок застосування непередбачених законом негласних форм і методів одержання оперативної інформації.

Недосконалість чинного законодавства стосовно окремих прав працівників міліції, які є визначальними у діяльності ДСБЕЗ, в умовах постійних змін законодавства у напрямі посилення правової захищеності підприємницької діяльності породжує чисельні скарги на дії працівників служби. Слід також відзначити, що відсутність затвердженого Кабінетом Міністрів України порядку такої перевірки нерідко дає привід вважати незаконними вимоги працівників служби, щодо надання інформації та проведенні інших заходів.

Потребує невідкладного комплексного вирішення внесення змін до законодавства щодо встановлення фіксованого порогу, з якого настає кримінальна відповідальність. Норми КК країни для визначення розміру збитків у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян застосовуються з врахуванням податкової соціальної пільги. Це призвело до того, що розмір завданих матеріальних збитків, з якого настає кримінальна відповідальність по більшості злочинів у сфері економіки, за останні роки зріс у десятки разів і таке збільшення триватиме далі.

Виходячи із ряду проблем, з якими у своїй практичній діяльності зустрічаються підрозділи ДСБЕЗ, необхідно встановити адекватну відповідальність за навмисне створення, реєстрацію або придбання громадянами фіктивних підприємств. З використанням фіктивних підприємств скоюються більш тяжкі злочини, націлені на ухилення від сплати обов'язкових платежів до бюджету або заволодіння майном чи корпоративними правами, на отримання незаконного відшкодування ПДВ або ж традиційне розкрадання бюджетних коштів.

На сьогодні протиріччя та недосконалість чинного законодавства негативно позначається на забезпеченні, оперативних підрозділів необхідними правами для якісної протидії злочинам у сфері економіки, для ефективної діяльності із захисту від протиправних посягань майна, законних інтересів держави, фізичних та юридичних осіб. Слід підкреслити, що успішність протидії злочинам у бюджетній сфері може бути досягнута при умовах належного кадрового, організаційного, та правового забезпечення.

М.Т. Гаврильців,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного,

адміністративного та міжнародного права,

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Відповідно до Конституції України, забезпечення безпеки – одна з найважливіших функцій нашої держави. Водночас для ефективної організації здійснення даного виду діяльності необхідно сформувати систему національної безпеки, для чого потрібна не лише наукова, а й, передусім, нормативно-правова база, єдині легітимізовані принципи,

наявність розвинутого механізму її забезпечення із чітким визначенням повноважень, напрямів взаємодії, координації та контролю.

Забезпечення національної безпеки для України обумовлено життєвою необхідністю створення сприятливих умов для стабільного розвитку українського суспільства та держави, подолання політико-правових і соціально-економічних негативів, порушення прав і свобод людини та громадянина.

Поняття «національна безпека» та «національні інтереси» на законодавчому рівні визначені у Законі України «Про основи національної безпеки України» [1].

Відповідно до ст. 1 зазначеного Закону національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам.

Розвиток держави неможливий без забезпечення її безпеки в усіх сферах, що відносяться до державної компетенції. В цьому контексті економічна безпека, як невід'ємна складова національної безпеки, потребує свого забезпечення на державному рівні, що в значній мірі обумовлює розвиток держави, суспільства і особистості.

Доречно зауважити, що з точки зору практики забезпечення економічної (а отже, і зовнішньоекономічної безпеки) важливими є положення ст. 17 Конституції України, згідно з якими захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є одними з найважливіших функцій держа-

ви [2]. Отже, в Конституції України функція забезпечення економічної безпеки України безпосередньо визначається як одна з найважливіших функцій держави.

Конституційні засади внутрішньої і зовнішньої політики в економічній сфері знайшли свій розвиток у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. [3].

Серед пріоритетів національних інтересів у сфері економіки Закон України «Про основи національної безпеки України» зазначає створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення; інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України (ст. 6). У Законі також визначено загрози національним інтересам і національній безпеці України (ст. 7) та основні напрями державної політики з питань національної безпеки (ст. 8) в економічній сфері.

Відповідно до п.п. 1 і 17 ч. 1 ст. 106 Конституції України, ч. 2 ст. 2 Закону України «Про основи національної безпеки України» Указом Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007 було затверджено Стратегію національної безпеки України, яка визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [4].

У юридичній науці економічна безпека розглядається як система забезпечення стійкості національної економіки, що зберігає свою цілісність і здатність до саморозвитку, незважаючи на несприятливі зовнішні та внутрішні загрози [5, с. 15].

Економічна безпека має досить складну внутрішню структуру, яка містить три найважливіші елементи: економічну незалежність, стійкість і стабільність національної економіки, здатність до саморозвитку і прогресу. Будучи однією з визначальних складових підсистем національної безпеки суверенної країни водночас вона являє собою надсистему, яка такі основні складові, як фінансова, енергетична, інноваційно-технологічна, продовольча, соціальна, трудоворесурсна та зовнішньоекономічна безпека держави. Забезпечення економічної безпеки є гарантія незалежності країни, умови стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства [6, с. 21–22, 34].

Таким чином, у сучасних умовах економічна безпека визначає національну безпеку в цілому. В структурі останньої економічна безпека займає особливе місце. Це зумовлене тим, що всі види безпеки не можуть бути реалізовані без економічного підґрунтя.

Дослідження питань економічної безпеки в конституційному праві України обумовлюється зміною характеру правового впливу на економічні відносини в суспільстві. Виникає необхідність розгляду даного питання через призму життєво важливих національних інтересів, захисту прав і свобод людини, ефективного протистояння корупції, злочинності та іншим внутрішнім і зовнішнім загрозам національній безпеці України.

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. (редакція від 20.07.2010 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 39. - Ст. 351.

2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Офіційний вісник України від 01.10.2010. – № 72/1 (Спеціальний випуск). – Ст. 15.

3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст. 527.

4. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 12.02.2007 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 11. – Ст. 389.

5. Економічна безпека: навч. посібник / О.Є. Користін, О.І. Барановський, Л.В. Герасименко та ін.; за ред. О.М. Джужі. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. – 368 с.

6. Економічна безпека: навч. посібник / за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647 с.

І.Б. Газдайка-Василишин,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ПРО ГУМАНІЗАЦІЮ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Закон України № 4025-VI від 15 листопада 2011 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» [1] став предметом не лише наукових, а й політичних дискусій ще задовго до його прийняття. Ще 9 вересня 2011 року Президент України виступив з ініціативою вдосконалити кримінально-правові норми, які регулюють питання кримінальної відповідальності за економічні злочини,

та вніс відповідний законопроект на розгляд Верховної Ради України. І хоча такі ініціативи не нові, думки науковців, практиків, експертів, політиків стосовно гуманізації відповідальності за низку економічних злочинів поляризовані – одні бачать у цих змінах виключно позитивні реформи; інші вважають, що декриміналізація цілої низки економічних злочинів, без сумніву, призведе до збільшення кількості правопорушень у цій сфері.

До прикладу Керівник Головного управління з питань судоустрою Адміністрації Президента України Андрій Портнов стверджує, що «необґрунтовано завищений рівень криміналізації правопорушень у сфері господарської діяльності, невиправдано широке коло законодавчо встановлених підстав для застосування покарання у вигляді позбавлення волі за вчинення злочинів в економічній сфері призводять до непоодиноких випадків зловживань з боку правоохоронних органів під час притягнення підприємців до кримінальної відповідальності» [2]. З іншого боку, Представник Євросоюзу в Україні Жозе Мануель Пінту Тейшейра заявив, що декриміналізація економічних злочинів, вчинених бізнесменами, не відповідає європейському підходу до правосуддя: «в Європі сьогодні з огляду на кризу все частіше лунають голоси, що слід навпаки встановити більш жорстке покарання за економічні злочини» [3].

Попри таку полярність думок та значну «заполітизованість» вказаних реформ, наявна єдність поглядів науковців та юристів-практиків стосовно одного аспекту – назва законопроекту явно не відповідає його змісту. Адже зміни внесені цим законом стосуються не лише правопорушень у сфері господарської діяльності. Зокрема, до Кримінального кодексу України (далі – КК) внесено зміни, якими:

– запроваджено нові критерії класифікації злочинів (усіх, а не лише злочинів у сфері господарської діяльності) за ступенем тяжкості, при чому таке нововведення ставить більше запитань, аніж дає відповідей. Наприклад, з нової класифікації «впливає парадоксальний факт: зайняття гральним бізнесом, у т.ч. без кваліфікуючих ознак, згідно із Законом від 15 листопада 2011 р., трансформовано із злочину невеликої тяжкості в особливо тяжкий злочин і при цьому визнано більш тяжким злочином, ніж, скажімо, дії, спрямовані на повалення конституційного ладу (ч. 1 ст. 109 КК), або тяжке тілесне ушкодження, що вчинене шляхом мучення і спричинило смерть одного чи кількох потерпілих (ч. 2 ст. 121 КК), або терористичний акт (ч. 1 ст. 258 КК)» [4];

– максимальний розмір штрафу, як виду покарання, збільшено у п'ятдесят разів (цю зміну внесено до ст. 53 Загальної частини КК, тому вона стосуватиметься усіх без винятку злочинів);

– у нових редакціях кримінально-правових санкцій фактично знівельовано принцип їх побудови від найменш суворого покарання до найбільш суворого, який сприяв орієнтації судів на більш м'які покарання і застосуванню покарання, необхідного та достатнього для виховання особи та попередження нових злочинів;

– встановлено нові санкції за низку злочинів у сфері службової діяльності (зокрема у статтях 364-1, 365-1, 365-2, 368-3, 368-4 КК виправні роботи, арешт, обмеження волі та позбавлення волі замінено покаранням у виді штрафу).

Стосовно злочинів у сфері господарської діяльності нововведення у КК відбулись у таких двох основних аспектах. По-перше, декриміналізовано низку діянь, які із розряду злочинів переведено у розряд адміністративних правопорушень. Серед них контрабанда товарів (ст. 201 КК), порушення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг (ст. 202 КК), зайняття забороненими видами господарської діяльності (ст. 203 КК), ухилення від повернення виручки в іноземній валюті (ст. 207 КК), незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків (ст. 207 КК), порушення правил здачі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння (ст. 214 КК), підроблення знаків поштової оплати і проїзних квитків (ст. 215 КК), незаконне виготовлення, збут або використання державного пробірної клейма (ст. 217 КК), фіктивне банкрутство (ст. 218 КК), приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 220 КК), незаконні дії у разі банкрутства (ст. 221 КК), розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску (ст. 223 КК), обман покупців та замовників (ст. 225 КК), фальсифікація засобів вимірювання (ст. 226 КК), примушування до антиконкурентних узгоджених дій (ст. 228 КК), незаконні дії щодо приватизаційних паперів (ст. 234 КК), недотримання особою обов'язкових умов щодо приватизації державного, комунального майна або підприємств та їх подальшого використання (ст. 235 КК).

«Така декриміналізація стосуватиметься близько 5 тисяч осіб», – сказав в інтерв'ю інформгентству «Інтерфакс-Україна» генпрокурор Віктор Пшонка [5]. Це особи, які вчинили зазначені діяння до набрання чинності згаданим вище законом (до 18 січня 2012 року), та на яких поширюється зворотня сила цього закону у часі. Зокрема, у зв'язку з тим, що законодавством декриміналізовано ст. 207 КК України закрито кримінальну справу за обвинуваченням Тимошенко Ю.В. в частині організації приховування валютної виручки [6].

По-друге, гуманізація торкнулася санкцій статей КК, що передбачають відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності. При цьому, здебільшого, зміни полягають у підвищенні розміру штра-

фів та у виключенні із санкцій інших, більш суворих видів покарання (арешту, виправних робіт, обмеження волі, позбавлення волі). Хоча сама «гуманізація» у цьому аспекті сумнівна, оскільки несплачену суму штрафу суд може замінити покаранням у виді позбавлення волі із розрахунку один день позбавлення волі за вісім неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – нмдг). Таким чином, до 17 січня 2012 року, наприклад, за ч. 1 ст. 200 КК України особа могла бути засуджена до штрафу розміром від 0,5 до 1,0 тис. нмдг або до 3 років обмеження волі чи позбавлення волі (практично завжди у подібних випадках зі звільненням від відбування цих двох видів покарання з випробуванням; відтепер вона повинна сплатити непомірний штраф у розмірі приблизно від 1,6 до 2,7 млн. грн. або ж відбути реальне покарання у виді позбавлення волі на строк від 375 до 625 днів (від одного до майже двох років) [4].

Отож очевидним, на наш погляд, є висновок про те, що проаналізований вище закон матиме як позитивні, так і негативні наслідки. До основних негативних аспектів (окрім суспільно-політичного резонансу та досить нетривалої, а отже – неретельної, процедури прийняття цього законопроекту) слід віднести казуїстичний характер змін, які не узгоджуються із уже чинними нормами КК; значний розрив між нижньою та верхньою межею запроваджених штрафів (як виду покарання), що створює підґрунтя для зловживань. Позитивність змін, першочергово, полягає у тому, що за економічні злочини встановлено санкції економічного (майнового) характеру, що, з одного боку, дозволить уникнути застосування більш суворих видів покарання, зокрема тих, що пов'язані з позбавленням волі, а з іншого боку дасть змогу поповнити державний бюджет.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України № 4025-VI від 15 листопада 2011 року // Інтернет ресурс <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4025-17/print1322043171970987>

2. Прес-служба Президента України Віктора Януковича // Інтернет ресурс www.president.gov.ua/news/22281.html

3. Олександр Михельсон. Посол ЄС: декриміналізація бізнес-злочинів не відповідає європейському правосуддю // Інтернет ресурс tyzhden.ua/News/32453

4. Хавронюк М., Хавронюк А. У чому ж гуманізація? // Інтернет ресурс www.zakonoproekt.org.ua/vidpovidaljnistj-za-zlochyny-u-sferi-ghospodarskijoji-diyaljnosti-u-chomu-zh-ghumanizatsiya.aspx

5. Анатолій Лукашик. Тюрми покине п'ять тисяч українських засуджених // Інтернет ресурс www.lvivpost.net/content/view/13589/490/

6. Анатолій Лукашик. Гуманізація дала волю // Інтернет ресурс news.meta.ua/archive/18.01.12/cluster:24115838-SBU-zakrila-chastinu-spravi-Timoshenko-shchodo-EESU

І.Ю. Гапич,
курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ПРОЯВІВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сьогодні за ступенем безпечності та поширеності лідирує економічна злочинність, яка вразила всі галузі господарювання, сформувавши сферу тіньової економіки.

Необхідність боротьби з нею є безсумнівною. Однак в Україні тіньова економіка відіграє особливу роль. Падіння обсягів виробництва призвело до зростання безробіття з притаманним їй катастрофічним зниженням рівня життя населення. Нездатність держави створити необхідну кількість робочих місць для резервної армії праці стала очевидним фактом.

В економіці будь-якої держави є суперечності й недоліки, які використовуює злочинність. Це стосується економіки України.

Економічна злочинність погіршує життя суспільства загалом, а тому боротьба з нею є одним з пріоритетних завдань не тільки правоохоронних органів, а й всіх структур держави [2].

Насамперед наведемо ознаки злочинів, які належать до економічних. По-перше, такі злочини несприятливо впливають на відносини у сфері економіки; по-друге, мають корисливий характер; по-третє, їх вчиняють здебільшого службові особи, які обіймають (постійно або тимчасово) на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків або виконують такі обов'язки за спеціальними повноваженнями, а також особи, яким чуже майно було ввірене чи перебувало в їх віданні або які завдають шкоди економічним відносинам так би мовити «ззовні» (наприклад, контрабандисти).

Західні кримінологи до ознак економічних злочинів зараховують ще й такі: шкода, яку вони завдають державі, суспільству, приватній підприємницькій діяльності, окремим групам громадян; складність встановлення в багатьох економічних злочинах конкретного суб'єкта – фізичної особи; економічний злочинець не вважає себе злочинцем і не ототожнює себе із злочинним світом; економічна злочинність завдає суспільству великої матеріальної шкоди і водночас це майже не тривожить переважну більшість членів суспільства, частина з яких взагалі не вбачає суспільної небезпеки в цих діяннях [4].

Економічну злочинність можна визначити як протиправну діяльність, що посягає на інтереси економіки держави загалом, а також на інтереси окремих груп громадян, приватну підприємницьку діяльність, має здебільшого усталений характер і здійснюється з метою здобуття наживи під прикриттям законної економічної діяльності або з використанням її можливостей шляхом зловживання довірою потерпілих [3].

Економічні злочини можна класифікувати так:

– злочини, що полягають у розкраданні чужого майна шляхом його привласнення чи розтрата особами, яким *воно* було ввірено чи перебувало в їх віданні, а також шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України);

– злочини, що посягають на фінансові інтереси й фінансову систему держави: виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів або білетів державної лотереї (ст. 199), незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200), контрабанда (ст. 201), ухилення від повернення виручки в іноземній валюті (ст. 207), ухилення від сплати податків (ст. 212) та деякі інші (ст. 208–211, 215–217, 233–235);

– злочини, що посягають на порядок отримання й використання депозитного капіталу і такі, що завдають шкоди кредиторам і гарантам: фіктивне підприємництво (ст. 205), фіктивне банкрутство (ст. 218), доведення до банкрутства (ст. 219), приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 220), незаконні дії в разі банкрутства (ст. 221), шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222), порушення порядку випуску (емісії) й обігу цінних паперів (ст. 223), виготовлення, збут і використання підроблених недержавних цінних паперів (ст. 224);

– злочини, що посягають на встановлений порядок вільної конкуренції в економіці: змова про зміну чи фіксування цін або примушування до їх зміни чи фіксування (ст. 228), незаконне використання товарного знака (ст. 229), порушення антимонопольного законодавства (ст. 230), незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю (ст. 231), розголошення комерційної таємниці (ст. 232), протидія законній господарській діяльності (ст. 206); у багатьох випадках ці дії пов'язані з комп'ютерними злочинами (ст. 361–363);

– злочини, що посягають на встановлений порядок зайняття підприємницькою діяльністю: порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю (ст. 202), зайняття забороненими вида-

ми господарської діяльності (ст. 203), незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204) та деякі інші (ст. 213, 214);

– злочини, пов'язані зі сприянням службовими особами в корисливих цілях підприємницькій діяльності (так зване комерційне хабарництво, ст. 368), і деякі інші злочини у сфері службової діяльності, вчинені з вказаною метою: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364), службове підроблення (ст. 366);

– злочини, що посягають на права споживачів: обман покупців і замовників (ст. 225), фальсифікація засобів вимірювання (ст. 226), випуск або реалізація недоброякісної продукції (ст. 227).

Зауважимо, що останні тридцять років на Заході спостерігається справжній бум економічних злочинів. Наприклад, у Німеччині 40% розкрадань шляхом привласнення, розтрат і підробок на фірмах, у банках і корпораціях здійснюють їх співробітники. Збитки від цього становлять десятки мільярдів марок. У США збитки внаслідок розкрадання з використанням комп'ютерних мереж становлять мільярди доларів, а витрати приватних фірм для захисту власної майнової та інформаційної безпеки перевищують сто мільярдів доларів [1].

Нині економічна злочинність найбільшу активність проявляє в паливно-енергетичному та аграрно-промисловому комплексі, у сферах приватизації, кредитно-фінансовій (у тому числі банківській), зовнішньоекономічній та бюджетній.

Велику загрозу економічній безпеці в Україні створює виключно висока за світовими вимірами «тінізація» економіки (понад 50%), зокрема великого поширення дістало ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів. На високому рівні перебувають також контрабандні прояви, фальшування грошей, комерційне хабарництво, зловживання, пов'язані з нецільовим використанням бюджетних коштів (у тому числі призначених для виплати заробітної плати), злочини з підакцизними товарами [2].

Одним з поширених злочинів є ухилення від сплати податків. Порушення податкового законодавства є масовим явищем. При перевірках воно виявляється у 70–75% організацій.

Останнім часом великого поширення дістало створення фіктивних підприємницьких структур. Третина всіх зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності (СПД) нею не займається і податків не сплачує.

Під прикриттям цих фірм укладаються договори з державними металургійними підприємствами для надання посередницьких послуг при експорті металопродукції іноземним фірмам, а отримавши проду-

кцію, іноземні фірми не розраховуються за ці послуги або розраховуються частково.

Українські фірми після таких оборудок ліквідуються і за домовленістю з іноземними фірмами ділять валютну виручку, яку залишають за кордоном [4].

Перекачування валюти за кордон і її «відмивання» здійснюються за рахунок фіктивно створюваних спільних підприємств (СП), що дає можливість отримувати кредити і переводити їх за кордон. Після цього СП ліквідуються. В Україну не надходить 70% валютного прибутку, який осідає на рахунках закордонних банків, відкритих на підставних осіб.

Поширені також незаконне (необґрунтоване) одержання та нецільове використання кредитних ресурсів. Небезпека таких дій полягає в такому: часто одержані кошти переводять у готівку і привласнюють або переказують за кордон з метою незаконної конвертації і зберігання на незаконно відкритих рахунках в іноземних банках. Згідно з даними правоохоронних органів дедалі частішають факти отримання хабарів службовими особами місцевих адміністрацій та органів приватизації за оформлення необхідних документів з приватизації підприємств, за зниження вартості об'єктів приватизації, безпідставне списання основних фондів, завищення кредиторської заборгованості тощо. За слідчими даними ставка аудитора за зниження вартості підприємства, що приватизується, становить 5% суми, на яку він знижує вартість [5].

Я вважаю, що для попередження економічної злочинності потрібно ввести ряд заходів таких, як:

Необхідно відтворити систему контролюючих і ревізуючих органів, які б здійснювали контроль за додержанням вимог законодавства в комерційній діяльності починаючи з моменту відповідності реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, щодо відповідності їх діяльності статутній, отримання ліцензій на конкретні види діяльності, а також жорсткий контроль за сплатою податків.

Потрібно підвищити рівень підготовки фахівців різних профілів: економістів, юристів та інших службовців державного апарату, що організує роботу економічної галузі, банківської системи, аудиту, правоохоронних органів тощо.

Потрібно комп'ютеризувати систему обліку діяльності народного господарства, упровадити дійову систему контролю за розрахунковими операціями.

Необхідно ввести норми забезпечення надійності суб'єктів підприємницької діяльності, для чого встановити максимальні межі спів-

відношення власних та позикових коштів, рівень їх резервування, а також страхування внесків.

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – 288 с.
2. Кальман О.Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження: дис. ...д-ра юрид. наук / О. Г. Кальман. – Х.: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2004. – 431 с.
3. Ущাপовський В. Тіньова економіка як інфраструктура організованої злочинності: сутність, тенденції розвитку, кримінально-правові проблеми // Право України. – 2000 – № 2 – С. 62.
4. Савонюк Р. «Соціолого-правове дослідження, або думки засуджених // Право України. – 1999. – № 7. – С. 79.
5. Віленська Е., Дідоренко Е., Розовський Б., Чалий В. Кримінологія: традиції і новації // Право України. – № 6. – 1999. – С.96.

Л.В. Герасименко,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри економічної безпеки
(Національна академія внутрішніх справ)*

СТАЖУВАННЯ ЯК ФОРМА ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ ОВС

Практика та навчальний процес нерозривно пов'язані, це ті складові без яких неможливо підготувати високоякісного спеціаліста-правоохоронця. Набуті під час теоретичних занять у відомчих закладах освіти знання переходять у відповідні спеціальні уміння й навички щодо захисту прав, свобод та законних інтересів учасників суспільних відносин в процесі проходження курсантами (слухачами) та молодими фахівцями стажування в практичних органах, службах і підрозділах внутрішніх справ.

Досвід проведення практики і стажування курсантів та слухачів відомчих навчальних закладів системи МВС України свідчить, що проходження даного виду професійної підготовки персоналу органів внутрішніх справ значно впливає на подальше професійне самовизначення курсантів та слухачів.

Основною функцією практичної підготовки, тобто стажування курсантів в органах, службах та підрозділах внутрішніх справ України є організація проведення відпрацювання навчального матеріалу та формування у курсантів умінь та навичок щодо застосування знань на практиці, самостійного розширення і поглиблення їх. Звідси, важливе значення стажування, саме в аспекті практичної підготовки висококласних спеціалістів для системи Міністерства внутрішніх справ.

«Практичне навчання, – пише О.В. Негодченко, – передбачає послідовне наближення характеру навчальної діяльності до специфіки роботи майбутнього фахівця, посилення зв'язків навчального закладу з діяльністю органів внутрішніх справ, систематичний аналіз їх працівниками рівня підготовки молодих спеціалістів та постійну співпрацю з навчальними закладами з метою вдосконалення навчального процесу, оперативного внесення змін в його організацію, навчальне, методичне та наукове забезпечення, якщо цього вимагає боротьба зі злочинністю» [1, с. 51].

Стажування курсантів – невід'ємна й обов'язкова складова їх професійної підготовки. З одного боку сутність практичного навчання полягає в створенні системи вмінь та навичок особового складу щодо захисту, охорони й забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників суспільних відносин, з іншого – сприяє адаптації працівників до безпосередньої високоякісної службової діяльності.

Практика входження в посаду співробітника органів внутрішніх прав свідчить про те, що в цьому процесі виявляються протиріччя: між вимогами, які пред'являються до випускників навчальних закладів Міністерства внутрішніх прав і реальним рівнем їх підготовки; між звичайними нормами службової діяльності та новими вимогами до молодих співробітників; між необхідним рівнем розвитку комунікативних здібностей працівника та їх реальним станом; між колишніми і сучасними умовами служби.

Тому стажування курсантів повинно бути обов'язковою та невід'ємною складовою навчання майбутніх правоохоронців у системі підготовки та підвищення їх кваліфікації. Його сутність не можна сприймати однозначно тільки як створення певної системи вмінь і навичок курсантів, необхідних їм для професійної діяльності. Крім цього, сутність стажування полягає також в адаптації фахівця до безпосередньої практичної професійної діяльності. Така адаптація повинна відбуватися постійно, а не тільки у перші служби в органах внутрішніх справ.

При цьому слід розрізняти соціальну і професійну адаптацію. Соціальна адаптація молодого працівника (курсанта) – це процес його

активного входження в систему міжособистісних взаємовідносин колективу, засвоєння норм і традицій, ціннісних орієнтацій та інтересів цього колективу. Професійна ж адаптація являє собою процес активного пристосування курсанта до змісту професійних і функціональних обов'язків, оперативних вимог, режиму праці, особливостей робочого місця, а також оволодіння спеціалізацією.

Отже, основними цілями стажування в органах системи Міністерства внутрішніх справ є: а) набуття стажистами досвіду практичної роботи в тих чи інших структурних підрозділах; б) поглиблення спеціальних знань в сфері правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ; в) перевірку професійного рівня та ділових якостей набутих в процесі навчання.

1. Негодченко О.В. Удосконалення практичної спрямованості навчального процесу закладів освіти МВС України / О.В. Негодченко // Асоціація вищих навчальних закладів МВС України: Стан та перспективи розвитку відомчої системи освіти і науки МВС України. Матеріали науково-практичної конференції. – Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2001. – С. 50–55.

Т.Я. Гнідець,
курсант

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА

Як показує практика, застосування норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством, викликає певні складнощі. Справи по цих злочинах до суду майже не доходять, «розпадаючись» уже на стадії досудового слідства, тому зафіксовані лише одиничні випадки притягнення осіб до кримінальної відповідальності за умисне доведення до банкрутства [2, с. 2].

Хоча суспільна небезпека цього злочину є велика, його віднесли до злочинів невеликої тяжкості, тим самим зменшивши відповідальність за доведення до банкрутства. Розглянеш відповідальність за доведення до банкрутства в різних країнах. Відповідальність за доведення до банкрутства в Україні передбачена у статті 219 кримінального кодексу України, і карається штрафом від двох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян з позбавленням права займати певні поса-

ди чи займатись певною діяльністю на строк до трьох років. Стаття 260 кримінального кодексу Іспанії передбачає покарання у вигляді тюремного ув'язнення на строк від двох до п'яти років і штрафу на суму від восьми до двадцяти чотирьох місячних заробітних плат для того, хто оголошує себе банкрутом або зупиняє платежі за умови, що стан економічної кризи, або фінансової неспроможності був викликаний боржником. Стаття 201 глави 11 кримінального кодексу Швеції встановлює покарання у вигляді тюремного ув'язнення на строк до двох років для особи, яка руйнує, дарує або іншим таким способом розпоряджається майном великої вартості, чим вводить себе в стан банкрутства, або створює небезпеку банкрутства [1, с. 606]. Отже, в порівнянні з законодавством закордонних країн законодавство України передбачає не такі жорсткі санкції щодо осіб які вчинили даний злочин.

В складі цього злочину важливу роль посідає об'єктивна сторона, а в загальному склад злочину характеризується так:

1. Родовим об'єктом злочину є сфера господарської діяльності. Безпосередній об'єкт злочину – суспільні відносини у сфері виконання суб'єктами господарської діяльності своїх фінансових зобов'язань.

2. Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні дій, які призводять до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, і заподіянні внаслідок цього великої матеріальної шкоди державі чи кредитору. Спільною рисою таких дій є їх спрямованість проти інтересів відповідної юридичної особи і спричинення ними відповідної матеріальної шкоди. Це, зокрема, можуть бути: а) укладення свідомо невігідних для даної юридичної особи (у т.ч. удаваних) угод; б) безпідставна виплата на користь інших осіб грошових коштів, безпідставна передача третім особам майна чи уступка належного даній юридичній особі права вимоги до інших осіб; в) прийняття нераціональних управлінських рішень, які негативно відбиваються на виробничій, торговельній, іншій статутній діяльності підприємства, ведуть до виникнення фінансових втрат та збитків; г) заплутування звітності та обліку, знищення, пошкодження документів чи інформації. внаслідок яких стає неможливою ефективна робота відповідного підприємства, установи чи організації [4, с. 455].

Обов'язковою ознакою цього злочину є наявність двох взаємопов'язаних суспільно небезпечних наслідків: 1) стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності; 2) великої матеріальної шкоди державі чи кредитору.

Згідно Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», під стійкою фінансовою неспроможністю суб'єкта господарської діяльності слід розуміти такий його фінансовий стан, за якого цей суб'єкт не здатен виконати свої грошові зобов'язання, у т.ч. щодо виплати заробітної плати, сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) до відповідних бюджетів [3, с. 1].

У даному випадку мається на увазі не тимчасовий розлад фінансової діяльності юридичної особи, внаслідок якого виникають прострочення платежів, а ситуацію, яка виключає виконання даною юридичною особою вимог кредиторів. Ознаками стану стійкої фінансової неспроможності можуть вважатись, зокрема: зупинення платежів, що триває понад 3 місяці, за наявності боргових зобов'язань, строки платежів по яких настали; наявність значної (понад 300 мінімальних розмірів заробітної плати) суми непогашених боргових зобов'язань, строки платежів по яких настали більш як 3 місяці тому; наявність значної суми непогашених боргових зобов'язань, визнаних юридичною особою – боржником або підтверджених виконавчими документами; наявність заяви про порушення справи про банкрутство даної юридичної особи, прийнятої до розгляду господарським судом і, тим більше, наявність ухвали господарського суду про порушення справи про банкрутство даної юридичної особи.

Термін «банкрутство» походить від латинського слова «bancarotta» – зламаний ослін або «banca rotta» – розбитий банк. Під ним розуміють неспроможність юридичної особи (суб'єкта підприємницької діяльності) задовольнити у встановлений для цього термін пред'явлені йому кредиторами вимоги й виконати зобов'язання перед бюджетом [5, с. 760].

Фінансове становище юридичної особи іноді може погіршитись і внаслідок бездіяльності, наприклад, через невжиття заходів щодо захисту її майнових інтересів (незаявлення претензії, неперед'явлення позову про стягнення грошей чи майна з боржників, неотримання майна чи коштів тощо). Така бездіяльність, якщо вона навіть призвела до стійкої фінансової неспроможності підприємства, сама по собі не утворює складу розглядуваного злочину. Проте, якщо така бездіяльність мала місце після вчинення відповідних дій, наприклад укладення удаваної угоди, справжньою метою якої була передача іншій особі майна, майнових прав, сплата грошових коштів без належної компенсації, і безпосередньо була пов'язана з їх вчиненням, вона може вважатися ознакою об'єктивної сторони цього злочину.

У випадках настання стійкої фінансової неспроможності внаслідок того, що власники чи службові особи суб'єкта підприємницької діяльності віддавали розпорядження про здійснення нестатутної діяльності, їхні дії, за наявності підстав, утворюють сукупність злочинів і підлягають кваліфікації за ст. ст. 219 та 205. У випадках, коли дії власника чи службової особи, якими суб'єкт господарської діяльності доводиться до стійкої фінансової неспроможності, містять ознаки викрадання майна юридичної особи, їх слід кваліфікувати за ст. 219 та відповідною статтею кримінального кодексу про злочин проти власності.

Проте вказівка на виключно матеріальний характер великої шкоди як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони не дозволяє кваліфікувати за ст. 219 випадки доведення до банкрутства, які супроводжувались, наприклад, такими суспільно небезпечними наслідками як масове захворювання працівників, масові звільнення з роботи, припинення виробництва продукції, необхідної для даного регіону, психічне захворювання робітника або доведення його до самогубства [1, с. 611]

3. Суб'єктом злочину можуть бути власник (у т.ч. співвласник) або службова особа юридичної особи – суб'єкта господарської діяльності, які, виходячи із організаційно-правової форми відповідної юридичної особи, мають повноваження, необхідні для вчинення передбачених ст. 219 дій. Не може бути суб'єктом даного злочину індивідуальний підприємець, який здійснює свою діяльність без створення юридичної особи.

4. З суб'єктивної сторони доведення до банкрутства є умисним злочином, однак кримінальне законодавство таких країн як ФРН і Швейцарії встановлює відповідальність не лише за злісне банкрутство (корисливе, або шахрайське), а й за просте банкрутство, суб'єктивна сторона якого характеризується здебільшого необережною формою вини [5, с. 615]. Таким чином ставлення винного до заподіяної майнової шкоди може характеризуватися прямим або непрямим умислом. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є також мотив – корислива чи інша особиста заінтересованість винної особи або її бажання задовольнити ті чи інші інтереси третіх осіб.

Розглянувши склад злочину «Доведення до банкрутства» можна зробити висновок, що даний злочин є досить небезпечний в умовах ринкової економіки. Зважаючи на те, що Україна бажає вступити в економічно розвинену європейську спільноту, то одним з найважливіших напрямків державної політики, в контексті вступу до ЄС, є адаптація системи державного фінансового контролю до європейських вимог. Рациональна організація та ефективне функціонування фінансового контролю сприяють забезпеченню національних економічних інте-

ресів держави, поліпшенню керованості фінансовими ресурсами, розвитку ринкової економіки.

1. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. – К.: Юридична практика, 2003. – 924 с.
2. Грек Б. Доведення до банкрутства та інші економічні злочини / Борис Грек – Юрист. – 2008. – № 34. – С. 4–9.
3. Про відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом: Закон України від 30 червня 1999 // Голос України. – 1999 – 6 липня.
4. Науково практичний коментар кримінального кодексу України / під редакцією М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2004 р. – 600 с.
5. Правові основи підприємницької діяльності / під редакцією Шакули В. І., Мельника П. В. – К.: Правові джерела, 1997 р. – 780 с.

М.І. Голик,

здобувач

(Національна академія внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

На сьогоднішній день Україна є повноправним учасником міжнародно-правових відносин в сфері протидії терористичній діяльності в світі. Саме завдяки цілеспрямованому зовнішньополітичному курсу України на євроатлантичну та світову інтеграцію та її послідовна позиція щодо протидії міжнародному тероризму питання формування антитерористичної політики перебуває на одному з пріоритетних завдань державної влади. Безумовно, це пов'язано з особливостями внутрішньополітичної ситуації в країні, кризовими явищами в українському суспільстві, тривалими економічними негараздами та транзитним положенням України, що і формує потенційну загрозу проходження фінансових потоків через її територію.

Стрімкий розвиток світової фінансової системи, постійне вдосконалення діючих та застосування нових інформаційно-комунікаційних технологій дає змогу проводити фінансові операції в найкоротші терміни, що надає додаткові можливості для здійснення фінансування міжнародної організованої злочинності.

У зв'язку з активізацією міжнародного тероризму виникають нові проблеми у сфері протидії фінансуванню тероризму, що потребує вжиття жорстких заходів для організації контролю за функціонуванням «тіньових» фінансових потоків. Безумовно, одним із пріоритетних

напрямів антитерористичної стратегії України має бути виявлення та ефективне блокування каналів фінансової підтримки терористичних організацій.

Вперше поняття фінансування тероризму, в межах міжнародного права було розглянуто в Декларації Організації Об'єднаних Націй 1994 року в (далі – ООН). Зокрема, Декларацією про заходи по ліквідації міжнародного тероризму було офіційно закріплено прямий обов'язок всіх країн-учасниць «утримуватися від організації терористичної діяльності, підбурювання до неї, сприяння її здійсненню, фінансування...». Разом з цим, 1996 року Генеральною Асамблеєю ООН було наголошено на тому, щоб всі країни здійснили кроки щодо супротиву та протидії за допомогою відповідних внутрішніх механізмів запобігання фінансуванню терористів та терористичних організацій, незалежно від того, здійснюється таке фінансування прямо чи опосередковано через різноманітні організації.

У Резолюції 1373 Ради Безпеки ООН по боротьбі з тероризмом, визнано необхідність того, щоб країни на додаток до міжнародного співробітництва вживали додаткових заходів з метою запобігання та попередження на своїй території, з використанням усіх законних засобів, фінансування та підготовки будь-яких актів тероризму.

Основними нормативно-правовими актами, якими врегульовано питання протидії фінансуванню терористичної діяльності в Україні, є Закони України «Про боротьбу з тероризмом», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансування тероризму», Кримінальний кодекс України, Постанова Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2010 р. № 745 «Про затвердження Порядку формування переліку осіб, які пов'язані з провадженням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції» та ряд інших законодавчих актів, норми яких направлені на протидію фінансуванню тероризму в Україні. Слід зазначити, що статтею 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» визначено, що терористична діяльність охоплює фінансування терористичних груп (організацій) або інше сприяння їм. Проте, на сьогодні існують певні протиріччя у чинному законодавстві щодо понятійного апарату та питань відповідальності за фінансування терористичної діяльності. Зокрема, як зазначалося раніше у Законі України «Про боротьбу з тероризмом», терористична діяльність охоплює лише фінансування терористичних груп (організацій) або інше сприяння їм. Разом із тим, частиною 1 статті 258-4 КК України, передбачено відповідальність за фінансування, матеріальне забезпечення, озброєння, навчання особи з метою вчинення терористичного акту.

Слід наголосити на тому, що фінансування терористичної діяльності тісно пов'язане з відмиванням коштів, здобутих злочинним шляхом. Зокрема, на сьогоднішній день існує велика кількість механізмів за допомогою яких терористичні організації приховують зв'язок між джерелом коштів і їх майбутнім можливим злочинним призначенням. Для прикладу, матеріальне сприяння діяльності терористичної групи може знайти своє відображення у таких методах, як:

- компанії-прикриття – компанії, що фактично проводять діяльність, за якої нелегальні доходи змішуються з доходами від законної діяльності;

- компанії-раковини – компанії, що займаються підприємницькою діяльністю без практичних або комерційних цілей, і створені для приховування рахунків і майна справжнього власника;

- фіктивні (підставні) особи – використання родичів, друзів або партнерів, які мають довіру в певному суспільстві і не привертають уваги, для проведення трансакцій від їх імені з метою приховування джерел та власників коштів;

- структурування – внесення на депозит готівки або купівля банківських витрат у різних установах декількома особами або здійснення трансакції на суму, нижчу суми, що викликає підозру;

- кредитні картки – за допомогою створення кредиту на картці при оплаті готівкою дозволяє конвертувати кредит у готівку;

- електронний переказ коштів – використання служб електронних переказів для переказу грошей фізичним особам;

- потенційне використання неприбуткових і благодійних організацій для забезпечення накопичення коштів терористам;

- використання торгівлі золотом та діамантова галузь, як сектори, що демонструють значну вразливість для використання їх у відмиванні коштів та, у невідомому обсязі, для фінансування терористичної діяльності.

Таким чином, було наведено ряд механізмів та методів за допомогою яких терористичні групи здійснюють фінансування своєї діяльності. Але даний перелік не слід вважати вичерпним, тому що з кожним днем методи вдосконалюються.

Отже, підсумовуючи вищевикладене слід наголосити на тому, що процес виявлення каналів фінансування міжнародної терористичної діяльності характеризується підвищеною складністю. У зв'язку з цим найбільш ефективною протидією у даному випадку може бути комплексне застосування адміністративних, оперативних та інших сил та засобів, об'єднаних єдиною метою.

О.М. Грудзур,
*інспектор навчального відділу
Навчально-методичного центру
(Національна академія внутрішніх справ)*

ФОРМИ ПРОЯВУ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ПРОПОЗИЦІЇ ХАБАРА ЧИ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

Із набранням чинності 1 липня 2011 року Законів України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI «Про засади запобігання та протидії корупції» та № 3207-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» деякою мірою змінилася система відповідальності за злочини в сфері службової діяльності, відбулася диференціація відповідальності службових осіб, розширилося коло суспільно небезпечних діянь, за вчинення яких передбачається кримінальна відповідальність. До таких діянь відносяться також пропозиція хабара та пропозиція неправомірної вигоди (ч. 1 ст. 368-3, ч. 1 ст. 368-4, ч. 1 ст. 369, ч. 1 ст. 369-2 Кримінального кодексу – (далі КК) України).

Поява кримінальної відповідальності за вчинення цих діянь обумовлюється, насамперед, вимогами Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції [1] та Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) [2]. Утім, на наш погляд, вимоги міжнародних конвенцій щодо встановлення кримінальної відповідальності не тільки за давання неправомірної вигоди, але й за пропонування такої вигоди, головним чином, обумовлюється повною чи частковою відсутністю у національному законодавстві окремих зарубіжних країн відповідальності за окремі види попередньої злочинної діяльності. Наприклад, КК Королівства Іспанії не встановлює відповідальності за готування до злочину, а змова та пропозиція вчинення злочину є кримінально караними тільки у випадках прямопередбачених законом [3, с. 16–17]. Схожий підхід відображений і в КК Республіки Болгарії де готування також підлягає кримінальній відповідальності тільки у випадках передбачених законом [4, с. 35]. На відміну від цього, в КК України відповідальність за попередню злочинну діяльність передбачається в Загальній частині і стосується всіх діянь, відповідальність за які, передбачається в Особливій частині. У зв'язку з цим, постає питання про співвідношення змісту пропозиції хабара чи неправомірної вигоди із окремими видами попередньої злочинної діяльності.

Так, законодавець не визначає поняття «пропозиція», не конкретизує момент закінчення пропозиції хабара чи неправомірної вигоди і

не наводить жодних ознак, за якими пропозицію можна було б відмежувати від давання хабара чи неправомірної вигоди. Разом із цим, очевидним залишається й те, що пропозиція хабара чи неправомірної вигоди передує їх даванню.

В свою чергу, поняття «пропонувати» може тлумачитися як: виявляти бажання, готовність допомогти кому-небудь, або віддати когось, що-небудь у чисть розпорядження; виявляти бажання продати, збути що-небудь [5, с. 259]. Таким чином, пропозиція хабара чи неправомірної вигоди означає: виявляти бажання (готовність) дати хабар або неправомірну вигоду. Звісно, таке бажання, така готовність виявляється самим хабародавцем (особою, яка дає неправомірну вигоду) і прямо або опосередковано доводиться до відома службової особи (суб'єкта кримінальної відповідальності за одержання неправомірної вигоди). При цьому, пропозиція може носити як відкритий, так і завуальований характер, але вона, безумовно, повинна передувати даванню хабара чи неправомірної вигоди. Тоді як саме давання хабара чи неправомірної вигоди, фактично, неможливе без їх пропонування.

Досліджуючи правову природу пропозиції хабара або неправомірної вигоди, приходимо до висновку, що об'єктивна сторона пропозиції може виражатися в таких формах: 1) виявлення наміру дати хабар чи неправомірну вигоду; 2) готування до давання хабара чи неправомірної вигоди; 3) замах на давання хабара чи неправомірної вигоди.

Зокрема, пропозиція хабара або неправомірної вигоди, яка полягає у виявленні бажання хабародавця (особи, яка дає неправомірну вигоду) передати вигоду і не супроводжується іншими діями, спрямованими на давання хабара чи неправомірної вигоди є нічим іншим як виявленням наміру. На це неодноразово звертав увагу В.П. Тихий, посилаючись на рішення Верховного Суду України, який скасував вирок у справі засудженого за замах на давання хабара і призупинив справу з тих підстав, що «пропозиція хабара за відсутності будь-яких дій, спрямованих на його давання не містить у собі складу злочину» [6, с. 129; 7, с. 72]. Така ситуація має місце у випадках, коли особа виявила бажання дати хабар чи неправомірну вигоду, але при цьому не вчиняла жодних дій, спрямованих на саму передачу, не підшукувала і не підготувлювала цінності, які можуть бути передані як хабар чи неправомірна вигода, не підшукувала співучасників, не вступала в змову щодо давання хабара чи неправомірної вигоди і не вчиняла інших дій, спрямованих на усунення перешкод або створення умов для давання хабара чи неправомірної вигоди.

Утім, виявлення наміру, за своєю сутністю, не є і не може бути кримінально-караним. Виявлення наміру перебуває за межами сфери

охорони закону про кримінальну відповідальність, оскільки це ще не є діянням в якому об'єктивується умисел. Відтак, пропозиція не пов'язана із безпосереднім даванням хабара чи неправомірної вигоди, змовою, підшукуванням цінностей чи співучасників, усуненням перешкод та ін., по суті, не повинна підлягати кримінальній відповідальності, оскільки є тільки виявленням наміру. Однак, вітчизняний законодавець, передбачаючи відповідальність за пропозицію хабара чи неправомірної вигоди (ч. 1 ст. 368-3, ч. 1 ст. 368-4, ч. 1 ст. 369, ч. 1 ст. 369-2 КК України), не встановлює жодних обмежень щодо кримінальної відповідальності за ті чи інші види пропозиції.

Виходячи із визначення готування до злочину (ч. 1 ст. 14 КК України), пропозиція хабара або неправомірної вигоди може виражатися у формі готування до давання хабара чи неправомірної вигоди у таких випадках: 1) пропозиція передається через третю особу (за умови, що вона усвідомлює суть пропозиції); 2) таку пропозицію прийняв суб'єкт відповідальності за одержання хабара чи неправомірної вигоди.

В першому випадку, пропозиція хабара чи неправомірної вигоди, яка передається через третю особу (пособника) виражається у формі готування до давання хабара чи неправомірної вигоди, адже наявна змова на вчинення злочину між таким пособником та хабародавцем (особою, яка надає неправомірну вигоду). Однак про змову може йтися тільки тоді, коли особа, яка передає пропозицію усвідомлює її характер та призначення.

В другому випадку, прийняття суб'єктом відповідальності за одержання хабара чи неправомірної вигоди пропозиції, тобто надання згоди на їх прийняття також є змовою на вчинення злочину, оскільки давання та одержання неможливе одне без одного (неможливо одержати хабар чи неправомірну вигоду без їх давання, і навпаки, дати хабар чи неправомірну вигоду без їх одержання).

Разом із цим, пропозиція хабара чи неправомірної вигоди може виражатися у формі замаху на їх давання. Розглядаючи визначення замаху на злочин (ч. ст. 15 КК України) через призму пропозиції хабара чи неправомірної вигоди, бачимо, що пропозиція, яка полягає не тільки у висловленні хабародавцем (особою, яка дає неправомірну вигоду) бажання надати вигоду, а поєднується також із виконанням об'єктивної сторони давання хабара чи неправомірної вигоди по суті і є замахом на давання хабара чи неправомірної вигоди. Прикладом можуть слугувати випадки, коли хабародавець (особа, яка надає неправомірну вигоду), пропонуючи хабар чи неправомірну вигоду, одночасно, намагається передати їх суб'єкту відповідальності за одержання хабара чи неправомірної вигоди, але останній не приймає вигоду із

причин, що не залежали від волі винного (передача була припинена сторонніми особами, факт давання викрили працівники правоохоронних органів тощо).

В свою чергу, залежно від ступеня реалізованості умислу виділяється закінчений та незакінчений замах. Пропозиція хабара чи неправомірної вигоди може виражатися у формі закінченого замаху на їх давання за умов, що хабародавець чи особа, яка дає неправомірну вигоду виконала всі необхідні, на її думку, дії для того щоб передати хабар чи неправомірну вигоду, але суб'єкт відповідальності за одержання хабара чи неправомірної вигоди не одержав їх. Наприклад, хабародавець, пропонуючи хабар, залишає його на робочому столі службової особи, але та не одержує хабар або відмовляється його прийняти.

Пропозиція хабара чи неправомірної вигоди виражається у формі незакінченого замаху на їх давання, якщо хабародавець чи особа, яка дає неправомірну вигоду, пропонуючи хабар або неправомірну вигоду, намагається їх передати, але вчиняє не всі необхідні діяння. Зокрема, це має місце у випадках, коли хабародавець пропонує хабар і дістає з гаманця необхідну суму, для того щоб передати її службовій особі, але не вчиняє цього з причин, які не залежали від його волі (давання хабара було викрито правоохоронними органами, службова особа відмовилась від одержання хабара тощо).

Із наведеного випливає, що пропозиція хабара чи неправомірної вигоди є обов'язковою ознакою їх давання, адже неможливо дати хабар чи неправомірну вигоду не пропонуючи їх. При цьому пропозиція, однозначно, передує даванню, а об'єктивна сторона пропозиції виражається у формі виявлення наміру, готування чи замаху (як закінченого, так і незакінченого) на давання хабара або неправомірної вигоди.

1. Конвенція Організації об'єднаних націй проти корупції // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 49.

2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 47–48.

3. Уголовный кодекс Испании. – М.: Зерцало, 1998. – 218 с.

4. Уголовный кодекс Республики Болгария. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. – 298 с.

5. Словник української мови: в 10 т. – К.: Наук. думка, 1970. – 1979. – Т. 8: Природа – Ряхтливий. – 1975. – 927 с.

6. Тихий В. П. Відповідальність за незакінчений злочин / В. П. Тихий // Вісник академії правових наук України. – 1996. – № 6. – С. 128–137.

7. Тихий, В. П. Готування до злочину (коментар статті 14 Кримінального кодексу України) / В. П. Тихий // Вісник Конституційного Суду України. – 2004. – № 3. – С. 70–72.

І.І. Гудь,
курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Конституція України як надзвичайно важливий політико – правовий документ довгострокової дії юридично закріпила напрям розвитку українського суспільства, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Успішне виконання завдань по запобіганню і протидії корупції, які ставить перед собою наша держава, значною мірою залежить від зміцнення та забезпечення законності, якості та ефективності дисципліни, якості та ефективності роботи всіх державних органів, в тому числі, що ведуть боротьбу з корупцією.

Останнє десятиліття минулого сторіччя було ознаменоване небувалою цікавістю до проблеми корупції, яка впродовж тисячоліть «супроводжує» економічний і культурний розвиток усіх країн світу. Корупція глибоко проникла у різні сфери суспільства, уразивши при цьому органи всіх гілок державної влади.

Проблемі боротьби з корупцією приділяли увагу багато науковців. Їхні пропозиції, зауваження враховувались законодавцем, внаслідок чого вносились зміни до законодавства.

Корупція створює серйозну загрозу формуванню України як демократичної, незалежної та соціальної держави, а заходи, що вживаються для її подолання з боку держави, бажаного результату поки що не дають. Основною загрозою існування незалежної України є надто велика залежність суспільства від влади [1]. На нашу думку, владна тоталітарність є сприятливою умовою для функціонування корупції. Це наслідок того, що при владі у центрі і на місцях у багатьох регіонах України залишилась вітчизняна номенклатура, внаслідок переходу від номенклатурного тоталітаризму до постноменклатурного стратегізму, дії якого спрямовані на реалізацію волі нації, проте реально-грошові інтереси теократії понад усе.

Українська номенклатура, яка оперативно рекрутувала до своїх лав молодих «підноменклатурників», сформувавши нову політичну номенклатурну одиницю, – «партію влади», відрізнялась від номенклатур посткомуністичних держав.

Американський політолог О. Мотиль так визначив ситуацію, що склалася у нашій державі: «... в Україні є люди і речі, але немає механізму, який може ним керувати. Замість держави, яка ефективно здійс-

нює оподаткування і «поліціювання» певної території, є те, що ми називаємо «недорозвиненою і вкрай корумпованою українською псевдо-державою» [2].

Українська номенклатура залишила за собою панівне становище в суспільстві і державі. За нею також залишались специфічна, керівна роль в організації суспільного життя, і офіційні, і, переважно, неофіційні часом відверто корупційні засоби розподілу суспільного багатства на свою користь. Однак, як відзначають дослідники, найголовнішим є те, що не змінилась сама суть номенклатури бюрократичної діяльності, котра полягає у привласненні продуктів чужої праці через державний бюджет, нелегальну участь у комерції або тіньовому бізнесі та звичайних хабарах.

За порівняно короткий проміжок часу така «номенклатурна приватизація» призвела до накопичення величезної грошової маси в окремих осіб, захищених великими державними посадами та депутатськими мандатами, які мають реальні важелі впливу на формування економічної політики держави у вигідному для них руслі.

Саме завдяки зусиллям корумпованих посадових осіб в Україні проводилась політика державного кредитування, що створювало інфляцію через структурний бюджетний дефіцит. І якщо інфляція – джерело надприбутків грошової номенклатури, то дефіцит своїм наслідком має грабіжницьку безперспективну податкову політику, що робить легальний бізнес, легальну економічну діяльність збитковими, а отже примушує їх шукати інший шлях, вільний від контрольного ока відповідних державних інституцій, а саме такими і є тіньова економіка, кримінальний бізнес, корупція. Використовуючи кредити, перед черговим витоком інфляції, корумповані особи під прикриттям створених ними на підставних осіб «підприємницьких структур» скуповували за безцінь через корумповані зв'язки товарно-матеріальні цінності, вироблені в державному секторі економіки.

Після чергового витoku інфляції скуплені товарно-матеріальні цінності реалізовувалися ними ж населенню та підприємцями за цінами, що в десятки, а то і сотні разів перевищували закупівельні ціни. За цей прибуток повертались знецінені кредити та символічні відсотки за ними. Таким чином, корупціонери інтенсивно накопичували величезні кошти, які використовували на підкуп високо посадових державних чиновників, на фінансування виборчих компаній окремих кандидатів у депутати Верховної та місцевої Рад, формування та підкуп виконавчої влади. А це, у свою чергу впливало на прийняття законів, що стимулювали криміналізацію економічних відносин, а з іншого боку, блокували роботу правоохоронних органів з протидії корупції.

Тому мало кого дивує, що тільки 5 жовтня 1995 року було ухвалено Закон України «Про боротьбу з корупцією» [3], який визначав правові та організаційні засади запобігання корупції, виявлення та припинення її проявів, поновлення законних прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь, які і дотепер відчутні у всіх сферах суспільного життя. З прийняттям нового антикорупційного законодавства 11 червня 2009 року [4] Закону України «Про боротьбу з корупцією» втратив чинність, а нове законодавство так і не було запроваджено аж до 21 грудня 2009.

Нові антикорупційні Закони України «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» були увалені тільки 7 квітня 2011 року і запроваджені з 1 липня 2011 року [5].

З формуванням недержавних (ринкових) структур, що накопичили значні кошти, метою яких стає накопичення капіталу будь-якими методами і засобами, створилися реальні можливості для великомасштабної корупції державних чиновників. Низька оплата праці державного службовця створили надзвичайно сприятливі умови для загальної корумпованості всіх щаблів державного апарату. Згідно з інформацією правоохоронних структур понад 60% доходів чиновника – це хабарі [6].

Серед причин, що обумовили зростання корупції в економіці, у владі і суспільстві в цілому, чільне місце посідають непослідовне здійснення правової реформи, необґрунтовані коливання судової практики, спрямованість попередньої законодавчої бази з протидії корупції на ліквідацію соціально-економічних причин корупції, що її породжують та логічних наслідків.

Поширенню корупції у життєво важливих сферах функціонування держави значною мірою сприяли соціально-психологічні чинники. Тут насамперед слід назвати руйнування цінностей і моралі, покликані консолідувати суспільство.

У зв'язку з відсутністю «нової» системи цінностей і моралі, яка б ґрунтувалася на інших ідеологічних засадах, ідеологічний вакуум поступово заповнюється, з одного боку, очікуванням дарованих, а не зароблених власною працею матеріальних благ, з іншого – пануванням принципу: дозволено все, що не заборонено законом (за умов їх відсутності).

Підсумовуючи зроблений аналіз, доходимо таких висновків. Що сучасне зростання корупції в Україні – це не лише наслідок одержаної у спадок корумпованої частини колишньої тоталітарної системи, а й результат наявності таких чинників як:

– відсутність у суспільства реального досвіду державності, конструктивності єдності в діях законодавчої і виконавчої гілок влади

за умов успадкованої глибокої і всебічної економічної кризи, подолання якої іноді виходить за межі реальних можливостей новоствореної держави, що і вносить елементи деструктивізму у суспільне життя;

– збереження в органах влади низько професійних, корумпованих чиновників державного апарату; непослідовне, здійснення економічної, правової реформи, відставання антикорупційного законодавства від потреб суспільного буття;

– руйнація старої системи моральних цінностей і відсутність нової, сформованої на нових ідеологічних засадах.

1. Дергачов О., Макєєв С. Три роки української незалежності: тенденції суспільного розвитку// Політична думка. – 1994. – № 4. – С.14.

2. Motyl A. Di lemmas of independence Ukraine After Totalitarisist // New York. – 1993. – P. 54–55, 65.

3. Закон України «Про боротьбу з корупцією»// Нормативні акти України щодо охорони правопорядку – К.: 1996. – С. 407–413.

4. Закони України // Офіційне видання. Комітет Верховної Рад України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. – К.: – 2009. – С. 67.

5. Закони України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року №3207-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua>.

6. Теневая экономика и организованная преступность в Украине: современное состояние и проблемы борьбы с ними // Зеркало недели. – 1996, 10 февраля.

Л.Ф. Гула,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

та спеціальної техніки

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ВЧИНЕНА ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ

Розпочавши демократичні перетворення, Україна зіштовхнулася зі значними перешкодами на шляху побудови нових суспільно-політичних і економічних відносин, зі зростанням злочинних проявів. Кримінальна небезпека перебуває в епіцентрі найбільш гострих про-

блем, які тривожать суспільство, вона створює серйозну загрозу життю, здоров'ю, правам і свободам громадян, суспільству та національній безпеці держави.

Сучасна злочинність характеризується, з одного боку, організованістю, з іншого – економічною спрямованістю. Особливу суспільну небезпеку становлять злочини в сфері економіки, вчинені організованими злочинними угрупованнями, тобто злочини, що поєднують ці дві основні риси сучасної злочинності. Такі злочини вчиняють із використанням складних фінансово-господарських схем та з протидією розкриттю й розслідуванню.

Небезпека групової злочинності полягає не в кількості вчинених злочинів, а в загрозі, яка виходить від цього явища. Вона посягає на органи управління та влади, заражає їх корумпованістю, впливає на стан суспільства, її зростаючі масштаби негативно позначаються на економічному процесі розвитку держави, демократизації суспільного життя країни.

Сучасна групова злочинність яка переростає в організовану і схильна до нескінченного зростання та використовує нові можливості (законні чи незаконні) для отримання надприбутків, що у кінцевому вигляді може призвести до заволодіння владою та завдати велику шкоду міжнародному співтовариству.

Особливістю ситуації, що склалася є використання злочинними групами банківської системи України, де активно пристосовують її до забезпечення потреб функціонування тіньової економіки та легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом. Особливу небезпеку в кредитно-фінансовій системі становлять фірми-посередники і так звані «конвертаційні центри», діяльність яких нерозривно пов'язана з банківськими установами, що безпосередньо використовуються як інструмент при проведенні банківських операцій із переведення безготівки в готівку грошової маси з легальної економіки в тіньову та навпаки.

Легалізація за своєю сутністю – це діяльність з виведення брудних грошових коштів із тіньової сфери економіки і розміщення (інтеграція) їх у сферу законного обігу за допомогою фінансових операцій та інструментів, а саме: договорів купівлі-продажу, позики чи кредитування, легальної підприємницької діяльності, або тіньової економічно; діяльності (відкриття та використання фіктивних фірм) тощо. Така злочинна діяльність не має національних кордонів. Постійно зростаюча інтегрованість світової банківської системи, відсутність міждержавних бар'єрів для переміщення капіталу сприяють спрощенню легалізації незаконно отриманих доходів [1].

Водночас, у зв'язку з активним розвитком фінансової системи, технологічним удосконаленням здійснення фінансових операцій, про-

никненням у національну економіку транснаціональної злочинності, створюючи систему загроз для фінансових ринків України, протидія відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, потребує усвідомлення природи та чинників поширення цього суспільно небезпечного явища, а також відповідного правового забезпечення, узгодженого з міжнародними стандартами.

Організовані угруповання посилюють свої позиції через монополізацію окремих видів економічної діяльності, використовуючи відсутність надійних механізмів захисту ринкових відносин, прагнуть зберегти панівне становище в розподільчій сфері, блокує процес реформ, лобіює прийняття необхідних законів та інших нормативних актів.

Вчені та практики констатують, що легалізація доходів, отриманих незаконним шляхом, нині перетворилися в найбільш прибутковий вид незаконного підприємництва у світі. Організатори злочинних груп для надання допомоги щодо відмивання коштів залучаються висококваліфіковані фінансові консультанти та аналітики, адвокати, аудиторі та ін. Для визначення державної протидії вказаним злочинам необхідно використовувати досвід міжнародних спеціальних органів.

Міжнародними спеціальними органами, які протидіють відмиванню коштів, є:

1. «Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей», яка здійснює координацію роботи щодо боротьби з відмиванням коштів, заснована в Парижі 1989 року. Основна мета цієї групи – розкриття спроб намагань «відмивання» злочинних коштів. Незважаючи на широкий спектр дії, до її складу входять лише розвинені країни Заходу, а також Гонконг. Основними завданнями цього спецоргану є перевірка підготовленості національних служб, які відстежують легалізацію незаконно отриманих коштів (поліція, банківські системи та служби із боротьби з економічною злочинністю). На прикладі цієї групи були організовані декілька менших корпоративних груп, включаючи азійсько-тихоокеанську та карибську групи з відмивання коштів.

1990 року ця організація прийняла 40 рекомендацій, які нині вважаються основою механізму з недопущення відмивання коштів. Вони визначають ідентифікацію діючих суб'єктів банківських операцій, ведення обліку, який дозволяє державним органам відстежувати такі операції, а також правовий захист при повідомленнях про підозрілі операції. Ці рекомендації ратифіковані в Україні [2].

2. «Група міжнародних фінансових дій» (CAPI) – створена 1989 року за ініціативою Президента Франції Ф. Міттерана. Її метою є оцінка результатів діяльності співтовариства щодо припинення використання банків і фінансових інститутів для відмивання коштів та його

подальшого вдосконалення. Членами САРІ є: Німеччина, Греція, Австрія, Австралія, США, Франція, Бельгія, Канада, Данія, Іспанія, Італія, Японія, Великобританія, Швеція.

У рамках нарад САРІ, які проводяться з 1990 року щорічно, відпрацьовуються конкретні рекомендації щодо розвитку та вдосконалення національного і кримінального законодавства, пропозиції щодо розвитку міжнародного співробітництва в галузі боротьби з легалізацією коштів.

У рамках нарад САРІ, які проводяться з 1990 року щорічно, відпрацьовуються конкретні рекомендації щодо розвитку та вдосконалення національного і кримінального законодавства, пропозиції щодо розвитку міжнародного співробітництва в галузі боротьби з легалізацією коштів.

3. «Міжнародна організація кримінальної поліції» – Інтерпол – здійснює координацію діяльності правоохоронних органів країн-учасниць щодо попередження та розслідування легалізації коштів, розробляє та приймає рекомендації [3].

На рівні держави протидія кримінальним операціям із «відмивання» коштів є однією з актуальних проблем боротьби зі злочинністю. Великі комерційні структури (банки або фірми), володіючи розгалуженою мережею дочірніх (контрольованих) фірм, особливо в регіонах, легко можуть приховати фінансові операції практично будь-якої величини. Необхідно врахувати, що відстежити ланцюжок операцій при численності задіяних філій фірм надзвичайно складно. Основною метою злочинних груп є отримання надприбутків, які потрібно якимось легалізувати (відмити) [4].

Для вивчення проблематики розкриття та розслідування зазначеного виду злочинів, на нашу думку, необхідно, зокрема, з'ясувати можливості правоохоронних органів здійснювати цю діяльність в сучасних умовах та які чинники впливають на цю діяльність.

1. Корнієнко В.В. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, як певна технологія злочинного збагачення з використанням банків / В.В. Корнієнко // Фінансове право. – Ірпінь: НУДПС України, 2011. – № 1 (15). – С. 33–36.

2. Марчук Р.П. Взаємодія правоохоронних органів на міжнародному рівні у боротьбі з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом / Р.П. Марчук // Криміналістичний вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 2 (10). – С. 24–31.

3. Ніколаюк С.І. Проблеми оперативного забезпечення протидії легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом / С.І. Ніколаюк, А.Г. Семчук // Науковий вісник НАВСУ. – 2003. – № 4. – С. 153–161.

4. Кримінологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / [О.М. Джужа, Я.Ю. Кондратьєв, О.Г. Кулик, ГТ.П. Михайліченко та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужа. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 203 с.

В.В. Дараган,
*оперуповноважений сектору ДСБЕЗ
УМВС України на Придніпровській залізниці*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ

Згідно положень ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [1].

Необхідність документування, в першу чергу впливає, з вимог КПК України, відповідно до якого винність особи, яка вчинила, а також інші обставини злочину встановлюються шляхом доведення, тобто збирання, дослідження, перевірки й оцінки доказів органами дізнання, слідства або судом [2].

Окремі аспекти документування злочинів у сфері економіки знайшли своє відображення у працях К.В. Антонова, А.В. Баб'яка, О.М. Бандурки, В.І. Василичука, О.Ф. Долженкова, В.П. Захарова, В.А. Некрасова, В.Л. Ортинського, Л.П. Скалозуба та ін.

Якісне документування злочинів пов'язаних з розкраданням державних коштів під час проведення закупівель на державних підприємствах залізничного транспорту України передбачає багатопланове використання різних оперативних засобів та методів при фіксації фактичних даних, а також застосування у конкретних умовах найефективніших тактичних прийомів.

Важливим питанням на початковому етапі документування є визначення фактичних даних, необхідних для документування розроблюваних, на отримання який в подальшому буде направлена діяльність як оперативного працівника так і слідчого.

Згідно ч. 2 ст. 65 КПК України фактичні дані, що є доказами встановлюються: свідченнями свідків, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, висновком експерта, речовими доказами й іншими документами, що є джерелами доказів [2].

Розглядаючи особливості документування злочинів пов'язаних з викраданням державних коштів під час проведення закупівель на дер-

жавних підприємствах залізничного транспорту України, можна виділити наступні напрями документування:

1. Виявлення осіб, обізнаних про злочинну діяльність осіб, причетних до вчинення злочину і здатних бути використаними як свідки у суді: встановити особу, яка була відповідальна за проведення конкурсних торгів з боку замовника; встановити склад комітету з конкурсних торгів; встановити осіб відповідальних за участь у конкурсних торгах з боку учасників торгів; встановити членів робочої групи з питань закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти на відповідних структурних підрозділах залізниці; встановити осіб, які здійснювали придбання товарів або виконання робіт та послуг.

2. Виявлення документів і предметів, що підтверджують злочинні дії осіб, причетних до вчинення злочину, забезпечення можливості їхнього процесуального вилучення і використання як доказів: 1) у випадку, коли предметом закупівлі був певний товар, перевірити його місцезнаходження, наявність та якість. У разі підтвердження інформації відносно сумнівної якості товару, вирішити питання про відібрання зразків товарів (у деяких випадках відібрання зразків певних товарів може здійснювати особа, яка має відповідний фах. Наприклад: зразки вугілля або дизельного пального). У випадку, якщо не має можливості вилучити предмет закупівлі, його необхідно здати на зберігання матеріально відповідальній особі (працівнику залізниці) під розписку, при цьому сам предмет необхідно оглянути протоколом огляду у якому бажано зафіксувати ознаки, що вказують на невідповідність якості товару (якщо такі ознаки можна встановити); 2) у випадку, коли предметом закупівлі було виконання робіт або послуг, перевірити їх виконання. Як правило лєвова частка робіт або послуг, що замовляють підприємства залізничного транспорту пов'язана з проведенням будівельних робіт, в такому випадку обов'язковим є проведення будівельної експертизи.

3. Безпосередня фіксація злочинних дій осіб, причетних до вчинення злочину і забезпечення можливості процесуального використання цих даних:

провести опитування працівників тих суб'єктів підприємницької діяльності, які згідно протоколу розкриття пропозицій конкурсних торгів брали участь у конкурсних торгах з метою фіксації факту їх участі у торгах. У разі, коли посадові особи учасника закупівлі вказують на те, що їм не відомо про участь у конкурсних торгах, вирішити питання щодо проведення експертного дослідження зразків підписів посадової особи підписом якої завірено документи пропозиції конкурсних торгів; провести установочні оперативно-розшукові заходи стосовно по-

садової особи – розпорядника коштів для встановлення його зв'язків зі службовими особами підприємства, які проводили конкурсні торги, та тими, що були допущені до участі в торгах; провести установочні оперативно-розшукові заходи стосовно посадової особи – учасника конкурсних торгів, якого в установленому законом порядку визнано переможцем, для встановлення його зв'язків зі посадовими особами підприємства замовника, а також членами комітету з конкурсних торгів.

Виявлення осіб та фактів, що становлять оперативний інтерес, є однією із основних форм діяльності підрозділів ДСБЕЗ. Це вихідна база для подальшого проведення оперативно-розшукових заходів, а саме: попередження та розкриття злочинів у сфері економіки [3, с. 325].

У процесі документування злочинів пов'язаних з розкраданням державних коштів під час проведення закупівель на державних підприємствах залізничного транспорту дуже важливо визначити групи осіб, які володіють певною інформацією відносно протиправної діяльності розроблюваних осіб, серед яких, в подальшому, можна буде виявити майбутніх свідків.

До першої групи можна віднести осіб, які безпосередньо працюють у відповідних службах управлінь залізничного транспорту та можуть спостерігати протиправні дії розроблюваних (заміна документів конкурсної пропозиції, внесення неправдивих даних до протоколів розкриття конкурсних пропозицій тощо), але які самі не пов'язані із розроблюваними злочинними зв'язками.

Другу групу можуть складати працівники відокремлених структурних підрозділів безпосередньо пов'язані з виробничим процесом залізниці, працівники складів, працівники закладів харчування при залізниці. Таким особам часто відомі відомості відносно поставки неякісної продукції або сировини.

Третю групу можуть складати працівники учасника процедури закупівлі з яким укладено договір на закупівлю товарів, робіт чи послуг (водії, експедитори, технічні працівники, будівельники тощо). Такі особи як правило обізнані про якість наданих товарів, робіт чи послуг. Також, на нашу думку, вказані особи підлягають обов'язковому допиту у якості свідків, у разі виявлення ознак фіктивності виконання поставки товарів або виконані робіт або послуг.

Четверту групу становлять представники інших учасників процедури закупівлі. У процесі своєї діяльності юридичні особи, які конкурують на певній території як правило знають велику кількість інформації відносно джерел отримання доходів, якості товарів, наявності виробничого потенціалу конкурентів тощо. Окрім того зазначеним

особам можуть бути відомі факти порушення умов проведення конкурсних торгів (допуск до участі у торгах пов'язаних осіб або учасників, що не відповідають кваліфікаційним критеріям тощо).

П'яту групу становлять особи, які здійснюють контроль за законністю у сфері державних закупівель, до них належать співробітники Міністерства економічного розвитку та торгівлі України; Державної казначейської служби України; Рахункової палати; Антимонопольного комітету України; Державної фінансової інспекції України, Державної служби статистики України. У процесі виконання своїх функціональних обов'язків вони можуть зустрічатися з порушеннями умов проведення конкурсних торгів (допуск до участі у торгах пов'язаних осіб або учасників, що не відповідають кваліфікаційним критеріям тощо). Також до цієї групи можна віднести представників засобів масової інформації, які згідно зі ст. 9 ЗУ «Про здійснення державних закупівель» мають право бути присутніми під час проведення процедури розкриття пропозицій конкурсних торгів (якщо останні були присутні).

Шосту групу становлять особи, яким відомі характерні особливості способу життя і поведінки розроблюваних в силу життєвих обставин, що склалися. Це можуть бути їх сусіди, знайомі, а також працівники закладів, де проводять своє дозвілля розроблювані. Такі особи можуть володіти інформацією щодо їх звичок, життєвих поглядів, злочинних зв'язків. Від них може бути отримана інформація про наявність нетрудових прибутків, наявності нерухомості та інших матеріальних цінностей, що можуть бути оформлені, в тому числі на підставних осіб, місця переховування матеріальних цінностей, нажитих злочинним шляхом, тайників тощо [3, с. 325].

Надані в тезах доповіді напрями документування, а також групи осіб, які володіють певною інформацією відносно протиправної діяльності розроблюваних осіб не претендують на досконалість але можуть бути використані за основу для подальшої розробки розглянутого питання.

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // *Голос України*. – 1996. – №138

2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960р. / Офіційний сайт Верховної Ради України // <http://www.zakon.rada.gov.ua.html>.

3. Ортинський В.Л. Протидія нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності: Монографія. – Львів: ЛЮІ, 2004. – 436 с.

4. Указу Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 09.12.2010 №1085/2010.

Р.Я. Демків,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
та міжнародного права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІДРОЗДЛАМИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНИМИ ЗЛОЧИНАМИ

Економічна безпека є однією з найважливіших складових елементів національної безпеки, відображаючи причинно-наслідковий зв'язок між економічною міцністю країни, її військово-економічним потенціалом та національною безпекою [1, с. 67].

Правові передумови формування економічної безпеки було закладено в Декларації про державний суверенітет України (1990 р.) та Законі УРСР «Про економічну самостійність України». У Конституції України (1996 р.) вперше у правовому документі незалежної України використовується словосполучення «економічна безпека» (ст. 17). У Концепції (основах державної політики) національної безпеки (2003 р.) офіційного статусу та змістовного розкриття набуло поняття «економічна безпека» через національні інтереси, загрози національній безпеці та напрями державної політики національної безпеки в економічній сфері. На початку 2007 року Указом Президента була затверджена Стратегія національної безпеки України, яка визначає життєво важливі національні інтереси, окреслює зовнішні та внутрішні умови їх реалізації, встановлює цілі, пріоритети та завдання держави відтворює рівень розуміння питань національної безпеки, який існує сьогодні в українському суспільстві.

В Україні питання забезпечення економічної безпеки споконвіку були та залишаються одними з головних, оскільки стабільний стан в країні, задоволення потреб населення та підвищення авторитету України на міжнародній арені безпосередньо залежить від послідовної політики, що проводиться в економічній сфері та створенні умов протидії будь-яким посяганням на економіку країни.

Діяльність правоохоронних органів щодо забезпечення економічної безпеки здебільшого зводиться до боротьби з економічною злочинністю – запобігання та викриття правопорушень у всіх галузях економіки України.

Характеристика економічної злочинності свідчить, що високий рівень такої злочинності загрожує національній безпеці держави та

існуванню українського суспільства взагалі. Сьогодні в загальному масиві злочинів економічної спрямованості близько 40% становлять посягання у сфері службової діяльності, понад третина – проти власності та майже 20% – у сфері господарської діяльності. Причини зростання злочинів у сфері економіки обумовлені передусім глобальною соціально-економічною і політичною кризою в державі та відсутністю реальної політичної волі в лідерів держави протидіяти ним, а також тим, що сучасний злочинний світ, як і сучасний бізнес схильний до централізації, організації та комерційної діяльності [2, с. 287].

У системі Міністерства внутрішніх справ діє Державна служба боротьби з економічною злочинністю (ДСБЕЗ), яка є спеціалізованим підрозділом ОВС, головним завданням якого є своєчасне припинення злочинів у галузі економіки та запобігання їм.

На підрозділі ДСБЕЗ покладено виконання наступних головних завдань: своєчасне припинення злочинів у галузі економіки та запобігання їм; аналіз і прогнозування криміногенних процесів в економіці та своєчасне інформування про них органів виконавчої влади; виявлення та припинення фактів порушення прав інтелектуальної власності; виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень у галузі економіки, та вжиття заходів до їх усунення.

Розгалуженість завдань та необхідність охопити всі види економічної діяльності, на які може бути скоєне злочинне посягання, обумовило виділення окремих ліній роботи даного підрозділу. Однак, структурна побудова підрозділів ДСБЕЗ на кожному організаційному рівні є подібною та відрізняється лише за чисельністю особового складу та кількістю ліній роботи. Ефективність роботи ДСБЕЗ на рівні УМВС, ГУМВС, МУ та РВ значно впливає завантаженість окремого співробітника ДСБЕЗ, який закріплений за певною лінією роботи (або декількома), але водночас несе службу у складі слідчо-оперативної групи, розглядає заяви та повідомлення громадян, бере участь у відпрацюваннях та допомагає при проведенні слідства.

Це стає можливим через недосконалість та невизначеність нормативно-правового забезпечення їх діяльності. Віднесення ДСБЕЗ до блоку системи кримінальної міліції підпорядковує її начальнику кримінальної міліції. Виділення даного підрозділу до окремого блоку дозволить підвищити ефективність та результативність її управління з підпорядкуванням начальнику підрозділу органа внутрішніх справ.

Однак, ефективне виконання завдань ДСБЕЗ можливе лише за умови плідної та тісної її взаємодії з іншими правоохоронними та фінансовими органами, Державною податковою адміністрацією, Державною контрольно-ревізійною службою та засобами масової інформації.

Оскільки від цього залежить володіння інформацією, в тому числі, оперативною, своєчасність та об'єктивність розслідування злочинів та правопорушень, їх попередження та виявлення причин та умов їх вчинення [3, с. 782].

Таким чином, органи внутрішніх справ разом із іншими правоохоронними структурами через свою головну правоохоронну функцію активно впливають на збереження, більш ефективно використання економічних ресурсів, тобто розвиток у потрібному напрямку виробничих відносин.

Однак, залишаються серйозні неузгодженості між положеннями різних нормативно-правових актів щодо важливих питань протидії економічній злочинності. Всі ці чинники негативно позначаються на практиці боротьби з економічною злочинністю в країні. Створення, розвиток та формування такої бази потребує більш системного підходу. У зв'язку з цим, вкрай необхідним є прийняття Концепції економічної безпеки України, а на її основі – Закону України «Про економічну безпеку України», які би передбачали створення системи національної безпеки, визначили життєво важливі національні економічні інтереси, індикатори та загрози економічній безпеці, вказали механізми її забезпечення [4, с. 293].

Отже, не зважаючи на значний обсяг компетенції даного підрозділу, багаторічний досвід діяльності та значний внесок у протидію злочинності, залишається мало дослідженим питання місця та ролі ДСБЕЗ в системі МВС України, правове регулювання її діяльності є дещо застарілим та потребує свого вдосконалення. Системним підходом до вирішення протиріч та неузгоджень в діяльності органів та підрозділів МВС, у тому числі в організаційній сфері, що виникають з питань протидії та боротьби з економічною злочинністю, була би підготовка та прийняття Закону «Про основи боротьби з економічною злочинністю», з визначенням переліку служб, які ведуть боротьбу з економічною злочинністю, їх структуру, статус, принципи діяльності, завдання та функції.

1. Бесчастний А.В. Економічна безпека України у контексті світової економічної кризи // Економіка і держава. – 2009. – № 15. – С. 67–69.

2. Економічна безпека // Користін О.С., Барановський О.І. – К: Правова єдність ВАВ, 2010. – 368 с.

3. Писаренко В.В. Місце Державної служби боротьби з економічною злочинністю в структурі Міністерства внутрішніх справ України // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 779–783.

4. Мартинов М.Д. Сучасні проблеми організації діяльності органів внутрішніх справ України та шляхи їх вирішення // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 290–296.

О.Д. Дмитренко,
ст. оперуповноважений з ОВС УДСБЕЗ
ГУ МВС України в Запорізькій області

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ

З метою оперативного обслуговування об'єктів та галузей економіки працівники ДСБЕЗ, окрім чинного кримінального законодавства та законодавства в сфері економіки України, повинні знати:

- особливості технології виробництва, планової та облікової роботи на підприємствах різних галузей економіки, встановлений в них порядок постачання, контролю й охорони товарно-матеріальних цінностей;

- найбільш поширені обставини, які можуть сприяти вчиненню злочинів;

- стан, динаміку злочинності на території обслуговування, ефективність використання економічної інформації в комплексі з оперативно-розшуковими заходами;

- певні посади на об'єкті обслуговування та основних категорій осіб, від яких можливо чекати вчинення злочинів.

Успішне розкриття злочинів багато в чому залежить від своєчасного виявлення їх ознак, наукового і практичного знання способів вчинення злочинів. Ефективність боротьби з корисливими злочинами визначається насамперед тим, наскільки ефективно підрозділи ДСБЕЗ використовують можливості не тільки оперативно-розшукових заходів, негласного апарату, громадськості, але й гласних методів документування та виявлення злочинів. У зв'язку з цим немаловажним залишається питання професійної підготовки працівників ДСБЕЗ.

Вміння працівників ДСБЕЗ швидко налагодити контакти із власниками підприємств, або їх представниками, викликати в них почуття довіри, вміти їм нав'язувати необхідні форми і теми спілкування, у процесі якого досягнути мети, тобто отримати необхідну інформацію, а також вміти розпізнати обман, впливаючи, таким чином, на суб'єктів господарської діяльності психологічно. Також, працівники ДСБЕЗ повинні володіти інтелектуально-логічними здібностями до аналізу і синтезу, ідентифікації (розгляд ситуації з різних точок зору), а також уміння встановлювати факт за малою кількістю ознак, або вибирати найважливіше серед їх великої кількості, швидко знаходити шляхи і способи отримання інформації, що становить оперативний інтерес [1, с. 7]

Для реалізації завдань необхідна висока концентрація уваги та спостережливості, тобто уміння працівниками ДСБЕЗ помічати незна-

чні зміни в навколишній обстановці, швидко переключати увагу з одного виду діяльності на інший та зберігання її стійкості протягом тривалого часу, незважаючи на втому та сторонні подразники.

Велике значення мають також вольові та емоційні якості, а саме: наполегливість у досягненні цілей, здатність брати на себе відповідальність у складних ситуаціях, вміння контролювати свій психічний стан, наявність самовладання та урівноваженості у критичній ситуації. Зазначені якості формують компетентність працівника ДСБЕЗ, його професіоналізм, який полягає у наявності спеціальних знань та практичного досвіду, а також високого рівня підготовленості, які є необхідними під час проведення перевірок суб'єктів господарської діяльності.

Молоді працівники міліції, яких призначено на відповідні посади у підрозділах ДСБЕЗ, одразу зіштовхуються з труднощами практичної діяльності. Досить часто при підготовці відповідних фахівців їх навіть не попереджують про проблеми, з якими їм доведеться зіштовхнутись під час здійснення професійної діяльності. Робота по викриттю злочинів у сфері економіки потребує багато часу на вивчення фінансової діяльності суб'єктів господарювання, які мають оперативний інтерес. Однак, молодий фахівець, налаштований на таку роботу, фактично майже третину свого робочого часу повинен витрачати на організаційно-адміністративні заходи, що передбачені в діяльності органу внутрішніх справ та не пов'язані з безпосереднім виконанням покладених обов'язків на працівника ДСБЕЗ – боротьба з економічною злочинністю. Це призводить до незадоволення в роботі, яке тягне за собою відсуття відсутності професійного покликання.

В такому випадку важливу роль виконують викладачі в навчальному закладі, керівник навчальної практики та перший безпосередній начальник в підрозділі ДСБЕЗ. Для молодого фахівця небайдуже, хто проводить з ним роботу з наставництва – його авторитет, посада, професійні навички та досягнення.

Психологічна підготовленість працівника набуває особливого значення, під якою розуміється сукупність сформованих і розвинених професійних і психологічних характеристик, що відповідають особливостям службової діяльності і є необхідною внутрішньою умовою її успішного здійснення.

Таким чином, організаційну структуру ДСБЕЗ можливо вдосконалити через:

1. Надання необхідних знань при підготовці фахівців міліції для підрозділів ДСБЕЗ, які відповідали б сучасним економічним відносинам;
2. Більше приділення уваги підготовці психологічної стійкості майбутніх працівників ДСБЕЗ;

3. Налагодження тісної взаємодії вищих навчальних закладів системи МВС та практичних підрозділів за підготовкою фахівців міліції для підрозділів ДСБЕЗ.

1. Плиско В.И. Формирование у сотрудников устойчивого психомоторного состояния к внешним проявлениям опасности / В.И. Плиско – К.: РИО МВД Украины, 1991. – 128 с.

Ю.І. Дмитрик,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки,*

Ю.С. Нагачевська,
*викладач
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОПЕРАТИВНОГО ПРАЦІВНИКА ДСБЕЗ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Віддаючи пріоритети правам та свободам людини держава водночас створює систему органів, що покликані здійснювати контроль та нагляд за правильним та своєчасним виконанням приписів правових норм у сфері державного управління. Дотримання чинного законодавства посадовими та службовими особами, громадянами, підприємствами, установами, організаціями є запорукою становлення України як правової держави.

До основних умов організації роботи оперативних підрозділів ДСБЕЗ по викриттю економічних злочинів належить контроль з боку керівництва.

У науковій літературі поняття контролю розглядають у широкому та вузькому розумінні. Широке поняття контролю охоплює спостереження, аналіз, зіставлення, перевірки тощо. У вузькому розумінні контроль розуміють як певну діяльність відповідних органів, які за допомогою притаманних їх форм, методів та визначених процедур здійснюють перевірку й нагляд [1, с. 342].

Термін «контроль» (з франц.) буквально означає подвійний список. У сучасний період він наповнений значно більшим змістом, а са-

ме: це перевірка, облік, спостереження за чим-небудь; це відповідні установи, особи, що перевіряють діяльність будь-якої іншої організації або відповідальної особи, звітності тощо; це заключна функція управління [2, с. 203].

Сучасний словник іноземних слів містить таке визначення терміна контроль (від франц. controle) – перевірка або спостереження з метою перевірки. Разом з тим, французьке controle (cont+role) утворилося від латинського префікса contra, що означає протидія, і слова role, яке означає виконання якоїсь дії. Отже, слово контроль, окрім значення перевірки, нагляду з метою перевірки, у своєму змісті має також значення протидії чомусь небажаному. В такому контексті термін «контроль» слід розуміти як перевірку, а також спостереження з метою перевірки для протидії чомусь небажаному, для виявлення, попередження та припинення протиправної перевірки [3, с. 10–11].

Контроль є органічною частиною управління, однією з основних його функцій. Звідси витікає, що складовою частиною завдань і владних повноважень органів та осіб, покликаних управляти, є організація та застосування контролю, підвищення ефективності його функціонування в інтересах покращення роботи підконтрольного об'єкта. У ході контролю мають виявлятися та усуватися обставини, що перешкоджають цьому, причини, що призводять до розходження практичних результатів з поставленою метою.

Відомчими нормативними актами на керівництво покладається персональна відповідальність за організацію цієї роботи в підлеглих підрозділах. Контроль в діяльності органів внутрішніх справ є одним з важливих засобів регулювання діяльності. Він сприяє забезпеченню законності, ефективності та відповідальності такої діяльності суспільно значимим цілям.

Як свідчить аналіз практичної діяльності оперативних працівників ДСБЕЗ, можна виділити такі способи контролю за їх роботою:

- перевірка виконання окремих запланованих заходів;
- перевірка проведення комплексу оперативно-розшукових заходів;
- заслуховування звітів оперативних працівників за той чи інший період.

Серед об'єктів контролю особливої уваги заслуговує контроль керівників за оперативною роботою. Він повинен проводитись на всіх етапах організації і безпосереднього проведення оперативної роботи, у тому числі з негласними співробітниками.

На нашу думку, завдання керівника оперативного підрозділу повинно полягати не тільки у здійсненні контролю, але й в удоскона-

ленні своєї професійної майстерності, передачі свого досвіду підлеглим, навчанні їх організаційно-тактичним прийомам, методам роботи з негласним апаратом по оперативно-розшукових справах. Керівник своїм прикладом повинен показувати, як слід працювати, він має створити здорову атмосферу в колективі, в якому кожен оперативний працівник міг би відчувати себе особистістю.

Керівна й організаторська роль керівника оперативного підрозділу полягає у його здатності здійснення покладених на нього функцій бути керівником ініціативного типу, який упроваджує нові тактичні способи та прийоми вирішення поставлених перед підрозділом завдань, при цьому мати великий авторитет, що забезпечується сумлінним ставленням до виконання своїх службових обов'язків, відсутністю подвійних стандартів у поведінці й моралі, коли слово не розходиться з ділом [4].

Контроль за діяльністю оперативного працівника щодо організації оперативного обслуговування та оцінка ефективності вжитих заходів являється не тільки функцією керівника оперативного підрозділу, але і безпосередньо самого виконавця. Система перспективного і оперативного планування роботи дозволить працівнику підрозділу ДСБЕЗ завчасно визначити об'єм роботи щодо реалізації запланованих заходів. Звичайно, у підготовлені плани вносяться корективи у відповідності до реальних змін оперативної обстановки.

Одночасно з реалізацією планів здійснюється оцінка ефективності тих чи інших здійснених заходів, аналізуються допущені прорахунки, вносяться відповідні зміни. Слід підкреслити, що в ряді випадків молоді оперативні працівники не в стані, через відсутність досвіду, правильно оцінити свої дії, у зв'язку з чим їм слід своєчасно звертатись за допомогою до досвідчених оперативних працівників та, перш за все, до керівника підрозділу чи органу внутрішніх справ.

Для ефективної організації оперативного обслуговування об'єктів та галузей економіки уповноважені на це оперативні підрозділи ДСБЕЗ обов'язково повинні враховувати всі вищезазначені елементи.

Таким чином, організація оперативного обслуговування об'єктів та галузей економіки оперативними підрозділами ДСБЕЗ щодо викриття економічних злочинів – це комплексне використання наявних сил, засобів і методів ОРД при тісній взаємодії з іншими правоохоронними органами, підприємствами, установами, організаціями, громадянськістю тощо.

1. Нижник Н. Р. Государственно-управленческие отношения в демократическом обществе: монография / Н. Р. Нижник. – К.: УАДУ, 1995. – 206 с.

2. Аграрне право України / [В. З. Янчук, В. І. Андрійцев, С. Ф. Василюк та ін.]; за ред. В. З. Янчука. – [2-е вид. перероб. та допов.]. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 720 с.

3. Андрійко О. Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади / О.Ф. Андрійко. – К.: Наукова думка, 2004. – 230 с.

4. Організація діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України: Практич. посіб. / Долженков О. Ф., Железов С. О, Журавльов В. Ю. та ін.; за ред. Л.П. Скалозуба, О. М. Бандурки. – К.: ВПЦ МВС України, 2006. – 268 с.

І.В. Драна,
здобувач

(Національна академія внутрішніх справ)

МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Різновидом правового регулювання є адміністративно-правове регулювання, яким охоплюється діяльність, здійснювана у будь-якій сфері, зокрема в сфері фінансового моніторингу в нотаріальній діяльності.

Враховуючи особливості відносин у сфері адміністративно-правового регулювання фінансового моніторингу в нотаріальній діяльності, їх цілеспрямованість на досягнення позитивного результату відповідних заходів щодо запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, вважаємо, що *під механізмом адміністративно-правового регулювання фінансового моніторингу в нотаріальній діяльності необхідно розуміти систему адміністративно-правових засобів, способів та форм, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері нотаріальної діяльності щодо легалізації (відмивання) доходів одержаних злочинним шляхом, що виникають в процесі здійснення, з метою захисту прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави тощо.*

Характеристика механізму адміністративно-правового регулювання дозволяє встановити його мету, принципи, складові елементи, а також забезпечити їх єдність, взаємоузгодженість та ефективно застосування.

На нашу думку, головною метою організації механізму адміністративно-правового регулювання фінансового моніторингу в нотаріальній діяльності є визначення комплексних підходів до розробки фінансового моніторингу в нотаріальній діяльності, оцінка механізму дії цього процесу. Запропонована концепція формування механізму адмі-

ністративно-правового регулювання фінансового моніторингу, в нотаріальній діяльності синтезує загальні принципи організації, мету, завдання та критерії, характеризуючи його соціально-економічну ефективність.

Варто зазначити, що в основу розробки концепції організації механізму адміністративно-правового регулювання фінансового моніторингу в нотаріальній діяльності покладені наступні принципи:

– *принцип виявлення операцій, що підлягають фінансову моніторингу в нотаріальній діяльності*, реалізація якого дозволить комплексно підійти до вирішення проблеми легалізації злочинних доходів за допомогою всебічного охоплення проблеми;

– *принцип цілеспрямованості дій нотаріусів із виконання фінансового моніторингу*, який сприяє виявленню із загального обсягу правочинів, що підлягають первинному фінансовому моніторингу згідно законодавства;

– *принцип контролю за виконанням діючого законодавства*, який полягає у виконанні норм діючого законодавства України у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;

– *принцип відповідальності нотаріусів за порушення вимог фінансового моніторингу*.

Виходячи із принципів організації механізму адміністративно-правового регулювання фінансового моніторингу в нотаріальній діяльності з урахуванням особливостей реалізації первинного фінансового моніторингу в нотаріальній діяльності потребують розробки механізми організації цього процесу, до яких слід віднести:

– механізм запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;

– механізм виявлення сумнівних операцій;

– механізм передачі інформації;

– механізм контролю за виконанням діючого законодавства у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;

– механізм відповідальності за порушення вимог фінансового моніторингу;

– механізм відстеження і припинення діяльності злочинних груп.

Синтез цих механізмів дозволить створити гнучку систему організації фінансового моніторингу в нотаріальній діяльності щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, що забезпечить виведення економіки України з

тіньового бізнесу та зменшення діяльності злочинних груп національного та світового масштабу.

Механізм передачі інформації має запобігати розповсюдженню змісту цих повідомлень та має забезпечити оперативне надходження інформаційних повідомлень від нотаріуса до Держфінмоніторингу України. На жаль, статистика за 2010 р. свідчить, що найбільш активними у механізмі передачі інформації є банківські установи, які надсилають основну частину повідомлень про операції, що підлягають фінансовому моніторингу. Так, протягом 2010 р. саме від банківських установ було отримано 96,10%.

Механізм передачі інформації разом з механізмом відповідальності за порушення вимог фінансового моніторингу, будуть детально розглянуті нами окремо.

Механізм відстеження і припинення діяльності злочинних груп полягає в діяльності уповноваженого органу з консолідації інформації від нотаріусів та прийняті відповідних заходів.

Механізм запобігання легалізації злочинних доходів є сукупністю інструментів, що впливають на ефективність цього процесу, який включає: а) обов'язковість ідентифікації клієнтів нотаріусами; б) вивчення фінансової діяльності клієнта; в) реєстрацію клієнтів, які здійснюють операції, що підлягають фінансовому моніторингу; г) збереження нотаріусом інформації щодо ідентифікації клієнта.

В.В. Драний,

здобувач

(Національна академія внутрішніх справ)

ЗАХОДИ БОРотьБИ З ФІНАНСУВАННЯМ ТЕРОРИЗМУ В США

Аналіз законодавства зарубіжних країни слід почати із законодавства тієї країни, яка сьогодні найчастіше піддається терористичним нападам – США. Нормативно-правова основа боротьби з тероризмом у США характеризується наявністю законодавчих актів двох рівнів: які діють на всій території США (загальнофедеральних) і які діють на території конкретного штату як самостійна система. При цьому правове регулювання протидії фінансуванню тероризму здійснюється виключно на федеральному рівні. Основними нормативними актами у даній сфері є:

– Акт про міжнародні надзвичайні економічні повноваження 1977 р., на підставі якого Президенту США було надано право засто-

сувати економічні санкції щодо іноземних держав, організацій та фізичних осіб, включаючи конфіскацію їх активів, що знаходяться на території США, якщо вони надають підтримку терористичним організаціям, чия діяльність спрямована проти національної безпеки США;

– Акт про боротьбу з тероризмом і ефективність смертної кари 1996 р., відповідно до якого визначено порядок визнання Держдепартаментом США іноземних організацій терористичними. У разі визнання іноземної організації терористичної Держдепартамент США блокує її активи у американських фінансових установах, відмовляє членам цієї організації у видачі віз і визнає злочином надання громадянами США матеріальної або іншої підтримки цим організаціям;

– Акт, який об'єднує і зміцнює Америку шляхом забезпечення відповідними засобами, необхідними для припинення і перешкоджання тероризму («Provide Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act») (далі – Акт патріота США).

Але не тільки зазначені акти встановлюють заходи запобігання фінансовому тероризму. Цьому сприяє також встановлення кримінальної відповідальності за подібні діяння.

Питання кримінальної відповідальності за фінансування тероризму регламентуються положеннями Титулу 18 Зведення законів США, який фактично є загальфедеральним кримінальним кодексом.

Так, у Розділі 113В «Тероризм» Титулу 18 Зведення законів США передбачені норми, що встановлюють кримінальну відповідальність за надання матеріальної підтримки терористам (§ 2339А), надання матеріальної підтримки або ресурсів іноземної організації, визнаної терористичною (§ 2339В), і фінансування тероризму (§ 2339С).

Об'єктивна сторона діяння, відповідальність за яке передбачена у § 2339А Титулу 18 Зведення законів США, являє собою криміналізовані окремі способи організації та співвиконавства вчинення федеральних злочинів, пов'язаних з тероризмом, відповідальність за які передбачена різними нормами Зведення законів США (наприклад, руйнування літака і засобів його обслуговування, акти насильства у міжнародних аеропортах, використання зброї масового знищення або вибухових речовин і т.п.). До того ж кримінально караними визнається не тільки надання матеріальної підтримки або ресурсів, але й приховування джерела їх походження чи місцезнаходження, якщо особа усвідомлювала, що така матеріальна підтримка та ресурси призначені для підготовки або вчинення терористичних злочинів, або для підготовки або приховування таких злочинів, а також для спроби або змови їх вчинити. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого § 2339В Титулу 18 Зведення законів США, полягає в наданні матеріальної підтримки

або ресурсів іноземній організації, визнаної терористичною у порядку, встановленому Актом про боротьбу з тероризмом та ефективності смертної кари, і включеної до переліку іноземних терористичних організацій. Зміст § 2339А і § 2339В дещо перекликаються. В обох нормах йдеться про надання підтримки терористичним організаціям. З тією лише різницею, що в першій нормі йдеться про допомогу, на нашу думку, організації, яка є внутрішньою, а у другій – іноземній. В будь-якому випадку в обох нормах відповідальність встановлена за «надання матеріальної підтримки або ресурсів» терористам. До видів матеріальної підтримки та ресурсів по відношенню до злочинів, передбачених § 2339А і § 2339В Титулу 18 Зведення законів США, американський законодавець відносить надання будь-якого майна або надання будь-яких послуг, включаючи гроші або грошово-кредитні інструменти, цінні папери та фінансові послуги, надання житла, професійних консультацій, в тому числі навчання, надання підроблених документів, засобів комунікації та обслуговування, зброї, вибухових речовин, персоналу і транспортних засобів, за винятком лікарських препаратів і релігійних матеріалів (§ 2339А (b) (1) Титулу 18 Зведення законів США).

Якщо діяння, передбачені § 2339А і § 2339В, вчиняє юридична особа то крім кримінальної відповідальності передбачене її притягнення до іншого виду відповідальності – до цивільної. А саме, за надання матеріальної підтримки або ресурсів іноземній терористичній організації для юридичних осіб додатково передбачена цивільна відповідальність у вигляді штрафу. Так, фінансова організація, яка довідалася, що вона розпоряджається або контролює грошові кошти іноземної терористичної організації, повинна зберігати контроль над ними і повідомити про це міністрові фінансів США. Якщо фінансова організація навмисне не виконує ці вимоги, вона підлягає притягненню до цивільної відповідальності у вигляді штрафу в розмірі 50 000 доларів або у подвійному розмірі від суми збитків, заподіяних внаслідок недотримання зазначених вимог (§ 2339В (2) (b) Титулу 18 Зведення законів США).

В Зведенні законів США, крім перерахованих вище ще одна норма встановлює відповідальність за подібні діяння. У § 2339С «Незаконні дії щодо фінансування тероризму» Титулу 18 Зведення законів США встановлена відповідальність за вчинення дій, заборонених Міжнародною Конвенцією ООН. Слід зазначити, що США є єдиною із європейських держав, яка у повному обсязі імплементувала у своє національне кримінальне законодавство положення цієї Конвенції, за тим лише виключенням, що кримінально караним у США є надання або збір коштів тільки для вчинення діянь, визнаних злочинами відповідно до Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу від 3 березня

1980 р. Наявність такого виключення обумовлене тим, що на момент ратифікації США Міжнародної Конвенції ООН кримінальна відповідальність за фінансування інших злочинів відповідно до сфери застосування договорів, перелічених у додатку до цієї Конвенції, була вже встановлена у § 2339А та у § 2339В Титулу 18 Зведення законів США.

Суттєвим змінам антитерористичне законодавство США було піддано у зв'язку з прийняттям 26 жовтня 2006 р. Акта патріота США, який в першу чергу був спрямований на посилення заходів боротьби з фінансуванням тероризму. Відповідно до ст. 376 Акта патріота США надання матеріальної підтримки або ресурсів іноземній терористичній організації (§ 2339В Титулу 18 Зведення законів США) включено у перелік злочинів, які являються відповідно до § 1956 Титулу 18 Зведення законів США предикативними по відношенню до відмивання злочинних доходів. Крім того, на підставі ст. 373 Акта патріота США внесені поправки до § 981 Титулу 18 Зведення законів США, який санкціонує застосування цивільної конфіскації всіх активів як фізичної, так і юридичної особи, якщо вона брала участь у підготовці або скоєнні терористичних актів. При цьому Акт дозволяє конфіскацію активів, що знаходяться і за межами США, якщо підготовка або безпосереднє вчинення терористичного акту відбувалися у межах юрисдикції США.

Отже, аналіз законодавства США, яке встановлює заходи боротьби з фінансуванням тероризму, дає підстави дійти висновку, що всі норми міжнародного законодавства із зазначеного питання повністю були імплементовані у національне законодавство. Це, мабуть єдина країна у світі, яка саме так підійшла до гармонізації національного законодавства із міжнародним з проблем боротьби з фінансуванням тероризму.

Г.Б. Желеф,

здобувач

(Національна академія внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «ХОЛДИНГОВА КОМПАНІЯ»

На сьогоднішній день холдингові компанії є одними з найбільш активних учасників ринку. Незважаючи на те, що багато організацій включають у своє найменування слова «холдинг» або «холдингова компанія», єдиного розуміння даних термінів у вітчизняному законодавстві та науковій доктрині не існує. Беззаперечним є лише той факт, що холдинги є різновидом фінансових груп, які в свою чергу є однією з форм концентрації капіталу.

Поняття холдингу у світовій економіці трактується неоднозначно. Сам термін походить від англійського слова «hold», що в перекладі означає «тримати». Тому у вітчизняній науковій літературі це поняття розшифровується як структура, що складається з «тримаючої» компанії, яка володіє контрольними пакетами акцій інших компаній (тобто фактично «тримає» ці пакети). В загальному розумінні, холдинг - це компанія, яка володіє контрольними пакетами акцій інших підприємств з метою здійснення по відношенню до них функцій контролю і управління. Проте слід зазначити, що на сьогоднішній день таке визначення не відповідає дійсності. Законодавець відмовився від вживання термінів «дочірні підприємства» та «контрольні пакети акцій», що в свою чергу, призвело до неоднозначного легального трактування поняття холдингової компанії.

На сьогоднішній день в науковій доктрині запропоновано різні підходи до визначення поняття «холдингова компанія». Вітчизняні теоретики та практики тлумачать досліджуване поняття по-різному. На думку Чепурди Л.М., Беляєвої С.С., Плахотнікової М.В., «холдинг» – це особливий вид компанії, що створюється для володіння контрольними пакетами акцій інших компаній з метою контролю та управління їхньою діяльністю.

В.В. Данніков, наприклад, під поняттям «холдингової компанії» розуміє компанію, головним напрямком діяльності якої є розрахована на тривалий термін дольова участь, яка забезпечує контроль (як правило, більш ніж 50%) в одній або декількох юридично самостійних компаніях (так званих дочірніх компаніях).

І. Гончарова, у свою чергу, вважає, що холдинг – це специфічне об'єднання підприємств будь-якої організаційно-правової форми, найчастіше акціонерне товариство, де керування здійснюється через збори акціонерів, раду директорів, виконавчу раду, де основні акціонери чітко визначені і саме вони здійснюють керування всією групою підприємств холдингу.

Цікаве та всебічне дослідження провела І.А. Храброва у своїй роботі «Корпоративное управление: вопросы интеграции. Аффiliated лица, организационное проектирование, интеграционная динамика». Вона дає визначення холдингової компанії з юридичної точки зору як будь-якої компанії, що володіє контрольними пакетами акцій інших компаній і, відповідно, виконує функції централізованого керівництва групою підприємств, що пов'язані між собою через капітал. На її думку, холдинг – об'єднання підприємств, що мають загального власника, який існує в осмисленій системі, що функціонує як єдиний організм. Таким чином, холдингова компанія розглядається більш ширше як деякий фінансовий центр, а не тільки як організаційно-правова форма об'єднань підприємств.

Між іншим, так само визначає холдинги і Оксфордський енциклопедичний словник: «холдингова компанія» (holding company) – компанія, створена для володіння акціями інших компаній, які вона таким чином контролює. При цьому більшість дослідників вважають за необхідне розрізнити поняття «холдинг» та «холдингова компанія». Так, Є.А. Суханов визначає холдинг як сукупність головного та дочірнього (дочірніх) товариств чи як «неправосуб'єктне об'єднання». Таке визначення відповідає розумінню холдингу в широкому значенні. Що ж стосується неправосуб'єктності такого об'єднання, то слід повністю погодитись з Є.А. Сухановим, так як відповідно до українського законодавства холдинг не є повноправним суб'єктом правовідносин. Такої ж думки притримується у своєму дослідженні і К.Я. Портной, вважаючи холдинги «квазісуб'єктами правових відносин».

Слід також особливо увагу звернути на точку зору німецького економіста Т. Келлера, який у своїй фундаментальній праці, що використовується всіма вітчизняними дослідниками, писав, що під холдингом або холдинговою компанією «слід розуміти підприємство, головною сферою діяльності якого є розрахована на тривалий термін пайова участь в одному (чи кількох) самостійних у виробничому відношенні інших підприємствах». Однак, наведене Т. Келлером визначення, на нашу думку, дозволяє ідентифікувати лише головну компанію, в той же час ніяк не називаючи саме об'єднання.

Останнім часом найбільш відомими у зазначеній сфері стали роботи І.С. Шиткіної. Вона, вважаючи поняття «холдинг» і «холдингова компанія» рівнозначними, слідом за Т. Келлером виділяє холдингову компанію (холдинг) в широкому і вузькому сенсах. Під холдинговою компанією в широкому сенсі І.С. Шиткіна розуміє «сукупність двох або більше комерційних організацій, однією з яких є основне (головне) товариство, а решта – дочірні і (або) залежні товариства». Холдинговою компанією у вузькому сенсі, на думку автора, є основне (головне) товариство, «здатне впливати на рішення дочірніх і залежних товариств». При цьому поняття холдингу (холдингової компанії) в широкому сенсі І.С. Шиткіна вважає більш правильним. «Холдинг або група компаній – форма підприємницького об'єднання, що представляє собою групу організацій (учасників), засновану на відносинах економічного контролю, учасники якої, зберігаючи формальну юридичну самостійність, у своїй підприємницькій діяльності підпорядковуються одному з учасників групи – холдинговій компанії (головній організації холдингу). Холдингова компанія, будучи центром холдингового об'єднання, в силу володіння переважною часткою участі в статутних капіталах, договору чи інших обставин є організацією, яка прямо чи опосередковано (через третіх осіб) впливає на прийняття рішень іншими учасниками холдингу (групи)».

Відмітимо, що із прийняттям Закону України «Про холдингові компанії в Україні» закладено лише основи законодавчого регулювання правового статусу цих компаній. Подальше вдосконалення законодавства про них повинно здійснюватись на основі використання позитивних наукових і практичних досягнень у цій сфері, врахування положень існуючих нормативно-правових актів без зайвої необґрунтованої «новизни».

У всіх наведених вище тлумаченнях комплексний підхід до визначення терміну «холдингова компанія» є відсутнім. Саме тому, на основі аналізу норм чинного законодавства та робіт вітчизняних і зарубіжних вчених в науковій статті пропонується визначати холдингову компанію як публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств, які формально зберігають свою юридичну незалежність та об'єдналися для досягнення загальних цілей у своїй підприємницькій діяльності.

Наведене визначення близьке за змістом до того, що є в Законі України «Про холдингові компанії в Україні» і, на нашу думку, найбільш повно характеризує холдингову компанію як специфічну інтегровану корпоративну структуру, що опосередковує існування відносин контролю та підпорядкування між великими, у тому числі транснаціональними, корпораціями й юридично самостійними, але фінансово залежними від них, корпоративними компаніями.

Таким чином можна дійти висновку, що на сьогоднішній день під впливом інформаційних технологій та в епоху глобальних економічних змін змінюється і поняття холдингової компанії. Воно вже відходить від жорсткого розуміння центру у вигляді материнської компанії та прямує до створення фінансово-консультативного центру для підвищення децентралізації та демократизації внутрішніх та зовнішніх відносин холдингової компанії.

О.М. Заєць,

*кандидат юридичних наук, викладач
(Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка)*

**ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ
ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ МВС УКРАЇНИ
ЗІ СТРАХОВИКАМИ ТА ЇХ ПОСЕРЕДНИКАМИ**

Швидке та повне розкриття злочинів у сфері страхування досягається шляхом поєднання зусиль усіх органів і підрозділів ОВС, а

також шляхом забезпечення належного рівня взаємодії цих підрозділів з страховиками та їх посередниками. Відповідно до законодавства України отримання, збирання, накопичення та використання інформації про осіб, причетних до вчинення злочинів у сфері страхування, а також події і факти, які можуть сприяти, розкриттю цих злочинів, є невід'ємним завданням для всіх працівників ОВС [1].

Ефективна боротьба зі страховою злочинністю можлива лише при реалізації комплексного підходу, який передбачає внесення законодавчих ініціатив, налагодження співпраці з органами державної влади, об'єднання зусиль страховиків з правоохоронними органами по створенню сучасних інформаційних ресурсів та баз даних.

У багатьох дослідженнях взаємодія оперативних підрозділів ДСБЕЗ з страховиками та їх посередниками розглядається у загальному плані, без врахування особливостей її організації під час оперативно-розшукової профілактики [2, 3, 4, 5]. А такі особливості існують та повинні враховуватися у діяльності правоохоронних органів.

Але якісно організувати таку співпрацю на даному етапі досить важко, адже оперативні працівники, які займаються розкриттям злочинів економічної спрямованості не мають відповідних знань у сфері страхування, слабо орієнтуються в економічних процесах та не мають відповідного досвіду в розкритті таких справ. Розкриття злочинів у сфері страхування потребує відповідних знань у цій сфері: порядку укладання договору страхування; порядку проведення процедури з'ясування причин та обставин настання страхових випадків; порядку відшкодування страхових виплат та ін.

На сьогоднішній день у вищих навчальних закладах системи МВС відсутні дисципліни з вивчення правовідносин у сфері страхування, що збіднює та негативно впливає на обсяг фахових знань працівників підрозділів ДСБЕЗ. Але такої підготовки потребують не тільки працівники ДСБЕЗ, а й працівники всього кримінального блоку та слідства адже виявлення та розкриття злочинів у сфері страхування на даний час є пріоритетним напрямком діяльності та потребує кваліфікованого кадрового забезпечення.

Співпраця оперативних працівників ДСБЕЗ з страховиками та їх посередниками повинна починатися, як під час профілактики таких злочинів, так і на стадії документування злочинних дій. На цих етапах така взаємодія буде вигідною для обох сторін.

Оперативному працівнику, який повинен планувати свою діяльність така взаємодія дасть змогу оцінити перспективу подальших оперативно-розшукових дій; своєчасно розробити необхідні оперативні

комбінації; спланувати проведення необхідних оперативно-розшукових заходів та ін.

Страховику, така взаємодія дасть змогу уникнути непередбачуваних збитків, зберегти напрацьовану репутацію на страховому ринку країни, а саме головне ця взаємодія буде сприяти відновленню та зміцненню довіри населення як до страхових послуг взагалі, так і, зокрема, до конкретної страхової компанії.

Також, з метою підвищення якості запобігання правопорушенням у сфері страхування бажано вжити організаційних заходів щодо взаємодії страхових компаній та їх посередників з підрозділами ДСБЕЗ України:

1. Розробити нормативно-правове забезпечення доступу правоохоронних органів до інформації про страхові операції з ознаками шахрайства.

2. Створити міжвідомчу робочу групу для розробки та координації між правоохоронними органами та страховими компаніями України спільних заходів протидії злочинності у сфері страхування.

3. Утворити міжвідомчу систему моніторингу оперативної обстановки у сфері страхування для виявлення шахрайських операцій.

4. Створити міжрегіональні групи реагування у складі оперативних працівників ДСБЕЗ та Служби безпеки страхових компаній при виявленні на території України фактів шахрайства у сфері страхування.

5. Забезпечувати постійне оперативне обслуговування підрозділами ДСБЕЗ підприємств, організацій та установ, які здійснюють операції у сфері страхування.

Для більш ефективної та продуктивної роботи у напрямку запобігання правопорушенням у сфері страхування доцільним також є взаємодія Державної комісія з регулювання ринку фінансових послуг з рядом правоохоронних та наглядово-контролюючими органами:

- правоохоронними органами – з метою недопущення здійснення злочинів та запобігання протиправним махінаціям у сфері страхування;

- податковими органами – з метою недопущення випадків ухилення від сплати податків та належного ведення податкової документації;

- Антимонопольним комітетом України – з метою недопущення монополізму у цій сфері та ефективного розвитку конкуренції на страховому ринку;

– місцевими органами виконавчої влади – з метою розробки єдиних принципів організації страхової справи по всій території України та недопущення прийняття рішень на місцевому рівні, які порушують чинне законодавство;

– міжнародними органами страхового нагляду – з метою обміну досвідом у сфері страхування та контролем за діяльністю нерезидентів на національному ринку і діяльністю національних страхових компаній на світовому ринку;

– об'єднаннями страховиків на національному страховому ринку – з метою швидкого реагування на зміни, які відбуваються на страховому ринку та вирішенні проблемних питань страховиків.

Ужиті заходи та систематична оперативно-службова діяльність, спрямована на постійний моніторинг і оперативне реагування на негативні тенденції, що складаються у сфері страхування, а також посилення взаємодії між різними відомствами мають сприяти позитивним зрушенням у напрямку з розкриття злочинів у сфері страхування.

Таким чином, ефективність протидії злочинам у сфері страхування можлива тільки за умови якісної організації взаємодії оперативних працівників підрозділів ДСБЕЗ із страховими компаніями та їх посередниками, однак налагодити таку взаємодію неможливо без забезпечення зазначених підрозділів кваліфікованими кадрами, а також якісного правового забезпечення такої взаємодії.

1. Наказ МВС України від 24.09.2010 р. № 456 «Про затвердження Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України».

2. Ларичев В.Д. Мошенничество в сфере страхования. Предупреждение, выявление, расследование / В.Д. Ларичев. – М.: ФБК-ПРЕСС, 1998. – 160 с.

3. Попередження та викриття зловживань в установах, що здійснюють діяльність у сфері страхування та в інших організаціях, пов'язаних з відшкодуванням шкоди при настанні страхового випадку: Посібник / В.Ф. Ушаповський, С.Н. Баліна, А.Г. Байков та ін. / за ред. В.Д. Суценка, В.І. Литвиненка. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. – 136 с.

4. Скалозуб Л.П. Збірник методичних рекомендацій з викриття та документування злочинів у бюджетній сфері [Текст]: методичні рекомендації / Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук, В.Р. Словенко, Т.В. Дяченко та ін. – К., 2009. – 427 с.

5. Протидія підрозділами ДСБЕЗ МВС України злочинам у бюджетній та фінансовій сферах: Збірник матеріалів семінар-наради ДДСБЕЗ. – К.: КНУВС, 2009. – 111 с.

О.В. Захарова,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального процесу та криміналістики
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ТИПОВИЙ СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ МАШИН (КОМП'ЮТЕРІВ), СИСТЕМ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ І МЕРЕЖ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ

Запорукою розкриття та розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку залежить не тільки від кримінально-правової, але і від криміналістичної характеристики, а саме одним із головних елементів є спосіб вчинення, який включає в себе типовий спосіб підготовки, типовий спосіб вчинення та типовий спосіб приховування.

Криміналістична значущість цього елемента полягає в тому, що знання механізму вчинення злочину, операцій щодо його підготовки та приховування дозволяє передбачити типологію слідів та їх локалізацію на певних ділянках місця події, встановити причетність винних осіб до розслідуваного діяння [1].

У теорії та практиці проблематика злочинів із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій отримала умовну узагальнену назву «комп'ютерна злочинність», або «кіберзлочинність».

Серед злочинів, що вчиняються з використанням комп'ютерних технологій і телекомунікацій, особливо зростає їх чисельність у сфері економіки, у тому числі:

- легалізація прибутків, отриманих злочинним шляхом з використанням комп'ютерних технологій;
- у банківській діяльності, зокрема, злочини з використанням електронних платежів;
- порушення права інтелектуальної власності на комп'ютерні програмні продукти;
- комерційне, промислове шпигунство через глобальні мережі телекомунікації;
- економічна конкуренція шляхом заподіяння шкоди потерпілим через блокування або знищення їх веб-сайтів.

Даний вид злочину передбачає попередню підготовку, а саме: 1) планування злочину; 2) розробка комп'ютерних вірусів; 3) напи-

вання спеціальних програм; 4) підбір паролів; 5) підробка комп'ютерної інформації; 6) вибір об'єкта, стосовно якого буде вчинено злочин; 7) підбір технічних засобів; 8) візуальне спостереження за об'єктом, вивчення режиму роботи; 9) підшукування співучасників або змова на вчинення злочину; 10) умисне створення умов для вчинення злочину; 11) вибір місця зберігання викраденої інформації; 12) підшукування місць збуту інформації зацікавленим особам, а також місць розповсюдження шкідливих програмних чи технічних засобів.

Типовий спосіб вчинення злочину полягає у:

– несанкціонованому втручанні в роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, що призводить до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації;

– створення з метою використання, розповсюдження або збуту, а також розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу ЕОМ (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку.

Розповсюдженням шкідливих програмних чи технічних засобів є відкриття доступу до них невизначеному колу осіб, а також дії, внаслідок яких ці засоби (зокрема, комп'ютерні віруси) починають автоматично відтворюватися і поширюватися в ЕОМ, АС чи комп'ютерних мереж.

Збут шкідливих програмних чи технічних засобів є здійснена будь-яким способом оплатна чи безоплатна передача їх у розповсюдження іншій особі. Збутом слід вважати і передачу копій шкідливих програмних засобів.

– несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в ЕОМ (комп'ютерних), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж або на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства;

Збутом комп'ютерної інформації з обмеженим доступом є її оплатна чи безоплатна передача хоча б одній особі, яка не має доступу до цієї інформації.

Розповсюдженням – розміщення в АС чи комп'ютерній мережі з наданням вільного доступу до неї або інші дії, які створюють можливість вільного доступу до неї невизначеного кола осіб.

– несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється в ЕОМ (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою. Яка має право доступу до неї;

- порушення правил експлуатації ЕОМ (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них обробляється;

- перешкоджання роботі ЕОМ (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку.

Типовий спосіб приховування полягає у:

- перекрученні чи знищенні інформації;
- знищенні носіїв інформації;
- використанні програм, що ускладнюють виявлення неправомірного доступу;
- відтворенні обстановки, що передувала вчиненню злочину (знищення слідів пальців рук на клавіатурі, системному блоці дисководі).

Специфіка даного виду злочинності полягає у:

- відносній комфортності, тобто готування та скоєння злочину здійснюється, практично не відходячи від «робочого місця»;

- доступності – у зв'язку з тенденцією постійного зниження цін на комп'ютерну техніку;

- географії скоєння злочинів, яка є досить широкою, але враховуючи те, що основна кількість комп'ютерів розташована у великих населених пунктах, то саме на них і припадає «левова частка» злочинності;

- віддаленості об'єкту злочинних посягань – він може знаходитись за тисячі кілометрів від місця скоєння злочину;

- складності виявлення, фіксації і вилучення криміналістично-значущої інформації (слідової картини злочину) при виконанні слідчих дій для використання її в якості речового доказу і т. ін.

Правові засади щодо протидії комп'ютерній злочинності на національному рівні вже визначено у прийнятому новому Кримінальному кодексі України (КК). У Кримінальному кодексі окремі види комп'ютерних злочинів (кіберзлочинів) виділено в окремий розділ XVI Особливої частини – «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж» (ст. 361, 362, 363) [2].

1. Криміналістика: навч. посібник / Р.І. Благута, Р.І. Сибірна, В.М. Бараняк, С.В. Пряхін та ін. – Львів, 2010. – 539 с.

2. Кримінальний кодекс України станом на 1 вересня 2010 року. – К.: Атіка, 2010. – 200 с.

О.І. Зачек,

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки*

Т.В. Рудий,

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

КІБЕРЗЛОЧИНИ ЯК ОДИН З ВИДІВ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Інформаційні технології надають нові можливості для розвитку різних галузей економіки, дають можливість збільшити прибутки від комерційної діяльності. Але інформаційними технологіями все більше почав цікавитися злочинний світ. Прибутки, які Україна здобула завдяки інформаційним технологіям, майже прирівнюються до збитків, які утворюються завдяки інформаційним технологіям. Збитки від комп'ютерних злочинів займають сьогодні третє місце після торгівлі зброєю та наркотиками, а їх кількість має тенденцію до збільшення.

Порівняльний аналіз досліджень зарубіжного досвіду боротьби з кіберзлочинністю свідчить, що вона має тенденцію до зростання. Однією з умов її зростання є ускладнення технічних систем глобального зв'язку (телефонного, радіо- та супутникового, їх взаємointegraція) і спрощення доступу до використання комп'ютерних технологій широкого кола користувачів через персональні комп'ютери.

Злочини, що скоюються за допомогою комп'ютерних технологій, стали однією з міжнародних проблем, що зумовлені створенням міжнародних інформаційних систем, таких, наприклад, як мережа «Інтернет», що об'єднує обчислювальні центри й системи більш як 70 країн і забезпечує обмін даними між різноманітними джерелами і користувачами. В розвинутих країнах цей вид злочинності завдає величезних збитків власникам і користувачам автоматизованих систем, змушує їх витратити значні кошти на розробку і впровадження програмних, технічних та інших засобів захисту від несанкціонованого доступу до інформації, її перекручення чи знищення [1].

Атаки у мережі, шахрайства з пластиковими платіжними картками, крадіжки коштів з банківських рахунків, корпоративне шпигунство та поширення дитячої порнографії – ось тільки деякі зі злочинів, що вчиняються у мережі Internet. Такі протиправні діяння вже сьогодні

складають для нашої держави, як і для багатьох інших країн світу, певну суспільну небезпеку, реально загрожуючи інформаційній безпеці – складовій національної безпеки. Національна інфраструктура держави вже сьогодні щільно пов'язана з використанням сучасних комп'ютерних технологій. Щоденна діяльність банківських та енергетичних систем, керування повітряним рухом, транспортна мережа, навіть швидка медична допомога перебувають у повній залежності від надійної і безпечної роботи автоматизованих електронно-обчислювальних систем. І можна прогнозувати подальше зростання залежності життєдіяльності національної інфраструктури від процесів інформатизації та входження України в єдиний інформаційний простір, поширення криміногенних процесів, пов'язаних з протиправним використанням комп'ютерних технологій [2, с. 4].

Серед злочинів, що вчиняються з використанням комп'ютерних технологій і телекомунікацій, особливо зростає їх чисельність у сфері економіки, у тому числі:

- легалізація прибутків, отриманих злочинним шляхом з використанням комп'ютерних технологій;
- у банківській діяльності, зокрема, злочини з використанням електронних платежів;
- порушення права інтелектуальної власності на комп'ютерні програмні продукти;
- комерційне, промислове шпигунство через глобальні мережі телекомунікації;
- економічна конкуренція шляхом заподіяння шкоди потерпілим через блокування або знищення їх веб-сайтів [2, с. 8–9].

Найбільш поширеними є злочини з використанням електронних платежів. Згідно даних Американської асоціації банкірів (American Bankers Association), у світі здійснюється більш ніж \$2,5 трлн. операцій по кредитних картках у рік. Картки приймаються більш ніж у 24 млн. точок у близько 200 країнах. Щосекунди здійснюється приблизно 10 тис. операцій за допомогою банківських карток. Саме тому у багатьох країнах світу шахрайство з картками є страхом номер один. Занепокоєння з приводу того, що з картки можуть вкрати гроші, є сильнішим за тероризм, комп'ютерний вірус і навіть здоров'я та особисту безпеку [3].

Найбільш популярний та найвідоміший спосіб – фішинг (від об'єднання англійських слів *password* (*пароль*) + *fishing* (*риболовля*) = *phishing*). Концепція фішинга полягає у тому, що шахрай будь-якими можливими способами намагається витягнути з власника картки інформацію. Це може бути підроблений лист, наприклад, від банку або платіжної системи, клієнтом якої є власник, із проханням так чи інак-

ше повідомити інформацію, за допомогою якої шахрай може одержати доступ до коштів – запит PIN-коду, логіна, пароля тощо. Найпростіший спосіб фішинга – підробка листа. Користувач одержує листа з пропозицією перейти за посиланням, адреса якого схожа на адресу відомої користувачу компанії. Якщо користувач перейде за посиланням та вкаже дані доступу, які звичайно використовує для доступу до Інтернет-банкінгу або особистого кабінету, його персональні дані стануть доступними шахраям. Крім того, фішери активно використовують бот-мережі, щоб витягнути особисті дані користувачів. Бот-мережа є комп'ютерною мережею, що складається з деякої кількості хостів, із запущеними ботами (автономним програмним забезпеченням). Така схема дозволяє з кожного наступного зараженого комп'ютера отримати список адрес електронної пошти й використовувати його для розширення бот-мережі з отримання конфіденційної інформації [3]. Метою фішингу є не лише доступ до банківських рахунків, але і доступ до будь-яких даних, доступ до онлайн-магазинів зі злочинною метою.

Вішинг – це слово, що виникло з двох англійських слів *voice* (голос) + *fishing* (вудити рибу). Для даного типу шахрайства використовується технологія передачі мовного сигналу через мережі Інтернет *Voip* (*Voice over IP*). Скажімо, на ваш телефон надходить дзвінок від представника банку або автоматичного інформатора про те, що ваш рахунок був заблокований, і вам необхідно перевести телефон у тоновий набір і ввести *PIN*-код доступу до картки. Як правило, вішери здійснюють не один дзвінок, а декілька. У першій розмові вони витягають конфіденційну інформацію, потім відволікають, заспокоюють пильність користувача повторним дзвінком, повідомляючи, що проблема розв'язалася, тим самим вигравучи час, щоб потерпілий не зателефонував у банк і не заблокував картку. Цей вид шахрайства більше націлений на Європу та Сполучені штати, де телефон широко використовується для рекламних повідомлень, дзвінків співробітників банків та інших компаній [3].

Наступний вид шахрайства – фармінг, який є більш складною модифікацією фішингу. Концепція фармінгу полягає у тому, що на локальному комп'ютері користувача підмінюються файли та властивості файлів, що обумовлюють поведінку локального комп'ютера при доступі до адреси у мережі Інтернет (файл *HOSTS* і настроювання *Dns-серверів*). В остаточному підсумку всі маніпуляції шахраїв ведуть до того, що локальний комп'ютер виявляється «обдуреним». Людина набирає у браузері перевірену адресу сайту, якою користується щодня, наприклад відомий портал, але у результаті маніпуляцій комп'ютер переадресовує його на іншу адресу, зазначену шахраєм [3].

Злочинцям важливо не тільки отримати гроші, але і замаскувати свою діяльність. З цією метою злочинці користуються послугами фінансових агентів, в якості яких використовуються звичайні люди, що відгукуються на оголошення і дозволяють користуватися своїми рахунками. На ці рахунки злочинці отримують гроші внаслідок шахрайства. Як правило правоохоронні органи в першу чергу виходять на фінансових агентів, що для останніх є великою несподіванкою, бо вони вважають, що діяли легально.

Найбільш популярний на сьогоднішній день у країнах СНД вид шахрайства – це кардінг. Він містить у собі операції з використанням банківської картки або її реквізитів, не ініційовані або не підтверджені її власником. Реквізити платіжних карток, як правило, викрадають зі зламаних серверів Інтернет-магазинів, платіжних і розрахункових систем, а також з персональних комп'ютерів (або безпосередньо, або через шкідливе програмне забезпечення) [3].

Є два види кардерів: інтернет-кардери, що працюють лише з інформацією, і реальні кардери, які оперують клонами карток. Безпосередні виконавці – так звані дропи, яких наймають кардери, аби за допомогою «білого пластику» (шматок пластику із магнітною смугою), де маркером намальовано PIN-код, зняти в банкоматі гроші. У організаторів цього бізнесу однозначно є консультанти й інформатори із банківської сфери, бо дістати PIN-код без них практично неможливо. Зазвичай дропів розвозять легковиком. Вони отримують до 25% від суми, яку вдалося зняти з банкомату. Кардери прагнуть використовувати легальні он-лайн служби, шукаючи дропів як здобувачів позиції «менеджер з обробки кореспонденції компанії», куди запрошують тих, хто має вільний час і може працювати вдома. Потім кардер листується з дропом, укладає з ним угоду і поступово втягує його в «бізнес компанії». За даними кардерів, «термін життя» найманця – 3–4 місяці і потім на нього виходять правоохоронці [4].

1. Голубев В.О. Кримінологічно-криміналістичні питання розслідування злочинів, що вчиняються за допомогою комп'ютерних технологій // [HTTP://WWW.BEZPEKA.COM/RU/LIB/SPEC/ART72](http://WWW.BEZPEKA.COM/RU/LIB/SPEC/ART72).

2. Особливості розкриття та розслідування кіберзлочинів: методичні рекомендації / [В.І. Фаринник, О.І.Зачек, О.В. Захарова, В.В. Навроцька, І.А. Федчак]; за ред. В.І. Фаринника. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 92 с.

3. Абрамов К. Інтернет-шахрайство з платіжними картками та методи захисту від нього // <http://www.ufin.com.ua>.

4. Карт-бланш українських кардерів // [http://cripo.com.ua / index. php? sect_id=1&aid=16686](http://cripo.com.ua/index.php?sect_id=1&aid=16686)

А.О. Йосипів,
*кандидат юридичних наук, старший викладач
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПОНЯТТЯ ТА ДЕЯКІ ОЗНАКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Економічна злочинність стала проблемою національного масштабу, адже вона має деструктивні властивості, негативно впливає на процеси, які відбуваються у господарській та інших сферах життєдіяльності суспільства, підриває у населення довіру до ефективності національної економічної системи.

Водночас у кримінології так і не утвердилась єдина думка стосовно дефініції поняття економічної злочинності. Стверджують, що сутнісні ознаки такого поняття важко чітко визначити через їхню певну умовність. Однак потреба у ретельнішому і ґрунтовнішому підході до вивчення сутності економічної злочинності, розкриття процесів її відтворення й зумовленості залишається і дотепер очевидною у вітчизняній кримінології, а без визначення поняття економічної злочинності таке дослідження здійснити складно.

Злочинність – це складова соціальної реальності, яка становить порівняно стійку, історично мінливу, якісно та змістовно неоднорідну сукупність суспільно небезпечних проявів соціальної активності певних членів суспільства, породжену закономірностями розвитку цього суспільства.

Економічна злочинність має ознаки, притаманні поняттю злочинності, за винятком тих, які визначають її видову сутність.

Тому, формулюючи поняття економічної злочинності, передусім необхідно враховувати те, що йдеться про суспільно небезпечні прояви соціальної активності у сфері господарського життя суспільства, тобто про протиправну, суспільно небезпечну господарську діяльність деяких членів суспільства – суб'єктів такої діяльності.

А. Яковлев визначив економічну злочинність як сукупність корисливих посягань на власність і порядок управління народним господарством. Підставою для зачислення злочинів до категорії «економічних», на думку дослідника, є їхній зв'язок з конкретними особливостями господарського механізму. Проте не всі злочини, які посягають на власність чи інтереси служби, мають такий зв'язок. Автор, наприклад, зазначає, що грабіж або розбій з метою заволодіння чужим майном хоч і заподіюють шкоду власності, подібного зв'язку, зазвичай, не виявляють. Водночас систематичні дрібні крадіжки на виробництві охоплюються цим поняттям у випадку, якщо вони пов'язані з безгосподарністю й іншими подібними явищами [1, с. 50–51].

Погляди А. Яковлева підтримало чимало кримінологів. Зокрема, Ю. Демидов і В. Пахомов визначають економічну злочинність як сукупність протиправних, суспільно небезпечних корисливих посягань на власність, що використовується у господарській діяльності, встановлений порядок управління економічними процесами та економічні права й інтереси громадян, юридичних осіб і держави особами, які виконують визначені функції у системі економічних відносин [2, с. 628; 3, с. 96–97].

Н. Кузнецова також вважає, що економічна злочинність охоплює посягання на власність і підприємницькі злочини (розуміючи під ними всі злочини у сфері господарської діяльності, які вчиняються у державному та приватному секторах економіки) [4, с. 12].

Е. Петров, Р. Марченко та Л. Барінова під економічною злочинністю розуміють сукупність корисливих злочинів, які вчиняють у сфері економіки особи в процесі їхньої професійної діяльності та посягають на власність й інші інтереси споживачів, партнерів, конкурентів і держави, а також на порядок управління економікою в різноманітних галузях господарства [5, с. 12].

Подібного підходу до розуміння економічної злочинності дотримується і О. Кальман. Він визначив економічну злочинність як соціально-економічне деструктивне для економіки держави явище, що виявляється у вчиненні навмисних корисливих злочинів особами у сфері легальної та нелегальної економічної діяльності, основним безпосереднім об'єктом яких є відносини власності та у сфері виробництва, обміну, розподілу, споживання товарів і послуг з метою отримання доходу [6, с. 27–28]. Зазначимо, що з-поміж злочинів проти власності автор до економічних відносить: крадіжку, шахрайство, а також привласнення, розрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем [6, с. 40].

І. Рогов визначає економічну злочинність як сукупність передбачених кримінальним законом кримінологічно однорідних, суспільно небезпечних діянь, що посягають на економічну систему держави і їх вчиняють особи, які виконують економічні, господарські функції на державних або колективних підприємствах, в організаціях або у стосунках між громадянами [7, с. 31]. Сюди автор зачисляє частину злочинів проти власності, у сфері господарської діяльності та у сфері службової діяльності. Зокрема, І. Рогов наголошує, що для всіх зазначених злочинів характерно незаконне заволодіння чужим майном або отримання іншої майнової вигоди у результаті порушення правил господарювання [7, с. 34–35].

Розглянуті підходи ґрунтуються на предметно ширшому визначенні тих суспільних благ, яким заподіюється значна шкода економічною злочинністю, які охоплюють, зазвичай, діяння, що посягають на власність, порядок здійснення господарської діяльності й інтереси служби у процесі управління господарською діяльністю.

Однак у кримінологічній літературі висловлені і підходи до розуміння економічної злочинності у вужчому значенні – як сукупності злочинів у сфері господарської діяльності.

Така різноманітність поглядів стосовно розуміння сутності економічної злочинності і тих суспільних благ, яким нею заподіюють значної шкоди, ускладнює формування єдиного поняття цієї злочинності, яким могли б оперувати і кримінологи, й інші фахівці.

Тому, крім розуміння того, що економічна злочинність – це суспільно небезпечна, протиправна господарська діяльність, необхідно передусім визначити об'єкт цієї злочинності та механізм заподіяння шкоди цьому об'єкту.

У кримінологічній літературі об'єктом економічної злочинності часто вважають економічну систему держави. Саме в межах економічної системи держави здійснюється виробництво товарів і послуг для задоволення потреб суспільства.

Тобто, об'єктом економічної злочинності є механізм організації національної економіки (механізм господарювання) як один з основних елементів економічної система суспільства [8, с. 36].

Частина авторів вважають, що об'єктом економічної злочинності є і власність як один зі структурних елементів економічної системи.

До основних елементів економічної системи належить власність як одна з базисних економічних інституцій [9, с. 36]. Інститут власності має важливе значення у формуванні економічної системи. Адже моделі економічних систем відрізняються одна від одної двома головними параметрами: співвідношенням форм власності на економічні ресурси та панівною формою власності; механізмами регулювання економіки та визначенням серед них головного механізму [10, с. 43]. Зміна співвідношення форм власності на економічні ресурси та зміна панівної форми власності спричиняють зміни у правилах гри в економіці (модифікації механізмів регулювання економікою). Тому власність – це основа будь-якої економічної системи. Розвиток економічних систем засвідчує, що співвідношення форм власності й визначення панівної форми формується під впливом політичних інституцій, а тепер є, здебільшого, результатом перетворень у системі цінностей суспільства та технологічного розвитку [11, с. 112].

Зазначимо, що злочинний вплив на власність безпосередньо не позначається на функціонуванні механізму організації національної економіки, він не змінюється, як і в злочинах проти довілля. Заподіяння шкоди довіллю не змінює механізму організації національної економіки, а тільки може призвести до зміни джерел отримання відповідних природних ресурсів, витрачання додаткових коштів на їхнє відновлення тощо, але механізм організації національної економіки залишається той самий.

Отже, економічна природа і функції інституту власності та механізму організації економіки є відмінними, і, відповідно, вони мають різну структуру правовідносин і самостійну кримінально-правову охорону. Звідси – й відмінні кримінологічні ознаки (об'єкт, суб'єкти злочинної діяльності, детермінуючий комплекс тощо). Це дає підстави дійти висновку про наявність двох самостійних і кримінологічно неоднорідних видів злочинності, що посягають на різні об'єкти, які є структурними елементами економічної системи: власність та механізм організації національної економіки. Проте, слід зазначити, що існує значний вплив порушення права власності на порушення економічної системи держави.

Отже, економічну злочинність можна вважати видом злочинності, яка становить кримінологічно однорідну сукупність суспільно небезпечних і кримінально-караних проявів господарської діяльності, які посягають на механізм організації національної економіки, і вчиняються, як правило, суб'єктами господарської діяльності - фізичними особами, або службовими особами юридичних осіб - суб'єктів господарської діяльності у процесі здійснення ними фактичної чи фіктивної господарської діяльності через порушення порядку її здійснення з метою отримання економічної вигоди.

1. Яковлев А.М. Социология экономической преступности / А.М. Яковлев. – М.: Наука, 1988. – С. 50–51.

2. Криминология: [учеб.] / [под общ. ред. А.И. Долговой.; 3-е изд., перераб. и доп.] – М.: Норма, 2008. – С. 628.

3. Демидов Ю.Н. Е. Совершенствование борьбы с экономической преступностью на современном этапе реформирования экономики / Ю.Н. Демидов // Совершенствование борьбы с организованной преступностью и наркобизнесом. Материалы Всероссийской межведомственной научно-практической конференции (16–17 декабря 1997 г.). Вып. 1. – М.: ОНиРИО Моск. ин-та МВД России, 1998. – С. 96–97.

4. Кузнецова Н.Ф. Кодификация норм о хозяйственных преступлениях / Н.Ф. Кузнецова // Вестн. Моск. ун-та. – Сер. 11: Право. – 1993. – № 4. – С. 12.

5. Петров Э.И. Криминологическая характеристика и предупреждение экономических преступлений: [учеб. пособие] / Э.И. Петров, Р.Н. Марченко, Л.В. Барина. – М.: Академия МВД России, 1995. – С. 12.

6. Кальман О.Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми: монографія / О.Г. Кальман. – Х.: Гімназія, 2003. – С. 27–28.

7. Рогов И.И. Проблемы борьбы с экономической преступностью (уголовно-правовое и криминологическое исследование): дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Игорь Иванович Рогов. – Алма-Ата: Казахск. гос. ун-т, 1991. – С. 31.

8. Бойко А.М. Про поняття та основні ознаки економічної злочинності / А.М. Бойко // Вісник Національної Академії прокуратури України. – 2008. – № 4. – С. 36.

9. Якубенко В.Д. Базисні інститути у трансформаційній економіці: [монографія] / В.Д. Якубенко. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 36.

10. Крупка М.І. Основи економічної теорії: підручник / М.І. Крупка, П.І. Островерх, С.К. Реверчук. – К.: Атіка, 2001. – С. 43.

11. Аналітична економія: макроекономіка і мікроекономіка: навч. посіб.: у 2 кн. / [за ред. С. Панчишина і П. Островерха. – 4-те вид., випр. і доп.] – К.: Знання, 2006. – Кн. 1. – С. 112.

Ю.Р. Йосипів,

кандидат юридичних наук,

старший викладач

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Економічна злочинність у широкому розумінні включає в себе злочини, що вчиняються в сфері відносин власності, господарсько-економічної діяльності, порушення посадовою особою своїх обов'язків, що завдали шкоди економічним інтересам державних і колективних підприємств, в сфері економічної безпеки.

Крім того, занадто високий рівень латентної злочинності у сфері економічної діяльності утруднює оцінку її реального стану. А якщо врахувати, що лише $\frac{1}{3}$ кримінальних справ про злочини у сфері економічної діяльності доходить до судового розгляду, то можна зробити висновок, що держава проти цього виду злочинів не застосовує усіх засобів боротьби. За оцінками експертів розмах тіньової економіки, до якої належить й економічна злочинність, дорівнює річному державному бюджету. Ці оцінки зроблені без врахування швидкості обігу грошової маси і товарів. Отже, дійсне становище ще гірше [1, с. 71].

Запобігання злочинності у сфері економіки, як і злочинності загалом, – це винятково складна багаторівнева та різнопрофільна суспільна діяльність, яка має здійснюватися через системне застосування запобіжних заходів різного змісту та характеру, що мають єдине спрямування щодо перешкоджання дії детермінантів цього виду злочинності та її проявів, передусім причин і умов останніх. Успішне здійснення цієї діяльності залежить від її забезпечення у різному відношенні: науковому, правовому, організаційному, інформаційному, кадровому, ресурсному, соціально-психологічному тощо. Багато що залежить від суспільного розуміння виняткової значущості та можливості розв'язання проблеми запобігання злочинності, наявності політичної волі та громадянського інтересу щодо цього.

Проблемам попередження економічних злочинів приділялась значна увага у вітчизняній кримінологічній літературі. Зокрема, відмічалося, що ефективність протидії економічній злочинності пов'язана

насамперед з удосконаленням податкового законодавства, наскільки воно буде виконувати стимулюючу функцію і не душитиме виробника. Це ліквідує підґрунтя економічної злочинності – *тіньову економіку*. Це завдання мають виконати законодавча і виконавча влада, щоб уникнути генеруючих імпульсів суспільної напруженості. Крім того, у правотворчій діяльності потрібно запровадити кримінологічну експертизу законопроектів [2, с. 175].

Не менш значущим в попередженні економічних злочинів має стати поліпшення діяльності всіх правоохоронних органів, громадських організацій, які задіяні у цій справі. Майже всі автори доходять висновку, що треба виділити три напрямки їх профілактичної роботи:

1) виявлення й усунення (нейтралізація) криміногенних факторів, що обумовлюють дані злочини (загальна профілактика);

2) виявлення та недопущення злочинів, вчинення яких готується (спеціальна профілактика);

3) встановлення осіб, від яких з високим ступенем вірогідності можна очікувати вчинення злочинів, та віддання їх виховному впливу (індивідуальна профілактика).

У зв'язку з тим, що процес боротьби з економічною злочинністю досить складний, необхідно залучати до цієї справи науковий потенціал держави з метою внесення конкретних пропозицій щодо удосконалення діяльності всіх суб'єктів профілактики злочинів та їх скоординованої взаємодії. Розробку організаційно-практичних заходів доцільно віднести до компетенції підрозділів, покликаних запобігати злочинам у сфері економіки.

У системі правоохоронних органів такими підрозділами є Державна служба боротьби з економічною злочинністю (ДСБЕЗ) і Державна податкова служба (ДПС). Діяльність зазначених служб, при сумлінності, чесності й непідкупності їх працівників, повинна відповідати міжнародним стандартам, бути максимально прозорою і зрозумілою як громадськості, так і підприємцям з тим, щоб ефективно виконувати такі завдання: своєчасно попереджувати, розкривати і розслідувати злочини в сфері економіки на підприємствах, в організаціях, комерційних структурах, фінансово-кредитній та банківській системах, добиватися повного відшкодування нанесених збитків, забезпечувати захист громадян від злочинних посягань; активно використовувати засоби масової інформації для висвітлення стану економічної злочинності в країні і регіонах та напрямів боротьби з нею.

Неабиякий профілактичний ефект можуть принести заходи щодо вдосконалювання діяльності контролюючих органів, наділених правами органів дізнання. Поєднання поглибленої перевірки господарської діяльності з застосуванням відповідних оперативних заходів позитивно зарекомендувало себе в багатьох країнах [3, с. 34].

Першочергове значення у припиненні дії передумов, що зумовлюють вчинення економічних злочинів та їх можливих кримінологічних наслідків мають загальносоціальні заходи попередження та подолання негативних процесів в економіці, забезпечення її розвитку на цивілізованих, ринкових засадах, а на цій основі – підвищення матеріального добробуту населення, рівня його культури, моралі, правосвідомості; запобігання формуванню криміногенної мотивації у сфері економіки.

Зазначена суспільна діяльність на цьому етапі розвитку українського суспільства має бути визнана вирішальною у створенні соціально-економічного та політичного підґрунтя для запобігання злочинності загалом та зокрема у сфері економіки. Ця діяльність не має цільового спрямування щодо запобігання злочинності і номінально не може бути до нього віднесена. Однак вона є обов'язковою передумовою його успішного здійснення, створює для нього необхідне підґрунтя і тому фактично становить першу найбільш важливу частину (або ланку) у системі вирішення загальносуспільного завдання запобігання злочинності, зокрема у сфері економіки.

Другу частину цієї системи становлять соціальні заходи, спрямовані на запобігання дії загальних причин, умов, інших детермінантів злочинності у сфері економіки. На відміну від суспільних передумов, які створюють лише підґрунтя для виникнення та дії загальних чинників злочинності, останні відіграють щодо неї продукуючу та іншу зумовлювальну роль [4, с. 173].

Не менш важливою перешкодою економічній злочинності є заходи, спрямовані на ліквідацію кризи неплатежів та нецільового використання бюджетних коштів, зокрема:

- проведення із залученням практичних працівників відповідних міністерств та відомств комплексних перевірок законності здійснення товарно-грошових операцій суб'єктами підприємницької діяльності, які створені при державних підприємствах, виявлення фактів одержання прихованих доходів;

- погашення заборгованості з виплати заробітної плати, для чого слід запровадити механізм матеріальної відповідальності підприємств-боржників перед своїми працівниками;

- забезпечення жорсткого контролю за проходженням бюджетних коштів аж до безпосереднього їх одержувача, спрямованих на адресну державну підтримку, а також погашення заборгованості по заробітній платі.

На нинішньому етапі першочерговим завданням в боротьбі з економічною злочинністю є вихід з кризи, яка охопила Україну в останні роки, а стратегічним – здійснення переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки, її демонополізації, створення умов для

добросовісної конкуренції, вдосконалення чинного законодавства та діяльності правоохоронних органів.

1. Кримінологія. Особлива частина: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман; за ред. І.М. Даньшина. – Харків: Право, 1999. – 232 с.

2. Кримінологія: Підручник для студентів вищих навч. закладів / О.М. Джужа, Я.Ю. Кондратьєв, О.Г. Кулик, П.П. Михайленко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 416 с. – Бібліогр.: 336–391.

3. Филонов В. П. Состояние, причины преступности в Украине и ее предупреждение. – Донецк, 1999. – С. 468.

4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. – К: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – 712 с.

І.А. Іванчик,

*начальник відділу УДСБЕЗ
ГУ МВС України в Київській області*

П.В. Дерев'янку,

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри
оперативно-розшукової діяльності ННІПКМ
(Національна академія внутрішніх справ)*

КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПРАЦІВНИКА ПІДРОЗДІЛУ ДСБЕЗ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Головним критерієм визначення рівня професіоналізму працівника ДСБЕЗ є конкретні практичні показники роботи щодо протидії злочинам у сфері економіки при неухильному додержанні законності та особистої дисципліни.

Орієнтирами для досягнення необхідних професійних знань та навичок слугують кваліфікаційні вимоги, відповідно до яких працівник ДСБЕЗ повинен знати:

- основні положення законів та підзаконних нормативних актів, що регулюють фінансову і господарську діяльність підприємств, установ, організацій з різними формами власності, які оперативно обслуговуються;
- шляхи вдосконалення оперативно-розшукової діяльності підрозділів ДСБЕЗ щодо запобігання, припинення і викриття злочинів у сфері економіки;
- форми взаємодії ДСБЕЗ з іншими суб'єктами протидії злочинам у сфері економіки;
- організацію оперативного обслуговування об'єктів і галузей економіки з різними формами власності;

- методику проведення загально-профілактичних та індивідуально-профілактичних заходів;
 - основні напрями документування злочинам у сфері економіки;
- Працівник ДСБЕЗ повинен уміти:*
- аналізувати та оцінювати оперативну обстановку, складати економічну характеристику об'єктів і галузей господарства з різними формами власності, вносити пропозиції щодо усунення причин і умов, які сприяють учиненню злочинам у сфері економіки;
 - одержувати та користуватись інформаційно-аналітичними документами;
 - оформляти необхідні оперативно-службові документи, проводити перевірки інформації про злочини у сфері економіки;
 - забезпечувати оперативне обслуговування всіх галузей економіки, об'єктів та напрямів роботи, з метою своєчасного отримання інформації про підготовку чи вчинення злочинів у сфері економіки;
 - виконувати письмові доручення слідчого, прокурора і суду відповідно до кримінально-процесуального законодавства.

В.Я. Ільницький,
*кандидат юридичних наук, професор кафедри
 оперативно-розшукової діяльності
 та спеціальної техніки*

І.А. Федчак,
*кандидат юридичних наук, професор кафедри
 оперативно-розшукової діяльності
 та спеціальної техніки,
 (Львівський державний університет
 внутрішніх справ)*

ПРИНЦИПИ, РІВНІ, РЕЖИМИ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ

Серед актуальних проблем підвищення ефективності функціонування підрозділів органів внутрішніх справ одне з перших місць займає завдання вдосконалення діяльності підрозділів ДСБЕЗ, покликаних активно сприяти забезпеченню правопорядку, захисту прав та свобод громадян від злочинних та протиправних посягань.

Досягнення цих пріоритетів є можливим лише на основі постійного вдосконалення управління зазначеною галузеву службою органів внутрішніх справ, в умовах належної оперативної поінформованості керівників та їх оперативних підрозділів. Звідси різко зростає роль правильної організації оперативного обслуговування підрозділами

ДСБЕЗ закріпленої за ними території, як однієї з найбільш важливих передумов успішного вирішення поставлених перед ними завдань.

У зв'язку із розвитком та вдосконаленням методів наукового пізнання проблемні питання оперативного обслуговування в 1970-х роках перебували в постійному полі зору науковців. Ці проблеми розглядалися в дисертаційних дослідженнях Б.С. Богданова, Г.Л. Борисова, Р.А. Зінтарса, Л.І. Кіма, а також у роботах А.Г. Лекаря, А.М. Орлова. Не меншою є увага до оперативного обслуговування сучасних зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема Перепелиці М.М., Сушенка В.Д., Долженко О.Ф., Капітанського А.І. та багатьох інших.

Обслуговування об'єктів та галузей економіки заключається в систематичному вивченні оперативної обстановки, що склалась в ній, та особливостей вчинення найбільш поширених злочинів, у розробці та проведенні профілактичних заходів, у виявленні та розкритті замаскованих протиправних діянь економічного характеру.

Ефективність оперативного обслуговування об'єктів (галузей) економіки зумовлюється принципами його організації. На практиці виокремлюють два принципи організації обслуговування: об'єктово-галузевий і лінійно-об'єктовий.

Реалізація об'єктово-галузевого підходу має на меті забезпечення максимальної обізнаності про криміногенну обстановку в окремій господарській системі та її структурних ланках «за вертикаллю». Його різновидом є «наскрізне» оперативне обслуговування, організатором і координатором якого є підрозділи ДСБЕЗ МВС, УМВС, УМВСТ.

Суть лінійно-об'єктового підходу полягає у визначенні стану справ на окремих підприємствах, в установах і організаціях з огляду на інтереси боротьби з окремими видами злочинів, наприклад, з фальшивомонетництвом.

Важливим етапом побудови системи оперативного обслуговування є розподіл об'єктів та галузей економіки на рівні, що обумовлюються специфікою структурної побудови підрозділів ДСБЕЗ, та режими обслуговування.

ДСБЕЗ – здійснює оперативне обслуговування міністерств, відомств та комітетів а також об'єкти загальнодержавного значення;

Підрозділи ДСБЕЗ УМВС, УМВСТ України в областях – оперативно обслуговують підприємства та структурні ланки залізничного транспорту, обласні відомства та організації, а також найбільш важливі об'єкти, виробничо-господарська діяльність яких поширюється на декілька регіонів;

ВДСБЕЗ МРВВС УМВС – здійснюють оперативне обслуговування всіх інших об'єктів, що знаходяться на території юрисдикції відділу внутрішніх справ.

Організовуючи оперативне обслуговування, не варто надавати однакового значення всім об'єктам економіки. Особливу увагу слід сконцентрувати на пріоритетних галузях економіки: зовнішньоекономічній діяльності, паливно-енергетичному комплексі, кредитно-фінансовій і банківській системах, сфері приватизації, агропромислового комплексі, бузових галузях промисловості.

Наступним етапом роботи є розподіл об'єктів на режими оперативного обслуговування. На сьогодні, з числа об'єктів, що підлягають оперативному обслуговуванню у практичній діяльності виділяють об'єкти «посиленого», «звичайного» та «полегшеного» режиму.

Посилений – встановлюється на об'єктах з високим ступенем вірогідності різних порушень обліку, зберігання і реалізації сировини та готової продукції, порушень податкового законодавства, тощо. На таких об'єктах слід максимально використовувати можливості оперативно-розшукової діяльності.

Звичайний – встановлюється на об'єктах, де згідно з аналізом оперативної обстановки, і в найближчій перспективі її розвитку, немає підстав чекати вчинення економічних злочинів. На таких об'єктах організовується інформаційне забезпечення даними про оперативну обстановку головним чином із гласних джерел.

Полегшений – встановлюється на тих об'єктах, де аналіз оперативної обстановки не викликає тривоги.

Інформаційне забезпечення оперативного обслуговування цієї групи об'єктів базується на даних, добутих тільки з гласних джерел.

Визначення режиму оперативного обслуговування має суттєве значення при вирішенні питань організації його здійснення щодо окремих об'єктів у складі галузі економіки, підприємств, установ і організацій, які об'єднують досить нерівнозначні щодо криміногенності ділянки виробничої діяльності.

Залежно від стану оперативної обстановки на об'єкті оперативного обслуговування режим може змінюватись, зміна режиму відноситься до компетенції начальника відділу БЕЗ. Також можливим є застосування різних режимів оперативного обслуговування в межах одного підприємства. Попереднє закріплення об'єктів по режимам оперативного обслуговування проводиться на основі вивчення та аналізу оперативної обстановки.

Як зазначалось раніше, основою організації оперативного обслуговування є інформаційне забезпечення підрозділів БЕЗ. Інформація, яка надходить з різних джерел, та дає можливість скласти картину про оперативний стан об'єкта, що обслуговується.

Відомості, які збираються під час оперативного обслуговування, слід систематизувати таким чином, щоб у будь-який час без перешкод

можна було розшукати потрібну інформацію для її використання в інтересах вирішення оперативно-тактичних і кримінально-процесуальних завдань.

Правильне вирішення питання про характер і обсяг інформації, яка має значення для виконання завдань оперативного обслуговування, дозволяє визначити основні напрями і межі її пошуку та зміст аналізу криміногенної обстановки на об'єктах (у галузях) економіки.

В основі будь-якої діяльності лежать процеси збору, опрацювання і використання інформації. Стосовно до оперативного обслуговування, інформаційно-аналітична підтримка вироблення і прийняття рішень різноманітного рівня в останні роки набуває все більшого значення. На сучасному етапі необхідна чітко налагоджена система, що повною мірою повинна враховувати всі існуючі інформаційні потоки. Тепер усе більш виразно простежується посилення аналітичного аспекту системи інформаційного забезпечення.

Принципи, рівні, режими та інформаційне забезпечення, як складові діяльності по оперативному обслуговуванню, заслуговують уваги наукових та практичних працівників, оскільки змінам в структурі злочинності, викликаним переходом України до ринкових відносин, повинні передувати зміни в порядку діяльності оперативних підрозділів.

Принципи, режими та рівні інформаційного забезпечення свідчать про самостійність та постійність здійснення оперативного обслуговування, а його правильна побудова може забезпечити високі результати у протидії злочинності.

О.М. Калюк,

*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника ННІПКМ
(Національна академія внутрішніх справ)*

Р.В. Петренко,

*заступник начальника відділу УДСБЕЗ
ГУ МВС України в Київській області*

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОЧОГО ЧАСУ ПРАЦІВНИКА ПІДРОЗДІЛУ ДСБЕЗ МВС УКРАЇНИ

Підвищення ефективності використання робочого часу в діяльності підрозділів ДСБЕЗ – важливе завдання. Від успішного його вирішення залежить підвищення продуктивності та ефективності роботи працівника підрозділу ДСБЕЗ і підрозділу, в якому він працює.

Практичний досвід свідчить, що не завжди в підрозділах ДСБЕЗ працівники вміють правильно організувати свій робочий час, як, до

речі, і дозвілля. Однією з причин цього є відсутність знань та відповідних навичок. Організація раціонального використання службового часу ґрунтується на тому, що кожний працівник має календарний, номінальний та ефективний фонд часу.

Календарний фонд часу – це кількість усіх днів даного планового періоду.

Номінальний фонд – це максимальна кількість робочих днів, що може використовуватися протягом планового періоду. Він дорівнює календарному фонду з вирахуванням неробочих днів.

Ефективний фонд – визначається кількістю робочих днів (або годин), які корисно використовуються впродовж планового періоду. Щоб його вирахувати, треба від номінального фонду відняти кількість днів, які працівник не виходив на роботу. Організуючи режим праці, кожен працівник повинен орієнтуватися на номінальний фонд робочого часу.

Управлінська праця в діяльності підрозділів ДСБЕЗ характеризується не тільки кількісними, але і якісними вимірами, пов'язаними з видами затрат часу.

Керівники підрозділів, підлеглий їм особовий склад у процесі діяльності вирішують найрізноманітніші питання, що вимагає високої загальної культури, універсальності знань, ерудиції (а ці знання набуваються і в позаслужбовий час, у процесі спілкування, під час спортивних змагань, перегляду кінофільмів чи відвідування спектаклів).

Завдяки саме такому режиму можливе постійне поновлення і поповнення знань, здійснюється позитивний вплив на фізичний, емоційний стан, попереджаються психічні перевантаження.

Можливість раціональної організації використання часу працівниками ДСБЕЗ залежить, як правило, від низки чинників, серед яких рівень професійної підготовки керівників та їх підлеглих, стиль роботи вищих керівників, загальний характер організації праці, ступінь свідомості працівників, які виконують службовий обов'язок та ін. Однак чи не найважливішим є усвідомлення працівниками необхідності аналізувати затрати свого часу та бажання раціонально його використовувати.

Основу раціональної організації використання часу становить планування особистої роботи. Це передбачає вивчення та облік затрат часу на окремі види роботи, яка виконується відповідно до функціональних обов'язків, а також подальший аналіз обліку.

Облік затрат робочого часу може здійснюватись в узагальненому і деталізованому варіантах. У першому випадку визначається час, який витрачається на значні види роботи, що характеризує напрям діяльності тієї чи іншої посадової категорії (наприклад, затрати часу на роботу за кримінальними справами, за розглядом заяв). У другому випадку враховуються трудові операції з того чи іншого виду роботи.

Аналіз причин неефективного витрачання часу показав, що головними з них є такі:

- 1) телефонні дзвінки;
- 2) відволікання на різноманітні розмови з колегами;
- 3) неналежним чином організований обмін інформацією між підрозділами;
- 4) проблеми з комп'ютерним обладнанням;
- 5) зміна черговості робіт, що нав'язується колегами;
- 6) недолік організаційного планування;
- 7) невміння слухати інших людей;
- 8) незадовільна організаційна структура;
- 9) плутанина в пошті;
- 10) виправлення помилок, яких можна було уникнути;
- 11) нерішучість у ділових питаннях;
- 12) неналежним чином організовані та скоординовані наради;
- 13) відволікаючі фактори на робочому столі;
- 14) надмірна кількість формальних узгоджень – «офісна бюрократія».

Отже, безперечним є те, що правильне використання робочого часу відчутно сприяє підвищенню продуктивності праці. При нинішньому перевантаженні працівників, а також враховуючи непередбачуваність службових завдань, яка властива будь-якій службі, що уповноважена на здійснення перевірок заяв про злочини чи роботу з ДОО, та ОРС, планування й раціональне використання часу стає обов'язковою умовою для досягнення високої виконавської дисципліни, стабільності високих результатів оперативно-службової діяльності, зняття зайвої і шкідливої нервовості.

С.Г. Кельбя,
здобувач

(Національна академія внутрішніх справ)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ В УКРАЇНІ

Одним з необхідних елементів механізму державного контролю є його структурно-організаційна форма – система державних органів та недержавних організацій, які наділені повноваженнями щодо реалізації цієї функції державного управління.

Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» вказує лише на один уповноважений орган у сфері контролю на ринку цінних паперів – Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку. Крім того, вказаний Закон містить вказівку на те, що у разі виявлення порушень законодавства про захист економічної конкуренції, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку надсилає матеріали до Антимонопольного комітету України. Але насправді контроль ринку цінних паперів у межах своєї компетенції здійснюють також і інші органи, що в Законі України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» не названі: Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Фонд державного майна України, Міністерство фінансів України, Державна податкова адміністрація України, правоохоронні органи. Представники усіх зазначених органів входять до складу Координаційної ради при Президентові України з питань функціонування ринку цінних паперів, створеної Указом Президента України «Про Координаційну раду з питань функціонування ринку цінних паперів в Україні» Оскільки Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку підпорядкована Президенту України і підзвітна Верховній Раді України, то до суб'єктів державного контролю на ринку цінних паперів слід також віднести Верховну Раду України та Президента України.

Для забезпечення ефективної та оптимальної реалізації функції контролю на ринку цінних паперів важливе значення має точне розмежування між органами виконавчої влади предмета контролю, повноважень контролюючих органів та створення ефективних механізмів взаємодії між контролюючими органами щодо обміну інформацією, одержаною в ході контролю, запобігання правопорушенням, вжиття заходів впливу до осіб, що вчинили порушення, в тому числі і притягнення до юридичної відповідальності. Тому нижче ми зупинимось на окресленні компетенції державних органів, що здійснюють контроль діяльності учасників ринку цінних паперів.

Верховна Рада України здійснює контроль щодо Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, яка є їй підзвітною. Крім того, Верховна Рада контролює кадрові призначення у Комісії: голова Комісії, її члени призначаються та звільняються Президентом України за погодженням з Верховною Радою України.

Міністерство фінансів України на ринку цінних паперів, по-перше, виконує обов'язки емітента державних цінних паперів та, по-друге, здійснює контроль фінансових операцій, що відбуваються на ринку цінних паперів. Згідно Указу Президента України «Про заходи щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних зло-

чинним шляхом» та Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Положення про Державний департамент фінансового моніторингу» від 18 лютого 2002 р. № 194 при Міністерстві фінансів України утворено Державний департамент фінансового моніторингу, завданням якого є проведення державного фінансового моніторингу згідно Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом». Указом Президента України «Про Положення про Державний комітет фінансового моніторингу України» від 24.12.2004 р. Департамент був виділений зі складу Міністерства фінансів України і на його базі було утворено Державний комітет фінансового моніторингу України.

Нагляд та правозастосування на ринку цінних паперів є предметом діяльності правоохоронних органів: прокуратури, органів внутрішніх справ Служби безпеки України. Органи прокуратури здійснюють загальний нагляд щодо діяльності державних органів та учасників ринку цінних паперів. Крім того, оскільки ст. 4 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» не звільняє Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку та її територіальні органи від сплати державного мита за позовами, наприклад, про стягнення штрафів з учасників ринку цінних паперів, то практика подання таких позовів прокурорами за зверненнями територіальних управлінь Комісії є загальноприйнятною. Оскільки питанням організації діяльності правоохоронних органів на ринку цінних паперів було приділено значну увагу в окремому дисертаційному дослідженні, то ми з метою уникнення дублювань у цій роботі не аналізуватимемо діяльність цих органів, а перейдемо до дослідження ролі недержавних організацій в організаційно-структурному забезпеченні державного контролю на ринку.

Вітчизняний ринок володіє великою нормативною базою, певним набором професійних інституцій для обслуговування інвестиційного процесу з боку суб'єктів та учасників фондового ринку. На наш погляд, не слід ототожнювати два юридичні поняття – «суб'єкти фондового ринку» і «учасники фондового ринку». Суб'єктом фондового ринку є фізична або юридична особа, здатна відповідно до чинного законодавства здійснювати фінансово-правові функції та операції по забезпеченню передбачених цілей та завдань.

Правосуб'єктний простір фондового ринку поєднує дві загальні функції, а саме можливість брати участь і реальна участь у різноманітних правовідносинах, що виникають на ринку цінних паперів, і фондовому ринку, зокрема. Законодавець також використовує термін «учасник фондового ринку», визначаючи, що учасниками є емітенти цінних паперів, інвестори та особи, що здійснюють професійну діяльність на

цьому ринку. Тобто, поняття «суб'єкт» є більш широким, ніж поняття «учасник».

Функціонування фондового ринку України у 2008 році забезпечували 1354 професійних учасника. Зокрема:

Реєстратори	376
Зберігачі	106
Депозитарії	2
Торговці цінними паперами	860
Фондові біржі	8
Торгово-інформаційні системи	2
Розрахунковий банк	2

Важливо зазначити, що на сьогодні професійний торговець цінними паперами – найважливіший учасник фондового ринку. Це одна з важливих з ланок фінансового механізму в цілому, яка сприяє співробітництву емітента й інвестора. По-перше, фондовий ринок сьогодні – це ринок великих акціонерів, що просто використовують торговців, щоб викупити акції в дрібних акціонерів з метою повного контролю за діяльністю визначеного, у такій ситуації вже «свого», підприємства. По-друге, сьогодні ця проблема знайома і заважає нормально функціонувати не тільки торговцям цінними паперами, але й усім, хто займається бізнесом на Україні. Це давня і наболіла проблема – проблема недосконалості, нечіткості і моральній застарілості окремих законів.

Ю.І. Кіржецький,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ

Для представників наукового співтовариства явище корупції було і залишається однією із глобальних проблем, що постають перед сучасними суспільствами. Хоча корупція відома давно, її роль як соціально-економічного і політичного явища усвідомлюється в повній мірі лише за останні три-чотири десятиліття. Помітне зростання інтересу до проблеми корупції спостерігається на рубежі ХХ–ХХІ ст. Сучасною наукою зроблений значний поступ у вивченні корупції, оскільки вітчизняна наукова думка переборолла ту точку зору, за якої корупція зводилася до вузького поняття – хабарництва. Відмовившись від звичного

інструментарію, що використовувався законодавством, такого як «хбар», «зловживання», «перевищення» тощо, значна кількість учених і практиків підтримала конвенціональний шлях дослідження, тобто з'ясування сутності явища за єдиним підходом до методології його вивчення та досягнення згоди у ключових аспектах.

Більшість сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників корупції розглядають дане явище як синтетичне поняття, що має не лише правове та кримінологічне, але і суспільно-громадське та політекономічне значення.

Загальне трактування корупції, базується на ототоженні протиправних посадових (службових) діянь із корупційними, які не охоплюють всіх різновидів «непристойної» чи злочинної поведінки посадової особи або службовця. Корупційні діяння не можна порівняти за рівнем суспільної небезпеки з посадовими і службовими правопорушеннями, оскільки вони є більш небезпечні саме тому, що завжди є діянням між посадовою особою і особою, яка зацікавлена в певній протиправній поведінці посадовця [1].

Корупція як сукупність зв'язків і відносин в суспільстві може бути розглянута з різних позицій, в межах певної науки про суспільство і людину. Проте досягнуті результати цього аналізу завжди будуть неповними та не враховуватимуть результатів, отриманих в інших науках.

Для більш повного та об'єктивного аналізу корупції необхідно скористатися міждисциплінарним підходом, що враховує різноманіття такого явища, як корупція. Більшість науковців, здійснюючи аналіз основних теоретико-методологічних підходів дослідження корупції як соціального явища, враховують міждисциплінарну специфіку. Властиві для всіх галузей суспільствознавства методи і дослідницькі підходи впливають на формування специфічних для кожної науки визначень. Політична наука досліджує корупцію крізь призму її наслідків, які деформують політичну організацію суспільства, підривають демократичні засади. Характерною ознакою політологічних досліджень корупції є описовий підхід: наголос робиться на описі стану корупції при конкретних історичних формах політичного устрою [2]. Політологічні дослідження корупції беруть початок в працях Платона і Арістотеля, які вважали, що саме корупція призводить до появи «зіпсованих» форм державного управління – тиранії та олігархії. Сучасна політологія звертає особливу увагу на такі форми корупції, як незаконне фінансування політичних партій, парламентські зловживання, торгівля впливом, які й утворюють політичну корупцію. Низова корупція, що характеризується взаємодією чиновників та громадян є побутовою та позбавлена яскраво вираженого політичного змісту, який характерний для полі-

тичної або так званої вершинної корупції. В той же час, будь-яка форма корупції має як політичні передумови, так і політичні наслідки.

З політологічним інструментарієм дослідження корупції тісно пов'язаний соціологічний який розглядає корупцію як соціальну хворобу. Корупція – яскравий приклад соціальної дисфункції, зумовленої наявністю протиріч між індивідуальними цілями членів соціальної організації і цілями самої організації, а також між формально-логічною сутністю соціальної організації і соціальною природою.

У соціології розповсюджене дослідження корупційного діяння як форми девіантної поведінки. Одне з загальновизнаних визначень корупції належить професорові К. Фрідріху: «Корупція – поведінка, яка відхиляється від превалюючих норм (девіантна поведінка), що асоціюється з певною мотивацією, зокрема із здобуттям особистої вигоди за суспільний рахунок» [3]. Дж. Най визначає корупцію як «поведінку, яка відхиляється від формалізованих публічних обов'язків під впливом приватних (індивідуальних, родинних), матеріальних або статусних цілей» [4]. Погляд на корупцію як форму девіантності певним чином долає обмеженість правового підходу та дозволяє аналізувати прояви корупції, що не заборонені законом.

Корупцію в соціології часто досліджують з позиції системи відносин в суспільстві. Корупція – деструктивна відносно суспільних норм і моралі система соціальних зв'язків, які характеризуються використанням посадових повноважень з метою одержання матеріальної і (або) нематеріальної вигоди [5]. Як соціальний інститут, що характеризується постійністю соціальних практик, визначає корупцію Я.І. Гілінський [6]. Таке тлумачення корупції часто включає її як підсистему в систему «тіньових» взаємовідносин в суспільстві (до них відносяться «тіньова» економіка, «тіньове» право і «тіньове» правозастосування та інші схожі явища) [7]. В.М. Баранов, аналізуючи «тіньову» сторону суспільного життя, яке включає й корупцію, стверджує, що тіньові мікро- і макроюди стають частиною не лише разового компромісу, а елементами значного постійно діючого соціального регулювання та розглядається як загальновизнана норма, частина повсякденної культури [8].

Значущість соціологічного підходу до аналізу корупції полягає в тому, що корупція дистанціюється від управлінського апарату і розглядається як породження прогресуючої соціальної аморальності, є результатом необачного соціального потурання.

Досить своєрідним є і так званий «етичний підхід» дослідження корупції, що представлений, зокрема у ряді публікацій організації Transparency International. На думку прибічників такого підходу, корупція є наслідком недоліків етичних правил управління, що призводять

до кризи системи. Головним інструментом антикорупційних реформ, на їх думку, може стати проведення реформи управління з метою встановлення ефективного менеджменту із прийняттям етичних правил в бізнесі та в інших структурах суспільства.

Останнім часом поширений інструментарій дослідження корупції з позиції економічного феномену. Роботи американських учених С. Роуз-Аккерман, П. Мауро, І. Шихати та інших розкрили економічну сутність корупції і згубну дію даного явища на світову економічну систему [9, 10]. С. Роуз-Аккерман відзначає, що «економіка є дієвим інструментом аналізу корупції, а ментальні відмінності й мораль додають свої особливості, проте для розуміння того, де саме привабливість корупції є найбільш відчутною і де вона має найбільший вплив, необхідний загальний економічний підхід» [9]. Серед економічних теорій корупції заслуговує уваги теорія корупції як статусної ренти за монопольне положення чиновника, що підвищує економічні витрати (П. Мауро, І. Шихата). Особа, наділена повноваженнями схильна до корупції в межах, в яких можна приховати корупцію від особи, що наділяє повноваженнями, тобто вона стає корумпованою, коли забезпечує інтереси особи, що наділяє її повноваженнями в жертву суспільним, порушуючи при цьому закон [11].

Функціональний підхід до дослідження корупції, знаходиться на межі соціологічного і економічного підходів. Першим застосував функціональний підхід до корупції М. Вебер, який зробив висновок про функціональність і прийнятність корупції за умови, якщо вона підсилюватиме позицію політичних еліт, що гарантують прискорення позитивних змін у суспільстві. Прибічники підходу Вебера (С. Хантінгтон, Я.Я. Тарковський та ін.), вважають, що виконавши свої політичні і економічні функції, корупція зникає [12]. Таким чином, окрім визнання функціональності корупції, дані дослідники виділяють її позитивні (корисні) функції. Ще один прибічник функціональної теорії Я.І. Гилінський визначає, що у сучасному суспільстві, корупція – це соціальний інститут, елемент системи управління, тісно взаємопов'язаний з іншими соціальними інститутами – політичними, економічними, культурологічними, який характеризується наявністю систематичних і довготривалих соціальних умов, що підтримуються за допомогою соціальних норм, та мають важливе значення в структурі суспільства [13].

У останні десятиліття минулого століття інтенсивний розвиток отримав економічний підхід дослідження проблеми корупції. Йдеться, перш за все, про теорії і концепції школи Суспільного вибору. Головна ідея цієї школи полягає в тому, що корупція з'являється і зростає через

прагнення отримати економічну ренту за допомогою певного політичного процесу, яким є державне регулювання різних сфер економічного життя. Відповідно до цього, зацікавлені групи: бюрократи, політики, представники бізнесу намагаються використати силу держави, на службу приватним інтересам.

Економічні, ринково-центристські підходи до вивчення корупції розглядають її як форму соціального обміну, а корупційні платежі – як складову трансакційних витрат. Серед дослідників, що працюють в цьому руслі, найчастіше називають С. Роуз-Аккерман [9]. В рамках цього підходу корупцію пов'язують з надмірним втручанням держави в економічні процеси. Тому корупція може бути повністю функціональною, оскільки є протиположною зайвій бюрократизації. Вона виступає засобом прискорення процесів ухвалення управлінських рішень і сприяє ефективному господарюванню.

Дослідження російських вчених Л.М. Тимофеева, Г. Сатарова і М. Левіна розглядають корупцію як певний інструмент ринку, який компенсує перешкоди, що створюються державою, а система корупційних операцій формує «тіньовий ринок» [14].

Зважаючи на те, що будь-яке соціальне явище, у тому числі негативне, має в суспільстві свої функції, корупція завжди використовує лише недоліки системи управління. Корупція, не зважаючи на певні прибутки для одержувача визначених вигод, гальмує усесторонній розвиток суспільства. Історично вона знижувалася з розвитком цивілізації і зростала з її деградацією, тому рівень цивілізації і розвитку корупції є в зворотній залежності між собою.

1. Лопашенко Н.А. Противодействие российской коррупции: обоснованность и достаточность уголовно-правовых мер [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://sartracc.sgap.ru/Pub/lopashenko\(18-03\).htm](http://sartracc.sgap.ru/Pub/lopashenko(18-03).htm).

2. Першин Н.И. Коррупция – теория и жизнь / Н.И. Першин, И.Г. Селезнева // Известия Волгоградского государственного технического университета. – 2008. – Т. 7. – № 5. – С. 50–55.

3. Андреева И.А. Социальная адаптация и порядок: коррупция как механизм интеракций в теории социального обмена / И.А. Андреева, А.М. Анохин // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2007. – № 4. – С. 189–198.

4. Nye J. Corruption and Political Development: a cost-benefit analysis // American Political Science. – 1967. – №2 (61). – P. 417.

5. Гевелинг Л.В. Клептократия. Социально-политическое измерение коррупции и негативной экономики. Борьба африканского государства с деструктивными формами организации власти. М., 2001. – С. 10

6. Гилинский Я. Коррупция, теория, российская реальность, социальный контроль [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://narcom.ru/ideas/socio/84.html>

7. Клямкин И., Тимофеев Л. Теневой образ жизни. Социологический автопортрет постсоветского общества. М. Q&B. – 2000. – 248 с.
8. Баранов В.М. Теневое право. Н. Новгород, 2002. – С. 16.
9. Роуз-Аккерман С. Коррупция и государство. Причины, следствия, реформы. – М., 2003.; Mauro P. Why Worry about Corruption? WASHINGTON D.C., 1997.
10. Шихата И. Взятка как рента за монопольное положение чиновников // Чистые руки. – 1999. – № 1. – С. 32–36.
11. Сатаров Г.А. Некоторые задачи и проблемы социологии коррупции / Социология коррупции. Материалы научно-практической конференции. – М., 2003. – С. 32–33.
12. Делла Порта Д. Действующие лица в коррупции: политические бизнесмены в Италии // Международный журнал социальных наук, 1997. – №16. – С. 55.
13. Гилинский Я. И. Социологическое исследование преступности и иных антиобщественных проявлений (вопросы теории и методики): автореф. ... дис. д-ра юрид наук. – М., 1985.
14. Тимофеев Л.М. Институциональная коррупция: очерки теории. – М., 2000. – С. 54; Россия и коррупция: кто кого? – М., 1999. – С. 19; Левин М.И., Цирик М.Л. Математические модели коррупции // Экономика и математические методы, 1998. – Т. 34. – Вып. 3. – С. 40–62.

В.П. Ковальчук,
*декан факультету заочного та дистанційного
навчання працівників ОВС
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ СТВОРЕННЯ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

З'ясування усіх ознак суб'єктивної сторони складу злочину – це своєрідний завершальний етап у визначенні наявності складу злочину, як єдиної підстави кримінальної відповідальності. В юридичній літературі спостерігається дещо спрощений підхід при дослідженні суб'єктивної сторони створення злочинної організації, а саме у характеристиці усіх ознак суб'єктивної сторони складу злочину без врахування конкретної форми виявлення об'єктивної сторони діяння. Отже, зазначимо, що за більшістю із форм об'єктивної сторони (крім участі у злочинах, вчинюваних такою організацією) мова йде про злочин з формальним складом, тобто вчинюваним з прямим умислом, хоча нормативно така форма вини не визначена, та при відсутності акцентуації на мотив злочинної поведінки (участь у злочинах, вчинюваних злочинною організацією може пояснюватися такими мотивами характеру, як користь, помстою, хуліганськими спонуканнями тощо). Таким чином, особа:

– усвідомлює суспільно небезпечний характер особистих діянь, спрямованих на: створення злочинної організації; керівництво такою

організацією; участі в організації; організацію, керівництво чи сприяння цілеспрямованій зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп та передбачає, що такі діяння неминуче посягають на громадську безпеку, тобто самі по собі є суспільно небезпечними для невизначеного кола осіб (інтелектуальний момент прямого умислу);

– бажає створити злочинну організацію, забезпечити функціонування злочинної організації та здійснення нею злочинної діяльності, вчинювати найрізноманітніші дії щодо забезпечення функціонування злочинної організації, організувати цілеспрямовану зустріч (сходку) представників злочинних організацій або організованих груп, скерувати роботу такої зустрічі, створити сприятливі (належні) умови для організації і проведення такої зустрічі (вольовий момент прямого умислу).

Що ж стосується такої форми об'єктивної сторони аналізованого злочину як участь у злочинах, вчинюваних злочинною організацією, то винна особа перш за все усвідомлює свою співучасть у вчиненні в складі злочинної спільноти суспільно небезпечного діяння (або якоїсь його частини як ознаки об'єктивної сторони), визнаного тяжким або особливо тяжким злочином за конкретною статтею Особливої частини Кримінального Кодексу України (далі КК України), одночасно винна особа передбачає, що саме сукупність таких сумісних злочинних зусиль (або з урахуванням його дій як складової колективних зусиль) неминуче призведе до настання (тобто, що вони є достатніми для настання) бажаних, у тому числі матеріалізованих, злочинних наслідків (інтелектуальний момент прямого умислу при участі у злочинах, вчинюваних злочинною організацією). Вольовий момент прямого умислу при участі у злочинах, вчинюваних злочинною організацією виявляється у бажанні винної особи щодо настання конкретних суспільно небезпечних наслідків, тобто її діяння підпорядковані процесу колективного досягнення певної матеріалізованої злочинної мети.

Як вже зазначалося, мотив створення злочинної організації (за усіма формами об'єктивної сторони, крім участі у злочинах вчинюваних такою злочинною спільнотою) віднесений до факультативних ознак суб'єктивної сторони складу злочину, тобто не впливає на кваліфікацію тих або інших дій за ст. 255 КК України. Мотиви створення злочинної організації можуть бути різними, а саме: користь, прагнення до наживи, матеріальної вигоди тощо.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони створення злочинної організації є його мета. Але, всупереч розповсюдженій в юридичній літературі точці зору стосовно мети злочину, передбаченого ст. 255 КК України (вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину), вважа-

ли за необхідне перш за все звернути увагу на наявні розбіжності при визначенні мети цього злочину за ч. 4 ст. 28 та ст. 255 КК України. У ст. 255 КК України метою створення злочинної організації визначено вчинення тяжкого чи особливо тяжкого, тобто одиничного злочину, хоча за ч. 4 ст. 28 КК України метою злочину щодо злочинного посягання на інші, крім громадської безпеки, суспільні відносини визнається безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками злочинної організації. Крім зазначеної, у ч. 4 ст. 28 КК України наведені й такі цілі створення злочинної організації як: 1) керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб та 2) забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп. За таких умов вважали би за необхідне закріплену ст. 255 КК України мету створення злочинної організації привести у відповідність із цілями, закріпленими у ч. 4 ст. 28 КК України.

Таким чином, якщо взяти за основу наведену у ст. 255 КК України мету створення злочинної організації, а саме вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, то неважко упевнитися у тому, що дії, через які виявляється об'єктивна сторона аналізованого складу злочину (крім участі у злочинах, вчинюваних злочинною організацією) фактично є попередньою стадією, попереднім етапом чи першим ступенем реалізації злочинного умислу, готування до вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Але з урахуванням підвищеної суспільної небезпеки таких дій, передбачених ст. 255 КК України злочин визнається закінченим з моменту вчинення подібних злочинних дій, тобто злочинном з формальним складом. За таких умов вважаємо, що за ст. 255 КК України мета вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину є єдиною лише для такої форми об'єктивної сторони злочину як участь у злочинах, вчинюваних злочинною організацією, оскільки усім іншим формам об'єктивної сторони злочину, крім основної, кінцевої – вчинення злочину відповідної тяжкості, притаманні й проміжні цілі, свого роду завдання, а саме: створення злочинної організації передбачає утворення стійкого об'єднання осіб для заняття злочинною діяльністю; керівництво злочинною організацією має на меті забезпечення функціонування злочинної організації та здійснення нею злочинної діяльності; участь у злочинній організації – надання злочинній спільноті можливості використання учасника згідно з її планами; організація цілеспрямованої зустрічі (сходки) представників злочинних організацій або організованих груп спрямована на залучення до зустрічі (сходки) таких представників та створення належних умов для проведення запланованого заходу; керівництво зазначеною зустріччю (сходкою) – на управління процесом реалізації плану проведення такого заходу; спи-

яння такій зустрічі (сходці) – на надання допомоги у створенні належних сприятливих умов щодо її організації та проведення, реалізації запланованого.

Я.М. Когут,
*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного права та
адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЩОДО ПИТАНЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Формування ідеології служіння держави людині можливе за умов практичної реалізації конституційного принципу верховенства права, що передбачає орієнтацію діяльності державних органів на захист прав людини, забезпечення їх пріоритетності перед всіма іншими цінностями демократичної держави [1, с. 7]. Тому, в діяльності органів виконавчої влади, разом з управлінською і поліцейською функціями, повинні адекватно поєднуватися функції, які пов'язані з забезпеченням реалізації прав і свобод людини та захистом його порушених прав.

Адміністративне право охоплює своїм впливом різні форми та методи здійснення влади органами публічної адміністрації, зокрема й щодо повноважень із забезпечення прав і законних інтересів громадян. Прототипом сучасної адміністративно-правової науки була наука про поліцейське право, що знайшло відображення в роботах зарубіжних фахівців [2, с. 54].

Поліція – це система адміністративних органів, що має у своєму розпорядженні озброєні формування для охорони життя, здоров'я, прав і свобод громадян, майна, установленого в країні правопорядку, суспільного й державного устрою від злочинних посягань [3, с. 246]. У пострадянських державах (крім України та Білорусі) міліція перейменована в поліцію без суттєвих змін завдань і функцій. Тому, насамперед, для відображення реальних функцій, які виконуються підрозділами органів внутрішніх справ, слід вирішити питання щодо відповідності назви «міліція» тим повноваженням, які є у них.

Серед підрозділів міліції України, які здійснюють забезпечення й охорону прав і свобод громадян, особливе місце належить підрозді-

лам міліції громадської безпеки. Визначаючи шляхи реформування їх діяльності, слід виходити з:

- тенденції децентралізації управління силами й засобами охорони правопорядку;
- комплексного підходу до забезпечення правопорядку, який передбачає участь у їх вирішенні всіх сил і засобів міліції громадської безпеки;
- забезпечення оптимальної оперативної готовності підрозділів міліції громадської безпеки до реагування при ускладненні оперативної обстановки.

Реформування міліції громадської безпеки можливе лише за умови створення системи, яка б сприяла поліпшенню виконання ними функцій у сфері охорони правопорядку. На нашу думку, напрямками такого реформування повинні бути:

- уточнення цілей, завдань міліції громадської безпеки, раціональна організаційна побудова системи її підрозділів та розробка механізму взаємодії;
- вирішення питань фінансування та матеріально-технічного забезпечення підрозділів і служб міліції громадської безпеки різного рівня;
- удосконалення практики застосування адміністративно-правових заходів та розробка конкретних алгоритмів дій працівників служб міліції громадської безпеки по охороні громадського порядку;
- визначення адекватних і об'єктивних критеріїв оцінки діяльності.

Щодо першого напрямку реформування, то слід розглядати міліцію громадської безпеки як систему державних органів публічної адміністрації, спрямованих на забезпечення та захист конституційних прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, із наданням окремих управлінських функцій органам місцевого самоврядування, та наданням їй статусу правоохоронного органу, зі зведенням до мінімуму функцій, що безпосередньо не пов'язані з профілактикою та припиненням злочинів і правопорушень.

Найбільш складним є вирішення проблем фінансування та матеріально-технічного забезпечення підрозділів міліції громадської безпеки. Нажаль, спроба створення підрозділів місцевої міліції в Україні не досягла результату, проте питання визначення ролі органів місцевого самоврядування у процесі організації охорони громадського порядку на своїй території залишається й надалі актуальним. Питання фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів є складним, але все-таки реальним способом часткового вирішення загальної проблеми.

Характеризуючи сучасні процеси у поліції більшості зарубіжних країн, фахівці стверджують, що за останні роки відбулись принципові зміни у філософії й практиці поліцейської діяльності. Це результат політики, метою якої була зміна її парадигми від вузької концепції поліцейського правозастосування до широкої концепції поліцейського обслуговування (концепції комунального поліціювання), розширення обсягу «некримінальних» функцій муніципальної поліції. Система комунального поліціювання передбачає постійне перебування поліцейського у зоні обслуговування. Крім того, концепція відповідає вимогам громадськості зарубіжних країн щодо підвищення контролю за роботою поліції з метою зменшення фактів порушень прав людини та корупції [4].

На наш погляд, в Україні органи місцевого самоврядування повинні стати організатором охорони громадського порядку, як це здійснюється в зарубіжних країнах, а міліція, зі свого боку, зобов'язана вносити пропозиції щодо удосконалення цієї діяльності. Поліцейське обслуговування повинно відповідати потребам кожної громади і здійснювати кроки, які б гарантували відповідність поліцейських дій пріоритетам громадськості.

Отже, у нових умовах розвитку суспільства в основу вдосконалення діяльності міліції громадської безпеки повинні бути покладені основні завдання:

- належне фінансування, для створення конкурентоспроможності спеціальності працівника підрозділів міліції громадської безпеки, та подолання корупції;
- якісний підбір кадрів міліції громадської безпеки, поліпшення роботи з персоналом, посилення правового та соціального захисту її працівників;
- оптимізація структури підрозділів міліції громадської безпеки, з можливістю утворення на їх базі підрозділів місцевої міліції;
- зменшення адміністративного тиску на працівника нижньої ланки через розширення повноважень керівника-менеджера на рівні міськрайоргану внутрішніх справ;
- раціональна організація праці, яка забезпечить підвищення кваліфікації, використання новітніх технологій у документообігу, довідковій роботі, можливість відпочинку тощо.

Діяльність органів внутрішніх справ, які мають право здійснювати заходи державного (адміністративного) примусу, передбачає сукупність правових норм, що визначають обов'язки, права та відповідальність цих органів, але їх працівники не завжди застраховані від помилок під час їх застосування. З огляду на важливість належного захи-

сту прав і свобод громадян, зміцнення правопорядку та забезпечення громадської безпеки ці норми повинні бути систематизовані в єдиному нормативному акті.

Діяльність міліції громадської безпеки повинна бути спрямована на зменшення державного репресивного впливу, поступову заміну його механізмами саморегуляції конфліктів, шляхом примирення, поширення участі громадськості в правоохоронній діяльності тощо. Першочерговим завданням і головною функцією міліції громадської безпеки має стати надання допомоги людині та її захист, що не виключає в необхідних випадках і на законних підставах припинення правопорушень та покарання винних осіб.

1. Авер'янов В.Б. Реформування українського адміністративного права: черговий етап / В.Б. Авер'янов. // Право України. – 2000. – № 7. – С. 6–8.

2. Агапов А.Б. Учебник административного права / А.Б. Агапов. – М.: Городец, 1999. – 558 с.

3. Тихомиров Ю.А. Курс административного права и процесса / Ю.А. Тихомиров. – М.: Юринформцентр, 1998. – 798 с.

4. Демократичне поліціювання: Збірка наукових статей / за заг. ред. О.М. Бандурки та Дж. Перліна. – Львів: Астролябія, 2011. – 492 с.

О.В. Кондратюк,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки*

В.В. Сенник,

*кандидат технічних наук, доцент,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ПІДРОЗДІЛАМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Вченими і практиками правоохоронної діяльності підтверджено, що організована злочинність становить своєрідну вищу стадію розвитку злочинності. Завдання держави – всіма наявними засобами та мето-

дами протидіяти організованій злочинності. Повсякденна робота оперативних підрозділів органів внутрішніх справ свідчить, що саме за допомогою негласних оперативно-розшукових методів здобувається оперативна інформація, яка свідомо приховується злочинцями. Сучасні злочинні співтовариства мають специфічні риси, що визначають їх як об'єкт діяльності спеціальних служб, до яких, зокрема, належить створення злочинцями структур внутрішньої безпеки, часто очолюваних колишніми співробітниками правоохоронних органів, що забезпечує власну розвідувальну і контррозвідувальну діяльність, охорону і нейтралізацію зусиль державних органів по викриттю злочинного співтовариства і його злочинної діяльності.

Аналіз положень законодавства України у сфері боротьби зі злочинністю, Законів України «Про основи національної безпеки України», «Про організаційно-правові основи боротьби із організованою злочинністю», проектів законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про кримінальну розвідку», а також наукових праць із зазначеного напрямку, свідчить про наявність конкретних теоретично-практичних проблем із застосування та проведення органами внутрішніх справ негласних заходів розвідувально-пошукового характеру. Зокрема, це стосується питання можливості існування поняття «розвідувальні заходи органів внутрішніх справ», визначення його сутності та порядку застосування в боротьбі із організованою злочинністю.

Згідно положень Закону України «Про розвідувальні органи України», міністерство внутрішніх справ України не віднесено до системи розвідувальних органів України (ст. 6 Закону), а саме поняття «розвідувальна діяльність» визначається в ст. 1 зазначеного Закону як «діяльність спеціальних органів державної влади, спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх загроз, сприяння формуванню і реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони». Ми ж вважаємо, що оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ України все ж таки має характерну індивідуально виражену розвідувальну ознаку, оскільки основним змістом розвідувальної діяльності є здобування оперативно-значимої, тобто своєчасно-корисної інформації.

Сама функція забезпечення безпеки національних інтересів України від зовнішніх загроз покладається на Службу безпеки України, Міністерство оборони України; спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань захисту державного кордону України, що чітко визначено у ст. 6 Закону України «Про розвідувальні органи України». Але, коли мова ведеться відносно прове-

дення окремих оперативно-розшукових заходів співробітниками оперативних підрозділів органів внутрішніх справ, спрямованих на отримання інформації відносно планів і намірів організацій та окремих осіб, що загрожують національним інтересам держави, то є всі підстави кваліфікувати ці заходи як такі, що мають розвідувальний характер.

Саме оперативно-розшукові заходи розвідувального характеру проводяться оперативними підрозділами органів внутрішніх справ при плануванні та організації негласного проникнення до житла, іншого володіння особи, приміщення, на земельні ділянки, у транспортні засоби, при впровадженні оперативного працівника у злочинну групу або організацію тощо. В науково-практичних дослідженнях оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ часто вживається термін «розвідка», «розвідувальна діяльність». Цей же термін вживається і у численних відомчих нормативних актах. І це не дивно, адже вивчення історії виникнення та розвитку підрозділів оперативної служби свідчить, що їх діяльність традиційно вважалася розвідувальною, а самі вони вважалися апаратами розвідки.

В проєкті Закону України «Про кримінальну розвідку» визначено, що метою кримінальної розвідки є своєчасне запобігання, виявлення і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам України від організованої злочинності, поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу та політики шляхом використання системи розвідувальних, пошукових, інформаційно-аналітичних заходів, у т. ч. із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Структурними складовими змісту розвідувальної діяльності є мета, завдання, заходи та суб'єкти, що утворюють цілісну державну систему по отриманню інформації, необхідної для захисту національних інтересів України від зовнішніх загроз, сприяння формуванню і реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони. З огляду на це органи внутрішніх справ не можуть бути суб'єктами цієї системи, оскільки вони мають іншу мету і завдання, чітко визначені Законами України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби із організованою злочинністю» та іншими відомчими документами. Розвідувальні заходи являються конкретними засобами проведення як розвідувальної, так і оперативно-розшукової діяльності визначеними суб'єктами. Відтак органи внутрішніх справ в межах здійснення оперативно-розшукової діяльності можуть проводити розвідувальні заходи, що власне зазначено в ст.ст. 2, 5 Закону України «Про оперативно-

розшукову діяльність». Однак у цьому Законі не дається визначення поняття оперативно-розшукових заходів, що унеможливує юридичне розуміння розвідувальних заходів органів внутрішніх справ. Визначення самого поняття оперативно-розшукових заходів дається в відомчих наказах МВС України, але в самому їх змісті робиться посилання на згаданий Закон. Шляхом вирішення згаданої проблеми є спроба визначити поняття оперативно-розшукових заходів як заходів, що проводяться спеціальними суб'єктами з метою виконання завдань, визначених для кожного з них відповідним законом. Зазначене визначення дає можливість зрозуміти правовий статус розвідувальних заходів, як складової оперативно-розшукових заходів, усіх суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, зазначених у ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», зокрема і Міністерства внутрішніх справ України. За допомогою розвідувальних заходів здобувається інформація, яка свідомо приховується іншою стороною. Підрозділи органів внутрішніх справ України здобувають зазначену інформацію гласним та негласним способами. Відтак розвідувальні заходи в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ України носять виключно негласний або гласний зашифрований характер.

Розвідувальні заходи органів внутрішніх справ у боротьбі з організованою злочинністю не можуть зводитися лише до здійснення оперативного проникнення в злочинні групи або злочинні організації. В окремих випадках отримати оперативну інформацію, що викриває злочинну діяльність, можливо тільки за умови застосування інших розвідувальних заходів. Однак найоптимальнішим варіантом для викриття діяльності формувань організованої злочинності є комплексне застосування всіх розвідувальних можливостей органів внутрішніх справ України. Комплексне проведення цих заходів у поєднанні з діяльністю негласного співробітника у злочинному середовищі дає змогу вчасно отримувати необхідну оперативно-розшукову інформацію, проводити інші оперативно-розшукові заходи.

1. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від «суспільства ризику» до громадянського суспільства // Стратегічна панорама. – 2005. – № 3. – С. 11–18.

2. Грібов М.Л. Розвідувальні заходи органів внутрішніх справ: сутність та питання застосування в боротьбі з організованою злочинністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/bozk/2009_20/20text/g20_03.htm.

3. Кондратюк О.В. Українські інтереси у вимірі Стратегії національної безпеки України /О.В. Кондратюк // Вісник Української козацької академії теорії і політики безпеки України. Випуск № 16. – Львів: Національні інтереси, 2008. – 76с.

4. Назаренко С.П., Нонік В.В. Визначення змістовних ознак та основних складових явища організованої злочинності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/bozk/2007/15text/g15_02.htm.

5. Погорецький М.А. Про визначення співвідношення оперативнорозшукової, розвідувальної й контррозвідувальної діяльності та його методологічне значення / М.А. Погорецький // Державна безпека України: Наук. – практ. зб. НАН України і СБ України. – К., 2004. – № 1. – С. 40–45.

6. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>.

7. Про організаційно-правові основи боротьби із організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 538 (зі змінами).

8. Про оперативнорозшукову діяльність: проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ord-ua.com/2008/09/16/zakon-ukrayini-pro-operativno-rozshukovu-diyalnist-proekt2/>

9. Про розвідувальні органи України: Закон України від 22 березня 2001 р. № 2331-III // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 19. – Ст. 94.

10. Про оперативнорозшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р., № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

11. Стратегія національної безпеки України: указ Президента України № 105/2007 від 12.02.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=105%2F2007>.

С.В. Кондратюк,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної безпеки,*

І.І. Юрків,

*курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ ТА ОРГАНІВ ДКРС ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

Проблема взаємодії правоохоронних органів між собою та з органами фінансового контролю є надзвичайно актуальною в наш час,

коли особливо динамічно відбуваються зміни в економічному та політичному житті України і здійснюються спроби віднайти нові умови для забезпечення економічної безпеки держави. Окрім того, ґрунтовне вивчення даного питання надасть можливість підвищити результативність та ефективність контрольної діяльності у боротьбі зі злочинами у сфері економіки.

Специфіка правоохоронних органів щодо протидії злочинам у сфері економіки вимагає побудови спеціальної системи протидії злочинним проявам у бюджетній системі. Тому для ефективного запобігання вказаним злочинам важливо об'єднати зусилля підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю (далі ДСБЕЗ) та Державної контрольно-ревізійної служби (далі ДКРС). Вказані підрозділи повинні не тільки виявляти і розслідувати злочини, але також встановлювати й усувати причини та умови, що їм сприяли.

Необхідність взаємодії правоохоронних і контролюючих органів закріплена на рівні законів, що визначають правовий статус цих органів. Відповідні положення містяться у ст. 14 Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» та п. 7 Положення про Державну службу боротьби з економічною злочинністю.

Державну контрольно-ревізійну службу України відносимо до контролюючих органів спеціальної компетенції. Вона, по-перше, відіграє значну роль в ході виявлення злочинів у бюджетній сфері, по-друге, вживає заходи щодо їх припинення, по-третє, усуває причини та умови, що сприяли цим злочинам. Від ефективності діяльності та взаємодії цього органу з правоохоронцями залежать практичні результати впливу на злочинність у бюджетній сфері.

Під терміном «взаємодія» розуміємо погоджену дію (співпрацю) між двома та більше державними органами щодо протидії злочинам, яка передбачає їх тісний взаємозв'язок і взаємодоповнюваність та полягає у розробці й впровадженні системи заходів з метою припинення злочинних проявів, виявлення, скорочення, усунення причин і умов злочинів та кримінально-правового впливу на осіб, які їх вчинили [1].

Серед ключових питань взаємодії підрозділів ДСБЕЗ та органів ДКРС особливу вагу має питання про форми такої взаємодії та їх правове врегулювання.

Найбільш ефективними і поширеними є такі форми взаємодії:

- обмін інформацією про різні порушення у сфері економіки;
- непроцесуальна консультативна допомога працівників контрольних органів оперативним працівникам, слідчим з питань, що потребують спеціальних знань;
- ревізія з ініціативи підрозділів міліції;

- допит працівників контрольних органів як свідків у кримінальній справі з питань, що потребують спеціальних знань;
- залучення працівників контрольних органів до участі у проведеному окремих слідчих дій як спеціалістів.

Окрім того вітчизняні дослідники відзначають і інші форми взаємодії вище вказаних підрозділів. Серед них: направлення інформації та пропозицій за результатами контрольної діяльності для відповідного реагування; передача складених за ними матеріалів, що містять ознаки злочину, до правоохоронних органів; погодження основних напрямів і планів контрольної-ревізійних заходів; проведення спільних перевірок і ревізій; надання інформації за запитами; проведення спільних засідань і нарад; планування роботи, виконання доручень, обмін досвідом та координація роботи.

Таким чином, варто відзначити, що вказані форми взаємодії є важливим засобом для формування стратегії та тактики протидії економічним злочинам, в тому числі і злочинам у бюджетній сфері.

Відсутність правового закріплення окремих форм взаємодії негативно позначається на стані протидії злочинності у бюджетній сфері. У зв'язку з цим для якісної протидії злочинам у бюджетній сфері та покращення взаємодії правоохоронних і контролюючих органів, вважаємо за необхідне вжити низку організаційно-правових заходів, а саме:

1. На відомчі експертно-аналітичні підрозділи повинно бути покладено виявлення недоліків та прогалин в правовому регулюванні протидії злочинам у бюджетній сфері, вивчення зарубіжної практики. Кінцевою метою такої роботи стане формулювання відповідних пропозицій щодо покращення нормативно-правової бази у даній сфері, розроблення та затвердження методичних рекомендацій з виявлення і розслідування злочинів у бюджетній сфері.

2. Розробку нових законодавчих актів та внесення змін і доповнень до діючих щодо питань протидії правопорушенням у бюджетній сфері, в тому числі службовим та посадовим зловживанням, корупційним проявам, необхідно здійснювати одночасно з внесенням відповідних змін до інших законів, що регламентують як порядок здійснення фінансового контролю органами ДКРС, так і здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства органами міліції. Такий підхід дозволить налагодити дієву взаємодію правоохоронних та контролюючих органів, покращити її ефективність і результативність.

3. Враховуючи значну кількість правоохоронних і контролюючих органів у сфері виконання бюджету, ефективно планування конт-

рольно-наглядних заходів дає змогу уникнути дублювання в їх роботі, досягнути значної економії ресурсів. Ефективному плануванню контрольно-перевірочних заходів має передувати фахове прогнозування розвитку злочинних проявів у бюджетній сфері, що здійснюється на основі кримінологічних досліджень, даних статистики стосовно динаміки злочинності. На сьогодні така форма взаємодії, як спільне планування роботи підрозділів ДСБЕЗ та органів ДКРС передбачена спільним наказом «Про затвердження порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України» від 19 жовтня 2006 року № 346/1025/685/53. Так, правоохоронний орган відповідного рівня до 1 листопада, 1 лютого, 1 травня і 1 серпня кожного року надсилає відповідному органу ДКРС пропозиції щодо включення до проєктів планів контрольно-ревізійної роботи ревізій на об'єктах контролю підконтрольних установах, із зазначенням конкретних фактів їх фінансово-господарської діяльності, що можуть свідчити про порушення законодавства [2].

4. Актуальним, на нашу думку, залишається завдання щодо створення та введення в дію єдиної інформаційної бази державного фінансового контролю (банку оперативних даних), що дасть змогу уповноваженим суб'єктам швидше й ефективніше отримувати інформацію, необхідну для планування, підготовки та проведення контрольно-перевірочних заходів.

5. Виявлення злочинів у бюджетній сфері потребує високого рівня економіко-правових знань та практичного досвіду. Недостатня кількість висококваліфікованих оперативних співробітників і відсутність професійного ядра служби в системі органів внутрішніх справ з однієї сторони, та невміння ревізорів розмежувати корупційні діяння від посадових злочинів з іншої, призводить до неправильної правової оцінки злочинів бюджетної сфери. Як наслідок винні особи притягаються не до кримінальної, а до адміністративної відповідальності, що призводить до нарікань як зі сторони органів ДКРС, так і зі сторони підрозділів ДСБЕЗ. Тому, забезпечення високого рівня взаємодії контролюючих і правоохоронних органів не тільки на стадії контрольно-перевірочної діяльності, але й на стадіях дослідчої перевірки та досудового слідства, підвищить ефективність заходів протидії злочинам у бюджетній сфері.

6. З метою активізації діяльності суб'єктів протидії злочинності слід впорядкувати оплату праці на основі реальних результатів роботи та фактичного навантаження працівників правоохорон-

них і контролюючих органів, покращити гарантії їх правового та соціального захисту.

7. З метою запобігання та викриття злочинів у сфері виконання бюджету актуальним є створення спеціальних міжвідомчих груп з метою виявлення та припинення злочинних проявів, до складу яких мають входити представники різних контролюючих і правоохоронних органів. Крім того, важливе значення має проведення спільних пресконференцій, виступів з метою інформування органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та населення про факти порушення порядку виконання бюджету і вжиті заходи реагування, відшкодовані збитки, поновлені права та притягнення винних до відповідальності.

Реалізація вказаних заходів дасть змогу забезпечити дієвість системи протидії злочинам у сфері виконання бюджету, знизити рівень злочинності та латентності цих злочинів, зміцнити бюджетну дисципліну в державі, покращити її фінансово-економічний стан.

1. Електронний ресурс: <http://pidruchniki.ws/ekonomika/vzaemodiya-derzhavnih-pravoohoronnih-organiv-viyavlennya-zapobigannya-rozsliduvannya-ekonomichnih-zlochiniv>

2. Наказ «Про затвердження порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України» від 19 жовтня 2006 року № 346/1025/685/53.

О.В. Коновалов,

ад'юнкт

(Національна академія внутрішніх справ)

ВПЛИВ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Проблематика економічної безпеки стала об'єктом посиленої уваги не тільки представників вітчизняної науки, але і владних структур, політичних партій, науковців, широкої громадськості останнє десятиліття. Не можна, звичайно, констатувати, що дана тематика не цікавила дослідників у радянський період, але інтерес підвищився з моменту економічних перетворень і системної кризи української економіки. Це призвело до виходу значної кількості робіт, присвячених проблемам економічної безпеки.

Крім того, окремі теоретичні та практичні аспекти проблеми забезпечення економічної безпеки досліджувалися Л. Безчасним, О. Беловим, В. Бойком, М. Бурмистровим, О. Власюком, С. Воронцовим, В. Горбуліним, Б. Губським, П. Івашенком, Я. Жалілом, С. Коваленком, О. Користіним, Т. Ковальчуком, Т. Костюком, Є. Марчуком, Л. Мініним, С. Мочерним, О. Острим, М. Павловським, О. Полякою, І. Шумилом та іншими.

Тривалий час суспільством вирішувалось питання впливу діяльності з відмивання коштів на загальну економіку держави. Звісно, окремі злочини, у нашому випадку легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і самі, в свою чергу, можуть викликати і викликають порушення економічної рівноваги на конкретному підприємстві, фірмі. Водночас, як соціальний феномен відмивання коштів стосується, насамперед, порушення економічної рівноваги на макроекономічному рівні. Це проявляється в порушенні рівноваги у суспільстві між прибутками та видатками, між інвестиціями та заощадженнями, між кількістю грошей та рівнем цін тощо. Уявний, на перший погляд, досить віддалений зв'язок між злочином, що розглядається, та зазначеними явищами при більш глибокому аналізі та врахуванні складних глибинних процесів, що мають місце у сучасних економічних системах, набуває досить реальних обрисів.

Особливості легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, полягають у тому, що «потерпілі» від злочинної діяльності (фізичні особи, господарюючі суб'єкти, держава) почасти і не підозрюють про це. Наприклад, у результаті зазначеної протиправної діяльності мають місце невинувато великі фінансові втрати, втрачається довіра населення до діяльності банківських, інвестиційних та інших фінансових установ. Це, у свою чергу, уповільнює швидкість обігу грошових коштів, позаяк більшість населення у такій ситуації відмовлятиметься від зберігання своїх заощаджень в установах такого типу. А юридичні особи, перестраховуючись, відмовляються від укладання тих чи інших угод. Вочевидь, і це може викликати порушення економічної рівноваги, вплинути на стан розвитку економічної сфери суспільства загалом.

При розгляді феномена «відмивання коштів», зважаючи на його соціальну обумовленість, слід брати до уваги те, що це явище набувало якісно нового поширення в різних країнах у періоди проведення соціально-економічних реформ та пов'язаних із цим періодів економічної нестабільності. Його суспільну небезпеку треба оцінювати у співпідпорядкованості з іншими небезпечними проявами, з'ясовуючи,

якою мірою легалізація сприяє існуванню і розвитку специфічних форм і видів організованої злочинності, тіншової економіки, корупції тощо. На думку О. Користіна, і ми погоджуємося з ним, саме в цьому полягає технологічність відмивання коштів, позаяк, здійснюючи заходи впливу на цей протиправний процес, об'єктивно створюватиметься можливість впливу на ті суспільно небезпечні явища, з якими цей феномен тісно пов'язаний.

На початку 90-х рр. минулого сторіччя в Україні та інших країнах пострадянського простору сформувались передумови переходу економіки від тоталітарної, адміністративно-командної до ринкової системи господарювання. Відбулась зміна суспільного ладу, внесено якісні зміни як в економічні відносини, так і до самого способу життя населення. Результатом цих змін стала трансформація з однієї системи в іншу, в основі якої – суттєві зміни відносин власності, лібералізація економічної діяльності.

Водночас, зазначений період характеризується послабленням ролі держави в регулюванні соціально-економічних процесів, відставанні законотворчої діяльності від потреб державного контролю із урахуванням державних інтересів та основної маси населення.

Відсутність державного контролю неминує призводить до зростання злочинності у сфері економічної діяльності, зокрема, «відмивання коштів», незаконного вивезення капіталу, розширене відтворення економічного потенціалу злочинних угруповань і як результат цього – до порушення врівноваженого стану господарської системи, підриву системи соціальної рівноваги. Це стає поштовхом до різкого соціального розшарування та диференціації населення за рівнем доходів, зростає кількість випадків антисоціальної поведінки, активізується боротьба між соціальними групами, що проходить за межами правового поля тощо. За відсутності послідовних соціальних реформ відбувається зубожіння, люмпенізація та маргіналізація значної частини населення. В умовах неправомірного збагачення інших це спричинює різкий соціальний диспаритет із величезним криміногенним потенціалом.

Наслідком соціально-економічного розбалансування у суспільстві, крім соціального розшарування, стало великомасштабне поширення тіншової економіки, яка є основним виробником та споживачем «брудних» капіталів. На початковому етапі ринкової трансформації революційні зміни в системі управління і господарських зв'язків, процес розподілу засобів виробництва не могли не викликати зростання фіктивного сегмента тіншової економіки. І хоча таке зростання істотно пом'якшувало падіння офіційного ВВП, проте

чим вищим був цей спад, тим більша його частина переходила в «тінь».

Поширення тіньової економіки неможливе без органічно важливого в її обігу процесу легалізації злочинного походження доходів, оскільки вона виступає, по-перше, замовником неврахованих коштів, по-друге, найбільшим виробником нелегальних доходів. Вплив цього чинника стимулює процес легалізації злочинних доходів до розширення його масштабів. Незаконна діяльність, що приносить доходи, зокрема скоєння злочинів, випадає зі сфери, що регулюється економічними законами і принципами. А капітали, отримані подібним чином, витрачаються на придбання нових товарів і послуг, впроваджуються в легальний економічний обіг, відтак, викликають порушення рівноваги (зростання цін, інфляцію тощо).

Як ми бачимо, легалізація «брудних» капіталів може представляти серйозну загрозу як економічній безпеці країни, так й окремому суб'єкту підприємницької діяльності. Легальний сектор економіки наповнюється різними формами кримінального промислу: псевдогодами, обладнаннями, псевдорозрахунковими операціями, пов'язаними з впровадженням у безготівковий платіжний обіг фіктивних грошових коштів (оборудки з використанням різних комбінацій за допомогою підроблених платіжних документів, векселів тощо) та капіталів злочинного походження. Межа між псевдопідприємницькою діяльністю щодо відмивання і акумуляції злочинних капіталів та законною фінансово-господарською діяльністю стирається. Тому обіг таких капіталів через легальні економічні схеми не означає, що вони працюють на економіку держави. Навпаки, вони її руйнують, бо отримавши доступ до легальних фінансово-господарських технологій, злочинні угруповання шляхом підкупу, погроз і шантажу залучають до своїх рядів найбільш талановитих фахівців тої чи іншої сфери суспільно-економічної діяльності, із їх допомогою напрацьовують все складніші і небезпечніші схеми кримінального фінансово-господарського промислу, які здійснюють через свої «підприємницькі» структури, створені аналогічно офіційним, організаційно-правовим формам підприємницької діяльності. Економічна злочинність зростається з суто кримінальними угрупованнями, операції таких організованих злочинних груп досягають макрорівнів. Крім того, технологія дозволяє розширити географію їх здійснення, що впливає на виявлення і розкриття такої протиправної діяльності. В той же час закордонний досвід свідчить, що відмивання грошей є найбільш уразливою для правоохоронних органів стадією кримінального економічного циклу.

М.І. Копетюк,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
(Волинський національний університет
імені Лесі Українки)*

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ОБВИНУВАЧЕНОГО ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ

При характеристиці правового регулювання кримінальної відповідальності неповнолітніх, слід зазначити, що на законодавчому рівні це положення вперше у нашій державі було втілене у чинному КК (2001 р.), його самостійному розділі XV «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх» [1, с. 43–47]. Однак загальні положення, щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх, передбачені також і в інших розділах КК (наприклад, ст. 22 стосовно віку такої відповідальності та ін.). Закон не виділяє особливих підстав притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності. Вони загальні для усіх осудних осіб, котрі досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність (загальний – 16 і за вичерпну категорію злочинів – 14 років). Як слушно констатується у науці – кримінальна відповідальність – це наслідок вчинення злочину, а кримінальне покарання – наслідок кримінальної відповідальності [2, с. 62]. Звільнення ж від кримінальної відповідальності – це не виправлення неповнолітньої особи, визнання її невинуватості у вчиненні злочину, а навпаки, усі матеріально-правові підстави такого звільнення закон відносить до не реабілітуючих.

Види звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності поділяються як на загальні, більшість яких передбачені розділом IX Загальної частини КК, так і спеціальні або особливі – передбачені розділом XV цієї частини КК. Тобто неповнолітні можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності як із загальних, так і спеціальних або особливих підстав.

До загальних належать: а) добровільна відмова при незакінченому злочині (ст. 17 КК); б) звільнення у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК); в) у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК); г) у зв'язку з передачею на поруки (ст. 47 КК); д) у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК); е) у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК); є) амністія.

Із наведених загальних підстав слід звернути увагу на схожість і суттєву відмінність добровільної відмови від злочину (ст. 17 КК), від

дійового каяття при вчиненні злочину (ст. 45 КК). У першому випадку особа не підлягає кримінальній відповідальності внаслідок саме добровільної відмови від вчинення злочину, що свідчить про відсутність у її діях складу злочину. При дійовому каятті склад злочину має місце і тому питання, як правило, розглядається як обставина, що пом'якшує покарання. Навіть якщо особа при дійовому каятті звільняється від кримінальної відповідальності, то не у зв'язку з відсутністю у її діянні складу злочину, а з інших, зазначених у законі обставин.

До особливих або спеціальних видів звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності належать: звільнення у зв'язку із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК) та у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 106 КК).

Однак звільняючи неповнолітнього, який вчинив злочин, від кримінальної відповідальності закон передбачає обов'язкове застосування до неповнолітнього судом примусових заходів виховного характеру. Це єдиний інститут, застосування якого можливе лише стосовно неповнолітнього. Він є комплексним інститутом як кримінального, так і кримінально-процесуального права.

Незважаючи на те, що закон чітко визначив, що йдеться про звільнення від кримінальної відповідальності, у науці кримінального права висловлюються різні думки. Актуальність дослідження цієї проблеми полягає у тому, що КК (2001р.) передбачає застосування однакових примусових заходів як при звільненні неповнолітньої особи як від кримінальної відповідальності (ст. 97), так і при звільненні неї від покарання (ст. 105).

Загальноприйнятим є висновок про те, що визначальною суттєвою ознакою кримінальної відповідальності є державний осуд за вчинений злочин, оформлений обвинувальним вирокком суду. А тому видається, що КПК повинен розмежувати випадки застосування судом примусових заходів виховного характеру, як форми кримінальної відповідальності. Оскільки у жодному з випадків примусові заходи виховного характеру не призначалися обвинувальним вирокком суду, їх застосування, у всіх випадках слід фактично розглядати як звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності.

Для звільнення особи від кримінальної відповідальності має бути законна підстава. С.Г. Келіна такими підставами вважає обставини, які характеризують вчинений злочин та особистість правопорушника: обставини, що характеризують особу обвинуваченого на момент прийняття рішення органом, який ініціює чи приймає рішення про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності. Між підставою і нормою повинен бути нерозривний взаємозв'язок, тобто при на-

явності обставин, які мають відношення до «підстави», завжди, чи за загальним правилом може бути застосовано звільнення від кримінальної відповідальності [3, с. 48]. Як вище зазначалось, особа, яка не досягла повноліття, може бути звільнена від кримінальної відповідальності і за інших передбачених законом підстав (відповідно до ст.ст. 45–49 КК), що викликає конкуренцію підстав звільнення. А тому питання про передачу підлітка на поруки або застосування виховних заходів впливу на нього слід розглядати лише у тому разі, коли немає підстав звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності за загальних підстав. Це пов'язано з тим, що таке звільнення є безумовним, тобто не ставиться в залежність від подальшої поведінки звільненого підлітка і напроти у п. 3 ст. 97, п. 2 ст. 47 КПК зазначено, що у разі ухилення неповнолітнього, який вчинив злочин, від застосування до нього примусових заходів виховного характеру або якщо він порушує умови передачі на поруки, неповнолітній притягується до кримінальної відповідальності. Тому, якщо є можливість, необхідно обрати такий порядок звільнення неповнолітнього, наслідки якого є більш сприятливими для нього.

При висвітленні питання звільнення неповнолітнього, який вчинив злочин, від кримінальної відповідальності, необхідно зупинитися і на певних особливостях, у порівнянні з дорослими, які існують при застосуванні інших видів звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності, а саме при звільненні підлітка на підставі ст.ст. 45, 46 КК (у зв'язку з дійовим каяттям; з примиренням винного з потерпілим). Не повинно, наприклад, мати значення те, хто відшкодував потерпілому завдані злочинном збитки – неповнолітній чи його законні представники. При наявності загальних підстав застосування звільнення неповнолітньої особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності, зазначених у статтях 49 та 80 КК, повинно бути враховувало, що згідно зі ст. 106 КК для неповнолітніх встановлені знижені строки давності.

Звільнення від кримінальної відповідальності застосовується у випадках, коли немає сенсу піддавати конкретну неповнолітню особу, яка вчинила злочин кримінальній відповідальності, тобто призначати їй покарання і примушувати до його виконання, тому як цілі покарання, передбачені ст. 50 КК, можуть бути досягнуті і без подальшої реалізації такої відповідальності, шляхом вжиття інших, передбачених законом, заходів, і особливо застосування примусових заходів виховного характеру.

1. Кримінальний кодекс України. – Х.: Одісей, 2011. – 224 с.

2. Пинаев А. А. Курс лекций по общей части уголовного права Украины. – Х., 2002. – С. 62.

3. Келина С. Г. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности. – М., Наука, 1974. – 232 с.

М.І. Копитко,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

Н.О. Розлуцький,
*оперуповноважений ВКР Шевченківського РВ ЛМУ
ГУ МВС України у Львівській області*

М.Ю. Ковальська,
*курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ТА КРИМІНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ (СТ. 368-2 КК УКРАЇНИ)

18.10. 2006 року українські парламентарі ратифікували Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Тим самим підтвердили бажання «сприяти вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективно й дієво запобігання корупції та боротьбу з нею» [1].

Вивчивши рекомендації Конвенції та вивчивши зарубіжний досвід боротьби з корупцією законодавець приймає Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» та Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення». Останнім законом законодавець доповнює Кримінальний кодекс України ст. 368-2 «Незаконне збагачення».

Міністерство внутрішніх справ оприлюднило статистику міністерства за дев'ять та дванадцять місяців минулого року. Серед злочинів у сфері службової діяльності було зареєстровано такі: зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, одержання хабара, давання хабара та службове підроблення. Але жодного злочину який кваліфікується як незаконне збагачення апаратом МВС зареєстровано не було (Таблиця 1). Це може бути наслідком того, що даний склад злочину ще не повністю проаналізований. І тому для правильного застосування цієї статті потрібний

кримінально-правовий та кримінологічний аналіз складу злочину передбаченого статтею 368-2.

Таблиця 1

		Зареєстровано злочинів			Розслідувано злочинів			Знято з обліку		
		торік	поточний рік	динаміка, %	Торік	поточний рік	динаміка, %	Поточний рік	Виявлено осіб, які вчинили злочини	
Злочини у сфері службової діяльності		17980	15969	-11.2	16254	14722	-9.4	2690	8831	
з них	зловживання владою або службовим становищем	4543	4114	-9.4	3458	3390	-2.0	1001	2649	
	перевищення влади або службових повноважень	827	806	-2.5	654	668	2.1	222	663	
	хабарництво	2914	2875	-1.3	2950	2883	-2.3	252	1869	
	у т.ч.	одержання хабара	2501	2538	1.5	2528	2553	1.0	209	1628
		давання хабара	412	337	-18.2	421	330	-21.6	43	241
	службове підроблення	8280	6442	-22.2	7696	6090	-20.9	1035	3922	

Джерело: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134>

У Конвенції ООН дана стаття має такий вигляд: «незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати» [1].

Але наш законодавець пішов далі і передбачив, що кримінальній відповідальності підлягають службові особи і подав статтю у такому вигляді: «одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва (незаконне збагачення)» [2, с. 49].

Предметом злочину є неправомірна вигода у значному, великих та особливо великих розмірах. Неправомірною вигодою є грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які службова особа без законних на те підстав одержала безплатно чи

за ціною, нижчою за мінімальну ринкову за відсутності ознак хабарництва (тобто за відсутності ситуації виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища).

Об'єктивна сторона полягає у одержанні неправомірної вигоди у значному розмірі або передачі особою такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва.

Суб'єктом злочину передбаченого статтею 368-2 КК України є службова особа. Визначення службової особи міститься у примітці 1 до статті 364 КК України. Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Із суб'єктивної сторони діяння передбачене даною статтею характеризується прямим умислом [3, с. 313].

З кримінологічної точки зору незаконному збагаченню, так як і всій корупції загалом, притаманна така ознака як латентність. Академік А.П. Закалюк визначив латентну злочинність як частку злочинності, що становить сукупність злочинів різних видів, які вчинені, але з різних причин не стали предметом передбаченого законом реагування у вигляді порушення кримінально-процесуального провадження та притягнення винних у їхньому вчиненні до відповідальності. Також А.П. Закалюк поділив латентні злочини на шість груп та відніс корупцію у ланках апарату управління у групу злочинів, факт вчинення яких відомий обмеженому колу осіб або лише винуватцям, проте через життя ними спеціальних заходів щодо нерозповсюдження відомостей про згадані прояви, а також через незаінтересованість у цьому потерпілих, повідомлення про злочини не надходять до правоохоронних органів [4, с. 177–179].

Аналіз статистичних даних Міністерства внутрішніх справ, щодо кількості зареєстрованих окремих видів злочинів у сфері службової діяльності та напрацювання вчених-кримінологів наводять на думку, що такий склад злочину як незаконне збагачення є малодослідженим,

достатньо непроаналізованим, нерозтлумаченим і тому не реалізуються на практиці притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 368-2 Кримінального кодексу України.

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції./ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_c16

2. Антикорупційні закони України: «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення» / укладач Хавронюк М.І. – К.: Атіка, 2011. – 56 с.

3. Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». – К.: Атіка, 2011. – 424 с.

4. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 424 с.

В.В. Корольчук,
*науковий співробітник
відділу організації науково-дослідної роботи
(Національна академія внутрішніх справ)*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІДШКОДУВАННЯМ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

Вивчена нами судова та слідча практика свідчить, що продовжує збільшуватись кількість суб'єктів підприємницької діяльності, які спеціалізуються на незаконному отриманні бюджетного відшкодування за допомогою проведення сумнівних операцій. Сфера діяльності злочинців розширюється і розповсюджується за межі України. Завдяки зв'язкам з міжнародною злочинністю створюються міжнародні протиправні організовані групи та фінансово-господарські структури, діяльність яких спрямована на отримання надприбутків шляхом ухилення від сплати податків та вчинення інших господарських злочинів. Унаслідок такої діяльності державі завдаються значні матеріальні збитки.

Дослідження судової практики показало, що злочини, пов'язані з незаконним відшкодуванням ПДВ, в основному кваліфікуються за такими статтями:

а) злочини у сфері службової діяльності (ст. 364 (зловживання владою або службовим становищем), ст. 365 (перевищення влади або службових повноважень), ст. 366 (службове підроблення), ст. 367 (службова недбалість) КК України);

б) злочини проти власності (ст. 190 (шахрайство), ст. 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) КК України);

в) злочини у сфері господарської діяльності (ст. 205 (фіктивне підприємництво), ст. 209 (легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом), ст. 212 (ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)), ст. 222 (шахрайство з фінансовими ресурсами) КК України);

г) злочини у сфері службової діяльності (ст. 368 (одержання хабара), ст. 369 (давання хабара) КК України).

На нашу думку, дії посадових осіб підприємства, які занижують податкові зобов'язання і завищують податковий кредит з метою ухилення від сплати ПДВ, за наявності фактично несплачених до бюджету коштів повинні кваліфікуватися передусім за ст. 212 КК України.

Якщо на етапі досудового слідства з'ясується, що заявлене платником податку відшкодування безпідставне (наприклад, буде встановлено факт безтоварної операції або придбання товару (послуг) за значно меншою сумою тощо), хоча факт отримання ним коштів з державного бюджету не настав, дії службових осіб такого суб'єкта підприємницької діяльності за наявності передбачених законом підстав повинні кваліфікуватися як замах на злочин, передбачений ст. 190 (шахрайство) або 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) КК України.

Кваліфікація тільки за ст. 190 або 191 КК України можлива у разі, коли платник податку за «Висновком про суми відшкодування ПДВ», який затверджується Головою ДПА, ДПІ, фактично отримав таке відшкодування з Держказначейства та розпорядився ним на свій розсуд.

Якщо службова особа спочатку звертає на свою користь чуже майно шляхом зловживання своїм службовим становищем, а потім з метою приховування вчиненого нею злочину зловживає службовим становищем (наприклад, складає акт знищення первинних документів, які надали право відшкодувати ПДВ), то дії такої особи кваліфікуються за правилами реальної сукупності злочинів - за відповідними частинами ст. 191 та 364 КК України.

Обман при вчиненні шахрайства (ст. 190 КК України) полягає в тому, що службова особа платника податку зазначає в декларації про ПДВ інформацію, яка свідчить про необхідність бюджетного відшкодування, і подає її до ДПІ, тобто здійснює шахрайство шляхом письмового обману. В цьому разі використання таких документів є різновидом обману, вчинюючи який винний утворює мниму правову під-

ставу для отримання бюджетного відшкодування, а його дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів за ст. 190, 366 (службове підроблення) КК України.

Злочин вважатиметься закінченим з моменту отримання винним можливості розпорядитися таким майном на власний розсуд.

У разі, коли під час слідства буде встановлено, що бюджетне відшкодування незаконне, а різниця між уже скоригованим податковим кредитом (тобто без урахування суми ПДВ по псевдооперації) та податковими зобов'язаннями підприємства призвела до фактичної несплати ПДВ, злочинні дії винної особи слід додатково кваліфікувати за відповідною частиною ст. 212 КК України.

У свою чергу, посадові або приватні особи, які надають послуги такому суб'єкту підприємницької діяльності (надання розрахункових рахунків або первинних документів фіктивного підприємства), за наявності умислу на заволодіння бюджетними коштами можуть кваліфікуватися як співучасники зазначених злочинів.

Для вирішення питання про наявність певного складу злочину оперативним та слідчим працівникам необхідно попередньо встановити: коли і ким вчинено злочинне діяння, ким саме сформувався документ по псевдооперації з фіктивною фірмою, чи мав місце факт відшкодування ПДВ, чи мав місце факт перетину товарно-матеріальними цінностями митного кордону України, на які цілі використано надалі отримане бюджетне відшкодування тощо.

Перед прийняттям рішення про відшкодуванням платнику податку певних сум ПДВ, відповідно до наказу Державної податкової адміністрації України та Державного казначейства України від 02.07.1997 р. № 209/72 існує певна процедура, яка включає перевірку складеної суб'єктом підприємницької діяльності декларації, аналіз первинних документів, на підставі яких була складена декларація про ПДВ, а в разі потреби - призначається зустрічна перевірка з контрагентом платника, яку проводять інспектори ДПП.

Доказами спрямованості умислу суб'єкта підприємницької діяльності на приховування від оподаткування прибутків (доходів) можуть бути, зокрема, надані податковим органом відомості: а) про відсутність підприємства, організації (сторони угоди) за юридичною та фактичною адресою; б) про визнання недійсними в установленому порядку уставних (статутних) документів; в) про неподання податкової звітності до органу державної податкової служби; г) про скасування державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності та ін.

У разі, коли при розгляді справи виникає спір між платником податку та органом державної податкової служби з приводу податко-

вих зобов'язань перед бюджетами та державними цільовими фондами, при ненаданні платником податку документів та інших письмових доказів для підтвердження дійсних показників його обліку, господарський суд повинен керуватися Методикою визначення сум податкових зобов'язань платників податків за непрямими методами, затвердженою Постановою Кабінетом Міністрів України від 27.05.2002 р. № 697.

За наявності даних про порушення кримінальної справи, де об'єкт злочинного посягання пов'язаний з предметом судового позову, необхідно зупиняти провадження у цивільних справах до закінчення провадження у відповідній кримінальній справі.

Пропозиції щодо внесення до КК України окремої статті, яка передбачала б кримінальну відповідальність за дії, пов'язані з незаконним відшкодуванням ПДВ, висловлені вітчизняними науковцями, зокрема О.О. Дудоровим [1, с. 401-402], Р.Ю. Гревцовою [2, с. 93-94, 185-186], Н.О. Гуторовою [3, с. 154-159, 197-198].

На нашу думку, О.О. Дудоров справедливо зазначає, що КК України має передбачати караність подання платником податків і зборів (обов'язкових платежів) або його службовою особою завідомо недостовірних відомостей про проведення зарахування відповідних сум у зменшення податкових зобов'язань наступних податкових періодів, для погашення існуючого податкового боргу або повернення раніше сплаченого податку чи збору (обов'язкових платежів), що заподіяло державному або місцевому бюджету значну шкоду. З огляду на те, що пропонуване формулювання розраховане на поєднану з обманом поведінку платників податків (їх службових осіб), місце йому - у кримінально-правовій нормі про відповідальність за податкове шахрайство, якою О.О. Дудоров пропонує замінити чинну ст. 212 КК України [1, с. 401-402].

Ми підтримуємо таку думку, однак уважаємо, розв'язати вищепописану проблему доцільніше внесенням до КК України статті, яка окремо передбачала б відповідальність за умисне подання платником податків і зборів (обов'язкових платежів) недостовірних відомостей.

1. Дудоров О.О. Ухилення від сплати податків: кримінально-правові аспекти: монографія / О.О. Дудоров. - К.: Істина, 2006. - 648 с.

2. Гревцова Р.Ю. Кримінальна відповідальність за податкові злочини в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Радмила Юрійвна Гревцова. - К., 2003. - 224 с.

3. Гуторова Н.О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України: [монограф.] / Н.О. Гуторова. - Х.: Вид-тво Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. - 384 с.

4. Чернявський С.С. Протидія злочинам, пов'язаним з незаконним відшкодуванням податку на додану вартість: [наук.-практ. посіб.] / С.С. Чернявський, Р. С. Довбаш - К.: Хай-Тек Прес, 2009. - 216 с.

5. Коржанський М.Й. Популярний коментар Кримінального кодексу України / Коржанський М.Й. - К.: Наук. думка, 1997. - 695 с.

6. Скалозуб Л.П. Протидія підрозділами міліції незаконному відшкодуванню податку на додану вартість: монографія / Скалозуб Л.П. – Чернівці: Прут, 2009. – 302 с.

7. Адміністрування податку на додану вартість: [навч. посіб.] / упоряд. Азаров М.Я., Ярошенко Ф.О., Москаленко В.М. та ін.]. - Ірпінь: НА ДПА України, 2004. - 672 с.

8. Данілов О.Д. Податок на додану вартість: навч. посібник / О.Д. Данілов. - К.: Основи, 2005. - 254 с.

В.В. Коряк,

начальник ГУБОЗ МВС України

ВИЯВЛЕННЯ І ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ ПРЕДМЕТУ ХАБАРА

Одним із важливих етапів у процесі викриття та документування хабарництва є виявлення врученого предмету хабара та правильне процесуальне оформлення його вилучення.

Вибір місця передачі хабара (матеріальних цінностей) залежить передусім від їх характеру, зокрема:

1. Якщо предметом хабара служать гроші, майно, то місцем їх передачі можуть служити службові кабінети, квартири, автомобілі, під'їзди будинків, номери в готелях, обумовлені місця на вулиці, ресторани, казино, яхті, лазні, дачі, нічному клубі, кінотеатрі тощо.

2. Інколи фігуранти вдаються до передачі цінностей шляхом погашення боргу, проплати за навчання, ремонту квартири, будинку, відкриття рахунку, переведення на рахунок фігуранта грошових сум, надання кредиту тощо.

Як свідчить аналіз оперативно-слідчої практики, фігуранти, готуючись отримати хабар, часом створюють видимість здійснення законної діяльності, заздалегідь підбирають місце і спосіб передачі хабара, систему захисту від інформаційного і фактичного проникнення в певне коло сторонніх суб'єктів з тим, щоб забезпечити конфіденційність, відсутність свідків, очевидців.

Окрім того, вони вживають всіляких заходів щодо приховування слідів злочину (до таких слідів можна віднести матеріально фіксовані, а саме – гроші, цінні папери, ошадні книжки, квитанції, рахунки з

магазинів, ресторанів, фотографії, а також сліди ніг, рук, автомобіля, речовини та тілі і одязі, сліди біологічного походження тощо, а також ідеальні сліди, зокрема інформація, якою володіють свідки, посередники, рідні і близькі), прагнуть якомога швидше розміняти одержані як хабар гроші, придбати на них цінності, конвертувати в іншу валюту, знищують управлінську документацію, матеріали бухгалтерського обліку, посвідчення на відрядження, рахунки з готелів, особисті записи, а також можуть зберігати отриманий хабар у тайниках, при цьому не показувати серед друзів і колег по роботі свій матеріальний достаток.

Необхідно відмітити, що оперативні підрозділи можуть проводити комплекс заходів по викриттю хабарника як самостійно, так і за дорученням слідчого у порядку ст. 97 КПК України.

У першому випадку виявлення та вилучення предмету хабара у місці його передачі і процесуальне оформлення проводиться оперативним працівником, у другому – слідчим за участю оперативного працівника.

Виявлення та вилучення предмету хабара повинно проводитись з дотриманням вимог ст.ст. 190–191 КПК України, про що у відповідності до вимог ст. 195 КПК України складається протокол огляду місця події.

При цьому присутність під час проведення огляду особи, яка передала хабар, необхідно виключити, адже вона у подальшому буде допитана про обставини передавання хабара, місце, куди був покладений (схований) предмет тощо.

У випадку, якщо огляд проводиться слідчим – він має увійти до приміщення разом із понятими вже після затримання оперативними працівниками фігуранта, а саме після отримання повідомлення, що у результаті проведення оперативної комбінації затримано фігуранта при отриманні хабара.

До початку огляду та у процесі його проведення необхідно застосовувати тактичні прийоми, завдяки яким фігурант сам би вказав на місцезнаходження переданого йому предмета хабара. При цьому потрібно забезпечити неухильне дотримання вимог КПК України та не допустити проведення особистого обшуку, оскільки кримінальна справа за фактом хабарництва на момент огляду ще не порушена.

Отже, в будь якому випадку оперативний працівник повинен запропонувати затриманій особі видати предмет хабара. У разі відмови, відповідно до п. 5 ст. 11 Закону України «Про міліцію», а також ст. 190 КПК України, проводиться огляд службової особи, речей і транспорту з метою вилучення предмета хабара. Якщо для позначення купюр застосовувались хімічні барвники та спеціальний засіб «Бумеранг», затриманого, у відповідності до вимог ст. 193 КПК України, оглядають

за участю спеціаліста. Слід мати на увазі, що для оперативнішої фіксації факту передавання предмету хабара та виявлення застосованих барвників оперативний працівник особисто може використовувати ультрафіолетові прилади з подальшою фіксацією цих дій у протоколі.

Вилучення предмету хабара слід проводити таким чином, щоб не знищити відбитки пальців рук, потожирових нашарувань, спецречовин, які фіксуються та вилучаються за участю експерта-криміналіста. У цьому випадку складається протокол.

Особлива увага повинна приділятися свідкам (понятим), стосовно яких необхідно мати достовірні відомості про їхнє місце проживання і роботи. Ними не можуть бути випадкові особи, хворі, з вадами зору чи слуху, родичі фігуранта чи заявника, а також самі працівники міліції.

Необхідно зберегти повну конфіденційність попереднього застосування спеціальної техніки і наслідків цього.

Якщо на місці затримання фігурант бажає щиро розповісти про одержання хабара, тоді у нього відбирається пояснення.

Місце виявлення предмету хабара та його характерні ознаки (наприклад, сума, номінальна вартість купюр, серія та номери, спеціальні позначки на грошах) фіксуються у протоколі огляду та пред'являються (демонструються за допомогою спеціальних приладів) його учасникам, про що відмічається у протоколі.

У протоколі огляду зазначають: де виявлено предмет хабара; у якому вигляді; звернути увагу на виявлення та вилучення його упаковки, інших предметів, які мають характерне світіння спецречовини, зафіксувати розташування меблів у приміщенні, у якому порядку розташовано предмет хабара й інші предмети, що ще знаходяться там (ця обставина має важливе значення, бо фігурант нерідко заявляє, що хабар йому засунули в кишеню без його відома і він нічого про це не знає, проте той факт, що в кишені поверх конверта із грошима виявлено носовичок, футляр з окулярами, інші речі, а також застосування ультрафіолетового приладу спроможні спростувати пояснення такого роду).

Виявлений предмет хабара та інші об'єкти упаковуються кожен окремо, опечатовуються та завіряються підписами понятих і особи, яка проводила огляд.

До протоколу огляду вносяться не тільки його учасники і поняті, але й фігурант, який присутній при огляді, а тому йому має бути запропоновано підписати цей документ, а також пакети з вилученими предметами та об'єктами.

До порушення кримінальної справи потрібно обов'язково отримати пояснення фігуранта щодо підстав та обставин отримання ним предмету хабара чи виявлення його у нього.

Т.С. Коханюк,
*кандидат юридичних наук,
начальник НДЛ ВППЕЗ
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

НАУКОВЕ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ У 2012 РОЦІ

Як показує практика, рівень наукового забезпечення підрозділів органів внутрішніх справ, зокрема Державної служби боротьби з економічною злочинністю, потребує значного покращення. З метою встановлення необхідності проведення наукових досліджень науковцями навчальних закладів системи МВС у тій чи іншій сфері, Львівський державний університет внутрішніх справ взяв на себе відповідальність узагальнення такої інформації щодо наукових здобутків відомчих вишів та потреб практичних підрозділів. Зокрема, опрацьовано декілька блоків відповідей представників практичних підрозділів з усієї України, а саме: 1) оцінка стану науково-методичного забезпечення професійної діяльності ДСБЕЗ; 2) оцінка достатності отримання інформації з проблем правоохоронної діяльності; 3) джерела отримання необхідної інформації; 4) рівень задоволеності наукового забезпечення службової діяльності; 5) потреба у науково-методичних розробках у різних напрямках діяльності; 6) рівень висвітлення заходів, які можуть здійснювати ДСБЕЗ у сфері реалізації своїх прав; 7) форми реалізації наукових досліджень; 8) потреби у доопрацюванні статей КК України з урахуванням завдань, покладених на ДСБЕЗ; 9) потреби у доопрацюванні статей КпАП України, що стосуються реалізації покладених на ДСБЕЗ завдань; 10) використання у службовій діяльності нормативно-правових актів та інших джерел; 11) оцінка знань та вмінь у процесі професійної діяльності ДСБЕЗ; 12) анкетні дані респондентів; 13) інші питання зі сфери наукового забезпечення професійної діяльності працівників ДСБЕЗ, які ще їх цікавлять, а також проблеми, що потребують вирішення засобами наукового супроводження професійної діяльності.

Так, встановлено, що 70,43% (у 2010 р. – 74,44%) респондентів (практичних працівників підрозділів ДСБЕЗ) відчувають потребу в науковому забезпеченні службової діяльності. Основним джерелом отримання необхідної інформації для представників підрозділів ДСБЕЗ є Інтернет 77,55% (у 2010 р. – 58,56%), усна інформація 38,29%

(у 2010 – 40,00%) в той час як з посібники, підручники, наукові монографії, статті є джерелом отримання інформації лише для 28,49% (у 2010 р. – 37,84%) респондентів. В результаті анкетування отримано інформацію, про те що найбільшою мірою респонденти зацікавлені науково-методичними розробками у таких сферах діяльності ДСБЕЗ, як: виявлення і розкриття господарських, службових та інших злочинів у галузі економіки на підприємствах, в організаціях, комерційних структурах, фінансово-кредитній та банківській системах; проведення в установленому порядку оперативно-розшукових заходів; виявлення фактів хабарництва, корупції та інших зловживань, у тому числі пов'язаних з приватизацією державної власності; вжиття заходів із запобігання фактам хабарництва, корупції та інших зловживань.

Крім цього, респонденти вважають, що недостатньо висвітлені заходи у сфері реалізації прав працівників ДСБЕЗ, а саме: виявлення злочинів у сфері ЗЕД; виявлення злочинів у сфері земельних відносин та надкористуванні; виявлення злочинів у спиртовій галузі; виявлення злочинів, пов'язаних із бюджетними коштами – фіктивне підприємство; проблема отримання документації від суб'єктів господарювання на стадії до порушення кримінальної справи.

Водночас, на думку респондентів, потребують доопрацювання такі статті Кримінального кодексу України з урахуванням завдань, покладених на ДСБЕЗ як: шахрайство 30,11% (у 2010 р. – 35,33%); привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом обману та зловживання довірою 26,61% (у 2010 р. – 35,45%); фіктивне підприємництво 22,63% (у 2010 р. – 30,06%); легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом 28,36% (у 2010 р. – 34,49%); одержання хабара 18,95% (у 2010 р. – 35,45%).

У наукових дослідженнях, на думку опитаних працівників ДСБЕЗ, потребують доопрацювання окремі статті КпАП України, а саме: порушення правил торгівлі і надання послуг працівниками торгівлі, громадського харчування та сфери послуг, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю; порушення порядку проведення розрахунку; обман покупця чи замовника; порушення правил торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами; порушення законодавства про захист прав споживачів; порушення встановленого порядку промислової переробки, зберігання, транспортування або знищення конфіскованих спирту, алкогольних напоїв чи тютюнових виробів; порушення правил торгівлі на ринках; торгівля з рук у нествановлених місцях; незаконна торгівля; незаконний відпуск або придбання бензину чи інших паливно-мастильних матеріалів; незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відео-

грам, комп'ютерних програм, баз даних; порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва.

Із досліджуваного вбачається, що у сфері діяльності підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю залишається значна кількість недостатньо розроблених ділянок кримінального та адміністративного права, яким слід приділити увагу науковцям у ході їх подальших досліджень. У порівнянні із 2010 та 2009 роками потреби практичних підрозділів у науковому супроводженні не надто змінилися. Ті доповнення та зміни до Кримінального кодексу України, які вже відбулися, зокрема у 2011 році, значного зацікавлення у практичних працівників не викликають. Водночас актуальними вже протягом кількох років залишаються одні і ті ж теми, які вже наведено вище. Вважаємо, що такі теми мають бути включені до пріоритетних для досліджень як у навчальних закладах системи МВС, так і у їх структурних підрозділах (наприклад, кафедрах, науково-дослідних лабораторіях, інститутах тощо). У разі нових здобутків у цих напрямках, їх результати слід скеровувати і до практичних підрозділів із врахуванням того, що результати роботи наукових підрозділів не завжди потрапляють до їх замовників у тих обсягах, яких це потребує замовник. Загалом під час таких досліджень слід враховувати потреби практичних підрозділів, адже саме вони будуть впроваджувати їх результати у практику.

А.П. Кравчук,

*заступник начальника відділу організації
роботи моніторингу та контролю
УДСБЕЗ ГУ МВС України в Одеській області*

НАЯВНІ НЕДОЛІКИ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ТА ЗАХОДИ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬ І ПЛАНУЮТЬ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ З МЕТОЮ УСУНЕННЯ НЕДОЛІКІВ ЗА ПРІОРИТЕТНИМИ НАПРЯМАМИ РОБОТИ

Керівництво УДСБЕЗ ГУМВС України в Одеській області вважає що в організації оперативно-службовій діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України наявні недоліки та проблемні питання, які потребують негайного вирішення, для чого керівництвом УДСБЕЗ ГУМВС визначені певні шляхи та вживаються певні заходи, спрямовані на усунення недоліків за пріоритетними напрямками роботи.

Одним з недоліків чинного Кримінально-процесуального законодавства України слід вважати невизначеність поняття дослідної перевірки, її статусу, не описано процес її проведення. Кримінально-процесуальні дії починаються з такої стадії як порушення кримінальної справи, тому було б доцільним доповнити Кримінально-процесуальний кодекс Розділом «Дослідча перевірка».

Доцільно внести зміни до ст. 97 «Обов'язковість прийняття заяв і повідомлень про злочини і порядок їх розгляду» Кримінально-процесуального кодексу України, якими збільшити строки перевірки заяв або повідомлень про злочини у сфері економіки на термін проведення ревізій та необхідних експертиз, оскільки проведення перевірок вищезазначеної категорії у термін до 10 діб у повсякденній оперативно-службовій діяльності фактично не дотримується. У зв'язку з перевищенням ліміту терміну розгляду згідно ст. 97 співробітники ДСБЕЗ вимушені виносити передчасні постанови про відмову в порушенні кримінальної справи, по яких потім ініціюють перед прокуратурою їх скасування для подальшого проведення перевірки. При цьому проведення додаткової перевірки після прийняття передчасного рішення про відмову в порушенні кримінальної справи чинним законодавством взагалі не передбачено.

Без реєстрації до ЖРЗПЗ практично неможливо отримати необхідну інформацію в податкових органах, органах влади, місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання, а при реєстрації таких матеріалів до ЖРЗПЗ практично неможливо у встановлений ст. 97 КПК України прийняти рішення щодо порушення кримінальної справи.

Також проблемним питанням є те, що слідчі органи в порушення кримінально-кримінального законодавства України не приймають процесуального рішення про відмову в порушенні кримінальної справи по матеріалах, які направляються до них органами дізнання згідно ст.97 КПК України, а повертають їх до цих органів для доопрацювання або прийняття рішення згідно ст. 97 КПК України.

Проблемою також є відсутність оперативного доступу до інформації структури Державного фінмоніторингу підприємств з ознаками фіктивності, а також легального доступу до бази даних підприємств, які знаходяться на обліку в Управлінні статистики, Пенсійного фонду, податкової інспекції, при офіційному запиті до цих органів необхідно мати зареєстровані матеріали до ЖРЗПЗ та чекати відповіді на запит від 3-х до 10 діб.

Ще одним з чинників, які негативно впливають на ефективність роботи підрозділів ДСБЕЗ є відсутність в системі служби БЕЗ аудиторських підрозділів, всі необхідні бухгалтерські висновки або ревізії

необхідно здійснювати через комерційні підприємства на платній основі. А виділення коштів державою на проведення аудиту підприємств, установ та організацій недержавної форми власності кошторисом не передбачено. Таким чином незахищеними залишаються законні інтереси громадян України, приватні підприємства яких потерпають від розкрадань та шахрайств як з боку представників держави, так і з боку приватників.

Відповідно до п. 24 ст. 11 Закону України «Про міліцію», у порядку встановленому Кабінетом Міністрів України, міліція має право вимагати від відповідних посадових осіб проведення інвентаризацій та ревізій, вилучати документи, зразки сировини та продукції, опечатувати каси та приміщення – місця зберігання цінностей. Але зазначений «порядок» з моменту прийняття змін до Закону України про міліцію до цього часу не розроблено.

Переважна більшість статей Кримінального кодексу України, якими передбачено кримінальну відповідальність за скоєння злочинів, містять поняття завданої шкоди або збитків, тому на стадії дослідчої перевірки матеріалів, у тому числі і при розгляді звернень громадян, виникає потреба у проведенні документальних бухгалтерських ревізій (аудитів), а підрозділи Контрольно-ревізійної служби України, з якими в нас налагоджена тісна взаємодія, уповноважені на проведення таких ревізій (безкоштовних) виключно на підприємствах з державною формою власності. З урахуванням викладеного пропонується доповнити кошторис видатків МВС спеціальною статтею на оплату витрат, пов'язаних з проведенням ревізій (аудитів) комерційними підприємствами, що мають відповідні ліцензії.

Привести у відповідність положення Закону України «Про міліцію» та Кримінально-процесуального кодексу щодо можливості вилучення у посадових осіб необхідних документів у зв'язку з перевіркою заяв або повідомлень про злочини до порушення кримінальної справи, для чого пункт 17 ст. 11 (Права міліції) викласти у наступній редакції: «одержувати в термін до 3-х діб, безперешкодно і безплатно від підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та об'єднань громадян на письмовий запит відомості (в тому числі й ті, що становлять комерційну та банківську таємницю), необхідні по матеріалах (в існуючій редакції – у справах) про злочини, що знаходяться у провадженні міліції», при цьому дати пояснення терміну «матеріали» – а саме, матеріали перевірки оперативної інформації, отриманої в ході проведення оперативно-розшукових заходів передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»; матеріали перевірки скарг та звернень громадян і організацій (частина 4 ст. 97 КПК

України), матеріали, які утворилися в ході проведення профілактичних заходів, поклавши на працівників, які отримали вказані відомості, відповідальність за розголошення комерційної та банківської таємниці; встановити термін надання такої інформації відповідно до термінів визначених ст. 97 КПК України.

Через поширену практику безпідставних відмов з боку посадових осіб у наданні правоохоронним органам відомостей, які витребуються в ході виконання службових обов'язків, ввести до Кодексу України про адміністративні правопорушення статтю про відповідальність посадових осіб підприємств, установ і організацій незалежно від їх форм власності за ненадання чи несвоєчасне (неповне, неточне, помилкове) надання інформації за законною вимогою, запитом ОВС у встановлений законом термін.

З метою впорядкування та своєчасного виставлення облікових документів щодо розгляду у судах кримінальних справ (Ф-6) керівництво УДСБЕЗ ГУМВС пропонує МВС України звернутися до судової адміністрації України з проханням запровадити механізм відповідальності посадових осіб судів за порушення термінів виставлення Ф-6 згідно пункту 21 розділу 7 Інструкції про єдиний облік злочинів, затвердженої наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Міністерства оборони України, Державної митної служби України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Державного департаменту України з питань виконання покарань, Державної судової адміністрації України 25.05.2010р. №21/135/281/240/499/354/367/159/69.

І.В. Красницький

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник факультету з підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ

Підготовка висококваліфікованих кадрів є одним із безперечно важливих напрямів державної діяльності, що забезпечує реалізацію

правоохоронної функції. Від якості підготовки майбутніх правоохоронців залежить в майбутньому і якість роботи правоохоронних органів держави в цілому, тому в багатьох країнах підготовка співробітників поліції стає першорядним завданням.

На Четвертому міжнародному симпозиумі поліції (Forth International Police Executive Symposium (IPES), що відбувся у Відні в травні 1999 р., його учасники заявили, що вдосконалення і розвиток підготовки поліцейських кадрів в міжнародному масштабі є пріоритетним завданням для більшості держав. Не винятком є і Україна, де питання підготовки кваліфікованих фахівців для органів внутрішніх справ належить до числа тих що перебувають на постійному контролі керівництва МВС України та держави в цілому.

Не заважаючи на закиди, щодо окремих недоліків у підготовці кадрів, власне вищі навчальні заклади (далі – ВНЗ) системи МВС України, в порівнянні з неспеціалізованими навчальними закладами, готують більш підготовлених працівників для роботи в органах та підрозділах внутрішніх справ. Не секрет, що випускник відомчого навчального закладу, в порівнянні з випускником неспеціалізованого навчального закладу, у перші місяці, а то і роки, роботи більш адаптований до умов служби, має більше спеціальних знань, практичних навиків тощо. Очевидно, що з часом ця різниця стирається, адже подальше професійне зростання працівника залежить від його бажання вдосконалюватися, набувати досвіду, від його розуміння необхідності подальшої самоосвіти тощо.

Готують ВНЗ МВС України і фахівців для підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю (далі – ДСБЕЗ). Процес підготовки таких фахівців постійно вдосконалюється. Проте, як відомо – вдосконаленню немає меж. Відтак, у межах цієї публікації хочеться вказати на окремі актуальні питання покращення підготовки фахівців для підрозділів ДСБЕЗ, вирішення яких, на нашу думку, сприяло б підвищенню якості підготовки таких фахівців.

Перше, необхідно визначитись із тим, якою має бути підготовка працівника – загальною чи максимально спеціалізованою.

Справа в тому, що серед науковців і практиків давно дискутується питання – який випускник є більш ефективним працівником ДСБЕЗ – юрист чи економіст? Проте така дискусія є неповною. У ДСБЕЗ України є, наприклад, також підрозділи по боротьбі зі злочинами у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій – при другому підході, для цих підрозділів слід готувати осіб з технічною освітою.

Зрозуміло, що одночасна підготовка особи з юридичною, економічною та технічною освітою неможлива. Відтак виникає питання кого слід готувати? На перший погляд, більш правильно було б готувати спеціалістів вузького профілю – економістів чи техніків з основами правових знань. Однак, такий підхід буде ефективний лише при замовленні на підготовку кадрів для регіональних підрозділів ДСБЕЗ, на основі належного моніторингу вакансій, які існуватимуть на момент закінчення навчання. Зрозуміло, що стовідсотково спрогнозувати наявність вакансій у органах та підрозділах ДСБЕЗ через чотири роки (а саме стільки здійснюється підготовка бакалавра) неможливо. Думається, що вірогідність такого прогнозу не перевищуватиме 50%. Відтак, при такому підході, може виникнути ситуація, що особи, які готувались для підрозділів ДСБЕЗ з економічною чи технічною освітою залишаться незатребуваними, а використати їх в інших службах буде проблематично.

З урахуванням наведеного, видається абсолютно обґрунтованим підхід, який має місце на сьогодні – підготовка для ДСБЕЗ фахівців юридичного профілю з знаннями оперативної роботи, в цілому. Така підготовка має бути фундаментальною для роботи в будь-якому оперативному підрозділі органів внутрішніх справ. Особа яка отримала таку підготовку має оволодіти базовими знаннями про особливості діяльності кожної оперативної служби міліції. І основне, на сьогодні, навчити випускника, як правильно і грамотно використати можливості інших служб чи підрозділів органів внутрішніх справи та інших державних органів, зокрема: Управління оперативної інформації, Управління оперативно-технічних заходів, контрольно-ревізійного управління тощо.

І лише на випускному курсі, на основі моніторингу вакансій, випускників слід навчати основам спеціалізованих знань – економіки, комп'ютерних систем тощо.

Другий момент, складність організації ефективного практичного навчання курсантів, яких готують для майбутньої роботи в ДСБЕЗ. Беззаперечно, курсанти ВНЗ системи МВС України проходять навчальні практики та стажування у підрозділах ДСБЕЗ, до проведення занять залучаються досвідчені працівники цієї служби тощо. В результаті курсанти набувають певних практичних навиків. Разом з тим, враховуючи специфіку роботи ДСБЕЗ, практичний працівник не зможе показати всі реальні особливості оперативної роботи, по справах, які реально ведуться ним на той час. З цієї ситуації пропонується вихід – вчитися, на архівних матеріалах (справах). Безперечно, що такий процес має свою користь. Проте з огля-

ду на стрімку зміну суспільних відносин та науково-технічний прогрес – вивчати архівні справи, це швидше вивчати історію, аніж набувати навиків необхідних в сучасних умовах.

Наступний момент, про участь практичних підрозділів у підготовці фахівців. Безперечно, що керівники служби, як в центральному апараті, так і на місцях зацікавлені у підготовці для їхніх служб фахівців належного гатунку і активно співпрацюють з навчальними закладами у цьому напрямку. Проте, якщо відверто, саме вони повинні ставити завдання навчальним закладам – фахівець з якими знаннями та уміннями потрібен для їхньої служби. А звідси і наступне питання – розробка загальнодержавного стандарту підготовки фахівця для підрозділів ДСБЕЗ, який мав би, в міру необхідності, редагуватись власне з ініціативи ДСБЕЗ. Окрім цього, навчальні заклади які готують фахівців для підрозділів ДСБЕЗ мають бути в числі чи не перших адресатів, які отримують інструктивні, методичні та інші організаційні матеріали з питань організації діяльності служби в цілому чи стосовно розкриття окремих видів злочинів, зокрема.

Наступне – про зміст навчальних планів підготовки фахівців для підрозділів ДСБЕЗ. Створені вони з дотриманням загальних вимог, щодо надання освітніх послуг в Україні. Проте, на наше переконання, нормативна частина цих навчальних планів потребує редагування у бік збільшення часу на вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки.

І наостанок, потребує удосконалення, на нашу думку, також порядок відбору кандидатів на навчання, а згодом службу в оперативних підрозділах, в тому числі і ДСБЕЗ. Слід враховувати, що з таких кандидатів ВНЗ повинен підготувати фахівців з належним рівнем професійних знань, умінням правильно діяти в екстремальних ситуаціях та відповідними моральними якостями. Відтак, не етапі добору кандидатів варто було б використовувати психотренінгові комплекси, які передбачають вивчення комунікативних і організаторських здібностей, можливостей саморегуляції, психоемоційного відновлення майбутнього працівника ОВС.

Узагальнюючи вищевикладене, слід відзначити, що основними напрямками подальшого вдосконалення підготовки фахівців для оперативних підрозділів органів внутрішніх справ в цілому, і ДСБЕЗ зокрема, є, на нашу думку, перегляд навчальних планів та програм у бік більш вузької спеціалізації випускників, постійна спільна робота ВНЗ та Департаменту ДСБЕЗ України щодо створення та постійного редагування стандарту випускника з урахуванням вимог сьогодення.

О.В. Крикунов,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
(Волинський національний університет
імені Лесі Українки)*

ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЕКОНОМІЧНИМИ ЗЛОЧИНАМИ

У випадку розслідування економічних злочинів гостро постає питання про відшкодування заподіяної майнової шкоди, в т.ч. і у формі упущеної вигоди. Не менш важливим є і те, що у багатьох випадках за вчинення злочинів, які мають корисливу спрямованість, законодавцем передбачається така міра покарання, як конфіскація. Відповідно до цього ст. 29 КПК України передбачає, що при наявності достатніх даних про те, що злочином завдана матеріальна шкода, орган дізнання, слідчий, прокурор і суд зобов'язані вжити заходів до забезпечення цивільного позову. При провадженні в кримінальній справі про злочин, за який може бути застосована додаткова міра покарання у вигляді конфіскації майна, орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані вжити заходів до забезпечення можливої конфіскації майна обвинуваченого.

Своєю чергою, покладення таких обов'язків передбачає накладення арешту на вклади, цінності та інше майно обвинуваченого чи підозрюваного або осіб, які несуть за законом матеріальну відповідальність за його дії, де б ці вклади, цінності та інше майно не знаходились, а також шляхом вилучення майна, на яке накладено арешт (ст. 146 КПК України).

Законодавець передбачив, що накладенню арешту на майно особи передуює складення слідчим відповідної постанови, а арешт вкладів зазначених осіб у банківських установах проводиться виключно за рішенням суду, який здійснює у такий спосіб судовий контроль за дотриманням конституційного права на власність. Зрозуміло, що суд вирішує це питання на основі подання, складеного слідчим та погодженим із прокурором. Тож у обох випадках слідчий має точно та обгрунтовано визначити розмір шкоди у грошовому еквіваленті, відповідно до якого визначається обсяг майнових цінностей, які підлягають арешту. Проте, незважаючи на включення характеру і розміру шкоди, завданої злочином, до загального предмету доказування по кримінальній справі (ст. 64 КПК України), часто виникають проблеми із визначенням як обсягу завданої економічним злочином шкоди, так і вартістю майна, що слугуватиме забезпеченню відшкодування шкоди.

Для обґрунтованого визначення розміру прибутків, які потерпіла особа отримала, якби їй злочином не було заподіяна шкода, варто призначати судово-економічну експертизу. Враховуючи, що на будь-якому підприємстві систематично здійснюються різні господарські операції і постійно ведеться контроль за допомогою документації, предметом судово-економічної експертизи є відображені в документах господарські (фінансові) операції, що є об'єктами дослідження, відображають стан і результати економічної діяльності суб'єктів економічних відносин [1, с. 230].

На підставі відображеної у фінансовій документації підприємства інформації встановлюються: дані, які характеризують утворення, розподіл і використання на підприємстві доходів, грошових фондів, наявність негативних відхилень у цих процесах, що вплинули на показники господарської діяльності, документальної обґрунтованості аналізу джерел власних коштів та результатів фінансово-господарської діяльності, в тому числі документальної обґрунтованості розрахунків втраченої вигоди [1, с. 233].

З іншого боку, можливий і зворотній вплив, коли точній оцінці у грошах не піддається майно, на яке слід накласти арешт. Така ситуація може мати місце, коли річ перебувала у вжитку і тому втратила первинну вартість, або коли майно є одиничним (наприклад витвір мистецтва). У простих випадках вартість майна може бути одразу визначена спеціалістом, що є учасником процесуальної дії (ст. 146 КПК України). У більш складних, спірних випадках вартість майна визначається судово-товарознавчою і навіть судово-мистецтвознавчою експертною оцінкою.

Спільністю обох випадків є те, що розміри шкоди та арештованого майна співвідносяться як еквівалентні, тобто з певною долею умовності, якої неможливо уникнути з об'єктивних причин. Тому пропонуємо звернутися до окреслених у теорії кримінального процесу способів подолання невизначеності розміру заподіяної шкоди.

Загальновизнаною є теза про пряму залежність обсягу арешту від величини заподіяної шкоди. А.Г. Мазалов з цього приводу зазначав, що слідчий повинен орієнтуватися на вказану потерпілим чи позивачем суму, оскільки арешт повинен накладатися лише на таку кількість майна, вартість якого є достатньою для відшкодування заподіяного збитку [2, с. 113].

З.З. Зінатулін висловив інше міркування. Автор вважає, що необхідно вказати орієнтовну суму в розумних межах, якщо до часу накладення арешту точну суму заподіяної шкоди встановити не видасться можливим. Якщо згодом виявиться, що фактична шкода є меншою,

аніж маса арештованого майна, то відповідна його частина підлягає звільненню від арешту [3, с. 66]. Радикальне вирішення проблеми запропонував свого часу П.П. Гурєєв. Він вважав, що у випадку коли слідчому точно невідома невідома величина завданої шкоди, то у постанові доцільно вказати у загальній формі, що арешту підлягає усе майно, яке належить обвинуваченому [4, с. 49]. Таку позицію ми сприймаємо критично.

Згідно досліджень А.Д. Давлетова, у стадії досудового розслідування, як правило, не видається можливим накладення арешту на майно у обсязі фактично заподіяної шкоди, оскільки він не вважається достовірно встановленим. Виходячи з такого бачення, автор вказує, що немає принципових застережень проти накладення арешту на все майно, яке перебуває у власності обвинуваченого чи цивільного відповідача, за винятком майна, що не може бути конфіскованим. Аналогічно не суперечить закону винесення слідчим постанови про зняття арешту з майна у відповідному розмірі вже після того, як орган розслідування повністю встановить розмір заподіяної шкоди [5, с. 169]. На наш погляд, така рекомендація на практиці повинна втілюватися дуже виважено, оскільки тягне істотне обмеження соціально-економічних прав обвинуваченого та матеріально-відповідальних за нього осіб.

При визначенні майна, на яке має накладатися арешт, слід пам'ятати, що не підлягають описові предмети першої потреби, що використовуються особою, у якій проводиться опис, і членами її родини. Перелік цих предметів визначено в Додатку до Кримінального кодексу України.

Майно, на яке накладено арешт, описується і може бути передане на зберігання представникам підприємств, установ, організацій або членам родини обвинуваченого чи іншим особам під розписку про кримінальну відповідальність за його незбереження.

1. Експертизи у судовій практиці: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В.Г. Гончаренка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 400 с.

2. Мазалов А.Г. Гражданский иск в уголовном процессе / Мазалов А.Г. – М.: ЮЛ, 1967. – 198 с.

3. Зинатуллин З.З. Возмещение материального ущерба в уголовном процессе / Зинатуллин З.З. – Казань: Изд-во Казанского гос. ун-та, 1974. – 97 с.

4. Гурєєв П.П. Гражданский иск в уголовном процессе / Гурєєв П.П. – М.: Госюриздат, 1961. – 94 с.

5. Давлетов А.Д. Предварительное расследование и предупреждение хищений социалистического имущества / Давлетов А.Д. – Ташкент: Фан, 1978. – 217 с.

О.М. Кричківський,
аспірант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ КОНКУРЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ

Для того, щоб краще зрозуміти сутність будь-якого правового явища, яке стає об'єктом дослідження, необхідно зрозуміти його правову природу, тобто розглянути основні підходи щодо його розуміння.

На підставі аналізу кримінально-правової літератури слід виділити чотири такі підходи до визначення поняття конкуренції кримінально-правових норм, які істотно відрізняються один від одного. При цьому необхідно зазначити, що вихідним положенням, яке зумовлює розбіжності позицій авторів, як зазначає О.К. Марін, є вирішення питання про співвідношення таких понять, як «колізія» та «конкуренція» правових норм [1, с. 11].

Перший підхід представлений у роботах З.А. Незнамової, Л.В. Іногамової-Хегай та в інших науковців, які, по суті, ототожнюють конкуренцію кримінально-правових норм з їхньою колізією.

Так, З.А. Незнамова вказує, що колізія і конкуренція кримінально-правових норм може виникати між нормами, які містять суперечливе, різне або навіть тотожне вирішення питання. Тому, саме з цієї причини вона не вбачає відмінності між конкуренцією та колізією правових норм за характером і змістом конфлікуючих, колізуючих норм [2, с. 47]. Більше того, автор підкреслює те, що в кримінально-правовій літературі не вживається навіть термін «колізія» [2, с. 36].

Тому З.А. Незнамова приходять до висновку, що конкуренція і колізія по суті тотожні. Це, на думку вченого, різні терміни, що позначають одну і ту ж правову проблему – проблему вибору норми з числа декількох, що регулюють одне і те ж фактичне відношення [3, с. 33].

Аналогічної позиції дотримується і Л. В. Іногамова-Хегай. Аналізуючи поняття колізії і конкуренції норм в загальній теорії права, галузевих науках та у сфері кримінального права, автор робить висновок, що колізія і конкуренція – тотожні поняття. У зв'язку з цим, на її думку, колізія або конкуренція означають регулювання одного і того ж відношення двома чи кількома нормами, пріоритетною із яких виявляється тільки одна [4, с. 18, 19].

Друга позиція полягає в тому, що конкуренцію правових норм розглядають як різновид нормативної колізії. Такий підхід був висвітлений у працях Н.А. Власенка, А.Ф. Черданцева та Б.В. Яцеленко.

Спростовуючи інші підходи, Н.А. Власенко підкреслює, що колізія є конфліктне відношення, в якому ступінь, сила зіткнення може бути різною: більшою чи меншою. Залежить це від змісту самих колізійних норм. На думку автора протиріччя виступає як найвища ступінь зіткнення, тобто це той випадок, коли норми пропонують полярні рішення з одного питання. Таким чином, вчений робить висновок, що колізія може виступати у формі відмінності, яка більш притаманна конкуренції, як різновиду колізії [5, с. 82].

А.Ф. Черданцева стверджує, що за своєю сутністю колізія і конкуренція норм збігаються. Конкуренція, як зазначає автор, лише окремий випадок колізії, а саме: зіткнення загальної та спеціальної норм, коли ці дві норми претендують на регулювання однієї і тієї ж ситуації [6, с. 82].

Даного підходу притримується і Б.В. Яцеленко, який вказує, що конкуренція норм є різновидом колізії, іншими словами, колізія норм вбирає в себе їх конкуренцію [7, с. 60]. Терміном «колізія» в кримінальному праві, як відзначає автор, охоплюються як випадки конкуренції кримінально-правових норм, так і формально-логічні суперечності, допущені при конструюванні норм [8, с. 37]. Таким чином, Б.В. Яцеленко здійснює поділ колізії на два види, одним із яких виступає конкуренція норм, а іншим – формально-логічні суперечності.

До представників третього підходу слід віднести В.П. Малкова, К.С. Хахуліну, С.Ф. Сауляк та А.С. Міхліна, які вважають, що колізія правових норм є різновидом конкуренції.

Так, В.П. Малков зазначає, що колізію норм права не можна протиставляти конкуренції, оскільки колізія норм права безпредметна поза вирішенням питання їхньої конкуренції [9, с. 59]. На його думку, поняття конкуренція норм за змістом ширше і багатше, ніж поняття колізії, оскільки обсягом поняттям конкуренції охоплюються також і ті випадки, коли постає питання про перевагу норм, які повністю збігаються за змістом, проте мають різну юридичну силу або видані у різний час [9, с. 60]. На підставі цього автор приходиться до висновку, що колізія може бути охарактеризована як окремий випадок конкуренції норм права [10, с. 179].

К.С. Хахуліна вказує, що при конкуренції ніякої колізії може і не бути, оскільки ж норми, які вступають у відношення колізії завжди конкурують між собою [11, с. 36].

Однак, слід зазначити, що, розділяючи позицію вчених-криміналістів, які вважають поняття конкуренції ширше, ніж поняття колізії, С.Ф. Сауляк пропонує під конкуренцію кримінально-правових норм розуміти наявність у законодавстві норм, які регулюють однопорядкові суспільні відносини і однаково придатні до можливого застосування

для оцінки конкретного злочинного діяння (що визначається збігом ознак діяння з ознаками таких норм) за умови, що застосувати при кваліфікації необхідно лише одну з них [12, с. 9].

Окремим випадком конкуренції, у ситуації, коли «між нормативними актами можуть виникати суперечності, зіткнення» [13, с. 249], на думку А.С. Міхліна, є колізія [14, с. 53].

Прихильники четвертого підходу не визнають тотожності понять колізії та конкуренції кримінально-правових норм, вказуючи на самостійність цих правових явищ. Цей підхід є загальновизнаним в теорії кримінального права і підтримується більшістю науковців, до яких, зокрема, належать: Л.П. Брич, В.М. Гарманов, А.С. Горелік, М.Й. Коржанський, В. М. Кудрявцев, О.К. Марін, В.О. Навроцький, Б.В. Шакин та ін.

В основному все обґрунтування цих авторів зводиться до наступного. По-перше, відсутність конфліктного характеру зв'язку між конкуруючими нормами – відсутність суперечності в правовому регулюванні (на відміну від колізії, якій властива така ознака). По-друге, колізія існує незалежно від того, чи є конкретні факти, які підпадають під дію відповідних норм – це неузгодженість між нормами за їхнім змістом. Про конкуренцію ж норм мова заходить у конкретних випадках застосування закону[1, с. 63; 15, с. 245; 16, с. 252; 17].

Отже, можна зробити висновок, що перші три підходи повністю або частково ототожнюють поняття конкуренції та колізії. І лише, при-тримуючись четвертого підходу, можна говорити про самостійність цих правових категорій. На наш погляд, найбільш правильною буде четверта позиція, згідно із якою ці поняття є різними і природа цих правових явищ інша, оскільки вони, в більшій мірі, мають різні властивості, причини виникнення і, більше того, як такі – самостійні, вони розглядаються і в сучасній теорії права, а також семантичне їх розуміння є свідченням їх самостійності.

1. Марін О.К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм / О.К. Марін. – К.: Атіка, 2003. – 224 с.

2. Незнамова З.А. Коллизии в уголовном праве: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Незнамова Зинаида Александровна. – Екатеринбург, 1995. – 372 с.

3. Незнамова З.А. Коллизии в уголовном праве / З.А. Незнамова. – Екатеринбург: Изд-во «Cricket», 1994. – 282 с.

4. Иногамова-Хегай Л.В. Конкуренция норм уголовного права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Иногамова-Хегай Людмила Валентиновна. – М., 1999. – 333 с.

5. Власенко Н.А. Коллизионные нормы в советском праве / Н.А. Власенко. – Иркутск: Изд-воИркут. ун-та, 1984. – 99 с.

6. Черданцев А.Ф. Системность норм права / А. Ф. Черданцев // Сб. науч. тр. – Вып. 12. – Свердловск: Свердловский юридический институт, 1970. – С. 47–63.
7. Яцеленко Б.В. Противоречия уголовно-правового регулирования: автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Б.В. Яцеленко. – М., 1997. – 55 с.
8. Яцеленко Б. В. Противоречия в уголовно-правовом регулировании: дис. ... д-ра юридических наук: 12.00.08 / Яцеленко Борис Викторович. – М., 1997. – 361 с.
9. Малков В.П. Конкуренция уголовно-правовых норм и ее преодоление / В.П.Малков// Советское государство и право. – 1975. – № 3. – С. 59–66.
10. Малков В.П. Совокупность преступлений (вопросы квалификации и назначения наказания) / В.П. Малков. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1974. – 308 с.
11. Хахулина К.С. Понятие конкуренции уголовно-правовых норм / К.С. Хахулина // Сборник аспирантских работ. Общественные науки. Право. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1976. – С. 33–38.
12. Сауляк С.Ф. Проблема конкуренции уголовно-правовых норм: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / С.Ф. Сауляк. – М., 1990. – 22 с.
13. Алексеев С.С. Общая теория права: в 2-х т. Т. II. / С.С. Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1982. – 360 с.
14. Михлин А.С. Конкуренция норм и институтов в уголовном и исправительно-трудовом праве / А.С. Михлин // Правоведение. – 1988. – № 3. – С. 53–57.
15. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений / В.Н. Кудрявцев. – М.: Юридическая литература, 1972. – 352 с.
16. Навроцкий В.О. Основы кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / В.О. Навроцкий. – 2-ге вид. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 512 с.
17. Шакин В.Б. Конкуренция и коллизия уголовно-правовых норм / В.Б. Шакин // Сибирский юридический вестник. – 2001. – № 1. – С. 68–71.

Н.М. Курклінська,

курсант

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМА ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Від самого початку перехідного періоду Україна у числі інших країн світу зіткнулася з проблемою тіньової економіки – не контролюваного суспільством виробництва, розподілу, обміну й споживання товарно-матеріальних цінностей і послуг, тобто приховуваних від органів державного управління й громадськості соціально-економічних відносин між окремими громадянами та соціальними групами.

Якщо подивитися на цю проблему ширше, то можна виділити низку конкретних негативних наслідків впливу тіньової економіки на розвиток усіх сторін суспільного життя держави, зокрема:

- непрозорий і несправедливий розподіл національного доходу;
- криміналізація суспільства, правовий нігілізм та недовіра до ОДВ;
- дискримінація суб'єктів господарської діяльності;
- скорочення податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів;
- нелегальний експорт капіталів і зменшення обсягів інвестицій в економіку;
- втрата промислового й інтелектуального потенціалу нації.

Якщо зробити спробу комплексно поглянути на проблему тінізації економіки в Україні, то можна виділити низку об'єктивних факторів, які пояснюють такі значні обсяги тіньової економіки:

- високі податки і нерівномірність податкового навантаження;
- недостатня прозорість податкового законодавства і постійне внесення змін;
- повільні й непрозорі приватизаційні процеси;
- втручання владних структур усіх рівнів у діяльність суб'єктів господарювання;
- корупція в органах державної влади та місцевого самоврядування [1].

Протягом усього періоду ринкових перетворень в Україні становлення ефективної податкової системи характеризувалося відсутністю компромісів між державою і платниками податків. Ця обставина зумовлена тим, що процес збігся у часі із глибокою економічною кризою, коли проблеми наповнення бюджету особливо загострюються. Тобто з падінням обсягів виробництва державні видатки не скорочуються, а навіть збільшуються, причому не лише у номінальному, а й у реальному обчисленні, що спричиняє дефіцит бюджету і необхідність посилення податкового тиску на платників податків. Унаслідок цього податкова система України досить швидко трансформувалася не у відповідності з потребами економічного розвитку, а на догоду потребам надмірного державного споживання.

Згідно із домінуючою офіційною точкою зору сама теза про наявність в Україні надмірного податкового навантаження відкидається, натомість стверджується, що рівень податкового тиску значно нижчий від середньоєвропейського; зниження питомої ваги доходів бюджету і податкових надходжень у ВВП трактується як зменшення податкового тиску. Однак при оцінці реального стану податкового навантаження в Україні слід враховувати низку факторів [2].

Органами МВС порушено 928 кримінальних справ зі збитками понад 1 млн. грн.; за закінченим провадженням кримінальними справами забезпечено відшкодування збитків на суму 707,1 млн. грн.; зафіксовано 15,5 тис. злочинів у сфері службової діяльності, у тому числі 2,3 тис. – факти хабарництва, з них викрито 1,6 тис. осіб, у тому числі 382 державні службовці органів влади та 390 – контролюючих органів.

Впродовж 2009 року співробітниками Державної служби боротьби з економічною злочинністю викрито 3 300 злочинів у банківській сфері (у 2008 році – 3294), у тому числі безпосередньо у банках – 1 531 злочин. Кожен шостий викритий злочин (всього 724) – зі збитками понад 100 тис. грн., виявлено 137 злочинів зі збитками понад 1 млн. грн. (у 2008 році – 81), – повідомили в Департаменті Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України. За порушеними кримінальними справами встановлена сума збитків становить 200,06 млн. грн. (у 2008 – 89,6 млн. грн.), з яких на цей час забезпечено відшкодування 262,7 млн. грн. (у 2008 – 71,2 млн. грн.), з яких за постановами слідчих органів та суду накладено арешт на майно в сумі 174, 4 млн. грн. [3].

Отже, ми спостерігаємо продуктивну діяльність державних органів у сфері протидії економічним злочинам і зниження рівня тінізації економіки України, але її необхідно щораз більше активізувати і тим самим сприяти розвитку вітчизняної економіки.

Загалом у контексті проблеми зменшення обсягів тіньового сектору в Україні необхідно продовжити комплекс реформ у податковій сфері, при цьому основна увага має бути приділена таким напрямкам:

- 1) зміцненню податкової системи та податкової служби на основі змін у податковому законодавстві;
- 2) підвищенню прозорості у податковій сфері та належному контролю операцій органів державного управління;
- 3) створенню правового механізму та відповідної інфраструктури для протидії відмиванню коштів, отриманих незаконним шляхом, і поверненню незаконно вивезених з України капіталів;
- 4) зміцненню методів управління у державному секторі, а також удосконаленню функціонування державної влади в цілому.

1. Розвиток фінансового сектору та економічне зростання / за заг. ред. А.І. Даниленка / НАН України. Ін-т економіки. – К., 2001. – С. 103.

2. Матеріали ДДСБЕЗ з протидії економічним злочинам. – К.: ДДСБЕЗ, 2010.

3. Офіційний сайт центру громадських зв'язків МВС України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mvs.gov.ua.

М.М. Кутузова,
магістрантка
(Волинський національний університет
імені Лесі Українки)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКА ПРИВАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Перехід до ринкової економіки, формування інституту приватної власності, сучасні зміни суспільно-економічних відносин потребують їх відповідного закріплення правовими нормами.

Процес приватизації, що офіційно почався в Україні з 1 грудня 1992 р., складний і суперечливий. Існує велике розмаїття точок зору щодо мети, форм, термінів приватизації, ступеня готовності України до неї. Потреба приватизації майна майже ні в кого не викликала і не викликає сумніву й обґрунтовується: по-перше, нестабільним станом економіки та суспільства в цілому; по-друге, неминучістю переходу до ринкових відносин; по-третє, визнанням природженої активності приватного власника; по-четверте, визнанням власності основою свободи особи.

Метою приватизації державного і комунального майна проголошено створення багатоукладної, соціально орієнтованої ринкової економіки України. Приватизація здійснюється на основі принципів законності, державного регулювання і контролю, надання громадянам України пріоритетного права на придбання державного майна, забезпечення соціальної захищеності та рівності прав, створення сприятливих умов для залучення інвестицій, повного, своєчасного та достовірного інформування громадян про порядок приватизації, врахування особливостей приватизації відповідних об'єктів, застосування переважно конкурентних способів приватизації.

Пріоритетність охоронюваних суспільних відносин у сфері приватизації полягає у необхідності захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, в тому числі й держави.

Ситуація, яка склалася у сфері приватизації, характеризується невиконанням запланованих її обсягів, збереженням високого рівня монополізації економіки, недосконалістю методичної та нормативної бази, послабленням контролю над стратегічно важливими господарськими комплексами, не вирішеністю питання щодо належного інформаційного забезпечення учасників приватизаційного процесу, диверсифікації приватизаційних майнових сертифікатів, проведення якісної достовірної оцінки державного майна тощо. Все це сприяє росту злочинності в сфері приватизації.

Проблема кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері приватизації, незважаючи на її значущість і актуальність, є ще недостатньо теоретично розробленою в науці кримінального права. Розгляд цієї проблеми вичерпується коментарями до Кримінального кодексу та підручниками і посібниками. Відсутні наукові роботи, спеціально присвячені аналізу цих злочинів. Тому ряд основних питань кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна, незаконні дії щодо приватизаційних паперів, недотримання особою обов'язкових умов щодо приватизації державного, комунального майна або підприємств та їх подальшого використання, не вирішені. Залишаються, зокрема, недостатньо розкритими об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів цих злочинів.

У теорії кримінального права певні аспекти кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері приватизації розглядалися у роботах П.П. Андрушка, В.І. Антипова, Ю.В. Бауліна, П.А. Вороб'я, В.К. Гришука, В.В. Голіни, Н.О. Гуторової, О.М. Джужі, О.О. Дудорова, А.П. Закалюка, М.І. Камлика, О.Г. Кальмана, М.Й. Коржанського, О.М. Литвака, М.І. Мельника, П.П. Михайленка, А.А. Музики, В.О. Навроцького, Р.С. Орловського, В.М. Поповича, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.І. Шакуна та інших. Зазначені наукові розробки містять значну кількість безперечно корисних теоретичних положень і висновків.

Однак окремі з них залишаються спірними, деякі вимагають подальшого обговорення, інші втратили своє значення у зв'язку із змінами у приватизаційному законодавстві та соціально-економічними умовами життя суспільства.

Як показало дослідження, на сьогодні, не має єдиного підходу до поняття нормативно-правового регулювання. Так, О.Ф. Скакун вважає, що правове регулювання – це здійснюване державою за допомогою права і правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток [4, с. 529]. Інші вчені переконані, що правове регулювання – це цілеспрямований вплив на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів [5, с. 264].

Порівняльний аналіз наведених визначень, а також узагальнення всього масиву нормативно-правових актів у цій сфері дозволяють дійти висновку, що нормативно-правове регулювання приватизації в Україні – це діяльність уповноважених державних органів з розробки, прийняття і виконання законів України, Державної програми приватизації, указів Президента України, нормативних актів Кабінету Мініст-

рів України, інших законодавчих та підзаконних актів, які регулюють процес приватизації.

Хоча в Україні існує достатньо великий резерв зростання фінансових результатів в економіці через ефективну приватизацію, основні показники практики приватизації, на жаль, далекі від ідеальних й не відображають існуючих можливостей у цій галузі. Так, за даними парламентських слухань «Наслідки і перспективи приватизації в Україні», декілька десятків «сімей» в Україні здійснюють контроль над 80% державного майна. Такого непомірного скупчення багатства немає в жодній цивілізованій країні світу. Отже, можна констатувати, що на початку 90-х років в Україні відбулась номенклатурно-бюрократична приватизація, внаслідок якої виникла нелегальна власність, що створювала можливості швидкого особистого збагачення без адекватної відповідальності за її ефективне використання. Власність без відповідального власника – це, як справедливо зауважують фахівці, якісно нова, маловідома світовій практиці система економічних відносин [6, с. 20].

Як зазначає В.І. Шакун наслідками приватизації скористалась лише невелика група людей, серед яких, на жаль, немало державних службовців та інших публічних осіб. Власне, зазначені процеси і поклали початок первинному накопиченню капіталу більшості нинішніх олігархічних груп [7, с. 24].

Такі оцінки повинні спонукати правоохоронців до перегляду показників боротьби зі злочинами у сфері приватизації та активізувати їх. Адже, внаслідок злочинного характеру проведення приватизації не було створено ні дієвих власників, ні реальних фінансових джерел розвитку приватизованих підприємств, не забезпечено зростання життєвого рівня народу, а навпаки, відбулось його різке зниження для більшості населення країни.

1. Гуторова Н.О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України / Н.О.Гуторова. Монографія. – Х.: Вид-тво Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. – 384 с.

2. Закон України «Про Державну програму приватизації» від 12 лютого 1998р. // Відомості Верховної Ради України від 28.08.1998. – 1998. – № 33. – Ст. 222.

3. Закон України «Про Державну програму приватизації» від 18 травня 2000р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 33. – Ст. 272.

4. Скакун О.Ф. Теория государства и права: ученик / О.Ф. Скакун. – Харьков: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.

5. Тацій В.Я., Сташис В.В. Новый Кримінальний кодекс України // Право України. – 2001. – №7. – С. 3–11.

6. Теория государства и права: Учебник для вузов / под ред. проф. В.М. Корельского и проф. В.Д. Первалова.–2-е изд., и доп. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА–ИНФРА М), 2000. – 616 с.

7. Чиновник незаконно приватизував квартиру // Юридичний вісник України. – № 7. – 18–24 лютого 2006 р.

М.О. Лавренчук,

здобувач

(Національна академія внутрішніх справ)

ПРАВОВА ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Правова охорона земельних ресурсів, як один з видів їх охорони, – дуже складна та багатогранна проблема. Вона вирішується в процесі здійснення відповідними державними органами законодавчої, виконавчо-розпорядчої та правоохоронної діяльності. У роботах вітчизняних вчених-юристів, які досліджували проблеми правової охорони, в основному, висвітлювались питання деліктології та відповідальності. Такий підхід вважається дещо обмеженим.

Так, межі правової охорони земельних ресурсів встановлюються законами, які приймає Верховна Рада України, до повноважень якої, згідно з Конституцією України відноситься прийняття законів, в тому числі і тих, що регулюють земельні відносини. Це дозволяє говорити про те, що охорона земельних ресурсів, як і будь-яких інших, починається не з застосування норм права за вчинене правопорушення, а з розробки та прийняття законодавчих актів у даній галузі суспільних відносин. Тобто законодавча діяльність є, умовно, початковим етапом в забезпеченні охорони земельних ресурсів.

Управлінська (позитивна виконавчо-розпорядча) діяльність в галузі охорони земельних ресурсів здійснюється органами виконавчої влади у відповідності до місця і призначення органу по двох основних напрямках: по-перше, це прийняття нормативно-правових актів; по-друге, це контроль за використанням земель. Зокрема, Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, центральний орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів, Державний комітет України по земельних ресурсах тощо реалізують державну політику у галузі використання та охорони земельних відносин, розробляють та забезпечують виконання загальнодержавних програм використання та охорони земель, здійснюють контроль за нижчестоящими органами в галузі використання та охорони земель. Різноманітні також форми і методи діяльності місце-

вих органів виконавчої влади щодо забезпечення охорони земельних ресурсів. Вони, по-перше, здійснюють контроль за неухильним виконанням приписів, що містяться в актах вищих органів виконавчої влади; по-друге, самі розробляють і здійснюють заходи щодо охорони земель; по-третє, контролюють законність рішень і дій власників землі і землекористувачів. Так, наприклад, обласне управління земельних ресурсів відповідно до покладених на нього завдань на території області здійснює державний контроль за додержанням землевласниками та землекористувачами земельного законодавства, встановленого режиму використання земельних ділянок відповідно до їх цільового призначення та умов надання; розробляє обґрунтування програм робіт із реалізації заходів щодо охорони земель тощо. Охорона земельних ресурсів також здійснюється шляхом розгляду питань про їх охорону на сесіях місцевих рад. Це дозволяє охопити загальну картину стану земель в області чи районі, намітити заходи стосовно підвищення ефективності їх використання та посилення охорони.

Правова охорона земельних ресурсів здійснюється також правоохоронними органами (судом, прокуратурою, органами Міністерства внутрішніх справ України тощо). Ці органи забезпечують законність, здійснюють охорону законних прав та інтересів громадян, держави, суспільства. Так, судовим органам притаманні такі заходи щодо охорони земель як визнання протизаконними угод стосовно земельних ділянок; стягнення заповідяного збитку; винесення окремих ухвал (які є найбільш ефективним засобом запобігання правопорушенням у галузі земельних відносин), в яких надаються компетентні рекомендації щодо усунення, виявлених під час розгляду тих чи інших справ, причин і умов нерационального землекористування.

Органи прокуратури здійснюють охорону земель через наглядову діяльність за додержанням законності, в процесі якої вони правомочні ставити перед відповідними органами і посадовими особами питання про притягнення порушників земельного законодавства до відповідальності. При виявленні незаконних дій або протизаконних актів прокурор, з метою відміни протизаконного акта і відновлення порушеного права землевласника або землекористувача, виносить протест до органів, які видали ці акти, або ж до вишестоящих органів. Іншим актом прокурорського реагування є подання, яке має попереджувальний характер, бо ним до відповідних органів доводяться виявлені недоліки, які призводять або можуть призвести до порушення законності.

Чимала роль у здійсненні охорони земельних ресурсів належить органам внутрішніх справ, які здійснюють розслідування криміналь-

них справ, пов'язаних із порушенням земельного законодавства (див. ст. 239 та ст. 254 Кримінального кодексу України). Доречно сказати, що справи про адміністративні правопорушення у сфері використання і охорони земель та порядку регулювання земельних відносин правомочні розглядати спеціально уповноважені органи по земельних ресурсах, а не органи внутрішніх справ. Проте, боротьбу з порушеннями земельного законодавства не можна розуміти лише як постійне нагадування про відповідальність або про застосування до правопорушників санкцій. В цілях боротьби з порушеннями земельного законодавства застосовуються заходи щодо їх попередження та припинення, а застосування відповідних заходів може здійснювати міліція. Охорона земельних ресурсів тісно пов'язана з охороною власності від протиправних посягань. Такий взаємозв'язок і обумовлює обов'язкову участь міліції у боротьбі з порушенням законодавства про охорону земельних ресурсів. Велике попереджувальне значення має здійснення працівниками міліції виховної роботи серед землевласників і землекористувачів щодо виконання ними чинного земельного законодавства. З цією метою проводяться бесіди, консультації, виступи в засобах масової інформації та ін. Реалізуючі профілактичні функції, міліція взаємодіє з іншими правоохоронними органами (інформує їх щодо форм та методів боротьби з порушеннями земельного законодавства тощо), виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню протизаконних дій. Припинення правопорушень може здійснюватися в ході охорони працівниками міліції громадського порядку. Таким чином, попереджуючи та припиняючи незаконні дії, які порушують права землевласників та землекористувачів, міліція бере участь в охороні права землекористування.

Отже, все це свідчить про те, що державні органи мають широке коло повноважень щодо забезпечення правової охорони земельних ресурсів, суть якої полягає в створенні такого правового режиму, коли жоден факт порушення земельного законодавства не залишиться без уваги та без відповідного реагування.

Таким чином, правова охорона земельних відносин забезпечується сукупністю правових норм. Землеохоронні відносини регулюються нормами земельного, цивільного, кримінального та інших галузей законодавства. Важлива роль належить адміністративно-правовій охороні, бо адміністративно-правові норми, по-перше, регулюють управлінські відносини щодо земельних ресурсів, насамперед, діяльність відповідних органів; по-друге, встановлюють, санкціонують поведінку учасників земельних відносин; по-третє, містять санкції за проступки у сфері земельних відносин.

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ ДСБЕЗ МВС УКРАЇНИ

Як свідчить аналіз практики, на ринку об'єктів інтелектуальної власності держави оперативна обстановка у цій сфері залишається складною, незважаючи на постійно здійснювані органами внутрішніх справ оперативно-профілактичні заходи [1].

Отже, ефективний захист прав інтелектуальної власності є одним з пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення економічних інтересів держави.

На виконання Указу Президента України від 27.04.2001 № 285/2001 «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності» у 2001 році в структурі Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України (далі – ДСБЕЗ) були створені підрозділи по боротьбі з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності та високих технологій, як в центральному апараті, так і на регіональному рівні [2].

Основними завданнями цих підрозділів є вжиття заходів, які спрямовані на посилення протидії незаконному ввезенню, тиражуванню і розповсюдженню на території держави контрафактної аудіовізуальної продукції, комп'ютерного програмного забезпечення, викриттю фактів виробництва і реалізації фальсифікованої продукції з незаконним використанням товарних знаків відомих вітчизняних та зарубіжних товаровиробників [3].

Аналіз криміногенної ситуації на споживчому ринку держави свідчить про те, що протиправна діяльність суб'єктів господарювання у сфері інтелектуальної власності набуває, як правило, наступних форм.

1. Незаконне ввезення на територію України або тиражування у підпільних цехах на території держави з подальшим розповсюдженням шляхом оптово-роздрібного продажу контрафактної аудіовізуальної продукції, програмного забезпечення та баз даних.

2. Незаконне розповсюдження аудіовізуальних творів, фонограм, комп'ютерного програмного забезпечення та баз даних з використанням мережі Інтернет.

3. Порушення авторських прав на ринку комп'ютерного програмного забезпечення (так зване комп'ютерне піратство) шляхом:

– незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм на носіях інформації – дискетах, компакт-дисках;

- незаконної інсталяції програмного забезпечення на комп'ютерну техніку, яка в подальшому реалізується у торгівельній мережі;
- використання неліцензійного комп'ютерного програмного забезпечення при здійсненні господарської діяльності – у бухгалтерському обліку, виробничій діяльності, при наданні комп'ютерних послуг населенню.

4. Незаконне розповсюдження об'єктів авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет.

5. Незаконне публічне сповіщення (доведення до загального відома) об'єктів авторського права та суміжних прав.

6. Виробництво різного роду фальсифікованої продукції з незаконним використанням товарних знаків та фірмових найменувань відомих вітчизняних та зарубіжних виробників.

7. Порушення прав на об'єкти права промислової власності [4].

Враховуючи викладене, оперативними підрозділами Міністерства внутрішніх справ постійно здійснюються заходи щодо протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності, про що свідчать щорічні оперативно-профілактичні операції під умовною назвою «Інтелект», які проходять у два етапи (підготовчий та практичний).

Підсумовуючи викладене, оперативні підрозділи на усіх рівнях, від центрального до регіонального, повинні кардинально переглянути підходи в організації протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності, зосередивши основну увагу на підвищенні якості роботи, насамперед через застосування всього арсеналу форм та методів оперативно-розшукової діяльності при документуванні підпільних виробництв контрафактної продукції, каналів її надходження на територію держави та організаторів цієї протиправної діяльності.

1. Розпорядження МВС України №408 від 5 травня 2011 р. «Про цільову оперативно-профілактичну операцію під умовною назвою «Інтелект».

2. Організація протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій: доповіді провідних вчених, представників громадськості, державних службовців та працівників підрозділів ДСБЕЗ на міжвідомчому семінарі – нараді / Відп. ред. Л.П.Скалозуб, В.І.Василинчук, С.А.Лебідь – К.: ДДСБЕЗ МВС України, 2009 – 114 с.

3. Василинчук В.І. Організація діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України щодо захисту прав інтелектуальної власності та протидії комп'ютерній злочинності: проблемні питання і шляхи їх розв'язання / Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності-Збірник наукових праць, Донецький юридичний інститут 2009 р. – № 2. – С. 246–260

4. Лебідь С.А. Захист авторського права і суміжних прав. Практичний посібник для працівників правоохоронних органів. – К.: ТОВ «Сейв», 2005. – С. 4–5.

Р.С. Левицький,
*старший науковий співробітник НДЛ ВІПРЕЗ
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ШАХРАЙСТВО З КРЕДИТНИМИ КАРТКАМИ

Загальновизнаним став той факт, що кредитна карта не є надійним засобом зберігання грошей. Кредитні картки вводять і переводять електронні кошти у готівку через банківські мережі, банкомати або через спеціалізовані магазини. Отож проаналізуємо один із способів шахрайства з пластиковими картами, а саме, коли крадуть Dump (копію кредитної картки) і Pin-код, а потім знімають гроші в банкоматах.

Людина, що краде номера банківських, кредитних карток, гроші з цих карток називається кардер («carder»), а шахрайство з пластиковими картами – кардінг. Що потрібно кардеру, аби зняти гроші з вашої пластикової картки через банкомат? Йому потрібна повна копія пластикової картки або так званий Dump і Pin-код – чотиризначне число, яке кожен раз просить банкомат, щоб упевнитися, що дана картка є ваша.

Dump кредитної картки можна отримати різними способами, але його складність полягає у тому, що в пластиковій картці не зберігається інформація про ваш Pin-код, і якщо вкрасти тільки Dump, то для отримання грошей з банкомату він є марний. Отож, шахраєві потрібно отримати Dump кредитки разом з Pin-кодом, що набагато ускладнює завдання. Можна звичайно відібрати кредитну картку і випитати Pin-код, погрожуючи чим-небудь небезпечним, але, по-перше, у цьому немає логіки, а, по-друге, цей склад злочину можна кваліфікувати за статтею «розбій», де санкція значно вища. Та й де гарантії, що потерпілий скаже вірний код? І навіть якщо вірний Pin-код, потерпілого потрібно як-небудь ізолювати, щоб він не зміг подзвонити в банк і заблокувати кредитну картку або, що ще гірше для злочинця, набрати 102 і спіймати злодюжку «на гарячому», біля банкомату.

Але допитливий шахрай завжди знайде вихід (а як відомо, шахраї народ кмітливий). Єдине місце, де можна дістати Dump пластикової картки та Pin-код – це банкомат. Висновок напрашується сам собою, потрібно підключити спеціальне устаткування, щоб воно збирало інформацію, яку шахрай міг би використовувати в подальшому для свого збагачення.

Пристроєм за допомогою якого шахрай зчитує і зберігає інформацію з магнітної стрічки платіжної карти в пам'яті є Skimer. Ось вам і Dump. Skimer встановлюється перед карткоприймачем банкомату і зазвичай виготовлений під дизайн конкретного банкомату, щоб влас-

ник картки нічого не запідозрив. Коли людина, яка хоче зняти гроші з картки, засовує її в банкомат, Skimer зчитує дані з неї, які й потрапляють до шахрая.

Ось так, за допомогою Skimer злочинець може отримати Dump пластикової карти. Але, як ми вже з'ясували раніше, одного Dump не достатньо, потрібен ще Pin-код. Ось тому необхідно встановлювати на банкомат додаткові пристрої, за допомогою яких можливо буде отримати інформацію про Pin-код. Для того, щоб дізнатися Pin-код конкретної картки є два способи. Перший найпростіший – встановити поруч з банкоматом камеру, яка і буде знімати введений Pin-код. Можна повісити на сам банкомат коробочку з буклетами, куди і монтується прихована камера, або, наприклад, зробити декоративний навіс з прихованою камерою над банкоматом. Другий спосіб – виготовити фальшиву накладку на клавіатуру, яка буде виглядати як справжня та зможе зберегти Pin-код.

Якщо все зроблено грамотно і акуратно, то потерпілий навіть не помітить, що з його картки зняли Dump і записали його Pin-код. Через Skimer картка проходить в карткоприймач і банкомат її обробить, а якісно виготовлена накладка буде продавлюватися і дублювати набране на справжню клавіатуру банкомату.

Однак, отримання Dump і Pin-коду кредитної картки є недостатньо, необхідно ще мати в наявності пластикову картку (білий, чистий пластик), на яку цю інформацію можна буде записати.

Щодо цього слід зауважити, що якщо банкомат зафіксує, що пластик повністю білий, та одразу його «проковтне». З вдосконаленням технічних засобів та можливостей шахраї почали за допомогою звичайних струменевих принтерів наносити малюнок на білий пластик, для того, щоб він виглядав як справжня кредитна картка.

Пристрої для запису інформації на пластикові картки (рідери) продаються цілком законно, так як за допомогою цих апаратів так само записують необхідну інформацію на бонусні картки та картки на знижки різних магазинів чи супермаркетів. До речі, зазвичай в комплекті з рідером є пара білих пластикових карт для експериментів. Справа за малим, записати Dump на білий пластик і зняти гроші з банкомату.

Як від цього захищатись? Є новий вид карток з електронним чіпом. У цих картках захист на порядок вищий і їх, поки що не «зламують». Таким чином, слід користуватись послугами тих банків, які обслуговують своїх клієнтів за допомогою карток з чіпом.

Таким чином, універсальний спосіб боротьби з будь-яким шахрайством, це – уважність. Щодо конкретно наведеної вище ситуації, то якщо особа помітила, що карткоприймач банкомату має незвичний

вигляд, що клавіатура банкомату піднята, на банкоматі прикріплені буклети (представники банків не розміщують їх на банкомат) – не потрібно лінуватися, слід пошукати більш благонадійний банкомат, або звернутися до охорони банку.

А.Р. Лещух,
*кандидат юридичних наук, начальник кафедри
конституційного та міжнародного права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВOPУШЕНЬ У ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ. ВИЯВЛЕННЯ ПРИЧИН І УМОВ, ЯКІ СПРИЯЮТЬ ЇХ ВЧИНЕННЮ

Профілактика адміністративних правопорушень передбачає, насамперед, такий розвиток економіки, права, політики, ідеології, культури і побуту, який сприяв би усуненню чи подоланню негативних сторін громадського життя, що можуть проявитися вже і як причини й умови злочинності. Суть правового регулювання полягає у тому, що правові норми стимулюють соціально корисну поведінку, протидіючи чинникам, які негативно впливають на формування й життєдіяльність особистості, тим самим створюючи умови для оптимального здійснення попереджувальної діяльності, а попереджувальна роль права – в такому регулюванні сфер суспільного життя, за якого існуючі негативні причини вчинення правопорушень або усуваються або їх шлях надійно блокується. Одним із таких чинників є взаємодія різних за своєю природою суб'єктів профілактики правопорушень – органів місцевого самоврядування та державної служби боротьби з економічною злочинністю.

Проголошений Конституцією України та Концепцією адміністративної реформи принцип взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування за допомогою встановлення організаційних зв'язків у процесі здійснення відповідних функцій і делегованих повноважень та законодавчого розмежування сфер їх компетенції вимагає розроблення та впровадження дієвих механізмів реалізації, у першу чергу, організаційно-правових та матеріально-фінансових.

Однак, політико-правові реалії формування в Україні громадянського суспільства та демократичної, соціальної, правової держави з

дієвою системою профілактики правопорушень характеризуються певним дисбалансом у відносинах органів місцевого самоврядування та органів державної влади, що обумовлює необхідність пошуку таких механізмів взаємодії між зазначеними структурами, які б ґрунтувалися на відносинах не підлеглих, а партнерства.

Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 5 липня 1993 р. № 510 «Про утворення Державної служби боротьби з економічною злочинністю» передбачено, що одним із головних завдань Державної служби боротьби з економічною злочинністю є виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень у галузі економіки та життя заходів до їх усунення. Державна служба боротьби з економічною злочинністю здійснює свою діяльність у тісній взаємодії з іншими правоохоронними та фінансовими органами, Державною податковою адміністрацією, Державною контрольно-ревізійною службою та засобами масової інформації.

Постанова, однак, не передбачає взаємодії у цій сфері з органами місцевого самоврядування. Але хто ж як не органи самоврядування, що безпосередньо контактують із членами територіальної громади, можуть володіти інформацією, яка становить предмети відання Державної служби боротьби з економічною злочинністю?

Разом із тим, взаємодія між місцевим самоврядуванням та державною службою боротьби з економічною злочинністю як підсистем публічної влади має декілька підвалів. По-перше, в силу конституційних положень (ст. 5) вони мають єдине джерело владних повноважень – народ, що дає підстави деяким науковцям стверджувати про їх єдність [1, с. 46]. По-друге, взаємодія державної влади та місцевого самоврядування визначається певною умовністю виділення кола справ, віднесених до відання місцевого самоврядування – питань місцевого значення. Будь-яке загальне питання є в той же самий час і місцевим для кожної окремої території, і, навпаки, у вирішенні багатьох місцевих питань бере участь загальнодержавний інтерес. По-третє, хоча система місцевого самоврядування є низовою ланкою в системі адміністративного управління, що безпосередньо стикається з потребами населення, на наш погляд, її не можна розглядати «автономно» від системи виконавчої влади. Адже і виконавча влада, і місцеве самоврядування покликані виконувати інтегративну роль соціальної системи, що має за мету підтримання її цілісності, координацію спільних колективних цілей з інтересами окремих елементів, а також забезпечує функціональну взаємозалежність підсистем суспільства на основі консенсусу громадян та легітимачії лідерства [2, с. 10].

Конституція України та відповідні законодавчі та підзаконні акти є практичною і теоретичною основами правового регулювання у

сфері профілактики адміністративних правопорушень органами місцевого самоврядування в нашій державі. Держава відводить їм особливу роль у сфері профілактики адміністративних правопорушень, передбачає та на рівні закону закріплює їх повноваження щодо прийняття актів, за порушення чи невиконання яких передбачається адміністративна відповідальність (п.п. 44, 45 ст. 26, ст.ст. 30, 31, 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3], ст.ст. 5, 6 Кодексу України про адміністративні правопорушення тощо) [4].

Зауважимо при цьому, що Основний Закон України регулює діяльність щодо боротьби з правопорушеннями, майже виключно, державних органів. Дійсно, в ньому йдеться і про участь громадян України в управлінні справами держави, здійсненні правосуддя тощо. Однак, на розвиток цих конституційних положень, на жаль, не були прийняті закони, що регламентували б здійснення поряд з державною також і недержавної системи забезпечення безпеки і боротьби зі злочинністю та адміністративними правопорушеннями, а також профілактики цих негативних явищ.

Спільна діяльність усіх суб'єктів системи профілактики правопорушень формує у суспільній свідомості необхідність поваги загальнодержавних інтересів, шанобливого ставлення до принципів законності, гуманності, гідно нести громадські обов'язки.

О.М. Васильєва вказує, що взаємодія полягає у певній організаційній діяльності як шлях до мети на основі узгодженості дій суб'єктів, а на організаційному етапі взаємодії здійснюється: нормативно-правове забезпечення взаємодії; реалізація нормативно-правового забезпечення – як приклад, створення координаційних центрів; безпосереднє планування заходів по взаємодії [5, с. 99, с. 102].

Враховуючи те, що через недосконалість нормативно-правової бази, суб'єкти системи профілактики адміністративних правопорушень, маючи різну юридичну природу (статус) при виконанні своїх завдань доволі часто взаємодіють, здійснюють узгоджені заходи для досягнення спільної мети без належної правової їх регламентації, вважаємо, що перший погляд обмежує, певною мірою, зміст поняття взаємодії. Хоча, незаперечним є факт, що наявність нормативно-правової бази сприятиме підвищенню взаємної дієвості суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень.

Взаємодія, однак, полягає не тільки у внутрішньоорганізаційній діяльності системи, але і в зовнішніх її функціях (боротьба зі злочинністю – це процес керованої взаємодії системи кримінальної юстиції зі злочинністю), узгоджених між суб'єктами заходів за ціллю, місцем, часом, методами реалізації [6, с. 10].

Взаємодія суб'єктів профілактики правопорушень у економічній сфері може здійснюватися у різноманітних формах: спільні патрулювання, рейди, обходи, спільне планування заходів щодо охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями; узгодження конкретних самостійних заходів (лекції, бесіди, рейди, інструктаж працівниками міліції членів громадської правоохоронної організації; спільний аналіз оперативної обстановки, спільні наради, семінари, збори; навчання представників громадськості техніці охорони громадського порядку, профілактичній роботі і т.д.).

Серед зазначених форм взаємодії слід відзначити: координаційний вплив на інші суб'єкти системи, оскільки статус державних та самоврядних органів на відповідній території дає можливість ефективно організовувати взаємодію не тільки безпосередньо підпорядкованих органів, структур тощо.

Важливим напрямом взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами, є їхня співпраця щодо отримання від перших інформації про осіб, які ніде не працюють та зловживають спиртними напоями; влаштовують сімейно-побутові конфлікти; схильні до вчинення злочинів та правопорушень; утримують притони або здають своє житло для виготовлення та розлиття спиртних напоїв, виготовлення та вживання наркотиків; займаються проституцією та іншими правопорушеннями, а також про підвали, горища, які служать місцями сходин антигромадського елементу.

На місцевому рівні завдання управління у сфері профілактики адміністративних правопорушень досягаються у більшості випадків саме завдяки взаємодії. Неможливо уявити, як за відсутності узгодження дій, рішень, інших форм та способів взаємодії органи місцевого самоврядування та виконавчої влади можуть повноцінно реалізовувати визначену законом компетенцію, зокрема, й у профілактичній сфері. Їх взаємодія виступає з'єднувальним елементом усього механізму, що дозволяє забезпечувати ефективну діяльність стосовно досягнення мети органів місцевого управління щодо забезпечення законності та правопорядку.

Під взаємодією державної служби боротьби з економічними злочинами та органів місцевого самоврядування можна розуміти погоджені дії цих суб'єктів (за цілями, завданнями, напрямками), орієнтовані на недопущення або припинення правопорушення, притягнення осіб до відповідальності, а також формування в громадськості позитивного ставлення до відповідних норм і правил громадського співжиття в економічній сфері.

Отже, серед проблем взаємодії суб'єктів системи профілактики адміністративних правопорушень та боротьби зі злочинністю, справе-

дливо можемо назвати: недостатність теоретичного розроблення проблем взаємодії суб'єктів; відсутність чітких нормативно-правових актів, які б зобов'язували до взаємодії; пошук нових підходів щодо взаємодії, відхід від «формальної» взаємодії суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень; зосередження людського та матеріально-фінансового потенціалу органів місцевого самоврядування на інших, не рідко, менш важливих або взагалі, дріб'язкових завданнях; відсутність раціонального співвідношення функцій та можливостей кожного суб'єкта системи профілактики адміністративних правопорушень тощо.

Відчувається й відсутність належного правового регулювання взаємовідносин між цими суб'єктами. Серед інших проблем взаємодії суб'єктів профілактики можемо також назвати: недостатність науково-теоретичного розв'язання проблемних питань взаємодії суб'єктів профілактики; відсутність чітких та зрозумілих нормативно-правових актів, які б зобов'язували їх до взаємодії; пошук нових підходів щодо взаємодії, відхід від «формальної» взаємодії суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень; зосередження людського та матеріально-фінансового потенціалу органів місцевого самоврядування на інших, не рідко, менш важливих або взагалі, дріб'язкових завданнях; відсутність раціонального співвідношення функцій та можливостей кожного суб'єкта системи профілактики адміністративних правопорушень тощо.

Вирішенню цих проблем сприятиме, в першу чергу, утворення інформаційних програмних систем: «Місцева профілактика адміністративних правопорушень», розробка та укладення типових адміністративних договорів про взаємодію між суб'єктами щодо здійснення профілактики правопорушень; налагодження активної співпраці представників органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, інших суб'єктів профілактики у профілактиці адміністративних правопорушень; використання організаційних форм, методів і способів взаємодії органів місцевого самоврядування з іншими суб'єктами у проведенні профілактики правопорушень (координаційні органи, наради, слухання тощо), розроблення та реалізація типових планів та програм профілактики правопорушень, які б передбачали спільні профілактичні дії чи акти суб'єктів системи профілактики та налагодження активної співпраці представників органів місцевого самоврядування з місцевими органами виконавчої влади, іншими суб'єктами профілактики адміністративних правопорушень; використання правових та організаційних форм, методів і способів взаємодії органів місцевого само-

врядування з іншими суб'єктами під час здійснення профілактики правопорушень в економічній сфері.

1. Авакьян С.А. Состояние, проблемы и перспективы местного самоуправления в России / С.А. Авакьян // Местное самоуправление в России: состояние, проблемы и перспективы. – М., 1996. – 210 с.
2. Краснов М.А. Введение в муниципальное право / М.А. Краснов. – М.: Акад. прав. ун-т, 1993. – 296 с.
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984, додаток до № 51. – Ст. 1122.
5. Васильева О.М. Некоторые теоретические вопросы взаимодействия органов внутренних дел с добровольными народными дружинами / О.М. Васильева // Вопросы взаимодействия с общественностью. – М., 1977. – С. 98–104.
6. Шванков В.М. Теоретические основы координации и взаимодействия в органах внутренних дел / В.М. Шванков. – М., 1978. – 87 с.

Р.О. Лиса,

курсант

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДСБЕЗ В СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ

Відомо, що служба ДСБЕЗ займає важливе місце у структурі Міністерства внутрішніх справ України. Розгалужена система департаментів, підрозділів та відділів ОВС охоплюється відомчим управлінням Міністерства внутрішніх справ України, яке виступає головним органом в системі центральних органів виконавчої влади з питань формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, захисту об'єктів права власності, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, безпеки дорожнього руху, громадянства, імміграції та протидії нелегальній міграції [1].

В Україні питання забезпечення економічної безпеки споконвіку були та залишаються на теперішній час одними з головних, оскільки стабільний стан в країні, задоволення потреб населення та підвищення авторитету України на міжнародній арені безпосередньо залежить від послідовної політики, що проводиться в економічній сфері та створенні умов протидії будь-яким посяганням на економіку країни. В

системі Міністерства внутрішніх справ діє Державна служба боротьби з економічною злочинністю (далі – ДСБЕЗ), яка є спеціалізованим підрозділом ОВС, головним завданням якого є своєчасне припинення злочинів у галузі економіки та запобігання їм [2].

Однак, не зважаючи на значний обсяг компетенції даного підрозділу, багаторічний досвід діяльності та значний внесок у протидію злочинності, залишається мало дослідженим питання місця та ролі ДСБЕЗ в системі МВС України, правове регулювання її діяльності є дещо застарілим та потребує свого вдосконалення. Тому мета тези полягає в необхідності визначення компетенції ДСБЕЗ, у співвідношенні з тими повноваженнями, які витікають з розгалуженого переліку завдань МВС, у системі якого діє ДСБЕЗ, пропозицій певних змін у законодавче регулювання діяльності цього підрозділу МВС для зростання ефективності боротьби зі злочинами економічної спрямованості [3].

З огляду на це нині набуває актуальності взаємодія підрозділів ДСБЕЗ і розвідки для ефективного обслуговування спільними зусиллями об'єктів та галузей економіки.

Загалом гласно та негласно здобута оперативно-розшукова інформація стає предметом аналітичної розвідки. Відомо, що протягом певного часу у складі служби діяли спеціалізовані групи, які, використовуючи методику економіко-правового аналізу, забезпечували високу ефективність роботи з виявлення криміногенних обставин, характерних для виробничої сфери, сфери обслуговування, обліку товарних і грошових операцій. Безперечно, без якісної інформаційно-аналітичної роботи підрозділи ДСБЕЗ успішно функціонувати не можуть. Тому такого роду структури обов'язково мають бути у складі оперативних підрозділів ДСБЕЗ. Однак сьогодні для успішної боротьби з економічною злочинністю кількість аналітиків у складі підрозділів ДСБЕЗ є вочевидь недостатньою, тому автори вважають ефективнішим такий підхід до вирішення цього питання: закріплення аналітичної розвідки як одного з напрямів діяльності оперативно-пошукових підрозділів. Так, відповідно до Настанови з організації й тактики роботи оперативно-пошукових підрозділів ОВС МВС РФ ця служба зобов'язана аналізувати зовнішню та внутрішню інформацію з метою виявлення негативних тенденцій злочинності, віднайдення вірогідних причин та чинників, що ускладнюють оперативну обстановку, а також віднайдення конкретних осіб, які спроможні впливати на її подальший розвиток, та ін. Тут необхідно наголосити, що здійснений авторами аналіз повноважень підрозділів розвідки МВС Російської Федерації свідчить, що вони мають можливість здобувати, аналізувати, оцінювати, систематизувати інформацію, яка цікавить підрозділи ДСБЕЗ. До того ж остання

є не фрагментарними «сирими» відомостями, а відповідно обґрунтованими аналітичними документами, що заповнюють прогалини в інформації, здобутій винятково силами підрозділів ДСБЕЗ[4].

Про цю ситуацію свідчать слова начальника Управління ДСБЕЗ УМВС України у Волинській області полковника міліції Миколи Зотька. Даючи інтерв'ю одному із видань він розповів про важливі і непрості завдання, які виконують борці з економічною злочинністю, розкрив окремі категорії злочинів та дав відповіді на інші актуальні питання.

Основні завдання, зазначив автор, – виявлення фактів хабарництва, в першу чергу в органах державного управління та контролюючих структурах, розкриття злочинів кримінальної корупції, захист бюджетної сфери від злочинних посягань, відстеження використання коштів, виділених під цільові програми, повернень ПДВ тощо.

ДСБЕЗ також відстежує процеси у сфері земельних відносин – виявляє зловживання, пов'язані найчастіше з використанням земель лісового фонду і земель рекреаційного призначення, зокрема захист лісової галузі.

Інший актуальний напрям – фінансова сфера, де скоюються злочини посадовими особами банківських установ і продовжують мати місце так звані «МММ». Розкриттям злочинів у сфері обігу підкацизних товарів – спирт, фальсифікована горілка, цигарки. Окрім того, Україна потрапила до так званого «списку 301» як держава, де відбувається порушення авторських прав. Із цими злочинами бореться сектор боротьби зі злочинами у сфері інтелектуальної власності та високих технологій.

У протидії хабарництву окремим важливим напрямком є виявлення зловживань у судовій гілці влади, де вже давно є нагальна потреба здійснити реформування судових органів, тому що громадянин, який украв два мішки осипки, отримує реальне покарання, а злодіїв, котрі викрадають 800 вагонів зерна Держрезерву, випускають на волю.

Сьогодні перед нами стоїть завдання не займатися дріб'язком, а відстежувати негативні тенденції в економіці, відпрацьовувати цілі галузі, виявляти осіб, які заподіюють збитки на суми понад сто тисяч, понад мільйон. При цьому нашим обов'язком є не лише розкриття злочинів та притягнення злочинців до відповідальності, а й відшкодування збитків, заподіяних як державі, так і юридичним та фізичним особам [5].

Чільне місце у правовій основі діяльності ДСБЕЗ посідає Кримінальний кодекс України. Саме його норми визначають, яка дія або бездіяльність є злочином, як його слід кваліфікувати, які ознаки класифікації злочинів невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі, а також встановлюють підстави кримінальної відпові-

дальності за готування до злочину, замах на злочин і конкретні склади злочинів тощо.

Важливим складником правової основи діяльності ДСБЕЗ є Кримінально-процесуальний кодекс України, норми якого визначають порядок провадження у кримінальних справах.

Суттєві аспекти діяльності ДСБЕЗ регламентуються Законом України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р., відповідно до якого міліція зобов'язана виявляти, попереджати, припиняти та розкривати злочини, вживаючи з цією метою на підставі і у порядку, передбаченому законом, оперативно-розшукові та профілактичні заходи.

Служба в ДСБЕЗ – це різновид державної служби, що протікає в спеціалізованому органі виконавчої влади і здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами з метою реалізації функцій держави в практичній юридичній діяльності. Вона має всі риси і принципи державної служби як різновиду професійної служби.

Міцну правову основу діяльності ДСБЕЗ становить і Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р., оскільки розкриття тяжких та особливо тяжких економічних злочинів здебільшого досягається лише застосуванням оперативно-розшукових заходів, що відзначаються цим Законом.

У системі МВС України поряд із підрозділами ДСБЕЗ розкриття економічних злочинів, які вчиняються організованими злочинними групами, здійснюють також підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. детальніше визначає деякі права підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю і дещо розширює їх повноваження порівняно з іншими оперативними підрозділами органів внутрішніх справ.

Одним із завдань ДСБЕЗ є також протидія корупції. Протидію корупції регламентує Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07 квітня 2011 року, що окреслює правові та організаційні засади запобігання корупції, виявлення та припинення її проявів, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь [6].

З вищевказаного можна зробити висновок, що ДСБЕЗ займає одне з перших місць в системі МВС України. Основним завданням якої є розкриття злочинів у тій чи іншій сфері економіки та злочинів в цілому, боротьба з економічною злочинністю та протидія корупції.

Також слід зауважити, що правова основа діяльності ДСБЕЗ загалом надає можливість вести наступальну, безкомпромісну боротьбу з економічними злочинами. Водночас зміни, які відбуваються в сучас-

них умовах, та структурна перебудова в економіці, поширеність економічних злочинів, їх суттєвий вплив на економічну та політичну стабільність в Україні потребують подальшого розвитку правової основи боротьби з економічною злочинністю. Зокрема, необхідне прийняття Закону України «Про боротьбу з економічною злочинністю».

1. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.10.2006 р. № 1383 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 40. – Ст. 2687.

2. Про утворення Державної служби боротьби з економічною злочинністю: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.07. 1993 р. № 510 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 5. – Ст.180.

3. Про основи національної безпеки України: Закон України // ВВР України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

4. Перепелиця М. М., Судаков О. Е. Інститут оперативного обслуговування, його суть та значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності у сучасних умовах // Актуальні питання ОРД та боротьби з організованою злочинністю. – Львів, 1997. – Вип. 6. – С. 50–60.

5. Зотько М. Завдання ДСБЕЗ – не займатися дріб'язком, а відшкодовувати великі збитки / В. Кулик // Інтернет – видання «Резонанс. Волинь» 06.07.2010 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: /http://rezonans.volyn.net/publ/taka_sluzhba/zavdannja_dsbez_ne_zajmatysja_dribjazkom_a_vidshkodovuvaty_velyki_zbytky/3-1-0-85

6. Про засади запобігання і протидії корупції: закон України від 07 квітня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 40, ст. 404 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>

І.Я. Лозинська,
*науковий співробітник НДЛ ВППЕЗ
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМИ БОРЬБИ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

На даний час вельми актуальною темою дослідження є легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом та протидія цьому, яка перебуває в центрі уваги нашого суспільства. Дедалі частіше спостерігається об'єднання національних та міжнародних зусиль в боротьбі з легалізацією доходів, отриманих незаконним шляхом. Хоча щодо цього питання було укладено багато міжнародних угод, та попри те все, ця проблема залишається і досі не вирішеною. Варто наголосити на тому,

що відмивання «брудних» грошей є значно складним економіко – правовим явищем, яке виходить за межі дозволеного, тому на сьогоднішній день воно становить велику небезпеку для економіки нашої держави. Багато науковців мають різні думки стосовно терміну «відмивання грошей», тому узагальнивши ці всі поняття, ми можемо дати своє визначення. А саме, відмивання грошей – сукупність злочинних операцій із грошима, заробленими незаконним способом (крадіжками, торгівлею, наркотиками), що характеризується умисним приховуванням дійсних коштів чи майна шляхом, їх використання. Операції, пов'язані з відмиванням грошей завдають шкоди не лише нашій країні, але і дуже часто переходять за кордони нашої держави, завдаючи школи іншим країнам та їх громадянам в сфері економіки. Тому цей вид діяльності доцільно віднести до злочинів міжнародного характеру.

На сьогоднішній день, в нашій державі склалися об'єктивні економічні умови для активного відмивання грошових коштів. Незаконний обіг наркотиків, незаконна підприємницька діяльність, торгівля зброєю та людьми – вважаються одними із найпоширеніших видів злочинної діяльності, що наносять значної шкоди.

Оскільки в Україні значного поширення набуло створення та використання фіктивних підприємств для приховування прибутків від оподаткування, конвертування коштів, слід звернути увагу не те, що відмивання грошей також неухильно пов'язане з ухиленням від сплати податків, яке особливо відноситься до приватних підприємців. Адже їхня діяльність пов'язана з грошима, де перш за все йдеться про кошти, які б допомогли державі для підвищення соціального захист громадян нашої країни. Тому потрібно підвищити їхню свідомість для того, щоб вони розуміли, яку проблему становить легалізація доходів, отриманих незаконним шляхом.

Аналізуючи думки вчених, ми також можемо сказати, що вагомою причиною низької ефективності протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом, є недосконалість нашого законодавства у цій сфері. Адже нашим законодавством, не враховується практика боротьби з відмиванням «брудних» грошей у країнах, які досягли значно високого рівня в боротьбі з цією проблемою.

У постанові Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 28 грудня 2011 року № 1379 «Про затвердження плану заходів на 2012 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» внесені доцільні пропозиції і завдання щодо запобігання виникненню передумов і мінімалізації ризиків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, підвищення ефективно-

сті діяльності правоохоронних та інших державних органів, забезпечення прозорості діяльності державних органів, підвищення кваліфікації спеціалістів, а також участь у міжнародному співробітництві. Аналізуючи вище сказане, можемо сказати, що при інтенсивному, сумлінному, організованому дотриманні усіх перелічених завдань боротьба з легалізацією доходів, одержаних незаконним шляхом підніметься на значний рівень, що зменшить нанесені шкоди.

Особливу увагу, також, варто звернути на сучасні технології та їх роль у злочинних операціях. Адже, вже сама інформація, яка є цінним товаром, може бути викрадена, знищена чи модифікована різноманітними способами впливу на обчислювальні системи. З'явилися розрахунки та платежі, електронні гроші, що призвело до розробки різноманітних прийомів їх «електронного розкраданні». Також, з упевненістю можна вважати, що на сьогодні в економічних процесах дедалі більшу роль починають становити віртуально-інформаційні чинники. Інтернет та інтернет-торгівля відкривають великі перспективи для розвитку ринкової економіки, але разом з тим створюють можливість для відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом. Наприклад, доступність бездротового зв'язку і широкий спектр послуг, що надаються в інтернеті, призвели до появи нового виду обслуговування-підключення до інтернету за допомогою різних пристроїв мобільного характеру мобільних телефонів, електронних секретарів, переносних комп'ютерів та ін.). За допомогою мобільних телефонів, терміналів для оплати рахунків, електронних гаманців і інших засобів, можна переводити суми грошей, не використовуючи банківські рахунки, при повній анонімності і відсутності будь-якого контролю. А нові мережі (Wi-Fi, 3G, 4G) створюють можливість миттєвого доступу з будь-якої точки, що дозволяє зберігати повну анонімність, так як не представляється можливим ідентифікувати користувача за його IP адресою. На сьогодні ми можемо стверджувати, що існують національні системи з протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму, що зачіпають в цілому і, зокрема, питання протидії в сфері високих технологій, інтернету, нових комунікаційних мереж. Але, навіть, ефективна національна система не в змозі протистояти самотужки викликам глобального масштабу. Ці проблеми постають не лише в нашій державі, і стає зрозумілим, що питання безпеки цих мереж носить міжнародний характер. Тому, потрібно удосконалювати захист нинішніх технологій і не зупинятись на досягнутому і саме тут необхідне співробітництво і досвід, накопичений державами в своїх національних законодавствах з протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму.

Отже, тісна співпраця як на національному, так і на міжнародному рівні, взаємні консультації та спільні дії по запобіганню злочи-

ну, будуть сприяти ефективній роботі. А вироблення нових пропозицій не лише на національному, а й на міжнародному рівні щодо усунення злочинів, а також їх взаємодія, буде передбачати можливі спроби злочинців для вчинення правопорушення і дозволить правоохоронним органам швидко реагувати на нові виклики і своєчасно усувати потенційні загрози.

Д.С. Лозовицький,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

СУЧАСНЕ ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ І ФІЛОСОФІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Найважливішою проблемою сучасної теорії управління є розробка такої інформаційної моделі, яка б забезпечила життєздатність підприємства в умовах постійної зміни і ускладнення середовища, в якому воно функціонує [10, с. 145]. Для забезпечення життєздатності підприємства необхідно знайти спосіб вимірювання його власної внутрішньої рівноваги [10, с. 145]. Система, яка здатна впоратись з випадковим і непередбачуваним втручанням в неї, забезпечуючи внутрішню рівновагу, називається надстабільною. Саме підприємства якраз відносяться до таких систем [10, с. 145]. На систему завжди впливають різноманітні фактори діяльності. Тому, в контурі системи управління необхідно мати такий механізм (підсистему) який би міг знаходити, розпізнавати та попереджувати і перетворювати негативний або небажаний вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на діяльність підприємства. Такою підсистемою (механізмом) є система економічної безпеки підприємства.

Ще одним потужним стимулом виникнення та створення такої системи є необхідність ефективного використання та вдосконалення процесу внутрішнього управління [10, с. 152–153]. Саме воно є джерелом стійкості, необхідної гнучкості і адаптивності до постійно змінних умов функціонування. Управління підприємством на вищому рівні – це розробка планів та заходів, що забезпечують існування самої системи (фірми, підприємства). Життєздатність є критерієм ефективності функціонування системи. Система економічної безпеки підприємства покликана організувати та провадити процес забезпечення життєздатності підприємства в рамках системи управління, а також контролювати та коригувати роботу усіх функціональних підсистем для

провадження процесу ефективного безпечного господарювання. Життєздатність є критерієм індивідуальності і організаційної структури системи [10, с. 155]. Індивідуальність визначається людьми, а організаційна структура – виділенням оперативно самостійних підрозділів підприємства [10, с. 155]. Моделювання та потреба у плануванні діяльності підприємства є третім основним стимулом виникнення і створення системи економічної безпеки підприємства. Система управління (керівники усіх рівнів) зустрічається з проблемами різноманітності. Коли створюються моделі діяльності на принципі різноманітності завжди можна розібратися в тому, чого прагне система менеджменту (керівництво) і класифікувати вимогу, яка зменшує або збільшує різноманітність системи. Процес управління завжди спрямований на забезпечення достатньої різноманітності для стабілізації діяльності підприємства і його виживання. Різноманітність забезпечується розробленням нових методів управління, які знижують чи підвищують її рівень (або одночасно і те і інше) [3, 4, 5]. Саме система економічної безпеки покликає допомогти системі менеджменту створити різноманітність (альтернативність) набору застосовуваних методів управління та оцінити їх адекватність – безпечність по відношенню до процесу досягнення цілей функціонування [5].

Досліджуючи топологію походження терміну «безпека» необхідно відзначити неоднозначне тлумачення у науково-практичному середовищі значення цього слова [1, 2, 3, 6–8, 12]. Зокрема, існує ряд основних підходів у визначенні напрямів трактування значення терміну «безпека», а саме: це стан будь-якого об'єкта, за якого йому не загрожує небезпека; це сукупність безперешкодних дій об'єкта або суб'єкта, як учасників якогось процесу; це система заходів, що вживаються для бажаного протікання процесів, подій, явищ тощо; стан діяльності, за якого з визначеною ймовірністю виключено прояв небезпек або ж відсутня надзвичайна небезпека тощо. Аналізуючи основні групи підходів до тлумачення значення терміну безпека можемо констатувати, що основною ознакою усіх зазначених груп є: діяльність суб'єктів або об'єктів – як предмету безпеки, як явища та факторів потенційного впливу на неї – як об'єктів безпеки, як явища.

Отже, суб'єкт або об'єкт діяльності завжди має справу із визначеною кількістю існуючих або можливих факторів впливу різного роду, складності, структури та характеру. Тому, трактування поняття «безпеки» як стану практично необхідно поєднувати із трактуванням поняття безпеки як процесу або сукупності дій необхідних для дотримання діапазонів значень бажаних параметрів функціонування підприємства.

Головним завданням безпеки як процесу (або певної сукупності дій, заходів тощо) є нівелювання існуючого або передбачення можливого впливу негативних факторів на процес діяльності суб'єкта або об'єкта безпеки.

Під суб'єктом безпеки у економічній площині трактування цього терміну, необхідно розуміти – суб'єкт господарської діяльності, тобто – підприємство, організацію, установу тощо. А під об'єктом – сам процес здійснення господарської діяльності суб'єкта економічної безпеки.

Сучасне середовище, рівень розвитку технологій, розуміння економічних процесів та методів ведення бізнесу у світовому масштабі змушують суб'єктів господарської діяльності дати відповідь на першочергове за своєю важливістю питання: як саме забезпечити стабільність розвитку і досягнути бажаних цілей та результатів діяльності раціонально використовуючи усі наявні ресурси підприємства.

Проте, діяльність кожного суб'єкта господарювання не в повній мірі є контрольованою ним самим, оскільки завжди існувала велика кількість різноманітних зовнішніх та внутрішніх факторів впливу. Негативні фактори впливу на діяльність підприємства є основною причиною невдач, перешкод у здійсненні процесу господарювання. Тому, завжди існувала потреба у їх виявленні, передбаченні та можливому нівелюванні або обмеженні з боку суб'єкта господарювання. Саме потреба у дослідженні можливих негативних факторів впливу на діяльність підприємства стала причиною виникнення окремої галузі знань як економічна безпека.

Чи існує на сьогодні потреба у створенні окремої системи економічної безпеки підприємства? На нашу думку, безперечно існує. Проте досить багато наукових фахівців ставлять під сумнів можливість досягнення стану стійкої безпеки діяльності у зв'язку із не прогнозованістю та багатоваріантністю поведінки критичних факторів впливу. Не можемо не погодитись із цим твердженням. Однак ключ до розв'язання даного питання полягає у розробці механізмів в системі моніторингу, оцінки, адаптації, реагування та попередження найбільш критичних (основних, вагомих) факторів зовнішнього та внутрішнього впливу на діяльність підприємства. Така система економічної безпеки створена підприємством може мати різні підходи до побудови: інтегрований, функціональний або фрагментарний.

Головним завданням системи економічної безпеки є створення механізмів адаптування, дії та протидії підприємства у несприятливих або загрозливих для нього умовах діяльності. Суть системи економічної безпеки має полягати у наданні суб'єкту господарювання якомога ширшого діапазону реакцій втілених у вигляді моделей поведінки (та-

ктичних та стратегічних сценаріїв розвитку) підприємства у всіх можливих варіантах перебігу подій.

Саме створення управлінської альтернативи вибору напрямку руху, на нашу думку, і є головною запорукою створення стану безпеки підприємства у важкопрогнозованих та швидкозмінних умовах господарювання. Іншим не менш важливим завданням системи економічної безпеки підприємства є все стороння оцінка його теперішнього стану діяльності, як єдиної відкритої адаптивної соціально-економічної системи. Розгляд підприємства з цієї позиції дає змогу виявити вузькі місця у його діяльності, дослідити та розробити можливі шляхи їх усунення. Тобто, система економічної безпеки виступає у ролі внутрішнього джерела самовдосконалення діяльності підприємства. Вона гармонізує та створює можливості до синергії взаємодії усіх функціональних підсистем підприємства.

На нашу думку, економічну безпеку підприємства можна охарактеризувати як процес самовдосконалення діяльності підприємства на всіх рівнях його функціонування, з метою забезпечення бажаного протікання господарських подій, процесів, явищ, що сприятимуть оптимальному досягненню його стратегічних та тактичних цілей розвитку. Саме процесний підхід до трактування поняття «економічна безпека» поєднує в собі та розкриває потребу створення механізму забезпечення безпеки діяльності підприємства як відкритої адаптивної соціально-економічної системи. Пропонований процесний підхід є комплексним за своєю суттю та ґрунтується на існуючих підходах: захисному, ресурсно-функціональному, стійкісному, конкурентному. Окрім цього, в рамках процесного підходу можливо практично реалізувати та конкретизувати поняття «філософії безпеки» діяльності підприємства і створення «політики безпеки» як нормативного, організаційно-правового документу.

1. Бурка О.М. Основи економічної безпеки: [підруч.] / О.М. Бурка, В.Є. Духов, К.Я. Петровка, І.М. Червяков. – Харків: Нац. ун-т внутрішніх справ, 2003. – 236 с.

2. Забродський В.І. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В.І. Забродский, Н. Капустин // Бизнес. – 1999. – № 13. – С. 27–30.

3. Зубок М. І. Безпека підприємницької діяльності: нормативно-правові документи комерційного підприємства, банку / М.І. Зубок, Р.М. Зубок. – К.: Істина, 2004. – 144 с.

4. Круш П.В. Економіка підприємства: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / [П.В. Круш, В.І. Подвігіна, Б.М. Сердюк та ін.]; за заг. ред. П.В. Круш. – [2-ге вид.]. – К.: Ельга-Н, КНТ, 2009. – 780 с.

5. Лозовицький Д.С. Обліково-аналітична інформація стратегічного управління / Лозовицький С.П., Лозовицький Д.С. // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: Облік як інформаційна система для економічної безпеки підприємств в конкурентному середовищі [частина 1] (25–26 листопада 2010 року) – Тернопіль: ТНЕУ – С. 333–337.

6. Лянной Г. Экономическая безопасность предприятия: внешние и внутренние угрозы [Электронный ресурс] / Г. Лянной // Режим доступа: <http://alpha-shop.com.ua>

7. Мак-Мак В.П. Служба безопасности предприятия. Организационно-управленческие и правовые аспекты деятельности. – М.: Мир безопасности, 1999. – С 10–11.

8. Орлов П.І. Духов В.Є. Основи економічної безпеки фірми / П.І. Орлов, В.Є. Духов. – Х.: Прометей-Прес, 2004. – 284 с.

9. Павлятенко В. Японские взгляды на экономическую безопасность // Пробл. дал. Востока. – 1997. - № 1. – С. 34 – 42.

10. Томпсон А. Стратегический менеджмент. Концепции и ситуации для анализа / А. Томпсон, А. Стрикленд. – М.: Вильямс, 2002. – 928 с.

11. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: підручник. / З.Є. Шершньова. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с.

12. Шлык В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В.В. Шлык. – СПб: 1999. – 138 с.

Г.Ю. Лук'янова,
викладач

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЕКОНОМІЧНА ФУНКЦІЯ ЯК НАЙВАЖЛИВІША СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ ПРАВА

Становлення правової, демократичної, соціальної держави зумовлює нагальну потребу осмислення значущості права як невід'ємної складової життєдіяльності суспільства та правової соціалізації особистості, універсального способу впорядкування суспільних відносин і вирішення актуальних соціальних проблем. Тільки за цих умов право може стати атрибутом та критерієм ефективності діяльності держави, сприяти становленню повноцінних інституцій громадянського суспільства, належному забезпеченню та захисту прав і свобод людини і громадянина [1, с. 87].

Зрозуміти соціальну цінність права означає уявити, розкрити його позитивну роль для особи і суспільства. Соціальна цінність права полягає в наступному: по-перше, за допомогою права забезпечується загальний і стабільний порядок у суспільних відносинах; по-друге,

завдяки праву досягається відповідність, точність у самому змісті суспільних відносин. Правове регулювання спроможне охопити соціально корисні форми правомірної поведінки, відмежувати їх від свавілля і несвободи; по-третє, право забезпечує можливість нормальних активних дій особи, оскільки не припускає незаконних втручань у сферу його правомірної діяльності за допомогою механізмів юридичної відповідальності та інших примусових заходів; по-четверте, право у громадянському суспільстві забезпечує оптимальне поєднання свободи і справедливості; по-п'яте, на правовій основі формується громадянське суспільство: ринкова економіка, багатопартійність, демократична виборча система, незалежність засобів масової інформації та правова держава [2, с. 227].

Функції права впливають з його сутнісної якості. Безперечно, сутнісні ознаки права (нормативність, впорядкованість, відтворення й стабілізуючий вплив на суспільні відносини, а також державна забезпеченість) мають надзвичайно важливе значення для розуміння природи функцій права.

Право практично нездійсненне без державного апарату та процесуальної форми його діяльності, спрямованої на застосування правових норм, вирішення спорів, примусу до виконання й дотримання права, покарання правопорушників.

Інституціоналізація права полягає в єдності нормативної основи правопорядку та спеціального апарату, що спроможний забезпечити здійснення (включаючи охорону, захист, відновлення) правових норм через правовідносини.

У своїй сукупній визначеності функції права спрямовують дію права на такі сфери: підтримку людини, демократизацію держави й розбудову громадянського суспільства, забезпечення як загальносоціальних, так і приватних інтересів. В той же час функції права закріплюються у певних державних пріоритетах, які з'являються у перехідний період і потребують не тільки впорядкування, а й усунення конфліктів, колізій, локалізації соціальних суперечностей тощо [3, с. 6].

Таким чином, поняття функцій права включає в себе основні напрями впливу права на суспільні відносини, які визначені соціальним призначенням права в суспільстві, тому можна виділити наступні особливості функцій права: 1) функції права похідні від його сутності і обумовлюються призначенням права в суспільстві; 2) функції права – це такі напрями його впливу на суспільні відносини, потреба в реалізації яких породжує необхідність існування права як соціального явища; 3) функції відображають основні риси права і спрямовані на реалізацію важливих завдань, що стоять перед правом на конкретному етапі

розвитку суспільства; 4) функції права представляють напрями його активного впливу, що упорядковує певний вид суспільних відносин; 5) постійність як необхідна ознака функцій характеризує тривалість, безперервність їх дії.

Функції права розглядаються в різних аспектах. Так як право перебуває у нерозривному зв'язку з державою, багато його функцій співпадають з функціями державної влади. Усі основні напрямки діяльності держави втілюються в правових формах, на основі законодавчих актів, що визначають характер і зміст цієї діяльності.

Функції права реалізуються через систему права, зокрема через га-лузі, інститути, норми, договори, прецеденти та через акти застосування права, а також шляхом відповідної діяльності органів державної влади.

Економічна функція завжди вважалася однією з найважливіших соціальних функцій права, оскільки воно завжди виступало важливим гарантом власності, свободи підприємництва, упорядкування майнових відносин. Право закріплює форми власності, за певних умов може сприяти ефективному розвитку економіки шляхом оптимального регулювання відносин між виробником та споживачем, прийняттям сучасного податкового, митного законодавства і ін.

Економічна функція права встановлює «правила гри» в економічній сфері, впорядковує відносини виробництва, закріплює форми власності, визначає механізм розподілу суспільних благ тощо [4, с. 436].

Державно-правове регулювання ефективного функціонування економічної системи в умовах її трансформації в якісно новий етап передбачає посилення ролі держави в процесах, які відбуваються, з одночасним підвищенням рівня юридичної регламентації суспільних відносин. З огляду на це, особливо важливою є роль Конституції, яка закріплює основи економічної системи країни, принципи організації та функціонування економічного механізму, і тим самим безпосередньо відображає інтереси різних суспільних класів, соціальних верств і груп, визначає їх роль, права та обов'язки в системі суспільного виробництва. Так, економічна функція права знайшла своє закріплення в статтях 1, 13, 15, 16, 21, 32, 36, 42, 44, 46, 47, 49, 85, 92, 95, 115, 116, 119, 132, 138 та 143 Конституції України [5].

Як свідчить досвід правового регулювання економічних відносин в Україні, в сучасних умовах економічну функцію права слід розглядати як самостійний елемент правового впливу, що характеризується особливостями предмета і методу правового регулювання, а також спеціального суб'єктного складу та спеціального правового режиму.

Економічна функція права реалізується як шляхом врегулювання поведінки учасників економічних відносин (наприклад, у формі

договорів, в яких сторони визначають свої права, обов'язки, умови настання тих чи інших правових наслідків), так і шляхом загрози настання певних санкцій (наприклад, за порушення умов договорів, чи за умисні злочини у сфері економіки – розкрадання майна, шахрайство, вимагання, умисне знищення або пошкодження майна, підроблення грошей чи цінних паперів тощо).

Таким чином, економічна функція права реалізується як безпосередньо через регламентацію правомірної поведінки учасників економічних відносин, так і шляхом загрози настання санкцій чи їх реалізації за вчинення правопорушень у сфері економіки.

1. Правова система України: історія, стан, перспективи: у 5 т. - Х.: Право. – Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – 2008. – 728 с.

2. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: підручник / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. - К.: Кондор, 2006. - 477 с.

3. Ковальський В. Функції права: поняття, джерела, динаміка / Віктор Ковальський // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. - № 2 (46). - С. 3-10

4. Пиголкин А.С. Теория государства и права: учебник / А.С. Пиголкин, А.Н. Головистикова, Ю.А. Дмитриев; под ред. А.С. Пиголкина, Ю.А. Дмитриева; [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Высшее образование, 2008. – 743 с.

5. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Офіційний вісник України від 01.10.2010. – № 72/1 (Спеціальний випуск). – Ст. 15.

Д.І. Любченко,
*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника ННІУ, начальник НЦПО
(Національна академія внутрішніх справ)*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ОТЗ ПІДРОЗДІЛАМИ ДСБЕЗ

Здійснення оперативно-розшукової діяльності (ОРД) з фіксації фактичних даних щодо протиправної діяльності окремих осіб та злочинних угруповань дозволяє своєчасно виявляти та оперативно документувати підрозділам ДСБЕЗ злочинну діяльність. Процес фіксації фактичних даних при проведенні оперативно-розшукових заходів (ОТЗ) із застосуванням технічних засобів, пов'язаний з поняттям опе-

ративно-технічного документування скритої злочинної діяльності осіб, організованих груп та злочинних організацій.

Дані, отримані в результаті застосування ОТЗ у кримінальному процесі, – це перенесені на технічний засіб відомості про факти, які відображаються в різноманітних матеріальних носіях, характеризуються інформаційною цінністю, на основі яких у визначеному законом порядку спеціально уповноважені органи держави встановлюють наявність або відсутність обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінальної справи.

Під правомірністю застосування оперативно – розшукових заходів необхідно розуміти наявність системи законодавчих та підзаконних нормативних актів, принципів і правил, які визначають допустимість використання їх результатів у кримінальному судочинстві.

Проведення ОТЗ, що пов'язане з істотним обмеженням конституційних прав, свобод і законних інтересів людини повинно чітко регламентуватись законодавчими актами.

У Конституції України передбачено випадки, коли права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені, а саме: проникнення до житла чи до іншого володіння особи здійснюється за вмотивованим рішенням суду (ст. 30 Конституції України), передбачені законом випадки порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ст. 31 Конституції України), передбачені Конституцією України випадки втручання в особисте життя, збирання, зберігання, використання та поширення інформації про особу без її згоди у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини (ч. 1, 2 ст. 32 Конституції України).

У зв'язку з неоднозначним застосуванням судами норм законодавства при наданні дозволів на проведення оперативно-розшукових заходів Пленум Верховного Суду України своєю Постановою від 28.03.2008 р. № 2, роз'яснив судам деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення ОРД, дізнання і досудового слідства. Проведення необхідних ОРЗ з метою виявлення ознак злочину і осіб, які його вчинили, згідно зі статтями 103, 104 КПК України, є правовою підставою для застосування технічних засобів. Проте законодавець не обумовлює форми їх використання.

Згідно з п. 10 ст. 11 Закону «Про міліцію», надається право здійснювати на підставах і в порядку, встановленому законом, гласні та негла-

сні оперативно-розшукові заходи, фото-, кіно-, відеозйомку і звукозапис, прослуховування телефонних розмов з метою розкриття злочинів.

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативним підрозділам визначених відомств надається право:

- знімати інформацію з каналів зв'язку, застосовувати інші технічні засоби отримання інформації (п. 9);
- контролювати шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштових відправлень (п. 10);
- здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів.

Згідно ч. 4 п. 6 Положення про Державну службу боротьби з економічною злочинністю, затверджене постановою КМУ від 5 липня 1993 року № 510, ДЗБЕЗ проводить в установленому порядку оперативно-розшукові заходи, у тому числі пов'язані з установленням фактів порушення прав інтелектуальної власності.

Згідно зі ст. 65 КПК України, доказами в кримінальній справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких встановлюється наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння. Ці дані встановлюються, зокрема, протоколами з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів та іншими документами.

Пленум ВС наголошує, що при розгляді подань суди повинні звертати особливу увагу на строки, протягом яких планується обмежити права людини. У будь-якому разі ці строки не можуть перевищувати строки ведення конкретної оперативно-розшукової справи (ст. 9-1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»).

Розгляд подань, внесених у порядку, передбаченому ч. 5 ст. 97 та ч. 3 ст. 187 КПК, ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», здійснюється суддею невідкладно в режимі, що забезпечує нерозголошення даних, які містяться у них та відповідних матеріалах справи. Оригінали та другі примірники подання і постанови суду готуються та зберігаються з дотриманням правил таємного діловодства, визначених у «Порядку організації та забезпечення режиму секретності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях».

Тактичні прийоми використання ОТЗ регламентуються нормами закону та підзаконними актами (накази, інструкції, настанови, інші документи відомчого характеру). Їх зміст визначається загальними вимогами ОРД і тому за наявності в них відповідних положень вони можуть розглядатися як правова основа для вибору необхідного тактичного прийому.

Застосування ОТЗ повинно бути здійснено з дотриманням ст. 62 Конституції України, в якій зазначено, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. В п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України № 9 від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» говориться, що докази визнаються такими, що одержані незаконним шляхом, тоді, коли їх збирання й закріплення здійснено з порушенням, а саме:

- гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина;
- встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку;
- не уповноваженою на це особою;
- за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами.

У своєму рішенні Конституційний Суд України зазначив, щодо суб'єктів одержання доказів у кримінальній справі в результаті здійснення оперативно-розшукової діяльності положення першого речення частини третьої статті 62 Конституції України, відповідно до якого обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, слід розуміти так, що обвинувачення у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на фактичних даних, одержаних у результаті оперативно-розшукової діяльності уповноваженою на те особою без дотримання конституційних положень або з порушенням порядку, встановленого законом, а також одержаних шляхом вчинення цілеспрямованих дій щодо їх збирання і фіксації із застосуванням заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», особою, не уповноваженою на здійснення такої діяльності [1].

Докази визнаються такими, що одержані незаконним шляхом, тоді, коли їх збирання і закріплення здійснено з порушенням гарантованих Конституцією України прав і свобод людини і громадянина; встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку; не уповноваженою на це особою; за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами.

До суб'єктів використання ОТЗ відносяться:

- безпосередньо оперативні працівники підрозділів ДСБЕЗ, які здійснюють ОРД (ініціатори);
- в окремих випадках – спеціально допущені працівники оперативно-технічних та експертно-криміналістичних служб.

Керівники оперативних підрозділів безпосередньо організовують використання ОТЗ, дають дозвіл на використання ОТЗ за матеріалами, що знаходяться у провадженні оперативного працівника ДСБЕЗ.

Застосування ОТЗ має бути спрямовано на захист прав та законних інтересів громадян, держави і здійснюватися із встановленою законом метою попередження та припинення, швидкого та повного розкриття злочинів і розшуку злочинців.

Порушенням законності при застосуванні ОТЗ слід вважати діяння (дію чи бездіяльність), що суперечить відповідному нормативному акту, або будь-який відступ від вимог нормативного акта.

Дотримання принципу законності має свій вираз як у недопущенні дій, не передбачених нормами закону та підзаконними актами, так і в обов'язковому прийнятті заходів, передбачених цими нормами. Форми, методи і способи застосування ОТЗ відображено у відповідних відомчих документах.

Доказами не визнаються такі дані, що одержані незаконним шляхом, тоді, коли їх збирання і закріплення здійснено з порушенням гарантованих Конституцією України прав і свобод людини і громадянина; встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку; не уповноваженою на це особою; за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами.

Доказами не визнаються цілеспрямовані дії особи щодо їх збирання і фіксації із застосуванням заходів, передбачених Законом України, Про оперативно-розшукову діяльність, не уповноваженою на здійснення такої діяльності [2].

Цілеспрямований – який прагне до певної мети, спрямований на досягнення певної мети. Отже, під цілеспрямованими діями особи не уповноваженими на виконання завдань оперативно - розшукової діяльності слід вважати такі дії, як: приготування заздалегідь технічних засобів для запису розмов, пропозиції надати матеріальну допомогу, відверте провокування тощо.

Також, порушенням законності при застосуванні ОТЗ слід вважати діяння (дію чи бездіяльність), що суперечить відповідному нормативному акту, або будь-який відступ від вимог законодавчих актів.

Чинним законодавством встановлена процедура надання матеріалів ОТЗ у розпорядження слідчого, прокурора, суду.

Кримінально-процесуальний закон встановлює суворі вимоги до процедури отримання речових доказів: вони можуть бути оглянуті, докладно описані в протоколі огляду. Слідство і суд досліджує всі обставини, пов'язані з виникненням розглянутих предметів в дійсності для з'ясування походження застосованих технічних засобів, встановлення їх об'єктивного зв'язку з обставинами злочину. В якості свідка може бути допитаний керівник оперативно-технічного підрозділу, що уповноважений на проведення ОТЗ.

Будь-яке застосування ОТЗ в ОРД повинно здійснюватися в чіткій відповідності до діючого законодавства, відомчої нормативної ба-

зи. При цьому повинні бути забезпечені конституційні гарантії прав і свобод громадян.

Додержання законності при застосуванні ОТЗ полягає:

– в проведенні тільки тих заходів і в тих випадках, передбачених нормами законів, що регулюють сферу діяльності правоохоронних органів;

– у проведенні заходів у чіткій послідовності з положеннями відповідного закону і підзаконних нормативних актів;

– у неприпустимості дій, не передбачених законодавством, а тим більше, які йому суперечать.

Застосування ОТЗ у документуванні злочинних дій осіб, які готують та вчиняють злочини повинно здійснюватись встановленими суб'єктами, що встановлені законами та нормативними актами.

Проведення ОТЗ іншими суб'єктами, що не зазначені в законі заборонено, а їх результати визначаються як такі, що добуті з порушенням чинного законодавства.

Громадянам заборонено цілеспрямовано негласно застосовувати ОТЗ, а добуті дані визнаються як такі, що добуті з порушенням закону.

Крім того, негласні цілеспрямовані дії окремих громадян, направлені на документування злочинних дій окремих осіб, що готують, вчиняють злочини можуть бути визнані як такі, що суперечать чинному законодавству.

Отже, здійснювати ОТЗ відповідно до рішення конституційного суду можуть тільки встановлені суб'єкти, яким надано право здійснювати оперативно – розшукову діяльність в межах встановлених процедур та правил.

1. Рішення Конституційного Суду України від 21 жовтня 2011. [Електронний ресурс] www.ccu.gov.ua

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - №22. – Ст. 303

В.В. Мацола,

заступник начальника УДСБЕЗ

УМВС України в Закарпатській області

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОГЛИБЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ З ПІДРОЗДІЛАМИ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Успішне розв'язання завдань у боротьбі зі злочинністю неможливе без належної взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних

органів. Про це, зокрема, йдеться у ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», ст. 4 Закону України «Про внесення змін у Закон України «Про державну податкову службу в Україні», п. 4.4, 4.6 Рішення колегії МВС України від 24.12.97 р. № 9 КМ/6.

Спеціальні підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність (Державна служба боротьби з економічними злочинами (далі – ДСБЕЗ), боротьба з організованою злочинністю (далі – БОЗ), податкова міліція ДПА України), повинні взаємодіяти між собою для швидкого і повного розкриття злочинів і викриття винних.

Взаємодія ґрунтується на інформаційно-аналітичній роботі, яка є складовим елементом організації управлінської діяльності МВС, ДПА і СБУ, а також спеціальних оперативних підрозділів, які входять у цю систему і виражається, на нашу думку, в узгодженні і координації властивих їм оперативно-розшукових форм діяльності, використанні сил, засобів і методів боротьби зі злочинністю, спільній участі в роботі і здійсненні комплексних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення і розкриття злочинів.

Точний розрахунок, обґрунтування і постійне керування лежать в основі координації оперативно-розшукових заходів, що здійснюються спеціальними підрозділами. Саме взаємодія на організаційно-управлінському рівні дозволяє: об'єднати зусилля оперативних підрозділів зазначених правоохоронних органів у розв'язанні оперативно-тактичних завдань у боротьбі з економічною злочинністю, із метою досягнення в цьому напрямі значних результатів і за короткий термін; найточніше окреслити основні напрями і конкретні завдання в цій боротьбі, здійснювати їх цілеспрямовано і поступово, охопити оперативною увагою якнайбільше об'єктів господарського комплексу, при цьому, чітко визначити обов'язки і відповідальність кожного підрозділу, виключити дублювання, нераціональне використання сил і засобів. Крім того, взаємодія оперативних підрозділів між собою дозволяє підтримувати необхідні службові відносини між працівниками цих служб, завдяки чому усувається можливість сприяти перевазі відомчих інтересів над загальнодержавними цілями і завданнями боротьби з економічними злочинами.

На сьогодні склалася ситуація, коли при виявленні і розкритті злочинів, що вчиняються в економічній сфері, кожен спеціальний підрозділ працює відокремлено, не враховуючи результати аналогічної діяльності та можливості інших спеціальних підрозділів.

Актуальність цього питання, викликана ще й тим, що, на наш погляд, незабаром почнеться зростання виробництва, поліпшиться економічне положення в країні, з'являтимуться багато нових підпри-

емств і ефективніше працюватимуть існуючі. Але фактів скоєння економічних злочинів буде не менше ніж зараз, і, що особливо важливо, вони носитимуть більш організований, замаскований, законспірований характер завдяки накопиченому кримінальному досвіду і підвищеній активності контролюючих органів. І тоді розрізнено і відокремлено, відкритими гласними діями, які нині в основному використовують спеціальні підрозділи, виявити і розкрити ці злочини в найкоротші терміни без належної взаємодії, буде вкрай важко.

Всі ці аспекти необхідно враховувати при подальшому вдосконаленні співпраці спеціальних підрозділів між собою.

Отже, взаємодія спеціальних підрозділів, на нашу думку, має здійснюватися за такими напрямками:

- обмін інформацією в процесі оперативного обслуговування суб'єктів підприємництва, що становить оперативний інтерес для виявлення і розкриття економічних злочинів;

- запити, доручення і швидке їхнє виконання з питань пов'язаних із виявленням і викриттям осіб, які скоїли економічні злочини;

- найповніше використання інформаційно-пошукових систем і автоматизованих банків даних, що становлять оперативний інтерес для виявлення і розкриття злочинів у сфері економіки, шляхом створення єдиного центру накопичення і використання інформації про факти і щодо осіб, причетних до вчинення злочинів у даній сфері, із необхідними рівнями захисту, враховуючи дані про негласну діяльність;

- проведення спільних семінарів, робочих зустрічей, нарад, конференцій, навчань та інших заходів щодо обміну досвідом у виявленні і розкритті злочинів в економічній сфері, особливо це важливо при проведенні таких форм оперативно-розшукової діяльності як «стратегічна розвідка», враховуючи важливий досвід СБУ, оскільки йдеться про елементи розвідувальної діяльності;

- проведення спільних комплексних тематичних перевірок, відпрацювань, важливих суб'єктів господарської діяльності з галузей, сфер діяльності, таких як паливно-енергетичний комплекс, сфера виробництва і реалізації лікєро-горілчанних виробів, кредитно-банківської і фінансової діяльності тощо;

- обмін результатами економіко-правових аналізів, методик, прогнозів з питань боротьби з економічною злочинністю, зокрема ухилання від сплати податків, що здійснюються аналітичними, оперативно-економічними відділами спеціальних підрозділів;

- розробка і внесення спільних інформацій, пропозицій до виконавчих органів влади про стан оперативної обстановки на об'єктах, у галузях господарського комплексу з питань дотримання й удосконалення законодавства;

– проведення спільних оперативно-пошукових заходів щодо документування протиправних дій замаскованих організованих злочинних угруповань, що складаються з посадових осіб, значної кількості суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаних між собою та обґрунтовано підозрюваних в скоєнні економічних злочинів, що мають міжрегіональні зв'язки.

Для виконання задач, поставлених перед оперативними службами ОВС необхідно було б провести наступну роботу:

1. Провести глибокий і всебічний науковий аналіз боротьби зі злочинністю всіх рівнів, видів і форм щодо ефективності застосування сил, засобів, методів боротьби з нею з метою з'ясування, за рахунок чого досягається позитивний результат, а також для з'ясування тих прорахунків, через які не було досягнуто бажаного результату.

1.1. Провести аналіз причин низьких результатів запобігання та профілактики злочинності на рівні групових та організованих форм її вчинення.

1.2. Визначити і проаналізувати об'єктивні і суб'єктивні причини та умови, які негативно впливають на рівень відшкодування матеріальних збитків, завданих суб'єктам злочинних посягань.

2. На підставі отриманих результатів, аналізів розробити конкретні заходи на рівні державних законодавчих і нормативних актів для ОВС, спрямованих на сприяння і вдосконалення оперативних форм і методів боротьби зі злочинністю, а в сфері кримінального законодавства передбачити статті, які надавали б більше прав потерпілим в період досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи, в вирішенні питань якнайповнішого відшкодування завданих їм матеріальних, фізичних та моральних збитків.

3. На основі результатів отриманих аналізів розробити дійові механізми, комплекс необхідних заходів, спрямованих на забезпечення ефективної взаємодії оперативних апаратів ОВС в розрізі сфер, об'єктів і ліній оперативного обслуговування всередині самої служби, лінію різним службам, підрозділам в межах взаємної зацікавленості, а також в межах регіону і в цілому у державі, як цілісної системи боротьби з організованою та економічною злочинністю.

Найбільший інтерес, з точки зору визначення форм взаємодії, представляє Закон України «Про ОРД». Це, перш за все, відноситься до таких статей закону, як ст. 4, п. 1.5 ст. 7, Інструкція про оперативно-розшукову діяльність органів внутрішніх справ України», затверджена наказом № 007 від 17.07.2004 року, Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 1993 року, який був затверджений Положенням «Про Головне управління боро-

тьби з організованою злочинністю МВС України» від 23 лютого 1998 року.

Розширено, піднято на вищий рівень форми взаємодії оперативних служб. Зокрема, підрозділи БОЗ та ДСБЕЗ повинні постійно аналізувати оперативну обстановку, соціально-економічні та інші фактори, що впливають на її ускладнення, тенденції та рівень розвитку організованої злочинності, найбільш поширені сфери діяльності ОЗУ.

ГУБОЗ та ГУДСБЕЗ МВС визначає пріоритетні напрямки оперативно-розшукової діяльності, узагальнює, розповсюджує і впроваджує в практику позитивний досвід роботи; надає практичну допомогу підпорядкованим підрозділам в організації оперативно-розшукової діяльності, організовує і проводить обмін інформацією з іншими оперативними підрозділами, спільно з ними організовує проведення оперативно-розшукових заходів з використанням і наданням один одному наявних сил і засобів. За узгодженням з керівниками інших підрозділів вимагає до свого провадження матеріали і справи оперативного обліку стосовно осіб, причетних до діяльності ОЗУ.

Таким чином, на підставі наведеного можна умовно визначити, що основними, узагальненими формами організації взаємодії організованих служб можуть бути організаційно-управлінські та організаційно-тактичні. Ті і інші служать забезпеченню погодженої діяльності взаємодіючих суб'єктів.

В більш розширеному вигляді їх можна описати так:

- аналіз оперативної обстановки на обслугованій території і спільне планування заходів, що вимагають погоджених дій служб і підрозділів для досягнення єдиної цілі;

- організація спільного проведення оперативно-розшукових та інших заходів по виявленню, попередженню, запобіганню та розкриттю злочинів, по виявленню і усуненню причин і умов що сприяють вчиненню економічних злочинів;

- спільна підготовка нарад, навчань, занять, семінарів, інструктажів по питаннях удосконаленню боротьби з економічною злочинністю і особливо з їх організованими, груповими формами прояву і корумпованими зв'язками;

- забезпечення своєчасного інформування про конкретні факти підготовки і вчиненню злочинів, а також про осіб які представляють оперативний інтерес для ОВС.

Вказані форми повинні в першу чергу реалізовуватись через аналітичні відділи, штаби в самих оперативних підрозділах і ієрархічно контролюватись, узгоджуватись і узагальнюватись в обласних управліннях і в її главах.

Для організації цієї роботи також повинні бути залучені можливості спеціалізованих облікових підрозділів, через їх інформаційно-облікові аналітичні системи, а також експертно-криміналістичні і технічні підрозділи через систему навчання щодо впровадження в практику нових науково-технічних засобів і методів.

Оскільки учасники взаємодії, що приймають участь у боротьбі зі злочинністю різні організаційні форми і методи роботи, що витікають з їх компетенції і функціонального призначення, виникає необхідність у встановленні таких способів і порядку взаємодії між ними, які б забезпечували узгодженість їх діяльності з правильним приєднанням притаманним кожному із них повноважень і методів попередження і розкриття злочинів.

В силу специфіки задач які вирішуються кожною із оперативних служб (УБОЗ, УКР, УДСБЕЗ, ВБНОН, ВКМСД, територіальними і транспортними УПМ ДПА, оперативними підрозділами ІТУ та інших), особливостей застосування форм, методів і прийомів, не може бути і чітко вираженої взаємодії цих підрозділів.

Взаємодія між ними може бути безпосередньою і опосередкованою.

Безпосередня взаємодія передбачає встановлення прямих контактів, зв'язків з взаємодіючими службами, а при опосередкованій взаємодії зв'язок встановлюється через окремі підрозділи, визначені особи.

Взаємодія може здійснюватись як постійно так і тимчасово, але визначається постійними і конкретними задачами і рамками.

Постійна взаємодія реалізується на протязі всієї діяльності і в даний час вона визначається через оперативні бюлетені, орієнтування. А, повинен би здійснюватись обмін оперативною інформацією по конкретних кримінальних справах, оперативних розробках, в сенсі зацікавленої інформації для інших служб. Тому, повинен бути розроблений конкретний перелік питань по яких повинна бути надана така інформація. Також повинні проводитись постійні короткотермінові наради по напрямках і об'єктах обслуговуванні по обміну досвідом, визначення меж і необхідності обміном, допомогою оперативними силами спецтехнікою та іншим.

Тимчасова взаємодія направлена як правило на вирішення одноразових, невідкладних по об'єму і часу конкретних задач чи завдань. Сюди можна включити питання про наявність інформації по об'єкту, який буде на вказаний час відпрацьовуватись, які сили інших служб можуть допомогти з отриманням додаткової інформації чи сприяти на конкретному етапі вирішити більш надійно поставлену задачу. При необхідності залучити і спецтехніку, транспорт, та досвідчених оперативних працівників з інших підрозділів для вирішення обмежену в об'ємі і часі задачу чи завдання.

Практика вказує, що якщо є воля і бажання виконавців і керівників оперативних підрозділів і вони розуміють, чи хочуть розуміти значимість того, що необхідно допомогти, посприяти своїм колегам по роботі, яка в кінцевому результаті дає оздоровлення оперативній обстановці в цілому по регіоні так і по об'єктах, лініях оперативного обслуговування, тоді результат неодмінно приходить, хоча б на обмежений період часу.

Тому, оперативні служби, нас з вами – тобто хто має відношення до боротьби зі злочинністю повинні цікавити не тільки форми спільної діяльності але й проблеми її організації, так як взаємодія являється взагалі невід'ємною властивістю, атрибутом складних організованих, динамічних систем. Напевно правильніше було б вести розмову про проблеми координації під якою ми будемо розуміти організацію взаємодії. Однак, досить часто в спеціальній літературі по проблемах теорії управління поняття «координації» і взаємодії змішують.

На мою думку, координація означає узгодження і встановлення доцільного співвідношення діяльності оперативних підрозділів в просторі і часі та інших суб'єктів системи (ОВС) щодо своєчасного обміну інформацією, аналогічними висновками на всіх стадіях і по всіх видах, методах боротьби зі злочинністю для досягнення позитивних результатів у визначених цілях з найменшими затратами сил і засобів з найбільш ефективною їх віддачею та використанням.

С.С. Мирошніченко,

здобувач

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАКРІПЛЕННЯ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 1 СТ. 209-1 КК УКРАЇНИ, ЯК МАТЕРІАЛЬНОГО

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 18 травня 2010 року ст. 209-1 Кримінального кодексу України 2001 року (далі – КК України) було викладено в новій редакції, яка набула чинності з 20.08.2010 року.

Основний зміст змін, внесених до ч. 1 ст. 209-1 КК України, виражається в запровадженні замість злочину з формальним складом, що був передбачений в попередній редакції ч. 1 ст. 209-1, злочину з мате-

ріальним складом, обов'язковою ознакою якого став наслідок у формі істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб. Однак, доцільність таких змін викликає сумніви з точки зору ефективності такої новоствореної норми.

Кожна норма Особливої частини КК України є специфічним правовим засобом протидії певному суспільно шкідливому явищу, яке законодавець описує у вигляді типової моделі протиправної поведінки в положеннях диспозиції такої норми. Очевидно, основним орієнтиром для конструювання законодавцем моделі протиправної поведінки повинні бути відповідні реально існуючі фактичні ситуації, що й обумовлює можливість застосування новоствореної норми.

Проведений нами аналіз змісту ознак складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 209-1 КК України в чинній редакції, дозволяє зробити висновки, що ставлять під сумнів доцільність конструкції його об'єктивної сторони як злочину з матеріальним складом.

З урахуванням того, що злочин, передбачений ч. 1 ст. 209-1 КК України в чинній редакції, має матеріальний склад, його обов'язковими ознаками є: *діяння* – умисне неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу; *наслідок* – істотна шкода охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб; *причинний зв'язок* – між будь-яким із вказаних діянь та вказаним наслідком.

Можливо така конструкція цього складу злочину в цілому є виправданою з точки зору врахування суспільної небезпечності діяння, яке визнається злочином, однак проблемною є модель механізму заподіяння описаної в ч. 1 ст. 209-1 КК України шкоди, як конкретного прояву наслідку, вчинення діянь криміналізованих в цій нормі.

Так, діяння в будь-якій з форм, передбачених ч. 1 ст. 209-1 КК України, лише порушує встановлений державою порядок взаємодії суб'єктів господарювання з органами державної влади в сфері протидії легалізації і саме по собі навряд чи може розглядатись як таке, що завдає істотну шкоду будь-якому з потерпілих, вказаних в диспозиції норми: громадянин, громадськість, держава, юридична особа.

Безпосереднім результатом дій, криміналізованих в ч. 1 ст. 209-1 КК України, є відсутність у суб'єкта державного фінансового моніторингу інформації про фінансову операцію, яка підлягає фінансовому моніторингу. Така інформація, в разі її надходження до суб'єкта державного фінансового моніторингу, може стати, але може і не стати

підставою для застосування до учасників фінансової операції, яка проводиться за допомогою суб'єктів первинного фінансового моніторингу, негативних обмежувальних заходів, спрямованих на протидію легалізації доходів отриманих злочинним шляхом. Але в будь-якому випадку заподіяння шкоди, передбаченої в ч. 1 ст. 209-1 КК України, самою по собі відсутністю інформації про фінансові операції у суб'єкта державного фінансового моніторингу, як матеріальної, так і нематеріальної видається неможливим. Підтвердженням того, що діяння, передбачені в ч. 1 ст. 209-1 можуть не спричинити шкоди, про яку йде мова в цій нормі, є положення ст. 166-9 Кодексу України про адміністративні правопорушення, де передбачена відповідальність за ті ж самі діяння, однак за умови відсутності спричинення ними шкоди.

В цьому плані, як нам видається, може бути лише один виняток. Базується він на специфічному науковому підході, який зазнає критики в науковому плані, і полягає в тому, що до різновиду шкоди, що заподіюється юридичній особі, можуть бути віднесені матеріальні витрати, які вона несе у зв'язку зі сплатою штрафних санкцій накладених на неї органами державної влади за правопорушення допущені її службовими особами. Зокрема, згідно з ч. 3 ст. 23 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» в редакції Закону від 18 травня 2010 року, за дії передбачені в ч. 1 ст. 209-1 КК України, на суб'єкта первинного фінансового моніторингу може бути накладено штраф у розмірі до 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Відповідно, єдиним випадком коли дії, передбачені в ч. 1 ст. 290-1 КК України, можуть розглядатись як такі, що завдають шкоди юридичній особі є випадок понесення суб'єктом первинного фінансового моніторингу витрат на сплату накладеного на нього штрафу.

Однак, в такому випадку виникає необхідність переоцінки доцільності існування адміністративної відповідальності за подібні дії, що встановлена ст. 166-9 КУпАП. Так, вчинення службовими особами суб'єкта первинного фінансового моніторингу діянь, передбачених в ст. 209-1 КК України, завжди повинно тягти накладення штрафу на такого суб'єкта господарювання, відповідно цій юридичній особі в будь-якому випадку буде заподіюватись шкода, при чому з огляду на розмір штрафу – 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, така шкода повинна розглядатись як істотна. Таким чином, можливість вчинення дій, передбачених в ч. 1 ст. 209-1 КК України, без спричинення ними шкоди юридичній особі відсутня, а відповідно відсутня і можливість застосування адміністративної відповідальності до винної службової особи суб'єкта первинного фінансового моніторингу. Що

навіть чи є допустимим з огляду на відсутність шкоди безпосередньо від діянь, передбачених в ч. 1 ст. 209-1 КК України.

Отже, законодавцю, очевидно, необхідно: 1) або переглянути конкретний прояв наслідку, як ознаки складу злочину, передбаченого ст. 209-1 КК України в чинній редакції, 2) або відмовитись від матеріального складу злочину в ч. 1 ст. 209-1 КК України, попередньо вирішивши питання про те, чи не є діяння, передбачені в ч. 1 ст. 209-1 КК України, малозначними і, відповідно, не потребують криміналізації взагалі.

І.А. Мозоль,

ад'юнкт

(Національна академія внутрішніх справ)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ ЯК ЗАСОБУ ЗБОРУ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОБ'ЄКТИ ОПЕРАТИВНОЇ УВАГИ

Розглядаючи питання теоретичних основ оперативного пошуку вважаємо необхідним зупинитися на загальних положеннях теорії оперативно-розшукової діяльності, бо як справедливо відзначають відомі науковці з питань ОРД А.Г. Лекарь, А.Ф. Волинський, Д.В. Гребельський, В.Г. Самойлов: «Теоретичне осмислення оперативно-розшукової діяльності – це єдина можливість забезпечення не інтуїтивного, а свідомого і тому більш успішного застосування відповідних заходів і методів при вирішенні практичних завдань».

Ми погоджуємося з думкою М. Поповича і В. Садовського, які визначали теорію, як форму достовірного наукового знання про деякі сукупності об'єктів, що представляє собою систему взаємопов'язаних переконань і доказів, і містить у собі методи пояснення і передбачення даної предметної сфери.

Пояснюючи спосіб зв'язку теорії оперативно-розшукової діяльності з філософією, вважаємо за доцільне прислатися до думки М.С. Строговича про те, що різноманітність у зв'язках між конкретними юридичними науками й філософією визначається тільки в тому, що теоретичні засади більш загальних юридичних наук містять у собі велику кількість відправних філософських положень, спираються на більш загальні філософські категорії, а відповідно теорії спеціальних юридичних наук, зокрема, теорія ОРД, відштовхуючись від цих загальних положень, використовує головним чином категорії більше особистісного (приватного) значення.

Р.С. Белкін розглядає теорію оперативно-розшукової діяльності як різновид процесу пізнання об'єктивної дійсності, закономірностей, які формуються у сфері оперативно-розшукової роботи, процесу діалектичного відображення предметів, явищ матеріального світу в свідомості людей. За своєю гносеологічною, пізнавальною сутністю вона не відрізняється від інших наук.

Складний взаємозв'язок між емпіричною базою оперативно-розшукової діяльності та її теоретичним осмисленням, зумовлюють актуальність проблем дослідження природи наукового пізнання, а також механізмів і процесів у цій сфері. Ефективність і дієвість наукових досліджень знаходиться в прямій залежності від рівня методологічних досліджень науки взагалі.

Не в повній мірі об'єктивно є, на нашу думку, категорична позиція Н. Стефанова, який визначає методологію як систему певних теорій, що виконують роль керівного принципу, будучи знаряддям наукового аналізу і засобом реалізації потреб цього аналізу. Адже, як справедливо зауважив Р.С. Белкін, абсолютизація методології в якості системи ідей і твердження, що методи дослідження не мають до неї відношення є крайністю в розумінні сутності методології. Необхідно враховувати, що складовим елементом методології є вчення про методи пізнання, у тому числі про методи формування теоретичних положень і методи конструювання теорій. Таким чином учення про методи пізнання не вичерпує собою змістовної сторони методології. Окрім цього, кожна теорія відіграє роль методу пізнання, бо вказує шляхи дослідження й визначає його цілі.

Актуальним в ракурсі піднятих питань є визначення діалектики, яка, будучи системою категорій, є логікою теоретичного мислення, бо одночасно виступає як загальний метод побудови будь-якої наукової теорії, і таким чином діалектика виступає методологією будь-якої конкретної науки, зокрема оперативно-розшукової діяльності.

Загальною теорією науки є система основних ідей певної сфери знання, що максимально охоплює відображення предмету цієї науки в його зв'язках і посередництвах. Приватна ж наукова теорія окремої науки відноситься не до усього предмету даної науки, а однієї зі сторін її об'єкту, тобто до частини предмету. Така наукова теорія являє собою розділи, частини, структурні підрозділи загальної наукової теорії. У зв'язку із загальною теорією конкретної науки приватні наукові теорії можуть їй передувати або навпаки породжуватися останньою. Як правило, ці процеси поєднуються шляхом виникнення на базі приватних теорій охоплюючої їх загальної теорії (етап, співвідносний моменту становлення науки як самостійної галузі знання) і виділення із загальної теорії нових приватних теорій.

Узагальнюючи вищенаведене, можемо зробити висновок про те, що оперативно-розшукова наука як і будь-яка інша повноцінна галузь знання складається з окремих особистісних теоретичних положень, що об'єднуються в загальну розумінні – теорії оперативно-розшукової діяльності.

У цілому нам імпонує позиція І.П. Козаченка про те, що: «...ОРД є частиною юридичної науки. Вона розробляє теорію оперативно-розшукової діяльності, вивчає чинне законодавство в цілому і практику його застосування..., метою цього є – пізнання соціальної та правової суті ОРД, її призначення в суспільстві та правоохоронній сфері...».

Відштовхуючись від вищенаведених положень, вважаємо необхідним у подальшому розглядати теоретичні основи оперативного пошуку як засобу збору інформації про об'єкти оперативної уваги з використанням діалектичного підходу, аналізуючи весь спектр теоретико-прикладних питань організації та тактики здійснення оперативного пошуку.

І.В. Мораренко,
здобувач
(Національна академія внутрішніх справ)

ЗАХОДИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

Окрему групу заходів, метою яких є реалізація негативного ставлення до адміністративного проступку і суб'єкту його вчинення, формують адміністративні стягнення. Вони застосовуються за умови, якщо встановлено склад протиправного вчинку, тобто вчинок уже є правопорушенням.

Найбільш чітко окреслену класифікаційну групу заходів адміністративного примусу становлять примусові заходи впливу, які містяться в адміністративно-правових санкціях і застосовуються за порушення адміністративно-правових установлень. Їх головною особливістю є те, що вони застосовуються виключно як заходи відповідальності та містяться в адміністративно-правових санкціях.

Заходам відповідальності за порушення адміністративно-правових установлень можна дати таке визначення: це заходи адміністративного примусу, які містяться в адміністративно-правових санкціях і застосовуються уповноваженими на те суб'єктами, з додержанням встановленої процедури, а) до фізичних осіб за вчинення адміністрати-

вних правопорушень; б) до юридичних осіб за порушення адміністративно-правових установлень.

Обов'язковою умовою вжиття таких заходів є здійснення адміністративного провадження і прийняття рішення щодо вжиття відповідного заходу адміністративного примусу в установленому законом порядку і формі.

Аналіз адміністративного законодавства України показує, що воно містить санкції, якими передбачаються такі заходи:

а) накладення адміністративних стягнень на фізичних осіб за вчинення адміністративних правопорушень;

б) накладення дисциплінарних стягнень на фізичних осіб за вчинення адміністративних правопорушень;

в) застосування до фізичних осіб за вчинення адміністративних правопорушень заходів впливу, які не визначаються законодавцем як адміністративні стягнення;

г) накладення на юридичних осіб за порушення адміністративно-правових установлень стягнень, які не визначаються законодавцем як адміністративні стягнення;

д) застосування до юридичних осіб за порушення адміністративно-правових установлень заходів адміністративного впливу, які не визначаються законодавцем як стягнення.

Таким чином, за порушення адміністративно-правових установлень можуть застосовуватись, по-перше, стягнення; по-друге, вживаються інші заходи впливу.

Серед стягнень виділяються: а) адміністративні стягнення; б) дисциплінарні стягнення; в) стягнення, що накладаються в адміністративному порядку на юридичних осіб.

Адміністративні стягнення чітко детерміновані й відповідно до чинного законодавства застосовуються до фізичних осіб за вчинення адміністративних правопорушень. Їх застосування регламентовано перш за все Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими нормативними актами.

Система адміністративних стягнень наведена в ст. 24 КУпАП, у якій визначено, що за вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватись адміністративні стягнення: попередження; штраф; оплатне вилучення предмета, що став знаряддям вчинення чи безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація (предмета, який став знаряддям вчинення чи безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення) тощо. Важливою, з нашої точки зору, щодо реалізації адміністративно-правових

заходів примусу в системі фінансового моніторингу є частина цієї ж статті, яка визначає, що законами України може бути встановлено й інші, крім зазначених у цій статті, види адміністративних стягнень.

Стягнення, що накладаються в адміністративному порядку на юридичних осіб, належать до нових заходів адміністративного примусу. У сфері фінансового моніторингу такі стягнення передбачаються нормами базового закону, а також уточнюючими нормами з цього приводу підзаконних нормативних актів, які запроваджуються регуляторами фінансових ринків, або по іншому – суб'єктами державного фінансового моніторингу. Наприклад, Національний банк України, здійснюючи контрольну функцію у сфері фінансового моніторингу, передбачає наступні стягнення за порушення вимог норм чинного законодавства у сфері фінансового моніторингу в Україні:

1) нормами Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» та нормативно-правових актів Національного банку України передбачено:

- накладення штрафу на банк (до 2 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян). При цьому, за повторне (протягом року) порушення штраф складає до 3000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Крім того, можливе обмеження, тимчасове припинення дії чи анулювання ліцензії або іншого спеціального дозволу на право провадження певних видів діяльності у порядку, встановленому законом;

- накладення адміністративних штрафів на посадових та інших осіб банку;

- обмеження, тимчасове припинення дії чи анулювання ліцензії або іншого спеціального дозволу на право провадження певних видів діяльності;

- тимчасове відсторонення посадової особи банку від посади (за грубі порушення);

- банк-юридична особа, який здійснював фінансові операції з легалізації (відмивання) доходів або фінансував тероризм, може бути ліквідований (за рішенням суду).

2) нормами Закону України «Про банки і банківську діяльність» передбачено:

- письмове застереження;

- накладення адміністративних штрафів на посадових осіб банку;

- тимчасове, до усунення порушень, відсторонення посадової особи банку від посади (за грубі чи систематичні порушення);

- накладення штрафу на банк (0,01% від суми зареєстрованого статутного фонду за кожний факт порушення, але не більше 1 відсотка від суми зареєстрованого статутного фонду);

– обмеження, зупинення чи припинення проведення окремих видів здійснюваних банком операцій з високим рівнем ризику.

У системі фінансового моніторингу згідно зі ст. 166⁹ КУпАП встановлено адміністративну відповідальність за порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Так, частиною першою встановлено адміністративну відповідальність за:

– порушення вимог щодо ідентифікації особи, яка здійснює фінансову операцію;

– порушення порядку реєстрації фінансових операцій, що підлягають первинному фінансовому моніторингу;

– неподання Уповноваженому органу інформації про фінансові операції, що підлягають первинному фінансовому моніторингу;

– несвоєчасне подання Уповноваженому органу інформації про фінансові операції, що підлягають первинному фінансовому моніторингу;

– подання Уповноваженому органу недостовірної інформації про фінансові операції, що підлягають первинному фінансовому моніторингу;

– невиконання вимог щодо зберігання документів, які стосуються ідентифікації осіб, що здійснюють фінансові операції, та документації щодо проведених ними фінансових операцій.

Крім того, частиною другою зазначеної статті передбачено адміністративну відповідальність за розголошення інформації, яка надається Уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу.

Я.О. Морозова,

ад'юнкт

(Харківський національний університет

внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ КАРНОГО РОЗШУКУ З ПІДРОЗДІЛАМИ ДСБЕЗ ПІД ЧАС РОЗКРИТТЯ ТЯЖКИХ ТА ОСОБЛИВО ТЯЖКИХ ЗЛОЧИНІВ МИНУЛИХ РОКІВ

Одним із найважливіших чинників, які сприяють ефективному і повному розкриттю тяжких та особливо тяжких злочинів минулих років підрозділами карного розшуку є постійне зміцнення і безперевне налагодження та посилення взаємодії з іншими оперативними підроз-

ділами ОВС, зокрема ДСБЕЗ. Останнє дозволяє об'єднати зусилля названих підрозділів і з найбільшою ефективністю використати сили, засоби оперативно-розшукової діяльності та інші можливості, які є в наявності як карного розшуку, так і ДСБЕЗ.

У той же час потрібно відзначити, що проблема взаємодії існує протягом багатьох років і все ще залишається гострою. Рівень співробітництва оперативних підрозділів між собою постійно піддається критиці у нормативних актах МВС України, на колегіях, оперативних нарадах тощо. Причин цьому декілька. По-перше, недосконалість теоретичної розробки проблеми взаємодії. Більшість авторів взаємодію розглядають на рівні конкретних суб'єктів.

По-друге, в умовах реформування системи органів внутрішніх справ, оперативних підрозділів кримінальної міліції зростає роль координованих та спільних дій на державному та міжрегіональному рівнях, в умовах збільшення кримінального тиску на суспільство і політику.

По-третє, організація управління в органах внутрішніх справ ще є надто громіздка. Чисельні ланки управління дублюють одна одну, не досягнуто оптимального співвідношення штатних, лінійно-галузевих функціональних підрозділів у структурах управління. Все це вимагає здійснення низки заходів щодо чіткого розмежування і забезпечення раціонального співвідношення функцій міністерства і підпорядкованих йому органів і підрозділів, налагодження організаційної єдності і керованості системою [1, с. 177–178].

Відповідно до п. 5 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2], підрозділи карного розшуку і ДСБЕЗ повинні здійснювати взаємодію між собою з метою швидкого і повного розкриття злочинів, зокрема категорії минулих років. Окрім цього, означений обов'язок покладено на окремих працівників ДСБЕЗ згідно із наказом (розпорядженням) начальника відповідного ОВС про створення слідчо-оперативної групи для розкриття тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Таким чином, існує два основних види взаємодії між оперативними підрозділами карного розшуку і ДСБЕЗ, зокрема:

1) ініціативна взаємодія – у випадку отримання підрозділом ДСБЕЗ з різних джерел інформації, яка може посприяти розкриттю злочину категорії минулих років;

2) цілеспрямована взаємодія – у випадку отримання інформації, яка становить інтерес для розкриття злочину минулих років, під час роботи у складі слідчо-оперативної групи, створеної для розкриття конкретного злочину.

Слід підкреслити, що доцільність і необхідність взаємодії із підрозділами ДСБЕЗ обумовлена наступними обставинами:

1. ДСБЕЗ як і карний розшук є оперативною службою, а тому користується в повній мірі правами, передбаченими ЗУ «Про операти-

вно-розшукову діяльність» (право негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію, у тому числі шляхом проникнення оперативного працівника в приміщення, транспортні засоби, на земельні ділянки; право встановлювати конфіденційне співробітництво з особами на засадах добровільності та ін.). Отже, працівники ДСБЕЗ мають у своєму розпорядженні весь арсенал гласних і негласних можливостей отримання оперативної інформації, яка зможе допомогти розкриттю злочинів категорії минулих років.

2. Тяжкі та особливо тяжкі злочинів минулих років (вбивство, умисне тяжке тілесне ушкодження та ін.) часто мають економічне підґрунтя (усунення конкурентів по бізнесу, партнерів тощо), виявите яке може допомогти тісна співпраця із працівниками ДСБЕЗ у вигляді обміну інформацією, якою останні володіють.

Далі вважаємо доцільним окреслити найбільш ефективні та перспективні напрями взаємодії означених служб з метою розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів минулих років Як свідчить аналіз практичної діяльності підрозділів карного розшуку і ДСБЕЗ та наукових праць вчених, такими напрямками є наступні:

- спільне обговорення напрацювань по розкриттю злочинів категорії минулих років та вироблення перспективних шляхів пошуку інформації по вказаним злочинам під час щотижневих зустрічей;
- негайний обмін інформацією, яка становить інтерес для розкриття злочинів минулих років, у реальному часі за допомогою сучасних засобів зв'язку (мобільний зв'язок, Інтернет);
- тимчасовий обмін особами, які конфіденційно з ними співробітничать, для виконання окремих завдань;
- спільне планування оперативно-розшукових і пошукових заходів на території ОВС з метою отримання інформації, що зможе допомогти розкрити злочин категорії минулих років.

Підсумовуючи наведене, ще раз хочемо акцентувати увагу на важливості постійної взаємодії підрозділів карного розшуку з підрозділами ДСБЕЗ під час розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів минулих років, а також на необхідності її подальшого удосконалення шляхом вироблення нових форм такої взаємодії.

1. Козаченко І.П. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності: монографія / І.П. Козаченко, В.Л. Регульський. – Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України. 1999 – 219 с.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – К., 1992. – № 22. – Ст. 303.

А.К. Мулик,
курсант ННІКРД

М.А. Сандига,
курсант ННІКРД
(Національна академія Служби безпеки України)

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ВІД НАРКОБІЗНЕСУ

Наркоіндустрія сьогодні є найбільш прибутковою галуззю організованої злочинності, а використання коштів, здобутих від цієї діяльності становить серйозну загрозу економічній безпеці держави. Крім того, метою діяльності організованих злочинних угруповань у сфері наркобізнесу є можливість вільно розпоряджатися доходами від незаконного продажу наркотиків, а легалізація (відмивання) таких доходів є основним інструментом досягнення цієї мети. На думку Скулиша Є.Д та Гриненка І.М., транснаціональний наркобізнес виступає однією з головних загроз національній безпеці та безпеці людства й суспільства, негативно впливає на міжнародний правопорядок, загрожує політичному, соціально-економічному та суспільному життю усіх країн світу, і є особливо небезпечним для України, адже наша держава ще й досі стоїть на шляху становлення демократії та ринкової економіки [1, с. 7].

Злочини у сфері наркобізнесу посягають не тільки на людське життя та здоров'я, сприяючи поширенню наркоманії та наркотизму, а й підривають національну економіку, негативно впливають на стосунки між державами. У деяких випадках кримінальні наркоструктури діють за прямої підтримки з боку урядових кіл, що суттєво руйнує стан міжнародних відносин. Діяльність організованих злочинних угруповань посягає на органи влади та управління, впливаючи на них шляхом корупції та має суттєвий негативний вплив на суспільство загалом, змінюючи через свідомість людей систему загальноприйнятих цінностей. Організована злочинність підриває економічні основи держави, вилучаючи фонди з легального обігу в нелегальний, сприяючи розвитку тіньової економіки, встановлюючи контроль над фінансово-банківською системою, руйнує політичну систему, ставлячи її на службу криміналу, як шляхом опосередкованого впливу, так і прямим введенням своїх представників до органів влади та управління, посягаючи у підсумку на конституційний лад держави [2, с.49]. З огляду на викладене, наркобізнес має розглядатися як явище, що не тільки становить суттєву небезпеку особі та суспільству, а й безпосередньо загрожує національній безпеці.

Проблема використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у наш час становить реальну загрозу економіці держави, яка в свою чергу є важливою складовою національної безпеки України. Боротьба із легалізацією злочинних доходів як складова загальної системи протидії транснаціональній організованій злочинності сьогодні набула статусу глобальної проблеми міжнародного характеру. Транснаціональний наркобізнес є одним із найбільш прибуткових і економічно-привабливих форм організованої злочинної діяльності. За оцінками представників Спеціального комітету Генеральної Асамблеї ООН, щороку легалізуються доходи, здобуті в результаті наркобізнесу, в розмірі 300–800 млрд. доларів США. За даними МВС України, щорічний незаконний прибуток кримінальних структур становить приблизно 30 млрд. гривень, що дорівнює приблизно 70% прибуткової частини бюджету нашої країни [3, с. 135].

Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів полягає у чотирьох видах діянь:

1. розміщення коштів, здобутих від обігу в банках, на підприємствах, установах або організаціях та їх підрозділах незалежно від форм власності;
2. використання таких коштів для придбання об'єктів, майна, що підлягають приватизації;
3. використання зазначених коштів для придбання, обладнання для виробничих чи інших потреб;
4. використання таких доходів (коштів та майна) з метою продовження незаконного обігу наркотичних засобів.

Високий рівень суспільної небезпеки легалізації коштів, отриманих від незаконного обігу наркотиків, обумовлений низкою обставин: 1) такі дії призводять до проникнення організованої наркозлочинності в різні сфери господарської та суспільно-політичної діяльності, консолідації кримінальних зв'язків на міжнародному та міждержавному рівнях; 2) легальні сегменти ринкової економіки використовуються для вчинення фінансових злочинів, що призводить до їх криміналізації; 3) створюються умови для вчинення інших злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, зокрема, службових злочинів та інших правопорушень корупційного характеру, протиправних дій у сфері господарської діяльності, контрабанди наркотичних засобів, окремих злочинів проти життя та здоров'я особи, злочинів терористичного характеру тощо [3, с. 133–135].

Слід зазначити, що одним із важелів боротьби з організованим наркобізнесом є ефективна протидія легалізації коштів, отриманих від

цієї діяльності. Адже саме ефективна протидія відмиванню наркопробутків дозволяє підірвати фінансове підґрунтя організованих злочинних угруповань, позбавляє їх діяльність економічного сенсу.

В Україні питанням протидії використанню коштів, одержаних від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів належна увага правоохоронних органів не приділяється. Причинами цього є недосконалість підходу до організації боротьби з цим протизаконним явищем, у тому числі і тому що законодавцем незаконний обіг наркотиків встановлено як злочин предикатний до легалізації коштів отриманих від цієї злочинної діяльності. На практиці довести причинно-наслідковий зв'язок між отриманими коштами від незаконного обігу наркотиків та коштами, розміщеними у банках, на підприємствах, установах і що саме на ці кошти придбано майно – вкрай складно. При цьому, наркозлочини є тяжкими та тривалими, тому після фіксації факту незаконного обігу наркотиків слідчі та оперативні працівники зосереджуються на невідкладних слідчих діях, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, і в подальшому, через визначеність термінів досудового слідства, зосереджуючись на доведенні вини в діяннях, пов'язаних саме з наркозлочином, відмивання наркогрошей не досліджується. Але перш за все відсутність судової практики за такими видами злочинів обумовлена тим, що оперативні підрозділи, які згідно з функціональними обов'язками протидіють незаконному обігу наркотиків, в ході оперативно-розшукової діяльності не здійснюють заходів по виявленню та фіксації коштів та матеріальних цінностей здобутих від наркобізнесу.

Таким чином, підвищити ефективність протидії організованій злочинній діяльності у сфері наркобізнесу через вилучення незаконно надбаних коштів та матеріальних цінностей, можна шляхом зміщення акцентів в ході здійснення оперативно-розшукової діяльності в сторону виявлення цих цінностей та встановлення причинно-наслідкового зв'язку між ними та наркотиками, що в більшій мірі відповідає завданням боротьби з організованою злочинністю в сфері наркобізнесу.

1. Глушков В.О., Гриненко І.М., Скулиш Є.Д. Протидія транснаціональному наркобізнесу – невід'ємна складова забезпечення безпеки людини/2009 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>.

2. Гриненко І. Наркобізнес та національна безпека / Оглядове видання. – К.: Сфера, 2002. – 211с.

3. Ю.В. Баулін. Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності) / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.В. Дорош та ін.; за заг. ред. Ю.В. Бауліна, Л.В. Дорош. – Х.: Право, 2005. – 256 с.

Є.В. Мякота,
головний оперуповноважений-інспектор
ДДСБЕЗ МВС України
здобувач ДНДІ МВС України

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ЩОДО ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ

Сутність комплексного підходу полягає в тому, що кожна держава, яка керується міжнародно-правовими рекомендаціями у формуванні внутрішньої політики у цій сфері, зобов'язується запровадити комплекс різноманітних правових заходів, спрямованих на запобігання, виявлення, припинення й інші види протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Такий підхід пов'язується, насамперед, із наявністю спеціального законодавства, присвяченого протистоянню легалізації (відмиванню) доходів. Спеціалізоване законодавство з огляду на ті основні стадії (етапи), з яких складається процес легалізації, об'єднує зусилля державних структур у системній боротьбі з ним.

Характерні риси комплексного підходу, що інтегрують зусилля багатьох держав у вирішенні проблем протидії легалізації злочинних доходів, знайшли найбільш яскраве і системне відображення в Типовому законі ООН «Про відмивання коштів, отриманих від наркотиків» (далі – Типовий закон).

У Типовому законі акцентується увага на трьох основних моментах протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом:

- запобігання можливій легалізації;
- виявлення фактів легалізації;
- санкції за участь у процесі легалізації.

Запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, має включати процедури, що рекомендуються Типовим законом.

1. Обмеження суми платежів готівкою. Ці заходи спрямовані на недопущення легалізації великих сум готівки шляхом купівлі дорогі цінних металів і коштовностей, творів мистецтва, автомобілів, суден, літаків, жилих будинків, промислових підприємств тощо або за допомогою інвестування цих коштів у діяльність різного роду організацій. Ці рекомендації реалізуються, як правило, у кожному національному законодавстві, спеціалізованому на запобіганні легалізації злочинних доходів, позаяк сприймаються як, безперечно, необхідні заходи.

2. Зобов'язання надавати звіти про міжнародні перекази коштів і цінностей понад визначену суму. Річ у тому, що переказ за кордон коштів, одержаних злочинним шляхом, дозволяє конвертувати їх в іншу валюту, з наступним поверненням назад та використовувати у пода-

льшому як юридично легальні кошти. У зв'язку з цим Типовий закон рекомендує всім суб'єктам надавати необхідні звіти до державного органу щодо трансакцій, сума за якими перевищує встановлену межу. Дія цієї рекомендації поширюється на будь-які види трансакцій, зокрема електронні, а також на фактичну передачу зазначеного майна пасажирями міжнародних транспортних засобів або будь-яким іншим шляхом. Ця рекомендація не завжди у повному обсязі виконується країнами, що вводять у дію законодавство щодо протидії легалізації злочинних доходів, і причиною цього може бути лобювання приватних інтересів певними політичними силами.

3. Регламентація професійної діяльності осіб, котрі здійснюють обмін валюти. Ця рекомендація пов'язана з необхідністю уникнення анонімного обміну великих грошових сум з однієї валюти в іншу, оскільки такий обмін істотно ускладнює визначення джерела походження коштів. З огляду на це Типовий закон зобов'язує фізичних і юридичних осіб, які здійснюють обмін валюти:

- до початку операцій з обміну повідомляти про власну професійну діяльність до компетентного державного органу;

- до проведення обмінних операцій на суму, що перевищує визначену межу, встановлювати особу клієнта, вимагаючи пред'явлення паспорта, посвідчення особи клієнта, прав водія або іншого документа, що засвідчує особу;

- реєструвати обмінні операції в хронологічному порядку із зазначенням суми, прізвища, імені й адреси клієнта у спеціальній реєстраційній книзі, у свою чергу, зареєстрованій у мерії, комісаріаті поліції або в іншій уповноваженій установі, зі збереженням цих книг не менше п'яти років із моменту запису останньої операції.

4. Зобов'язання щодо гральних закладів. Оскільки гральні заклади активно використовуються для легалізації доходів, то з метою запобігання використанню їх Типовий закон зобов'язує персонал:

- перевіряти особу гравця, що купує, приносить або обмінює жетони або фішки на суму, що перевищує межу, встановлену нормативними актами;

- реєструвати характер і суму таких операцій у хронологічному порядку з фіксацією особи гравця в реєстраційній книзі, зареєстрованій, у свою чергу, в уповноваженому закладі та яка зберігається не менше п'яти років з моменту останньої операції.

Межу, понад яку платежі готівкою не належить приймати і міжнародні трансакції здійснюються за наявності спеціального дозволу, а інші операції підлягають реєстрації Типовий закон рекомендує встановити в сумі, еквівалентній 10 тис. дол. США. При цьому передбачається, що така межа не ускладнить платежів, що здійснюються зазвичай у готівкових розрахунках і не становитиме проблеми для міжнародних туристів.

5. Зобов'язання фінансових установ бути обачними. Ця група рекомендацій спрямована на запобігання використанню фінансової системи для легалізації злочинних доходів. Типовий закон пропонує фінансовим установам перевіряти особу клієнта, котрий здійснює фінансові операції, вимагаючи пред'явлення документів, що засвідчують особу, з фотографією. Це стосується операцій на суму понад 10 тис. дол. США. Якщо з'ясується, що клієнт є тільки посередником (довірною особою, адвокатом, маклером тощо), фінансова установа зобов'язана одержувати інформацію про особу, яку вони представляють. Крім того, Типовий закон пропонує встановити особливий контроль над підозрілими операціями з огляду на можливу легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом. Операції підлягають особливому контролю, якщо вони наділені одночасно трьома такими ознаками:

- сума операції перевищує межу (встановлену нормативними актами країни) у 200 тис. дол. США;

- здійснюється з урахуванням виду або характеру операції й її кінцевого результату за незвичайних умов;

- дана операція не є економічно виправданою або не має законної мети (немає зв'язку між операцією й економічною діяльністю клієнта, операція суперечить звичайній практиці або особі клієнта).

Для визначення операції як такої, що є незвичною або мета її здійснення виходить за межі нормативних документів Типовий закон пропонує враховувати такі чинники:

- обмін великої кількості монет або дрібних купюр на купюри великого номіналу;

- часті обмінні операції з використанням готівки;

- відкриття рахунку в установі, віддаленій від місця проживання та роботи або кількох рахунків у різних установах;

- депозит великих сум, загальний обсяг яких перевищує передбачуваний обсяг діяльності фізичної або юридичної особи;

- наявність рахунку, що використовується для переказу великих сум грошей за кордон, у випадку, якщо діяльність клієнта не виправдовує таких трансакцій;

- одержання по чеках на пред'явника, виданих за кордоном, або по чеках на велику суму, як виграш або зарахування коштів на рахунок по таких чеках;

- придбання або продаж цінних паперів на великі суми без визначеної мети;

- великі або кількаразові операції, пов'язані з міжнародною офшорною діяльністю;

- звернення за кредитом під забезпечення у вигляді депозитного сертифіката, виданого іноземним банком.

Ю.С. Назар,
*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

РОЗСЛІДУВАННЯ СПРАВИ ПРО БЮДЖЕТНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИЗУПИНЕННЯ БЮДЖЕТНИХ АСИГНУВАНЬ І ЗУПИНЕННЯ ОПЕРАЦІЙ З БЮДЖЕТНИМИ КОШТАМИ

В умовах децентралізації бюджетної системи, розвитку міжбюджетних відносин і суттєвого впливу політичних чинників на бюджетний процес суттєво підвищується рівень вимог до процедури розгляду бюджетних порушень [1, с. 206]. Проте у більшості наукових досліджень лише ставиться проблема необхідності ґрунтовного аналізу процесуальних аспектів притягнення до відповідальності за порушення бюджетного законодавства [2, с. 192; 3, с. 88–90]. Уперше у вітчизняній фінансово-правовій науці теоретичні аспекти та певні практичні проблеми правоохоронних бюджетно-правових проваджень були викладені у роботах Н.Я. Якимчук, яка вважає, що провадження у справах про бюджетні правопорушення – це правовий інститут бюджетного права, що містить процесуальні норми, які регулюють відносини, що виникають на підставі вчинення бюджетного правопорушення, забезпечують вирішення справ, а також попередження бюджетних правопорушень. До основних його ознак належать: спеціальні органи, наділені повноваженнями фіксувати бюджетний проступок, розглядати справи про бюджетні правопорушення, специфіка актів, якими оформлюється процесуальна діяльність (протокол про бюджетне правопорушення, акт ревізії), особлива процедура їх оформлення [4, с. 75, 73]. Не вдаючись до дискусій щодо понятійної чіткості та місця провадження у справах про бюджетні правопорушення серед інших видів та проваджень бюджетно-правового процесу, доцільно відзначити, що провадження щодо застосування призупинення бюджетних асигнувань і зупинення операцій з бюджетними коштами є одними із видів провадження у справах про бюджетні правопорушення, і тому їм притаманні вищевказані ознаки.

Провадження щодо застосування призупинення бюджетних асигнувань і зупинення операцій з бюджетними коштами, як і будь-яке деліктне провадження, складається із «кількох фаз розвитку, що змі-

нують одна одну, і традиційно позначаються терміном «стадія» [5, с. 196]. Стадії ж складаються із сукупності окремих процесуальних дій, що мають відносну самостійність та завершеність, – етапів. Досліджуючи адміністративно-процесуальні категорії, О.В. Кузьменко відзначила, що стадії «можна збільшувати, можна подрібнити на окремі дії, визначати основними чи допоміжними, по-різному називати. Принципово важливим є те, що стадії мають повно і точно відображати саму процедуру провадження, ті окремі дії чи операції, що здійснюються у процесі реалізації адміністративно-правових норм» [6, с. 281]. Зазначене твердження повною мірою стосується і стадій проваджень щодо застосування призупинення бюджетних асигнувань і зупинення операцій з бюджетними коштами.

Н.Я. Якимчук вважає, що провадження у справах про бюджетні правопорушення складається з таких стадій: 1) порушення справи про бюджетне правопорушення; 2) розгляд справи і винесення рішення у ній; 3) виконання рішення про притягнення до бюджетно-правової відповідальності; 4) перегляд (скасування) рішення про притягнення до бюджетно-правової відповідальності (факультативна стадія) [4, с. 74]. На нашу думку, першу стадію провадження доцільно назвати «розслідування справи про бюджетне правопорушення», оскільки на цій стадії крім порушення справи відбуваються й інші процесуальні дії – встановлення фактичних обставин, процесуальне оформлення результатів розслідування, направлення матеріалів для розгляду уповноваженому суб'єкту, які важко вважати такими, що відбуваються підчас порушення справи. Назви інших стадій відповідають змісту процесуальних дій, які на цих стадіях відбуваються.

Початковим етапом стадії розслідування справи про бюджетне правопорушення у провадженнях щодо застосування призупинення бюджетних асигнувань і зупинення операцій з бюджетними коштами є порушення справи. На цьому етапі відповідними суб'єктами встановлюються конкретні порушення бюджетного законодавства, передбачені статтею 118 БК України, і за які можливе застосування призупинення бюджетних асигнувань або зупинення операцій з бюджетними коштами. Порушення справи про бюджетне правопорушення відбувається шляхом складання протоколу про порушення бюджетного законодавства або акта ревізії, в якому зафіксовано відповідне правопорушення.

Відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 15 листопада 2010 року № 1370 «Про затвердження Порядку складання Протоколу про порушення бюджетного законодавства та форми Протоколу про порушення бюджетного законодавства» [7] протокол про порушення бюджетного законодавства – це документ, яким засвідчується

факт порушення учасниками бюджетного процесу встановлених БК України чи іншим бюджетним законодавством норм щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання. Протокол складається посадовими особами Міністерства фінансів України, органів Державної казначейської служби України, органів Державної фінансової інспекції України, місцевих фінансових органів, у тому числі Міністерства фінансів Автономної Республіки Крим, які згідно із законодавством уповноважені здійснювати контроль за дотриманням бюджетного законодавства.

Відповідно до п. 3 постанови Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2006 р. № 550 «Про затвердження Порядку проведення інспектування державною контрольно-ревізійною службою» [8] акт ревізії – документ, що складається особами, які проводили ревізію, фіксує факт її проведення та результати; заперечення, зауваження до акта ревізії (за їх наявності) та висновки на них є невід’ємною частиною акта. В акті ревізії обов’язково відображаються встановлені факти порушень законодавства (назва, дата, номер, стаття чи пункт нормативно-правового акта), розмір матеріальної шкоди (збитків), посадові (службові) особи, внаслідок дій або бездіяльності яких допущено порушення законодавства та завдано матеріальної шкоди (збитків).

Сутність етапу встановлення фактичних обставин у справі полягає у провадженні дій, спрямованих на збирання доказів, що підтверджують або спростовують вчинення правопорушення. Фактичні обставини можуть бути встановлені у різний спосіб, але в межах компетенції. Всі встановлені обставини фіксуються у відповідних процесуальних документах на етапі процесуального оформлення результатів розслідування.

Крім протоколу про порушення бюджетного законодавства або ж акту ревізії оформляються додані документи, які поділяються на дві групи: 1) ті, що засвідчують факт бюджетного правопорушення; 2) ті, що засвідчують виявлення факту бюджетного правопорушення і складаються разом із протоколом про бюджетне правопорушення або актом ревізії (пояснення, висновки, акти перевірок, довідки про перевірку, довідки про бюджетне правопорушення) [4, с. 74].

Завершується перша стадія провадження у справах про бюджетні правопорушення направлення протоколу або акта ревізії та всіх доданих до них матеріалів розслідування на розгляд уповноваженому органу. Протокол складається у двох примірниках, підписується посадовою особою, яка його склала, та керівником органу, посадовою особою якого складено протокол. Перший примірник протоколу залишається в органі, посадова особа якого склала протокол, другий переда-

ється на строк до двох робочих днів з дня отримання для викладу пояснень та підписання керівником органу, установи, організації, підприємства, де вчинене порушення бюджетного законодавства. Оригінал другого примірника протоколу після його повернення або першого примірника у разі неповернення оригіналу другого протягом трьох робочих днів передається до органу, уповноваженого приймати рішення про застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства [7].

Особливих вимог щодо направлення протоколу або акта ревізії та всіх доданих до них матеріалів розслідування на розгляд уповноваженому суб'єкту у провадженні щодо застосування зупинення операцій з бюджетними коштами на рівні нормативно-правових актів не передбачено. У разі ж виявлення порушення бюджетного законодавства та наявності підстав для призупинення бюджетних асигнувань такі особливості зазначено. Крім протоколу про порушення бюджетного законодавства або акту ревізії подаються пропозиції щодо призупинення бюджетних асигнувань. Зазначені пропозиції повинні містити назву відповідної бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі) або коду тимчасової класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів, за якими пропонується призупинити бюджетні асигнування. Разом з пропозиціями необхідно подати копію плану асигнувань розпорядника бюджетних коштів, яким порушено бюджетне законодавство, та копії довідок про внесення змін до нього [9].

1. Гетманець О.П. До питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства / О.П. Гетманець // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 206–210 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11goppbz.pdf>.

2. Гетманець О.П. Щодо визначення видів бюджетних правопорушень / О.П. Гетманець // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 189–195 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10gorvvp.pdf>.

3. Чернадчук В.Д. Правовідносини бюджетної відповідальності / В.Д. Чернадчук // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2008. – №4. – С. 88–91.

4. Якимчук Н. Провадження у справах про бюджетні правопорушення як інститут бюджетного права / Н. Якимчук // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. – №4. – С. 71–77.

5. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 256 с.

6. Кузьменко О.В. Теоретичні засади адміністративного процесу: монографія / О.В. Кузьменко. – К.: Атіка, 2005. – 352 с.

7. Про затвердження Порядку складання Протоколу про порушення бюджетного законодавства та форми Протоколу про порушення бюджетного законодавства: Наказ Міністерства фінансів України від 15 листопада 2010 року №1370 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 93. – Ст. 3316.

8. Про затвердження Порядку проведення інспектування державною контрольно-ревізійною службою: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2006 року № 550 // Урядовий кур'єр. – 2006. – 17 травня. – № 90.

9. Про затвердження Порядку призупинення бюджетних асигнувань: Наказ Міністерства фінансів України від 15 травня 2002 року № 319 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 23. – Ст. 1137.

П.Ю. Наконечний,
курсант

М.І. Крутий,
курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛУЖБ БЕЗПЕКИ ФІРМ ТА ОВС

Рівень економічної безпеки фірми залежить не лише від того, наскільки ефективно керівництво і спеціалісти (менеджери) будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища, але й від діяльності державних органів в цьому напрямку. Основним суб'єктом, без перебільшення, можна вважати правоохоронні органи (ОВС).

Взаємодія служб безпеки фірм з ОВС повинна включати в себе обмін інформацією методичного та оперативного характеру, для цього вона повинна бути регламентована. Хочеться також зауважити, що будь-яка взаємодія, щоб бути плідною, має бути взаємовигідною.

З цього приводу слід підкреслити ту обставину, що органи внутрішніх справ у взаємодії зі службами безпеки економічних суб'єктів можуть вирішувати проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств, установ, організацій різних форм власності. Слід зазначити, що відносини між приватною правоохоронною структурою і конкретним органом внутрішніх справ можуть мати форму договору про спільну діяльність та співробітництво. Він полягає у відповідності з законами України, що визначають статус міліції та регламентують охоронну діяльність, які складають правову основу спільної діяльності та співробітництва відповідного ОВС та приватної структури в галузі забезпечення правопорядку та боротьби зі злочинністю. Мова йде про:

– надання допомоги одна одній у забезпеченні правопорядку на території, що охороняється, в тому числі при проведенні культурно-масових і спортивних заходів;

- обмін інформацією з питань, пов'язаних з посиленням охорони правопорядку, із застосуванням спецтехніки, спецзасобів і зброї;
- спільне проведенні заходів з відбору кандидатів на службу як у приватне правоохоронної підприємство, так і до органів внутрішніх справ.

Поряд з цим, як приватна правоохоронної структура, так і органи внутрішніх справ, можуть взяти на себе зобов'язання і в індивідуальному порядку. Наприклад, перша може взяти на себе зобов'язання виділяти за узгодженим графіком охоронців для проведення заходів з охорони громадського порядку, передавати до органу внутрішніх справ інформацію про підготовці або скоєних злочинах; неухильно дотримуватися правил застосування та зберігання вогнепальної зброї та спецзасобів при здійсненні охоронної діяльності; представляти в ОВС документи та інформацію, необхідну для виконання ОВС контрольних функцій; забезпечувати певні послуги, розрахунок за якими відбувається на комерційній основі.

У свою чергу, орган внутрішніх справ може взяти на себе зобов'язання інформувати приватну правоохоронну структуру про документи, що видаються МВС і стосуються діяльності приватних правоохоронної структур, він може взяти на себе зобов'язання забезпечувати приватну охоронну структуру при проведенні його заходів, пов'язаних із забезпеченням правопорядку, засобами зв'язку, спецтехнікою, а також при плануванні маршрутів патрулювання відповідних територій міліцією громадської безпеки, наближати їх до об'єктів, а також сприяти приватній правоохоронної структурі при вирішенні проблем, пов'язаних з виникненням екстремальних ситуацій.

Практика взаємодії державних правоохоронних органів і приватних правоохоронної структур. Оскільки професії приватного охоронця (як в структурі підрозділу з безпеки, так і приватних спеціалізованих фірм) придбали правову основу для свого існування, то у співробітників державних правоохоронних органів і спецслужб з'явилася можливість після звільнення з зазначених структур продовжити трудову діяльність у цій сфері. Цілком закономірно, що працівник органів внутрішніх справ, які тривалий час пропрацював у певних підрозділах вищевказаних відомств, об'єктивно має коло друзів з числа колишніх колег по роботі, з якими він не пориває своїх відносин. Їх звільнення, таким чином, не означає розриву стосунків зі своїми колегами по колишній службі. Збереженню цих зв'язків сприяє та обставина, що і сучасних умовах створені і функціонують численні ветеранські організації, де у діючих і звільнених у відставку співробітників спецслужб і правоохоронних органів є можливість спілкуватися, підтримуючи по-

стійні контакти. Сказане свідчить про те, що взаємини співробітників державних і приватних правоохоронних структур можуть мати перш за все неформальний характер. Негативно оцінювати це явище не можна, тому що такі контакти дозволяють цим особам розраховувати на взаємодопомогу, підтримку, особливо в умовах як звичайних, так і надзвичайних обставин.

Крім неформальних, державні та приватні правоохоронні структури встановлюють офіційні ділові контакти. Оскільки діяльність приватних правоохоронних структур поділяється на приватний розшук і охорону, то можливі варіанти взаємодії, прийнятні і для приватних детективних, і приватних охоронних організацій, а також ті, які характерні лише для конкретних видів діяльності приватних правоохоронної структур. Будь-яка приватна правоохоронної структура може взаємодіяти з державними правоохоронними органами у формі обміну інформацією. Однак остання може бути різною за змістом і становити інтерес і для приватної детективної, і для приватної охоронної організації, а також для відповідних організацій служб безпеки. Так, працівники підрозділу безпеки фірми, що насамперед працюють в інтересах юридичних осіб, потребують відомостей, що стосуються особливостей протиправних діянь, у розслідуванні яких їм доводиться брати участь. Наприклад, це дані про різні способи шахрайства, вчинення якого є ймовірним стосовно суб'єктів господарювання, і про осіб, які професійно займаються цією діяльністю. Для служб безпеки важливі дані і про інші злочини, які можуть зачіпати інтереси підприємств (фірм).

У ряді випадків таке інформування буває неминучим, коли суб'єкт господарювання став об'єктом шахрайства, промислового шпигунства, протиправних діянь, вчинених терористичними методами, а також вимагань, шантажу і т. п. У тому випадку, коли служба безпеки передає в державний правоохоронний орган матеріали про злочин, що скоєний співробітником суб'єкта господарювання, відповідний працівник ОВС буде взаємодіяти з конкретними представниками правоохоронного відомства не тільки у формі обміну інформацією, але і шляхом здійснення дізнання чи попереднього слідства по кримінальній справі.

Звичайно, і раніше серед позаштатних співробітників міліції зустрічалися колишні співробітники карного розшуку та інших оперативних підрозділів, проте в основному всі вони прагнули знайти оплачувану роботу, характер якої був абсолютно не пов'язаний з їх попередньою діяльністю. Але ж не є секретом та обставина, що досвідчений оперативний працівник – це результат складної і дорогої спеціальної підготовки, посиленою багаторічною практикою оперативної роботи. І

якщо держава робить спектр охоронних (для прикладу в РФ – детективних) послуг вузьким, повноваження приватних охоронних фірм, чи підрозділів (служб) безпеки нікчемними, а організаційно-правові форми їх діяльності вкрай жорсткими, зокрема, ізольованими від органів внутрішніх справ, то зрозумілим буде створення «штучного продукту» у вигляді «приватного оперативника». Адже багато оперативних працівників міліції в силу неадекватного матеріального забезпечення, а часом і упередженого ставлення різного роду керівників до роботи оперативних служб змушені залишати їх. Однак було б оптимальним у нинішніх ринкових умовах надати можливість колишнім оперативним працівникам міліції реалізувати свій потенціал в госпрозрахункових структурах при органах внутрішніх справ, що надають послуги за допомогою детективної діяльності.

У своєму складі служби безпеки мають в першу чергу досить великі підприємства. Підприємства меншого масштабу також мають необхідність взаємодії з ОВС. При цьому їхня потреба в цьому може бути навіть вищою, тому що в порівнянні з більш великими підприємствами вони в силу причин матеріального характеру позбавлені ряду можливостей: створювати власні розробки в сфері забезпечення економічної безпеки, широко користуватися можливостями кваліфікованих фахівців у суміжних галузях: аналітиків, фінансистів, контролерів, аудиторів, бухгалтерів, економістів, маркетологів, кадровиків, комп'ютерників. У той же час можливості ОВС по роботі з численними представниками окремих підприємств досить обмежені.

На нашу думку, було б доцільним створення некомерційних асоціацій служб економічної безпеки підприємств, які могли б організовувати взаємодію служб безпеки один з одним, з фахівцями різних профілів, з ОВС, організовувати підготовку фахівців для служб безпеки, проводити обмін досвідом, курси підвищення кваліфікації, випускати спеціалізоване друковане видання і т.д. Досить часто підприємства волюють при виявленні випадків внутрішнього шахрайства, внутрішнього шпигунства тощо «не виносити сміття з хати» і не звертатися в правоохоронні органи. Мотивується це міркуваннями «корпоративною етикою» та міркуваннями охорони конфіденційної інформації. Що стосується охорони інформації, то таке міркування є більш ніж обґрунтованим і досить раціональним. Але таке рішення топ-менеджерів підприємства може бути продиктоване наступними міркуваннями. «Винний» співробітник, як правило, може бути в курсі протиправної діяльності підприємства, а також, що особливо важливо, інших випадків внутрішнього шахрайства і т.д. Рішення менеджерів підприємства не надавати справ розголосу, не подавати заяву в правоохоронні органи

може бути продиктовано власне міркуваннями збереження власного становища. Фактично має місце угода менеджерів підприємства і винного співробітника: ми не чіпаємо тебе, ти – нас. Служба безпеки підприємства у випадку виникнення такої ситуації спробує отримати від співробітника максимум інформації з приводу відомих йому можливих порушень у діяльності підприємства.

1. Бондаренко І. Правоохоронні органи України та їх функції / І. Бондаренко // Право України. – № 7. – 2005. – С. 35.

2. Гуценко К.Ф. Правоохранительные органы / К.Ф. Гуценко, М.А. Ковалев. – М.: Зеркало, 1999. – 370 с.

3. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / [В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін.]. – К.: Правова єдність, 2009. – 544 с.

4. Бобров В.Г. Проблемы конфиденциального содействия граждан органам внутренних дел. Тезисы. Проблемы и теории и практики ОРД в современных условиях. Материалы научно-практической конференции (27–28 мая, 1996 г.). – Калининград: Калининградская высшая школа МВД России. – 1996.

Ю.Л. Нікітенко,
оперуповноважений УДСБЕЗ
УМВС України в Черкаській області

ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ ІЗ ДЕРЖАВНОЮ ФІНАНСОВОЮ ІНСПЕКЦІЄЮ УКРАЇНИ, АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Дуже важливим фактором ефективності в роботі підрозділів ДСБЕЗ та органів Державної фінансової інспекції являється їх взаємодія між собою, яка на мою думку з практичної точки зору є не достатньо сформованою.

Аналіз змісту функцій ДФІ і міліції, принципів та видів взаємодії дозволив визначити критерій, за яким можна класифікувати форми взаємодії на три групи. Виділення цього критерію сприятиме чіткому означенню форм взаємодії цих органів, а також визначенню напрямів підвищення ефективності такої взаємодії. Таким критерієм пропоную визнати «суб'єкт ініціативи взаємодії», і відповідно виділити три групи форм: 1) за ініціативою міліції; 2) за ініціативою органів ДФІ; 3) за спільною (загальною) ініціативою.

Першу групу форм взаємодії за ініціативою міліції пропоную аналізувати за наступними їх видами та підвидами:

1) залучення спеціалістів органів ДФІ до ревізій (перевірок), що проводяться органами міліції, зокрема ДСБЕЗ:

- а) участь фахівців ДФІ на стадії досудового слідства;
 - б) участь фахівців ДФІ на стадії дослідчої перевірки (в оперативно-розшукових заходах);
- 2) звернення міліції до органів ДФІ про проведення ревізій (перевірок):
- а) проведення планових та позапланових ревізій;
 - б) проведення зустрічних звірок;
 - в) проведення ревізій за вилученими органами міліції документами.

Правовими підставами для звернення міліції до органів ДФІ стосовно виділення працівників як спеціалістів є положення ст. 12 Закону України Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю III, ст. 1281 КПК України [2], пп. 10 п.5 постанови КМУ «Про утворення Державної служби боротьби з економічною злочинністю» [3]. У цих нормативних актах зазначається на право і можливість залучення правоохоронними органами фахівців ДФІ для проведення тих чи інших заходів.

Зважаючи на зміст завдань, які вирішує співробітник ДФІ як спеціаліст у перевірках, що проводяться міліцією, керуючись положеннями кримінально-процесуального законодавства, а також з метою упорядкування залучення фахівців ДФІ, вважаю за доцільне їх статус «спеціаліста» замінити на статус «експерта», наприклад, «експерт з фінансово-економічної діяльності», «експерт з фінансово-господарської діяльності». Результати ж проведених ними досліджень мають оформлятися у вигляді висновку експерта, дотримуючись відповідних вимог, визначених його логічною та структурною побудовою.

Неабияке значення у діяльності міліції має ревізія (перевірка), яка є однією з форм фінансового контролю, який здійснюється ДФІ. Характерною рисою злочинів, що скоюються у сфері економіки, є їх обов'язкове відображення у документах і записах бухгалтерського обліку підприємств. Саме цей фактор відносить документальну ревізію до одного з ефективних засобів розкриття злочинів. Ефективність ревізії як засобу виявлення правопорушень залежить від реального стану спеціальних захисних функцій бухгалтерського обліку – його спроможності досить повно відображати ознаки скоєних правопорушень. Матеріали комплексних ревізій (перевірок), передані органами ДФІ до міліції, часто стають підставою для порушення кримінальних справ. Однак, варто зауважити, що вагоміше значення має ревізія, яка призначається за ініціативою або зверненням органів дізнання, досудового слідства, оскільки така діяльність є методом збору доказів, в першу чергу, у кримінальній справі.

Згідно з п. 1.3. Порядку взаємодії під зверненням правоохоронного органу розуміється супровідний лист до постанови про призначення ревізії, винесеної слідчим, прокурором або особою, яка проводить дізнання, а також письмове доручення, вимога, пропозиція керівника правоохоронного органу [4].

З огляду на те, що майже кожний злочин, пов'язаний із господарською (економічною, фінансовою) діяльністю, потребує призначення ревізії (перевірки), оперативні працівники та слідчі мають правильно розуміти сутність та особливості ревізії, яка призначається за ініціативою органів дізнання чи досудового слідства, уміти кваліфіковано організувати її підготовку й проведення, забезпечивши цим самим ефективність та реалізацію усіх можливостей такої перевірки.

Аналіз положень законів України «Про міліцію», «Про ДФІ в Україні», постанови КМУ «Про утворення ДСБЕЗ» дозволяє визначити, що сутністю ревізії, призначеної за ініціативою міліції, є використання існуючого адміністративно-правового інституту в інтересах розслідування кримінальних справ про розкрадання та інші корисливі зловживання.

За результатами розгляду звернення органу міліції щодо проведення ревізії відповідним керівником ДФІ може бути прийняте одне з таких рішень: 1) прийняти до виконання звернення, організувати та провести позапланову виїзну ревізію; 2) прийняти до виконання звернення, провести планову виїзну ревізію; 3) повідомити про неможливість проведення ревізії; 4) повідомити правоохоронний орган про необхідність уточнення звернення.

Сьогодні на більшості об'єктах контролю, а тим більше на невідконтрольних установах, створені та функціонують служби безпеки (охорони), однією з функцій яких є забезпечення перепускного режиму з метою недопущення сторонніх осіб (незалежно від відомчої належності) на територію обслуговування, а також контроль за несанкціонованим (без дозволу керівника установи) витоком інформації.

У зв'язку з цим ревізійні матеріали, які попередньо вивчались, та аналіз результатів фактичного опитування працівників органів ДФІ (26,7% опитаних) дають можливість констатувати: останнім часом при здійсненні перевірок органами ДФІ, зокрема за зверненнями міліції (ДСБЕЗ), досить частими стали випадки недопущення посадових осіб органів ДФІ до проведення ревізій. Особливо це стосується випадків проведення зустрічних звірок, якщо вони зачіпають інтереси приватних комерційних структур.

Тому орган міліції, що ініціював звернення до органів ДФІ про проведення ревізії, у таких випадках у межах своєї компетенції зо-

бов'язаний вживати таких заходів: 1) забезпечувати допуск посадових осіб органів контрольно-ревізійної служби на об'єкт контролю; 2) забезпечувати усунення перешкод проведенню ревізії; Забезпечувати надання ревізорам необхідних документів. Також при потребі орган міліції-ініціатор проведення ревізії, сприяє одержанню ревізорами в установленому порядку від кредитно-банківських установ необхідних відомостей, копій документів, довідок про банківські операції й залишки на рахунках об'єктів, які перевіряються; 4) забезпечувати збереження документів, насамперед неофіційних записів (чорнові записи, боргові записки, «чорна бухгалтерія»), а також різних варіантів одного і того ж документа, оскільки такі джерела доказів правопорушники намагаються знищити у першу чергу; 5) притягати осіб, які перешкоджали у проведенні ревізії (зустрічної звірки), до відповідальності; 6) застосовувати інші передбачені законодавством заходи.

Дослідивши різновиди форми взаємодії міліції і ДФІ, що належить до першої групи – за ініціативою міліції, перейду до розгляду другої групи форм взаємодії міліції і ДФІ за критерієм суб'єкта ініціативи: за ініціативою органів ДФІ.

Виходячи з положень даної статті, для взаємодії міліції і органів ДФІ притаманні обидва види форм такої взаємодії, як взаємодія за ініціативою органів ДФІ – передача та повідомлення.

Застосовуючи логіко-семантичний метод можна окреслити два види підстав для передачі органами ДФІ ревізійних матеріалів до правоохоронних органів: 1) у випадку виявлення порушень чинного законодавства, за які передбачено кримінальну відповідальність (друга назва – у випадку виявлення порушень чинного законодавства, які містять ознаки злочину); 2) у випадку виявлення зловживань чинного законодавства, які містять ознаки корупційних діянь.

Важливу роль у процесі здійснення передачі ревізійних матеріалів підрозділам ДСБЕЗ відіграє термін. Хоча у визначених вище випадках він Законом не регламентований, в Порядку проведення інспектування і Порядку взаємодії термін складає не більше десяти робочих днів, при цьому за день відліку береться день реєстрації акта ревізії.

Водночас на термін передачі матеріалів може значно вплинути процес апеляції з боку об'єкта контролю – надходження заперечень або зауважень до акту ревізії. У такому випадку максимальний термін передачі може становити 31 робочий день.

Отже, за цих умов термін від моменту закінчення проведення ревізії до моменту передачі матеріалів ревізії до міліції, на мою думку, є досить затяжним, що негативно відбивається на результатах подальшої роботи оперативних та слідчих підрозділів міліції. Аналіз адмініс-

тративних і кримінальних справ засвідчує, що на практиці за такий термін об'єкти контролю встигають або «замаскувати» частину виявлених недоліків, або «позбутися» винуватців шляхом їх звільнення чи вжиття інших заходів. А це негативно впливає на якість та оперативність розслідування злочинів.

Тому, на підставі викладеного вище, вважаю за доцільне переглянути строки передачі органами ДФІ до ДСБЕЗ матеріалів ревізії, у яких зафіксовані порушення, що передбачають кримінальну відповідальність або містять ознаки корупційних діянь. Вони мають бути узгоджені між представниками правоохоронних та контролюючих органів.

Прикладом необхідності взаємної нормотворчої роботи у даному напрямі є досить спірна і помилкова, з правової точки зору, позиція Голови КРУ, нині – Державної фінансової інспекції України, яка викладена в нормі Стандарту державного фінансового контролю з використанням бюджетних коштів, державного і комунального майна. Зокрема, у п. 2.1 зазначено, що «суб'єкти державного фінансового контролю у разі виявлення контрольними заходами, що проводяться не за ініціативи правоохоронних органів, порушень чинного законодавства щодо використання бюджетних коштів, державного чи комунального майна, за які передбачена кримінальна відповідальність, забезпечують, у межах своєї компетенції, усунення суб'єктами господарювання виявлених порушень, а у разі неможливості їх усунення в повному обсязі – передають матеріали до правоохоронних органів» [5].

Переконаний, що вказана норма дозволяє органам ДФІ: 1) маніпулювати наданими повноваженнями; 2) зловживати наданими повноваженнями щодо передачі ревізійних матеріалів, які містять факти порушень законодавства з ознаками злочину; 3) утворює умови для корупції органів ДФІ, адже фактично допомога в усуненні недоліків, за які передбачено кримінальну відповідальність, є пособництвом у злочині.

Тому дане питання також слід на законодавчому рівні погодити, шляхом внесення змін до законодавства, що відповідно сприятиме ефективній взаємодії державної фінансової інспекції та підрозділів ДСБЕЗ.

Також достатньо важливою формою взаємодії міліції і органів ДФІ є взаємозвірки, котрі підкреслюють наявність двостороннього (зворотного) зв'язку.

Основною метою проведення взаємозвірок є отримання своєчасної інформації про стан розгляду правоохоронними органами ревізійних матеріалів та можливості притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності.

У той же час, за зауваженнями співробітників органів ДФІ, міліція не завжди своєчасно надсилає інформацію про стан розгляду ма-

теріалів та акти звірок, що створює суттєві перешкоди у застосуванні органами ДФІ передбачених чинним законодавством заходів впливу, зокрема адміністративного характеру.

Оперативні ж працівники міліції вказують на недоцільність введення обов'язкового інформування ініціатора (орган ДФІ) про результати розгляду ревізійних матеріалів (повідомлення про злочин), можна назвати основні з них:

- додаткова завантаженість працівників відповідних підрозділів (служб) органу міліції (значний час відводиться на заповнення відповідних форм статистичної звітності та «картки-повідомлення») (78,9%);

- відволікання слідчих, дізнавачів, оперативних працівників від безпосереднього процесу розслідування та розкриття злочинів (91%);

- виникнення запитання: чому лише органи ДФІ необхідно інформувати? адже так само про обов'язковість інформування зможе заявити будь-який і інший заявник (як державна так і недержавна установа, організація, об'єднання, формування, фізична особа тощо).

Одним із варіантів вирішення цього питання може бути створення та ведення єдиної міжвідомчої інформаційної бази даних, у якій би формувалася, зберігалася і накопичувалася зазначена інформація. Безумовно, на етапі створення такої бази витрати часу і матеріально-фінансових ресурсів будуть чималі, проте, у подальшому її існування і використання надасть змогу зекономити набагато більше та підвищить ефективність механізму взаємодії правоохоронних та контролюючих органів у протидії правопорушенням у сфері економіки тощо.

Таким чином, розглянута форма взаємодії міліції і ДФІ – взаємозвірки – є актуальною та потребує унормування на законодавчому рівні, а також розроблення механізму її ефективного застосування.

Досить часто в практичній діяльності зустрічаємо нарікання з боку фахівців контролюючих органів, у більшості випадках – Державної фінансової інспекції України, на недостатнє реагування органів дізнання і досудового слідства міліції (ДСБЕЗ, ГУБОЗ) на матеріали перевірок у сфері державних закупівель, що містять, на погляд ревізорів, ознаки корупційних діянь посадових осіб, розпорядників бюджетних коштів.

У процесі передачі органами ДФІ матеріалів перевірок, при виявленні правопорушень, органу дізнання міліції для прийняття рішення, досить часто, ревізори не в змозі розмежувати корупційні діяння від посадових злочинів. В результаті винні особи притягаються не до кримінальної, а до адміністративної відповідальності, чим не виправдую-

ються очікувані ревізорами результати та виникають з їх боку необґрунтовані нарікання на роботу правоохоронців.

Разом із тим, з окремими зауваженнями, можна погодитися та пояснити їх «недостатньою кількістю висококваліфікованих оперативних співробітників і відсутністю професійного ядра служби, передусім, в системі органів внутрішніх справ, оскільки виявлення злочинів такого виду потребує високого рівня економіко-правових знань та практичного досвіду» [6].

Вважаю, що при розробленні нових законодавчих актів та внесенні змін і доповнень до діючих нормативних актів, зокрема службовим та посадовим зловживанням і корупційним проявам, необхідно здійснювати одночасно з внесенням відповідних змін до інших законів, що регламентують, як порядок здійснення фінансового контролю органами ДФІ (Державною фінансовою інспекцією), так і здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства органами міліції. Такий підхід дозволить налагодити дієву взаємодію правоохоронних та контролюючих органів, та покращити її ефективність, результативність.

1. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 № 3341-XII // Відомості Верховної Ради України – 1993. – №35. – Ст. 358.

2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 № 1001-05 // Відомості Верховної Ради України. –1961. – № 2. – Ст. 15

3. Про утворення Державної служби боротьби з економічною злочинністю: постанова Кабінету Міністрів України від 05.07.1993 № 510 // Зібрання постанов Уряду України. – 1994. – № 2. – Ст. 30.

4. Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України: наказ Головного контрольно-ревізійного управління України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України від 19.10.2006 №346/1025/685/53 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 44. – Ст. 2962.

5. Про затвердження Стандарту державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів, державного і комунального майна: наказ Голов КРУ від 13.07.2004 № 185 // Офіційний вісник України. – 2004 – № 31. – Ст. 2094.

6. Пивовар Ю.І. Взаємодія органів міліції і органів фінансового контролю у протидії зловживанням і корупційним явищам у сфері державних закупівель / Ю.І. Пивовар // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – № 15. – С. 77–88.

О.Б. Онишко,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного та міжнародного права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОСНОВНІ ПРОЯВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Державна протидія злочинності у сфері економічних відносин може бути ефективною лише за умови з'ясування питань, що являє собою економічна злочинність на даному етапі, які галузі господарювання нею вражені та її параметри, у яких конкретно видах злочинів вона проявляється та який вплив на господарські відносини в державі вони здійснюють [1].

Аналіз юридичної літератури показує, що до сьогодні не існує єдиної думки щодо критеріїв поділу загального масиву злочинності на окремі конкретні групи. Можливо, що такими критеріями доцільно взяти антисоціальну спрямованість злочинного посягання та характер криміногенної мотивації поведінки особи або групи осіб, які скоїли економічний злочин.

При врахуванні цих критеріїв можна зазначити, що економічна злочинність включає в себе: умисні корисливі злочини проти економічних відносин власності; умисні корисливі господарсько-економічні злочини; злочини посадових осіб, які завдають істотної шкоди у сфері економічної діяльності; злочини, що скоюються організованими групами і злочинними співтовариствами, які завдають значної шкоди економічним відносинам власності. Отже, економічна злочинність – це складна інтеграційна система, що складається з вищеназваних елементів. Таке робоче визначення необхідне для упорядкування поточного статистичного обліку даного різновиду злочинності, а також для проведення її предметних досліджень з метою розробки заходів державного впливу на її скорочення.

Основні прояви економічної злочинності та її види досліджували у своїх працях такі науковці, як: Є.Л. Стрельцов, А.А. Смирнов, В.М. Попович, В.В. Лунєєв, В.І. Антипов, Б.І. Бараненко, В.Д. Гвоздецький, О.П. Рябченко, А.І. Дольова, В.С. Картавцев та інші.

Вивчення проблем боротьби з економічною злочинністю потребує широкого застосування не тільки юридичних знань, але й напрацьованих в економічному, організаційно-управлінському та правовому блоках наук. В.М. Попович зробив висновок, що податкознавство і

теорія управління дадуть нам знання про зміст сучасного складу причин та умов тінізації суспільно-економічних відносин, кримінологія – про об'єктивний, суб'єктивний, причинний комплекс, криміногенний потенціал того чи іншого сегмента тіньових відносин та трансформаційний економіко-кримінологічний інструментарій пізнання, моніторингу і протидії феномену «тіньова економіка» [2].

У період формування ринкових відносин, розвитку підприємницької діяльності організована злочинність адаптувалась до нових умов функціонування економіки та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків [3]. Аналіз злочинів у сфері економіки показує, що в сучасних умовах вони, як правило, мають міжрегіональний, а то і міжнародний характер [4]. Відзначається прагнення ОЗГ до зв'язків і співробітництва із закордонним тіньовим сектором економіки. У цих умовах на структуру і динаміку внутрішньої організованої злочинності всіх країн більше впливають можливості використання кримінального досвіду закордонних злочинних формувань, установлення з ними зв'язків з легалізації (відмивання) коштів злочинного походження шляхом відкриття рахунків на підставних осіб у закордонних банках, заснування фірм та придбання нерухомості. З метою з'ясування характеру і рівня небезпеки транснаціональної організованої злочинності для національної економіки країни варто звернутися до документів міжнародних форумів з даної проблеми, бо проблеми транснаціональної організованої злочинності у сфері економічних відносин досить часто обговорювалися на міжнародному рівні. ООН до зазначених проблем вперше звернулася на П'ятому конгресі (Женева, 1975 рік), де було визнано, що злочинність у формі міжнародного бізнесу – це більш серйозна загроза, ніж традиційні форми злочинності. Згодом до цієї проблеми зверталися учасники Шостого (Каракас, 1980 рік) і Сьомого (Мілан, 1985 рік) конгресів. На Восьмому конгресі за участю представників МВС України (Гавана, 1990 рік) зазначалося, що «організована злочинність створює пряму загрозу національній і міжнародній безпеці та стабільності, є фронтальною атакою на політичні й економічні влади, а також створює загрозу самій державності. Вона порушує нормальне функціонування соціальних і економічних інститутів, компрометує їх, що призводить до втрати довіри до демократичних процесів». Особливе значення мала Всесвітня конференція з організованої транснаціональної злочинності (Неаполь, 1994 рік), на якій серед інших були обговорені питання, пов'язані з висновками і рекомендаціями Міжнародної конференції з попередження відмивання грошей і використання прибутків від злочинної діяльності та боротьби з ними. Учасники конференції відзначили й обгрунтували десять загроз, що несе транснаціона-

льна організована злочинність, серед них загрози національній економіці, фінансовим інститутам, демократичним перетворенням і процесам приватизації. Велике значення для боротьби з організованою злочинністю, її глобальною небезпекою має Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності (21 липня 1997 рік) [5]. Велике значення для прийняття рішень щодо боротьби із транснаціональною злочинністю має аналіз її динаміки, загальних статистичних даних тощо.

Спроби зібрати світову статистику щодо організованої економічної злочинності, розпочаті ООН, Інтерполом та іншими міжнародними організаціями, хоча цілком і не дали очікуваних результатів (у силу різноманітних причин, головною з яких є відсутність належного усвідомлення реальної загрози транснаціональній організованій злочинності), проте дозволили виділити з 19 видів злочинів, які за нашою класифікацією можна віднести до числа економічних: легалізацію (відмивання) грошей, отриманих злочинним шляхом; шахрайство, пов'язане зі страхуванням; комп'ютерні злочини (як засіб вчинення економічних злочинів); фіктивне банкрутство; несанкціоноване проникнення у сферу законної комерційної діяльності; корупцію і підкуп державних посадових осіб (як засіб досягнення злочинних цілей в економічній діяльності).

Аналізуючи види злочинів, здійснених ОЗГ в Україні, можна зробити висновок, що починаючи з 1994 року, їх складовими були такі діяння у сфері економічних відносин, як ухилення від сплати податків, привласнення вкладів громадян до трастів; розкрадання державного і колективного майна; контрабанда; неповернення валюти із-за кордону; відмивання брудних коштів, здобутих злочинним шляхом, та ін. Відзначається тенденція до росту економічних злочинів у сферах банківської та кредитно-фінансової діяльності, на підприємствах, що здійснюють зовнішньоекономічні операції, виготовлення та реалізацію піддакцизних товарів, а також на державних підприємствах промисловості, у паливно-енергетичному комплексі, на підприємствах виробництва і переробки сільськогосподарської продукції. Необхідно зазначити, що більшість економічних злочинів вчиняється в організованих формах [6].

Аналіз криміногенної ситуації свідчить, що майже у всіх регіонах України давно сформувалися і діють стійкі злочинні угруповання, які професійно займаються конвертацією і незаконним переведенням у готівку грошових коштів, здобутих злочинним шляхом. Але даний аналіз має обмежену практичну цінність як внаслідок високого рівня латентності вказаних злочинів, так і через відсутність відповідної бази даних про них та координації діяльності правоохоронних органів щодо цілеспрямованої роботи з їх виявлення та розкриття [7].

Широкого розповсюдження набули факти, коли злочинні угруповання, які діють на території України, встановлюють стійкі зв'язки з аналогічними ОЗГ за кордоном, спільно займаються контрабандою. Існують і інші причини низької ефективності діяльності правоохоронних органів по боротьбі з економічною злочинністю в Україні. Так, за даними дослідження, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології [8], опитані громадяни основними причинами неефективності боротьби із злочинністю назвали:

- а) наявність у високих посадових осіб багатьох привілеїв – 1,2%;
- б) використання бюджетних коштів не за призначенням – 56,6%;
- в) в реальності більшість недотримується вимог закону – 48,1%;
- г) продажність працівників державних органів – 46,0%;
- д) законами не передбачені санкції за їх порушення – 36,5%.

Генеральною прокуратурою та Департаментом державної служби боротьби з економічною злочинністю, Головним управлінням по боротьбі з організованою злочинністю МВС України, відповідними спецпідрозділами СБУ та податковою міліцією разом з митниками періодично здійснюються заходи щодо виявлення, розкриття та розслідування економічних злочинів, розробляються та направляються у підпорядковані підрозділи відповідні методичні рекомендації з організації та здійснення такої роботи на місцях. Але зазначених заходів недостатньо для подолання негативних явищ, пов'язаних з економічною злочинністю, особливо в організованих формах, тому існує необхідність розробки заходів відповідної протидії, яка обумовлена сукупністю негативних внутрішніх і зовнішніх факторів функціонування української економіки; збільшенням обсягів тіньового сектору економіки; посиленням позицій кримінальних угруповань у тіньовому секторі економіки; загрозою проникнення до України іноземного тіньового капіталу; відсутністю цілеспрямованої системи організаційних заходів протидії використанню легальних форм економічної діяльності для відмивання незаконних доходів.

Таким чином, виходячи із вищевикладеного, можна зробити висновки, що підрозділи кримінальної міліції по боротьбі з економічною злочинністю, спеціальні підрозділи БОЗ МВС, СБУ, податкової міліції ДПС України та прокуратури, по боротьбі з контрабандою ДМС України за своїм правовим статусом зобов'язані спільно або у взаємодії вести активну боротьбу з економічною злочинністю. Однак, підрозділам по боротьбі з контрабандою, працівникам прокуратури, які ведуть боротьбу з економічною злочинністю, не надано право вести оперативно-розшукову роботу відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», що потребує законодавчого вирішення.

Крім того, існує ряд чинників, які знижують ефективність боротьби з економічною злочинністю, в яких одне із перших місць займає людський фактор, що виражається у наданням особливих привілеїв працівникам правоохоронних органів, наявність хабарництва серед повновладних органів та ряд інших чинників.

1. Білоус В.Т. Науково-методологічне обґрунтування доцільності запровадження координації управління правоохоронними органами по боротьбі з економічною злочинністю при розробці заходів щодо їх модернізації // Науковий вісник Академії ДПС України. – Ірпінь, 2002. – № 4 (18). – С. 58–65.

2. Попович В.М. Теорія детінізації економіки: Монографія. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001. – 524 с.

3. Іщенко О. В грошей очей немає, але вони є у ділків з липкими руками і бездонними кишнями // Іменем Закону. – 1995. – № 3. – 20 січня.

4. Рушайло В. Степень делового сотрудничества – на все «сто» // Человек и Закон. – 2000. – № 8 (9). – С. 15.

5. Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію / Упоряд. М.І. Камлик та ін. – К.: Школяр, 1999. – С. 126.

6. Білоус В.Т. Організаційно-правове забезпечення боротьби з економічною злочинністю в Україні: проблеми та шляхи їх розв'язання // Науковий вісник Академії ДПС України. – Ірпінь, 2002. – № 3. – С. 165–171.

7. Хромушкін О. Обережно – фіктивна фірма? // Департамент. – 1999. – № 4. – С. 18.

8. Бахин В.П., Карпов Н.С. Некоторые аспекты изучения практики борьбы с преступностью (данные исследований за 1980–2002 гг.). – К., 2002. – 458 с.

В.І. Оперук,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри оперативної-розшукової

діяльності та спеціальної техніки

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА СПОЖИВЧОМУ РИНКУ

За роки незалежності України значно зріс рівень злочинності у сфері господарської діяльності, зокрема на споживчому ринку, де почастишали випадки масових отруєнь через вживання неякісних продовольчих товарів. Низька якість виготовлення виробів народного вжитку є одним із факторів, який призводить до дисбалансу між купівель-

ною спроможністю населення країни та його товарним забезпеченням внаслідок того, що продукція низької якості не користується попитом.

Зростання рівня злочинності, зокрема у сфері економіки, стало істотним дестабілізуючим фактором, який завдає державі і суспільству в цілому великих збитків як матеріального, так морально-психологічну характеру. Особливе суспільне занепокоєння у системі економічних відносин викликають злочини, що вчиняються у сфері господарської діяльності, і, зокрема, на споживчому ринку.

Основну роботу щодо виявлення та розкриття злочинів здійснюють органи внутрішніх справ, зокрема співробітники Державної служби боротьби з економічною злочинністю (ДСБЕЗ). Діяльність ДСБЕЗ щодо виявлення злочинів, пов'язаних з обманом покупців та замовників, фальсифікацією засобів вимірювання, випуском або реалізацією недоброякісної продукції, перш за все, повинна базуватися на знанні нормативно-правової бази, яка регулює дану сферу суспільних відносин. З метою виявлення та попередження злочинів, що вчиняються на споживчому ринку, співробітники ДСБЕЗ організують свою діяльність так, щоб вона базувалась на основі вивчення, аналізу та об'єктивної оцінки оперативної обстановки [7].

Інформація про вчинення злочинів на споживчому ринку може міститися як в заявах громадян, так і отримуватись особисто співробітниками ДСБЕЗ [6, с. 84].

На початковому етапі організації отримання інформації співробітник ДСБЕЗ повинен визначити об'єкти, де можуть вчинятися вищезазначені злочини, встановити, де саме спостерігаються порушення під час відпуску, реалізації продукції, визначити ймовірні місця зберігання фальсифікованих засобів вимірювання, проаналізувати виявлені факти обману покупців та замовників [3, с. 17].

При виявленні фактів порушення прав споживачів співробітники ДСБЕЗ здійснюють ряд заходів, спрямованих на перевірку отриманої інформації, вибір яких залежить від оперативної ситуації, достовірності джерела та обсягу отриманої інформації.

В результаті проведення оперативно-пошукових заходів інформація про обман покупців та замовників може бути виявлена безпосередньо співробітниками ДСБЕЗ. Таку інформацію співробітник може отримати в результаті:

- проведення рейдів в місцях розташування торгових закладів із залученням працівників патрульно-постової служби міліції, дільничних інспекторів міліції;
- проведення планових та позапланових перевірок у магазинах, закладах громадського харчування чи побутового обслуговування населення;

- взаємодії оперативних підрозділів із органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими формуваннями та населенням, контролюючими органами [4, с. 65–66].

Якщо отримана інформація, що особа, яка реалізовує товар, здійснює обман покупців та замовників шляхом обмірювання, то з метою її перевірки необхідно провести наступні оперативно-пошукові заходи:

- встановити особу (потерпілого), яка придбала товар в цьому торговому закладі чи у конкретного продавця з метою подальшого опитування та отримання інформації щодо суми обрахунку;

- встановити особу (продавця), яка займається реалізацією товару шляхом обмірювання, з метою отримання інформації про те, чи дійсно вона працює у торговому закладі;

- встановити осіб (очевидців), які були присутні при реалізації товару, з метою отримання інформації про вчинення факту обману шляхом обмірювання;

- встановити осіб, які не були присутні при реалізації товару, але знаходились неподалік у зв'язку з виконанням своїх робочих функцій (продавці інших відділів чи торгових закладів, охоронці, тощо) з метою отримання додаткової інформації щодо дій продавця, які були спрямовані на обман інших покупців;

- встановити фактичну вартість відпущеного товару;

- перевірити наявність дозвільних документів на право здійснення підприємницької діяльності, реалізації певних видів товарів тощо;

- встановити спосіб обмірювання з метою отримання інформації про те, яким вимірювальним приладом користується продавець;

- перевірити асортимент товару, який наявний у продажу і відпускається за допомогою згаданого вимірювального пристрою;

- визначити суму обрахунку шляхом аналізу інформації, отриманої в результаті проведення попередніх заходів, визначити кількість осіб, які були обмануті, з метою кваліфікації протиправної діяльності [2, с. 234–235].

Якщо отримана інформація про те, що особа, яка реалізовує товар, здійснює обман покупців та замовників шляхом обрахування, з метою її перевірки необхідно провести наступні оперативні заходи:

- встановити особу, яка здійснює розрахунки з покупцями або замовниками на підприємстві торгівлі (громадського харчування чи побутового обслуговування) з метою підтвердження інформації про те, чи дійсно вона працює на підприємстві торгівлі;

- встановити осіб, які придбали товар з метою опитування щодо вчинення відносно них обманних дій;

- встановити осіб, які не були присутні при реалізації товару, але знаходились неподалік у зв'язку з виконанням своїх робочих функцій, з метою отримання інформації щодо вчинення продавцем таких дій раніше, перевірити наявність конфліктних ситуацій між продавцем та покупцями за конкретні проміжки часу;

- встановити фактичну кількість і вартість відпущеного товару;

- перевірити наявність дозвільних документів на здійснення підприємницької діяльності, документів, в яких міститься інформація про якість продукції, відповідність її нормам, правилам та технічним умовам, можливим є залучення негласних співробітників та громадськості;

- встановити способи маскування обраховування покупців;

- визначити чи обраховування здійснювалось за рахунок неправильного нарахування суми оплати за певну кількість товару, чи за рахунок неповної комплектації чи неправильної визначеності кількості товару тощо;

- визначити наявність неповної комплектації товарів, що реалізується та порівняти з іншими ідентичними товарами, які реалізуються в інших торгових закладах [5, с. 46].

Якщо отримана інформація про те, що конкретно особою чи в конкретному торговому підприємстві реалізується фальсифікований товар, з метою її перевірки необхідно провести такі оперативні заходи:

- перевірити чи дійсно у торговому закладі працює особа, відносно якої є інформація, що вона реалізує фальсифікований товар;

- встановити осіб (потерпілих), які придбали фальсифікований товар з метою опитування щодо вчинення відносно них інших обманних дій (шляхом обраховування, обважування, обмірювання);

- встановити осіб, які були присутні при реалізації товару з метою їх подальшого опитування щодо реалізації фальсифікованого товару;

- опитати осіб, які працюють неподалік (сусідні торгові заклади) щодо попередніх випадків торгівлі фальсифікованим товаром, наявність претензій зі сторони покупців щодо якості товару;

- проаналізувати наявні реквізити товару відносно якого є підозра, що він фальсифікований, та порівняти зі зразками справжньої продукції з метою визначення розбіжностей;

- визначити, які реквізити чи споживчі властивості товару не відповідають вимогам встановлених стандартів, у тому числі і вимогам безпеки, які висуваються щодо продукції, яка завозиться в Україну;

– визначити можливість проведення зашифрованого огляду в приміщенні торгового підприємства з метою виявлення ознак злочинної діяльності (із залученням представників громадськості, представників МНС, та інших контролюючих органів) [1, с. 24].

При виявленні та попередженні злочинів, що вчиняються на споживчому ринку, співробітники ДСБЕЗ зобов'язані виявляти причини та умови, які сприяють вчиненню протиправної діяльності, з метою подальшої організації заходів щодо їх усунення як власними силами, так і за допомогою державних контролюючих органів, громадськості, адміністрації об'єкта перевірки. злочинних дій.

Висновок. Під час виявлення та попередження злочинів, що вчиняються на споживчому ринку, співробітникам ДСБЕЗ для встановлення всіх обставин протиправної події необхідно використовувати комплексно форми та методи ОРД. Процес виявлення інформації, яка містить ознаки зловживання на споживчому ринку, досить специфічний, оскільки, такі порушення, зазвичай, залишаються латентними, у зв'язку з чим потребують глибоких професійних умінь на навичок з боку співробітників. Відтак лише належна організація роботи по фіксації фактів протиправних дій осіб, що діють на споживчому ринку, та виконання вищевказаних заходів дасть можливість ДСБЕЗ отримати максимально ефективний результат, відновити споживачам порушені законні права та інтереси, забезпечити реальне відшкодування збитків, заподіяних злочинном.

1. Голошубова Н.В. Стратегічні напрями розвитку оптової торгівлі споживчими товарами / Н.В. Голошубова // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 10. – С. 22–25.

2. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія / О.О. Дудоров. – К.: Юридична практика, 2003. – 924 с.

3. Кабанов Г.Т. Предупреждение и раскрытие хищений на предприятиях торговли / Г.Т. Кабанов. – Лекция. – МВД СССР. – 1987. – 27 с.

4. Козаченко И.П. Изучение и использование личности преступного поведения расхитителей орудующих в сфере торговли / И.П. Козаченко. – К. – 1972. – С. 64–74.

5. Контроль якості в сфері обслуговування // Стандартизація і якість продукції за кордоном: наук.-тех. реф. / [авт. тексту Б. Шовкопляс]. – К., 1996. – № 1. – С. 44–48.

6. Кузьменко Г.М. Діяльність підрозділів ДСБЕЗ в боротьбі з обманом покупців та замовників / Г.М. Кузьменко. – Одеса, 2002. – С. 83–86.

7. Про організаційні засади діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України: Наказ МВС України від 3 листоп. 2003 року № 1293. – К., 2003.

П.Б. Падовський,
курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК НЕГАТИВНИЙ ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Тіньовий сектор економіки країни – це об'єктивне суспільне явище, що своїм економічним корінням має суперечності між зростаючими потребами суб'єктів господарювання та обмеженими можливостями легального суспільного виробництва.

Проблема наявності тіньової економіки є надзвичайно актуальною для української економіки, адже через ухилення від сплати податків з'являється надвисокий дефіцит коштів у державному бюджеті, що призводить до урізання соціальних програм, зменшення видатків на потреби суспільства. Формування ефективної конкурентоспроможності економіки європейського зразка неможливе без зниження рівня тінізації української економіки.

Тінізація економіки України набула значних обсягів та специфічних форм прояву. Згідно оцінок вітчизняних та зарубіжних фахівців, її рівень становить 28–32% ВВП. Такий розмір тіньового сектору створює перепони для реалізації ефективної економічної політики, реалізації соціальних програм та інтеграції у світове співтовариство.

В умовах сьогодення тіньовим сектором економіки України щорічно через кореспондентські рахунки перераховується за межі нашої держави понад 63 млн. гривень. А суми щорічного ухилення від оподаткування досягають майже 5.7 млрд. гривень [3]. За даними опитувань, у середньому підприємства в Україні приховують близько 20% свого доходу [2].

За оцінками експертів, загальне податкове навантаження в Україні майже вдвічі перевищує цей показник в інших країнах та становить 70–80% від отриманого доходу [1]. Це стимулює приховання реальних обсягів економічної діяльності, виведення її у «тінь».

Надзвичайно високий рівень тіньової економіки в Україні негативно впливає на становище у системі світових господарських зв'язків, суттєво знижує її конкурентоздатність на світових ринках капіталів через високу вірогідність потрапляння іноземних інвестицій у тіньовий сегмент економічного простору [3].

Характерною для тіньового сектора України є проблема неведення або подвійне веденням бухгалтерського обліку, фальсифікація бухгалтерських та звітних документів, що вирішується шляхом унор-

мування, усунення суперечностей податкового та бухгалтерського обліку зі спрощенням механізму розрахунку податкових зобов'язань.

Існуючі форми тінізації економічних процесів обумовлюють наявність в Україні значних обсягів тіньової зайнятості. Поширеними видами тіньової зайнятості є вулична торгівля, послуги населенню з будівництва, ремонтні роботи, посередницька діяльність. Ці види діяльності здійснюються зазвичай без патентів та ліцензій і не декларуються у податкових органах [3].

Практика економічного розвитку багатьох країн світу свідчить про існування в них тіньової економіки навіть за умов розвинених ринкових відносин. Але особливо гостро проблема тінізації постає в країнах, де відбуваються зміни соціально-економічних відносин.

До головних причин існування тіньової економіки належать: криза системи управління, дисбаланс між розвитком продуктивних сил та виробничими відносинами, великий розрив між багатими та бідними прошарками населення, відсутність середнього класу як стабілізаційного чинника у суспільстві, високі податки та нерівномірний їх розподіл, надмірне регулювання підприємницької діяльності, високий рівень корупції.

Об'єкти тіньової економіки, які підлягають оподаткуванню, збільшують свої доходи шляхом свідомого «перекручування» офіційних даних про реальні розміри витрат і прибутків в офіційній економіці та приховування даних про витрати і прибутки у незаконній діяльності. Це характерно для усіх структур тіньової економіки.

За окремими оцінками, розвиток тіньової економіки в Україні може призвести до:

- локалізації окремих рівнів унаслідок поділу сфер економічного впливу;
- проникнення кримінальних елементів навіть у ті частини суспільства, що поки що не мають ніякої причетності до нелегального бізнесу;
- ігнорування громадянами чинного законодавства;
- відсутності накопичень капіталу, які б можна було використувати для інвестування в економіку України.

Зростання тінізації економіки, її кримінальних наслідків завдає значної шкоди суспільству, гальмує процеси державотворення в Україні.

Катастрофічними є моральні наслідки тіньової економіки, тому що вона деформує свідомість людей, породжує соціальний песимізм. Вже сьогодні люди не бачать перспектив поліпшення життя в майбутньому, негативно оцінюють останні роки соціально-економічного розвитку України.

Ефективність боротьби з тіньовою економікою безпосередньо залежить від розробки та впровадження державних заходів детінізації,

які повинні бути комплексними, тобто з необхідністю мають поєднувати політичні, правові, організаційні та регулятивні заходи, що відповідали б новим реаліям ринкової економіки. У цей комплекс можуть входити такі основні елементи: створення більш привабливих, ніж в інших державах, умов для інвестування й залучення фінансових ресурсів, прийняття законодавчих актів, що посилюють захист приватної власності, комерційної та банківської таємниці, забезпечують правову захищеність підприємців, посилення відповідальності правопорушників, реорганізацію системи державного управління з метою збільшення гнучкості та оперативності реагування на швидкі зміни макроекономічної ситуації, здійснення комплексної податкової реформи, що передбачає поширення оподаткування бази, з одночасним скороченням розмірів податкових ставок, реформування національної системи бухгалтерської звітності з метою її спрощення й уніфікації, активізація державного контролю за результатами господарської діяльності.

Також зменшення тінізації економіки можна досягти шляхом: покращення інвестиційного клімату для зростання притоку закордонних та внутрішніх капіталів через спрощення державного регулювання підприємництва, прозорість надання податкових пільг, підвищення контролю за використанням коштів державного та місцевого бюджетів, деполітизація економіки, введення підконтрольності та відповідальності влади, встановлення сприятливого економіко-правового клімату для розвитку національного підприємництва та відновлення економічного зростання, укладання міжнародних угод про обмін податковою інформацією із країнами, які належать до офшорних зон.

Реалізація цих заходів дозволить досягти успіхів в боротьбі з тіньовою економікою і використовувати тіньові капітали для розвитку національної економіки лише у тому випадку, коли особи чи групи осіб. Які ініціюють реформи, мають чітке усвідомлення, осмислення та бачення своїх кінцевих результатів з обов'язковим поєднанням політичної волі та рішучості у впровадженні їх у життя.

1. Володаженко Д.С. Тіньова економіка сьогодні: причини та наслідки // Електронний ресурс. – [Режим доступу]. – www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2010-1/doc/09.pdf

2. Мірошніченко О.В. Податкова політика та іллегалізація господарської діяльності в контексті економічної безпеки України // Стратегічні пріоритети, – 2009. – № 2 (11). – С. 167–174.

3. Харко Д. Правова природа тіньової економіки: поняття, причини та напрями детінізації // Вісник Львівського університету. – 2011. – № 2. – С. 351.

Д.О. Пасєка,
здобувач
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

КРИМІНОГЕННІ ДЕТЕРМІНАТИ ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЙОГО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Одним із важливих кроків на шляху оптимізації діяльності підрозділів ДСБЕЗ щодо захисту економічних інтересів держави та суспільства від протиправних посягань виступає з'ясування оперативного-розшукової характеристики злочинів економічної спрямованості. Серед питань, які становлять значний інтерес для теорії та практики протидії злочинності, проблема змісту та структури оперативного-розшукової характеристики не випадково займає одне з центральних місць, оскільки зазначена категорія має прямий стосунок до пізнання криміногенних явищ як об'єктів оперативної уваги, а проєкція теоретичних положень щодо характеристики злочинів у повсякденну діяльність підрозділів ДСБЕЗ дозволяє прогнозувати найбільш імовірні місця та сфери активізації криміналітету, забезпечуючи наступальність оперативного обслуговування окремих галузей національної економіки.

Варто зазначити, що проблема визначення оперативного-розшукової характеристики злочинності певного виду через її виключність та корисність як у теоретичному вимірі, так і у прикладному аспекті, привертала увагу багатьох дослідників. Питання оперативного-розшукової характеристики виступили безпосереднім предметом досліджень у роботах К.В. Антонова, Б.І. Бараненка, Д.В. Гребельського, Е.О. Дідоренка, О.Ф. Долженкова, І.П. Козаченка, В.В. Коряка, Д.Й. Никифорчука, М.А. Погорецького, В.Д. Пчолкіна, В.О. Сілюкова, Л.П. Скалозуба, В.С. Тарасенка, В.П. Шеломенцева та інших авторів.

Так, надаючи авторське визначення оперативного-розшукової характеристики злочинів, В.Д. Пчолкін визначає досліджувану категорію як сукупність кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних, психологічних та інших упорядкованих і взаємозалежних ознак, що мають розвідувально-пошуковий характер і розглядаються з позицій ефективності застосування оперативного-розшукових сил, засобів і методів щодо виявлення, запобігання, розкриття й розслідування злочинів [1, с. 74–76].

Досліджуючи питання характеристики злочинів у теорії ОРД, М.А. Погорецький та В.П. Шеломенцев включають до її структури такі елементи: вид злочину та його суспільну небезпечність; предмет зло-

чинного посягання та його пошукові ознаки; середовище вчинення злочину, особливості слідоутворення у ньому та специфіку фіксації слідів; способи готування, вчинення та приховування злочину, їх пошукові ознаки; типові знаряддя (засоби) вчинення злочинів та їх пошукові ознаки; типові обставини вчинення злочинів: місце, час, обстановка; сліди злочинів, їх пошукові ознаки та специфіку фіксації; типові джерела інформації про злочини цього виду; особу злочинця та його пошукові ознаки (зовнішні ознаки, психологічний портрет, особливості поведінки при готуванні, вчиненні злочину, а також після його вчинення тощо), типову мотивацію злочинної поведінки, чинники, що мали вплив на формування злочинної мети; склад та схема взаємозв'язків у злочинній групі; розподіл ролей між співучасниками тощо; потерпілу сторону (ознаки віктимності, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки тощо); типові наслідки злочинів (матеріальна та моральна шкода, заподіяні злочином; зміни, викликані злочином у матеріальній обстановці тощо) [2, с. 243–244].

Визначаючи зміст характеристики злочинів у контексті теорії ОРД Ю.М. Худяков виділяє такі її елементи: характеристику злочину та його суспільної небезпеки; характеристику способу готування до злочину; характеристику способу вчинення злочину; характеристику особи злочинця; характеристику поведінки злочинця після вчинення злочину [3, с. 46].

Отже, короткий огляд наявних у теорії поглядів на поняття та сутність оперативно-розшукової характеристики дозволяє встановити відсутність єдиного розуміння цієї категорії серед науковців та практиків. Не вдаючись до полеміки щодо переліку елементів, які комплексно розкривають оперативно-розшукову характеристику злочинності певного виду, оскільки це може бути предметом окремого дослідження, акцентуємо увагу на потребі включення до цієї системи в якості самостійного елемента причин, умов і криміногенних чинників, які сприяють розповсюдженню злочину певного виду. На користь цього наведемо думку Д.В. Гребельського [4, с. 70–73], який при дослідженні характеристики злочинів у теорії ОРД вказував про те, що оперативно-розшукова діяльність базується на виявленні, одержанні, обробці й реалізації різного характеру інформації, необхідної не тільки для розкриття, а й для запобігання та профілактики злочинної діяльності.

Слушно на цій обставині зосереджено увагу і в роботі В.Є. Тарасенко, який залучає до змісту оперативно-розшукової характеристики органічний комплекс специфічних ознак, рис, особливостей, що характеризують злочинні явища як певні акти людської діяльності в сукупності з безпосередніми їх причинами та умовами, що сприяють

ім, у тому числі у взаємозв'язку з особливими факторами зовнішнього, кримінально потенційного, соціального середовища [5, с. 134–136].

Наукові позиції щодо потреби включення до оперативнорозшукової характеристики елементів, які б віддзеркалювали причини й умови розповсюдження певного протиправного явища, підтверджуються й сучасними потребами практики. Поступова трансформація пріоритетів у протидії злочинності, переорієнтація та перехід від суто каральних складових у діяльності ДСБЕЗ до попередження злочинних збитків шляхом усунення причин криміналізації окремих галузей економіки, дозволяє віднести криміногенні детермінанти фіктивного підприємництва до кола питань, які потребують першочергового наукового опрацювання.

Узагальнюючи напрацювання практики та висновки здійснених останнім часом наукових досліджень [6, 1; 7, с. 213], до числа причин й умов, які детермінують використання фіктивних суб'єктів господарювання у протиправній діяльності слід віднести: 1) проникнення кримінальних елементів у господарське життя і створення ними підприємницьких структур з метою запровадження «транзитних» ланок для прикриття злочинної діяльності та ускладнення роботи підрозділів ДСБЕЗ щодо документування злочинної діяльності; 2) прагнення злочинних угруповань легалізувати «тіньовий» капітал, інвестувавши його у високорентабельні сфери національної економіки та забезпечуючи в такий спосіб контроль за переміщенням товарів, які мають для держави стратегічну важливість (продукція металургійних підприємств, хімічні добрива, нафта та інші енергоносії тощо); 3) прорахунки в частині кримінально-правової охорони відносин у сфері господарської діяльності, зокрема відсутність чітких, закріплених у законодавстві понять «фіктивне підприємництво» та «фіктивний суб'єкт господарювання»; 4) гіпертрофована система пільг у сфері господарювання та непрозорий характер користування ними, велика кількість адміністративних обмежень, заборон та процедур ліцензування, надмірний податковий тягар, що в комплексі спричиняють «тінізацію» малого та середнього бізнесу; 5) недосконалість нормативна регламентація відносин, що виникають при примусовій ліквідації суб'єктів господарювання за порушення правил здійснення господарської діяльності; 6) зниження рівня контролю за здійсненням підприємницької діяльності, спричинене як дерегуляцією та зменшенням державного впливу на сферу господарювання, так і зниженням якості роботи внутрішньокорпоративних контролюючих структур; 7) недосконалість процедури визнання суб'єкта господарювання фіктивним; 8) корумпованість службових осіб державних контролюючих органів та дозвільної системи у сфері господарювання.

Звичайно, що наведений перелік чинників, які детермінують розвиток фіктивного підприємництва не є вичерпним, може бути доповнений у подальших дослідженнях та конкретизуватися з плином часу. Зазначимо при цьому, що потреба у визначенні криміногенних детермінантів фіктивного підприємництва, створюючи враження суто теоретичної проблеми, відірваної від практичних потреб підрозділів ДСБЕЗ, має, тим не менш, велике прикладне значення та значний потенціал для викоренення причин й умов, які сприяють зростанню кримінального середовища та посиленню його позицій у пріоритетних галузях національної економіки. Врахування цих положень, на нашу думку, сприятиме максимальній обізнаності працівників ДСБЕЗ щодо чинників криміналізації господарського життя, орієнтуючи на цілеспрямоване та адресне застосування профілактичного впливу.

1. Пчолкін В.Д. Поняття характеристики злочинів у теорії оперативно-розшукової діяльності / В.Д. Пчолкін // Вісник ЛІАВС імені 10-річчя незалежності України. Методологічні проблеми теорії та практики ОРД в сучасних умовах. – 2004. – Спец. випуск № 2. – 4. 1. – С. 67–76.

2. Погорецький М.А. Сутність оперативно-розшукової характеристики злочинів / М.А. Погорецький, В.П. Шеломенцев // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 1. – С. 237–245.

3. Худяков Ю.М. Значение и содержание оперативно-тактической характеристики раскрытия преступлений отдельных видов / Ю.М. Худяков // Проблемы совершенствования деятельности аппаратов милиции и криминалистических подразделений. – М., 1979. – Вып. 2. – С. 46–48.

4. Гребельский Д.В. О соотношении криминалистических и оперативно-розыскных характеристик / Д.В. Гребельский // Криминалистическая характеристика преступлений: Сб. науч. трудов. – М., 1984. – С. 70–73.

5. Тарасенко В.С. Оперативно-розшукова характеристика злочинів як основа визначення об'єктів оперативно-розшукового впливу / В.С. Тарасенко // Вісник ЛІАВС МВС імені 10-річчя незалежності України: Спеціальний випуск за матеріалами семінару «Методологічні проблеми теорії і практики ОРД у сучасних умовах»: У двох частинах. – Луганськ: РВВ ЛІАВС, 2004. – Частина 2. – № 3. – С. 130–136.

6. Щеглов Д.С. Господарсько-правові засоби попередження фіктивного господарювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / Д.С. Щеглов; Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк, 2011. – 21 с.

7. Мозоль І.М. Поняття, кримінально-правова природа та сучасні прояви фіктивного підприємництва в Україні / І.М. Мозоль // Митна справа. – 2011. – № 5 (77). – С. 212–217.

В.В. Плукар,
здобувач
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Нові реалії розвитку організованої злочинності в Україні вимагають принципово нових підходів до організації взаємодії спеціальних підрозділів боротьби з організованою злочинністю (СПБОЗ) з державними, насамперед із правоохоронними органами України, як однієї з найефективніших організаційно-управлінських форм протидії організованій злочинності та корупції [1, с. 84].

Аспекти взаємодії оперативних підрозділів між собою під час здійснення оперативно-розшукових заходів досліджувалися в роботах українських вчених О.М. Бандурки, Е.О. Дідоренка, І.П. Козаченка, Я.Ю. Кондратьєва, О.Ф. Долженкова, В.Л. Ортинського, Г.М. Бірюкова. Вони одностайні в розумінні об'єктивної необхідності взаємодії органів і підрозділів, що ведуть боротьбу із злочинністю. Разом з тим, на нашу думку, якнайповніше обґрунтування необхідності взаємодії сформульоване В.М. Аتماжитовим, який вважає, що «вона (взаємодія) обумовлена спільністю об'єкта дії, єдністю завдань, котрі стоять перед системою ОВС щодо забезпечення швидкого і повного розкриття злочинів, а також відмінністю сил, засобів і методів і в той же час необхідністю автономного виконання функцій кожним елементом системи».

Для СПБОЗ МВС України питання взаємодії мають особливе значення. Це обумовлено складністю і багатогранністю проявів організованої злочинності, проникненням її у сфери життєдіяльності держави і суспільства, недостатньою правовою регламентацією боротьби з організованою злочинністю, а також впливом стереотипних підходів щодо організації ОРД в цьому напрямі.

Проведене дослідження стану і результатів боротьби з організованою злочинністю, чинників, що впливають на її результативність, і питань правового регулювання оперативно-розшукової діяльності СПБОЗ свідчить про існування ряду проблем боротьби з проявами організованої злочинності. А тому для їх вирішення доцільно використовувати комплексний, системний підхід [2, с. 107].

У спеціальній літературі, присвяченій проблемам взаємодії при визначенні цього поняття як діяльності, є певні відмінності. Так, в одних авторів взаємодія – це «спільна» діяльність [3], в інших – «узгоджена» [4], у третіх – «спільна або узгоджена» діяльність.

Досить слушне визначення, взаємодії в сфері боротьби з організованою злочинністю надано О.О. Дульським, який вважає, що це заснована па законах та нормативних актах, узгоджена за цілями, місцем та часом діяльність із застосуванням найбільш доцільного поєднання притаманних взаємодіючим суб'єктам сил, засобів та методів щодо вирішення поставлених завдань [5, с. 6].

Найвірніше вважаємо, розглядати взаємодію як «узгоджену діяльність» В.М. Аتماжитов, розглядаючи теоретичні аспекти взаємодії, справедливо відзначає, що використання терміна «спільна діяльність» значно звужує зміст процесу взаємодії при розкритті злочинів [6]. Ми приєднуємось до позиції вченого, що пов'язана з класифікацією взаємодії на різних підставах. За характером зв'язків вона може бути безпосередньою та опосередкованою. За часом: постійною і тимчасовою. За виглядом діяльності: карно-процесуальною, оперативно-розшуковою, адміністративно-правовою, організаційно-управлінською. За режимом діяльності: явною і негласною. За відношенням до системи ОВС: внутрішньою і зовнішньою. За етапами здійснення: зв'язаною із застосуванням узгоджених загальних заходів у боротьбі із злочинністю та за розкриттям конкретних злочинів.

Виходячи з прийнятої класифікації, за відношенням до системи ОВС: можна поділяти взаємодію СПБОЗ на внутрішню (у системі МВС України) та зовнішню взаємодію.

Грунтуючись на розглянутому системному підході до взаємодії, слід констатувати, що в органах внутрішніх справ підрозділам по боротьбі з організованою злочинністю відводиться ключова роль у протидії кримінальним формуванням. Разом з тим, виходячи з аналізу чинних нормативних правових актів МВС України, функція боротьби з організованою злочинністю покладається й на інші оперативні апарати, зокрема, карний розшук, БЕЗ, БНОН, КМСД.

Грунтуючись на вироблених наукою і практикою підходах, а також результатах проведених досліджень, слід визначити принципи внутрішньої взаємодії СПБОЗ. Ними, на нашу думку, є:

– постійна спрямованість узгоджених дій СПБОЗ й інших суб'єктів взаємодії на досягнення позитивних результатів у боротьбі з організованими кримінальними формуваннями, а також вирішення інших питань на користь взаємодіючої сторони;

- комплексне використання сил і засобів, що є у розпорядженні СПБОЗ;
- діяльність кожного учасника взаємодії у межах своєї компетенції при суворому дотриманні законності;
- самостійність в ухваленні управлінських рішень керівником СПБОЗ із урахуванням інтересів суб'єктів взаємодії;
- персональна відповідальність керівника СПБОЗ за ухвалені рішення, узгоджені заходи, що проводяться та їх кінцеві результати;
- узгодженість планування заходів, що проводяться у взаємодії з іншими підрозділами і службами;
- безперервність взаємодії.

Форми внутрішньої взаємодії СПБОЗ дуже різноманітні, що пояснюється багатогранністю оперативно-розшукової діяльності у боротьбі з організованою злочинністю, яка має складний, витончений характер кримінальних проявів. Доцільно, на нашу думку, виділити основні з них:

1. Обмін оперативними відомостями та інформацією явного характеру, що представляє як взаємний, так і односторонній інтерес.
2. Проведення спільних операцій, окремих заходів, що вимагають комплексного використання сил і засобів та методів.
3. Обговорення наявної інформації на робочих зустрічах, об'єднаних оперативних нарадах керівників СПБОЗ і інших підрозділів із проблемних питань боротьби із злочинністю. Практика показує, що останнім часом взаємодія керівників оперативних апаратів органів внутрішніх справ у формі робочих зустрічей отримала певного розвитку.
4. Створення слідчо-оперативних груп для роботи за найбільш складними, багатоепізодними кримінальними справами – це найпоширеніша форма взаємодії СПБОЗ із слідчими підрозділами. СОГ створюються, як правило, для реалізації оперативних розробок щодо кримінальних формувань, злочинна діяльність яких має багатоепізодний характер, або у формі розслідування кримінальних справ.
5. Узгоджене планування заходів щодо боротьби з організованою злочинністю. Здійснюється у вигляді складання самостійних планів взаємодіючих підрозділів, з подальшим узгодженням заходів щодо цілей, місця, часу, задіяних сил і засобів, а також у вигляді складання єдиного, спільного плану заходів, затвердженого керівниками цих підрозділів або вищими керівниками.
6. Виконання окремих заходів в інтересах, або на прохання підрозділів, що взаємодіють з СПБОЗ. Ця форма може застосовуватися і без урахування інтересів СПБОЗ, але диктуватися необ-

хідністю підтримки взаємодії і ділових, партнерських контактів, її можна визначити і як надання допомоги взаємодіючому суб'єктові. Найпоширенішими заходами в даний час є такі, як затримання озброєних злочинців і силовий супровід заходів із залученням спецпідрозділу «Сокіл» УБОЗ.

7. Створення оперативних груп для вирішення конкретних завдань з відокремлення злочинних формувань, розкриття і розслідування злочинів, що викликають підвищений суспільний резонанс. Такі групи формуються з оперативних співробітників СПБОЗ та інших підрозділів. Наприклад, набуло поширення створення оперативних груп для розкриття серійних розбійних нападів, що здійснюються на автомагістралях, нападів на квартири громадян і офіси підприємців тощо. Очолюються такі групи, як правило, одним з керівників оперативних апаратів, або їх підрозділів.

За даними дослідження вибір і використання наведених форм взаємодії визначаються оперативною обстановкою, особливостями середовища функціонування підрозділів, специфікою діяльності суб'єктів, що беруть участь у взаємодії, наявністю у них сил, засобів і можливостей, а також кримінальними ситуаціями, що виникають у процесі боротьби зі злочинністю, у тому числі і з організованими її формами.

1. Дульський О.О. Організаційно-правові основи діяльності спец підрозділів БОЗ: дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2003.

2. Кушпін В.П. Взаємодія підрозділів у боротьбі з організованою злочинністю МВС України // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ – 2008. – №1 – С. 105–113.

3. Аксенов А.А. Организация взаимодействия в органах внутренних дел как функция управления: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 1974. – С. 8.

4. Гребельский Д.В. Теоретические основы и организационно-правовые проблемы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел / Д.В. Гребельский. – М.: Академия МВД СССР, 1977. – С. 91.

5. Дульський О.О. Взаємодія у сфері боротьби з організованою злочинністю – стратегічний напрям діяльності правоохоронних органів // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2003. – №8. – С. 5–9.

6. Аتماжитов В.М. Взаимодействие аппаратов уголовного розыска с другими службами горрайорганов внутренних дел при раскрытии преступлений и пути его дальнейшего совершенствования: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М.: Академия МВД СССР, 1980. –С. 38.

А.С. Політова,
кандидат юридичних наук, викладач
(Донецький юридичний інститут МВС України)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ

Серед організаційних і правових заходів із запобігання рейдерству в Україні значну роль відіграють кримінально-правові, що вимушено застосовуються у випадках, коли норми інших галузей права, на жаль, не в змозі ефективним чином вирішити ці серйозні проблеми в сфері економіки.

За даними аналітичних центрів, громадських організацій та експертів інвестиційних компаній, які переймаються питаннями рейдерства, в Україні діє кілька десятків (35–50) спеціалізованих рейдерських груп; кількість захоплень сягає 3000 на рік, а їх результативність становить понад 90%; щорічний обсяг сегмента поглинань і злиття підприємств (без приватизації) перевищує 3 млрд. доларів США; середньостатистична норма прибутку рейдера у країні, за експертними оцінками, становить близько 1000% [1].

Як справедливо зазначає Б.М. Грек, «механізм протиправного захоплення є майже «галановитим» осмисленням, цілеспрямованим, комплексним заходом, що забезпечується використанням значних інтелектуальних та фінансових ресурсів. В ході здійснення захоплення рейдери, зазвичай, намагаються надати своїм діям зовнішніх ознак законності, використовуючи прогалини у чинному законодавстві. Недосконалість законодавства, своєю чергою, обумовлює як низьку ефективність системи захисту приватної власності, так і насамперед – практичну нездатність державних інститутів захистити права власності» [2, с. 6–7].

Загальновідомо, що у кримінально-правовому законодавстві України відсутня єдина норма, що передбачає покарання за рейдерство, у зв'язку з чим на практиці нерідко виникають проблеми кваліфікації цього діяння. Тому при кримінально-правовому визначенні рейдерства слід враховувати, що основною для правильного застосування терміну є чітке уявлення про те, що слід під ним розуміти, та те, що диспозиція статті Особливої частини КК України повинна бути висловлена мовою і засобами кримінального закону, що забезпечуватимуть ефективність та законність правозастосовчої практики.

Є дві юридичні позиції відносно кваліфікації діянь, пов'язаних із незаконним захопленням підприємств (рейдерства). Відповідно до першої, рейдерство складається з різних складів злочинів, а тому його

кримінально-правова кваліфікація попросту є комплексом декількох складів [3, с. 23]. Мова йде про такі статті КК України, як: «Протидія законній господарській діяльності» (ст. 206), «Фіктивне банкрутство» (ст. 218), «Доведення до банкрутства» (ст. 219), «Незаконні дії у разі банкрутства» (ст. 221), «Самоправство» (ст. 356). Кримінальна відповідальність передбачена і за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 375), і за невиконання судового рішення (ст. 382). За певних обставин дії щодо насильницького захоплення підприємства можуть кваліфікуватися і як організація масових заворушень (ст. 294), і як умисне вбивство (ст. 115) чи інший злочин проти особи, і як злочин проти власності, і як злочин у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Тобто реально дії рейдера можуть бути припинені шляхом застосування цілої низки статей Кримінального кодексу України.

Зокрема, Н. Гурова досліджуючи проблему рейдерства дійшла висновку, що чинне кримінальне законодавство містить норми, які дають підстави для притягнення до кримінальної відповідальності за дії, що входять до системи заходів з протиправного захоплення підприємств. Подальше вдосконалення кримінального законодавства у цій частині має відбуватися шляхом установа комплексу норм, які передбачатимуть кримінально-правову охорону корпоративних відносин. Криміналізація рейдерства як окремого суспільно-небезпечного діяння шляхом установа відповідальності за його вчинення у спеціальній кримінально-правовій нормі не вбачається доцільною, оскільки, з одного боку, призведе до надмірності криміналізації, з іншого – створить зайві складнощі при притягненні винних до кримінальної відповідальності, оскільки потребуватиме доведення суб'єктивних ознак системи рейдерських дій у цілому, тобто умислу на протиправне захоплення підприємств [4, с. 7].

Інший погляд, менш розповсюджений, зводиться до необхідності виділення рейдерства в окремий склад злочину [5, с. 28]. Так, зокрема, одним із дієвих способів боротьби з рейдерством може стати вдосконалення правозастосовчих механізмів.

Ми погоджуємося з тими вченими, які пропонують встановити кримінальну відповідальність за рейдерство. Це пов'язано з тим, що необхідно дати науково обгрунтоване кримінально-правове визначення поняття «рейдерство», правильно визначити його місце в системі Особливої частини КК України, а також виділити найбільш характерні ознаки цього суспільно небезпечного явища, що дасть можливість відмежувати його від суміжних складів злочинів.

А. Орлеан та Р. Дурдиев відмічають, що проблема криміналізації рейдерства обумовлюється складністю цього явища. По-перше, рейдерство може вчинятись кількома альтернативними або сукупністю різних дій (від ухвалення неправосудного рішення суду, шахрайства до звичайного фізичного насильства). По-друге, у вчиненні таких дій можуть брати участь різні співучасники (замовник або особа, інтересах якої вчиняються рейдерські дії; особа, яка безпосередньо організовує рейдерську схему; виконавці незаконних дій – складових рейдерської схеми). Очевидно, що окремі випадки рейдерства можуть надзвичайно відрізнятись один від одного і тому важко поєднати всі різновиди рейдерства в одному складі злочину [6, с. 83].

Отже, об'єктами захоплення рейдерів можуть бути не тільки державні підприємства, підприємства державного сектору економіки, а й приватні підприємства або навіть державні органи чи майно приватних осіб. Для рейдерства характерні «кримінальні» методи захоплення чужої власності, підробка документів, фальсифікація судових рішень, знищення реєстру акціонерів, використання подвійного реєстру, проведення незаконних загальних зборів акціонерів, корумпування суддів, державних службовців різних рівнів, міністерств та відомств, представників правоохоронних органів тощо. Тому, на наш погляд, під *рейдерством слід розуміти замовлення, організація та вчинення неправомірних дій, пов'язаних з використанням прогалин у законодавстві, з метою захоплення майна підприємства або встановлення контролю над підприємством.*

Таким чином, незаконне захоплення підприємств доволі поширене явище в Україні. Сьогодні стала нагальна проблема боротьби з рейдерством на державному рівні шляхом удосконалення законодавства, зокрема, запровадження кримінальної відповідальності за рейдерські посягання.

1. Основні передумови та шляхи подолання рейдерства в Україні: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/juli/1.htm>.

2. Грек Б.М. Кримінально-правова характеристика об'єктивної сторони рейдерства та його відмінність від суміжних злочинів / Б.М. Грек // Адвокат. – 2009. – № 9. – С. 6–11.

3. Чернявський С.С. Протидія злочинним захопленням суб'єктів господарювання як виявам рейдерства [Текст]: посібник / [С.С. Чернявський, О.Є. Користін, Я.В. Монастирський та ін.]; за заг. Ред О.М. Джужі. – К.: Київ. Нац. ун-т внутр. справ, 2009. – 60 с.

4. Гуторова. Н. Щодо встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство / Н. Гуторова // Юридичний радник. – 2007. – № 2 (16). – С. 6–9.

5. Камлик М.І. Рейдерство в Україні: сутність та засоби протидії / М.І. Камлик, М.А. Погорецький, В.П. Шеломенцев // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. – 2007. – №17. – С. 69–88.

6. Орлеан А. Щодо криміналізації рейдерства / А. Орлеан, Р. Дурдиєв // *Вісник прокуратури*. – 2007. – №8. – С. 83–88.

Ю.М. Поптанич,
курсант

(Національна академія внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ХАБАРНИЦТВУ СПІВРОБІТНИКАМИ ДСБЕЗ

Держава здійснює свої зовнішні та внутрішні функції через органи державного управління, ефективна діяльність яких є запорукою забезпечення потреб громадянського суспільства. У зв'язку з цим велику суспільну небезпеку становлять злочини у сфері службової діяльності. Серед них хабарництво є однією з найбільш небезпечних форм корисливого зловживання владою чи службовим становищем. Хабарництво підриває авторитет державного апарату, породжує уявлення стосовно можливості досягнення бажаного шляхом підкупу службових осіб.

Працівники ДСБЕЗ збирають матеріали щодо дій, в яких вбачаються ознаки корупції чи хабарництва, а отже повинні знати всі нюанси кваліфікації і розслідування справ про хабарництво.

Поняття «хабарництво» включає в себе комплекс достатньо важких для розслідування складів злочинів: «Одержання хабара» (ст. 368 Кримінального кодексу України (далі – КК України)) «Пропозиція або давання хабара» (ст. 369 КК України) та різні форми співучасті у вищезазначених злочинах, а також склад злочину, який гарантує дотримання законності при документуванні хабарництва: «Провокація хабара» (ст. 370 КК України). Зміни внесені антикорупційним законодавством додали ще декілька складів злочинів пов'язаних з підкупом та отриманням неправомірної вигоди (за відсутності ознак хабарництва). З огляду на це необхідно виокремити і чітко наголосити на відмінності хабарництва від інших складів злочинів у розділі «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг»

Предметом вищезазначених складів злочинів є хабар. Під хабарем розуміють грошове майно або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіця-

ють, пропонують, надають або одержують безоплатно або за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, за виконання чи невиконання службовою особою чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади і службового становища. Згідно з останніми змінами до антикорупційного законодавства поняття «хабар» і «неправомірна вигода» збігаються. Вживання в КК України терміну «хабар» є даниною традиції. Вирішальним для кримінальної відповідальності за даний злочин є не зовнішня форма одержання хабара, не спосіб її передачі, а сам факт отримання службовою особою певної майнової вигоди для вчинення ним в інтересах особи, що дає, будь-яких дій з використанням свого службового становища [1, с. 43].

Питання щодо суб'єктів хабарництва є одним з найголовніших при кримінально-правовому аналізі. Про винуватість і мотиви хабарництва, характеристику особистості та інші обставини справи можна вести розмову тільки у разі, якщо згідно із законом встановлено суб'єкти хабарництва, зокрема хабароодержувач [2, с. 17]. Необхідно зважити на те, що хабарництво завжди вчиняється кількома особами і воно не може бути вчинене одноособово. У вчиненні хабарництва беруть участь принаймні двоє: той, хто бере, і той, хто дає хабара. У деяких випадках у хабарництві беруть участь і посередники (співучасники). Взаємовідносини між суб'єктами хабарництва – важливий доказовий факт, пов'язаний з мотивами злочину, іншими елементами складу злочину, які входять до предмету доказування. На характер цих взаємовідносин зазвичай вказує сама обстановка давання хабара. Важливо встановити, від кого виходила ініціатива щодо пропозиції хабара. Істотне значення для справи може мати встановлення лише одного факту знайомства хабародавця чи посередника (співучасника) з іншими учасниками злочину.

Для службових осіб хабарництво є джерелом додаткового нетрудового доходу. У результаті грубо порушуються права і законні інтереси громадян, підриваються гарантії реалізації конституційних прав. Врешті, небезпечність хабарництва полягає і в тому, що воно нерідко поєднується з іншими злочинами, зокрема, з привласненням, розтратою або заволодінням майна через зловживанням владою або службовим становищем, перевищенням влади і службових повноважень, службовим підробленням та ін. Саме тому, протидію хабарництву перш за все необхідно починати з «очищення» службових осіб шляхом виявлення тих, хто беруть хабарі.

Уже на початкових стадіях документування хабарництва оперативному працівникові необхідно взяти до уваги, що обов'язковому встановленню підлягатимуть такі питання:

1. Факт та обставини передання службовій особі хабара особою, зацікавленою у виконанні чи невиконанні певних службових дій.
2. Виконання (або можливість виконання) службовою особою за хабар певних службових дій в інтересах хабародавця.
3. Обставини які обтяжують, пом'якшують вину або звільняють від кримінальної відповідальності.
4. Причини й умови, що сприяли злочину.
5. Характер і розмір шкоди спричиненої злочином.

При виявленні фактів хабарництва особлива увага повинна приділятися встановленню причин і умов, що його спричинюють, зокрема:

- Низький рівень вимогливості та контролю керівників до підлеглих;
- Порушення принципів відбору, розстановки та використання кадрів;
- Недоліки та погана організація перевірок і ревізій;
- Заплутаність обліків, порядку реєстрації документів;
- Ігнорування певними службовими особами вимог законності, спроби вирішення питань не у встановленому порядку;
- Нечітка регламентація прав і обов'язків службових осіб;
- Брак принциповості і гласності у роботі.

На практиці часто зустрічаються випадки завуальованого хабарництва (давання грошей у «борг» службовій особі і т. д.). З огляду на це, потрібно зауважити, що у Постанові Пленуму Верховного Суду України № 5 від 26.04.2002 «Про судову практику у справах про хабарництво» зазначено: що «установивши, що хабар було передано в завуальованій формі, суд повинен вказати у вирокі і навести докази, на підставі яких він зробив висновок, що гроші, матеріальні цінності чи послуги були надані службовій особі як хабар, що це усвідомлював і той хто дає, і той хто одержав хабар.

З огляду на вищевикладене та зважаючи на латентність хабарництва, для успішної боротьби з ним працівникам ДСБЕЗ необхідне чітке знання ознак, змісту та конкретних аспектів практичного застосування відповідних інститутів Особливої та Загальної частини кримінального права України, методологічних основ виявлення і документування цього виду злочинної діяльності у повсякденній оперативно-службовій і слідчій діяльності працівників правоохоронних органів.

1. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М.І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2011. – 424 с.

2. Хабарництво: кваліфікація та документування / Бантишев О.Ф., Кузьмін С.А. / Практичний посібник. – К.: Паливода, 2009. – 118с.

Ю.П. Потерняк,
здобувач
(Національна академія внутрішніх справ)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ

Методологія оподаткування є найменш дослідженою в Україні сферою податкових правовідносин. Зусилля вчених та законодавців зазвичай спрямовані на вирішення прикладних податкових проблем. При цьому, іноді забувається, що без дослідження методології оподаткування успіх податкових реформ неможливий.

Розробка методологічних проблем оподаткування – це систематизація історичного досвіду застосування різних податкових реформ, удосконалення наукових податкових теорій, створення на цій основі всебічно оптимізованої концептуально-правової структури податкових відносин. Отже, методологія оподаткування – це теоретичне, науково-практичне та концептуально-правове обґрунтування сутності поняття «податок», а саме: це одночасно дослідження податку в якості об'єктивної економічної категорії та в якості конкретної форми правових взаємовідносин платника податків з державою.

Органічним елементом методології оподаткування є сфера його методичного забезпечення. Методичні основи оподаткування – це вибір податкових форм та наповнення їх конкретним змістом (затвердження організаційно-правового порядку нарахування та сплати податків, встановлення прав і обов'язків сторін податкових правовідносин тощо). Створення методик оподаткування, які адекватно відображають стан економіки та політики, є логічним завершенням методологічних досліджень податкових проблем в межах кожного етапу податкового реформування.

Процес удосконалення податкових відносин є необмеженим. Успіх податкових перетворень визначається глибиною та науковою обґрунтованістю системних перетворень всієї сукупності виробничих відносин. Часовий лаг між етапами податкових перетворень залежить від ступеня адекватності економічному базису прийнятої законом системи оподаткування на момент проведення податкової реформи. Удосконалюючись, оподаткування поступово просувається до стану, в якому найбільш повно реалізується потенціал, теоретично закладений в категорію «податок». Такий потенціал необхідно розглядати як мож-

ливість податкової системи бути оптимальною на практиці, тобто базуватися на принципах справедливості, рівності, демократичності та суспільної корисності.

Податкова система, що побудована та функціонує на підставі вищеназаних принципів, здатна бути потужним стимулом економіки. Саме це підтверджує досвід промислово розвинених країн із соціально-орієнтованою економікою, оскільки такі податкові системи є багатofункціональними та мають наступні цільові орієнтири:

- створення умов для інвестицій заощаджень корпорацій та приватних осіб з метою формування нових робочих місць та запобігання безробіттю;
- забезпечення конкурентоздатності продукції шляхом стимулювання науково-дослідних і конструкторських робіт, нових технологій та фундаментальних досліджень;
- запровадження протекціоністської політики, сприяння галузевому та територіальному переливу капіталу;
- стимулювання накопиченню капіталу та заощаджень, стримування особистого споживання капіталу;
- забезпечення соціальних потреб всіх верств населення.

Податок – це філософська, економічна категорія та одночасно конкретна форма правових взаємовідносин, що закріплені в законодавчому порядку при наповненні доходами бюджетів держави. Податок відображає всі переваги та недоліки конкретного економічного простору та конкретної системи державного устрою та управління. Дивлячись на стан податкових правовідносин в державі, можна судити про її прогрес чи регрес.

Будь-яка національна податкова система функціонує на основі об'єктивної методологічної бази – комплексу теоретичних і науково-практичних положень про базу оподаткування. Дослідження цієї області породжують різні податкові концепції, які по різному окреслюють межі та учасників податкових відносин. Так, наприклад, відомі концепції ресурсного, майнового обкладення; обкладення кінцевих вартісних результатів, доходів; переважного обкладення угод купівлі-продажу; рентного обкладення податками тощо.

Саме такі об'єктивні категорії як рента, капітал, амортизація, доходи від продажу, заробітна плата формують економічні відносини, що складають фундамент оподаткування. На їх основі та виходячи із грошового еквіваленту визначаються різноманітні податкові форми, серед яких можуть бути: податки на доходи від продажу (податок з обороту, податок на додану вартість, податок з продажу тощо), подат-

ки на майно (податок на спадщину та дарунки, податок на нерухомість), податки на споживання (прибутковий податок з громадян, акцизи), податки на капітал (податок з корпорацій, податок на доходи від цінних паперів, промисловий податок тощо). Ці податки формують «скелет» будь-якої податкової системи. При конструюванні національних податкових систем вибір податків індивідуальний, проте однотипною є їх економічна база: рента, капітал, доходи від продажу, заробітна плата, в межах якої і визначаються припустимі розміри податкових вилучень. Всі інші платежі та різноманітні збори, окрім протекціоністських митних платежів, базуються на суто політичних міркуваннях і служать вирішенню миттєвих завдань, що, в свою чергу, необґрунтовано навантажує систему оподаткування та практично не створює якихось суттєвих бюджетних доходів.

Отже, розробка концептуальних основ оподаткування спирається на внутрішні економічні та політичні інтереси кожної країни. За основу беруться параметри економічного росту, визначається можливий податковий потенціал, моделюються схеми наступного впливу обраної (із всіх запропонованих) податкової концепції на стан економічної безпеки держави. Суспільство в залежності від рівня свого економічного добробуту та ступеня політичної свідомості приймає в законодавчому порядку ту чи іншу концепцію. Це є процесом формулювання принципів побудови національної податкової системи та затвердження її методичних і організаційно-правових основ, задач і кінцевих цілей. Тобто, методологія оподаткування та його методичні основи формують фундамент (конструкцію) податкового механізму та його основних елементів – планування, регулювання, контроль.

Податковий контроль як інструмент здійснення податкової політики має великий потенціал свого застосування, проте існувало, і на сьогодні частково залишається, ряд причин, які зумовлюють його неефективність. Серед них:

1. Переважання фіскальних інтересів держави над усіма іншими, що завдає шкоду стимулюючим функціям податкової системи.
2. Нерівномірність розподілу податкового навантаження та, як наслідок, надмірне податкове навантаження на платників податків, що не мають податкових пільг.
3. Недосконалість та часта зміна податкового законодавства, суперечливість податкових правил, що спонукає платників податків до ухилення від їх сплати або незаконної їх оптимізації.

Є.П. Придак,
здобувач
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ) У КОНТЕКСТІ НОВОГО ПОДАТКОВОГО КОДЕКСУ

Зміни, що перманентно вносилися до податкового законодавства були спрямовані на вдосконалення податкової системи України, призвели до прийняття великої кількості законів та підзаконних актів, якими керується податкова служба України. Безумовно, такий стан податкового законодавства потребував докорінних змін та створення єдиного закону – Податкового кодексу, який би гармонізував податкову складову в системі державних фінансів України [1, с. 12].

Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження й обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства [1, с. 14].

У Податковому кодексі України передбачено багато норм, які мають відношення до розслідування податкових злочинів. Прийняття даного кодексу змусило вносити зміни у нормативно-правові документи.

Законом від 2 грудня 2010 р. [2] у новій редакції викладена ч. 4 ст. 212 КК, а саме: «Особа, яка вчинила діяння, передбачені частинами першою, другою, або діяння, передбачені частиною третьою (якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах) цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня)».

Нова редакція ч. 4 ст. 212 КК суттєво відрізняється від тієї, що діяла раніше. До внесення змін до цієї норми звільнення особи від кримінальної відповідальності було можливим, коли вона вперше вчинила одне з наступних злочинних діянь, передбачених ч.ч. 1, 2 ст. 212 КК, а саме: 1) умисне ухилення від сплати податків, зборів, інших

обов'язкових платежів, що входять в систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установ, організації, незалежно від форми власності або особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах; 2) ті самі діяння, вчиненні за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у великих розмірах.

Особою, яка вперше вчинила діяння, передбачені ч.ч. 1, 2 ст. 212 КК, визнавалась особа, яка:

1) фактично вперше вчинила хоча б один із вказаних злочинів;
2) раніше вчинила хоча б один із перерахованих злочинів, але до дня вчинення нового ухилення від сплати податків спливли строки давності притягнення її до кримінальної відповідальності за раніше вчинене ухилення від сплати податків;

3) раніше вчинила злочин - ухилення від сплати податків, однак до дня вчинення зазначених діянь її було звільнено від кримінальної відповідальності;

4) раніше була засуджена за ухилення від сплати податків, але до дня вчинення аналогічного злочину судимість за перший злочин було погашено або знято. Повторне вчинення перерахованих діянь виключало можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочини, передбачені ч.ч. 1, 2 ст. 212 КК.

Тепер законодавець не вимагає, щоб умовою звільнення особи від кримінальної відповідальності було те, що особа вперше вчинила податковий злочин. З таким правовим регулюванням не можна погодитися, оскільки так можна необмежено звільняти осіб від кримінальної відповідальності за ухилення від оподаткування. Виникає питання, наскільки доцільно це робити, якщо раніше особа притягалась до кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів. Враховуючи профілактичне навантаження ч. 4 ст. 212 КК як спеціальної заохочувальної норми у сфері оподаткування, її дія, на погляд Н.С. Карпова, не повинна поширюватися на того, хто не вперше вчинив податковий злочин. Тому пропонуємо ч. 4 ст. 212 КК після слова «яка» доповнити словом «вперше» [3].

Також після зміни редакції ч. 4 ст. 212 КК звільнення особи від кримінальної відповідальності є можливим навіть при вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 212 КК. Ця норма ст. 212 КК передбачає кримінальну відповідальність за діяння, передбачені частинами пер-

шою або другою цієї статті, вчинені особою, раніше судимою за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах. Таке діяння є тяжким злочином, оскільки за його вчинення передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років.

Враховуючи вищевикладену пропозицію, що заохочувальна норма у сфері оподаткування повинна застосовуватися тільки відносно осіб, які вперше вчинили податковий злочин, пропонуємо виключити з ч. 4 ст. 212 слова «або діяння, передбачені частиною третьою (якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах)».

Як і раніше, ч. 4 ст. 212 КК підлягає застосуванню у тому випадку, якщо особа до притягнення до кримінальної відповідальності сплатили податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня).

Обов'язковою умовою вказаної підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності є час вчинення цією особою перерахованих вище дій – сплати податків та відшкодування шкоди. Такі дії повинні бути вчинені до притягнення особи до кримінальної відповідальності. Отже, розгляд процесуальних аспектів зазначеної проблеми передбачає необхідність визначення з основними поняттями «звільнення від кримінальної відповідальності» та «притягнення до кримінальної відповідальності».

Роз'яснення першого поняття наведено у п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23 грудня 2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» [4]. Судам роз'яснено, що звільнення від кримінальної відповідальності - це відмова держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених КК, у порядку, встановленому КПК. Нами поділяється точка зору Ю.В. Бауліна, який зауважує, що КК під звільненням від кримінальної відповідальності розуміє звільнення від майбутньої, потенційної відповідальності [5].

Що стосується поняття «притягнення особи до кримінальної відповідальності», то для з'ясування його правової природи потрібно звернутися до рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 року № 9 – (справа про депутатську недоторканість), у якому вказано, що кримінальна відповідальність настає з

моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду. Притягнення до кримінальної відповідальності, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину.

Відповідні роз'яснення з цього приводу наведені у постанові Пленуму Верховного Суду України № 15 від 8 жовтня 2004 р. «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів» [6]. У п. 19 цієї постанови зазначено: «Відповідно до диспозиції ч. 4 ст. 212 КК особа, яка вперше вчинила діяння, відповідальність за які передбачена частинами 1 і 2 цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до винесення постанови про притягнення її як обвинуваченого і пред'явлення їй обвинувачення сплатила в повному обсязі податки збори, інші обов'язкові платежі, а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня)».

Отже, якщо сплата податку мала місце після пред'явлення обвинувачення, досудове слідство у справі має закінчуватися складанням обвинувального висновку та направленням кримінальної справи до суду. «Якщо особа до притягнення до відповідальності сплатила податки, платежі та відшкодувала фінансові санкції-штраф, пеню, обвинувачення не може бути пред'явлено, оскільки закон прямо передбачає звільнення від кримінальної відповідальності.

1. Науково-практичний коментар до Податкового кодексу України / кол. авторів [заг. редакція М.Я. Азарова]. Т.1. – К.: Міністерство фінансів України, 2010. – 448 с.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України Закон України від 02 грудня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 23. – Ст. 160.

3. Карпов Н.С. Деякі аспекти розслідування податкових злочинів у зв'язку з прийняттям податкового кодексу України // Закон и жизнь Международного научно-практического правовой журнал. – № 1. – 2011. – С.10–18.

4. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності постанову Пленуму Верховного Суду № 12 від 23.12.2005 р.

5. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності. – К.: Атіка, 2004. – С. 55.

6. Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів постанову Пленуму Верховного Суду № 15 від 08.10.2004 р.

В.М. Пуйко,
старший викладач-методист
(Національна академія внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ ЯК НАПРЯМ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ОВС

Підготовка майбутніх працівників ОВС до професійної діяльності в умовах динамічного та багатокультурного суспільства, створення освітнього простору, який допоможе застосовувати світовий досвід у вирішенні проблем правоохоронної діяльності, є одними з важливих завдань для розвитку відомчої освіти МВС України. На думку керівництва МВС України, на даний час, підготовка фахівців у навчальних закладах МВС не забезпечує набуття ними достатніх професійних навичок, необхідних для якісного виконання завдань по охороні громадського порядку і протидії злочинності, оскільки суспільство зацікавлене в тому, щоб отримати після навчання міліціонера-професіонала, а не міліціонера-теоретика [1]. Така ситуація зумовлює необхідність у визначенні нових концептуальних підходів до професійної підготовки фахівців для ОВС виходячи з потреб конкретних підрозділів ОВС, особливостей вирішення завдань у їхній практичній діяльності і, зокрема, розв'язання конкретних проблемних ситуацій. Одним із таких підходів, на нашу думку, є використання методологічних можливостей контекстного підходу у поєднанні із сучасними комп'ютерними технологіями.

Питання професійної підготовки та організації процесу навчання в навчальних закладах юридичної спрямованості, і зокрема, в закладах відомчої системи МВС розглядалися в дослідженнях: В.Г. Андросюка, О.М. Бандурки, В.П. Барка, Ф.К. Думка, В.В. Комарова, А.О. Лігоцького, В.М. Синьова, С.С. Сливки, Г.Х. Яворського та ін. Разом з тим, аналіз наукових праць свідчить, що проблема удосконалення підготовки фахівців для ОВС із використанням інноваційних освітніх моделей та інформаційних технологій потребує подальшої розробки.

В діяльності працівників ОВС все більше актуалізується діагностика проблем людини та її середовища, взаємодія з спеціалістами з проблемних питань соціуму (психологами, соціологами, педагогами, психіатрами та ін.). На даний час, важливість проблем, які вирішують у своїй повсякденній роботі працівники ОВС, потребує від них особливих вимог: розвитку здібностей до самовизначення та самоорганіза-

ції, пошукової активності, мобільності, толерантності, морально-етичної зрілості, які інтегруються в здатність та готовність ефективно вирішувати професійні проблеми в швидко мінливих умовах життя. Працівник ОВС є спеціалістом в галузі життєвих відносин та обставин, де не завжди існують готові вирішення проблем. Від його компетентності, в кінцевому результаті, залежить успішність вирішення суспільством функції протидії злочинності та становлення української правової держави. Таким чином, підготовка професійно освічених працівників ОВС повинна вирішувати дані проблеми із використанням саме новітніх технологій та світового досвіду.

До сучасних моделей навчання на даний час відносять: біхевіорально-технічний напрям; комп'ютерне навчання; теорія поетапного формування розумових дій; проблемне навчання; концепція проектного навчання; контекстне навчання [2, с. 13]. Саме осмислення досвіду методик активного навчання в межах діяльнісної теорії навчання разом із аналізом механізмів змістоформуючих контекстів у свій час і призвело до розробки теорії і технологій контекстного навчання, яка на нашу думку, володіє найбільшим потенціалом у сфері підвищення якості професійної освіти у ВНЗ МВС.

Основні положення контекстного навчання, поняття «контекст» широко застосовується в психолого-педагогічній літературі. Вперше модель контекстного навчання була запропонована А.А. Вербицьким, який розглядав її як процес теоретично обґрунтованого вибору та реалізації форм та методів активного навчання у вищій школі з орієнтацією на модель спеціаліста [3]. В його розумінні, контекстне навчання відображає вирішення проблеми професійної освіти спеціаліста в умовах моделювання максимально наближеного змісту та форми освіти в професійній підготовці до змісту та форми професійної діяльності спеціаліста, і може бути моделлю переходу від вчення до праці за допомогою всієї системи форм організації активності студентів.

Вважається, що елементи контекстного навчання можуть бути використані двома способами: перший – за прикладом М.М. Палтишева, який у свій час розробив курс фізики, максимально наближений до можливих потреб конкретної професії; другий – виходячи з потреб професійної діяльності, формувати перелік та зміст теоретичних дисциплін професійного циклу. Відповідно перший шлях веде від теорії до практики, другий – від професії до теорії. Таким чином, в другому випадку зміст професійної освіти формується відповідно до кваліфікаційних характеристик фахівця.

На даний час специфіка професійної діяльності працівника ОВС полягає в тому, що її зміст та умови є завжди ймовірними та проблем-

ними. Складовою змісту контекстного навчання є не «порція інформації» чи завдання, яке можна вирішити за зразком, а конкретна проблемна ситуація, вирішення якої передбачає продуктивне мислення майбутнього працівника ОВС. Використання під час навчання комплексу професійно-підібраних ситуацій дозволить, виходячи з сюжетно-технологічної канви моделюючої діяльності, розгортати зміст освіти в динаміці та забезпечуватиме інтеграцію знань всіх навчальних дисциплін, як засобів вирішення цих ситуацій. Такий процес реалізується в просторово-часових координатах розгортання змісту, на основі сценарних планів та рольової інструментації професійної діяльності та її технологіями [2, с. 52].

Виходячи з моделі контекстного навчання [2, с. 52], активність курсанта ВНЗ МВС може проявлятися в трьох базових формах діяльності та деяких додаткових. Базовими є власне діяльність академічного типу (наприклад, проблемні лекції, семінари-дискусії), квазіпрофесійна діяльність (ділові ігри та інші ігрові форми), навчально-професійна діяльність (науково-дослідна робота курсанта, підготовка кваліфікованих робіт (проектів), проходження навчальної практики та стажування. Додатковими виступають всі інші форми – традиційні та нові, які відповідають специфіці цілей та конкретного змісту навчання на відповідному етапі (практичні заняття професійного спрямування, імітуюче моделювання життєвих ситуацій, аналіз конкретного випадку, рольові ігри). Завдяки переходу від однієї базової форми діяльності до іншої курсанти можуть отримати більш розвинуту практику застосування навчальної та наукової інформації, засобів здійснення навчальної, квазіпрофесійної та навчально-професійної діяльності, оволодіваючи реальним професійним досвідом, отримуючи можливості природного входження в професію.

Активні методи навчання (дискусії, дидактичні ігри, моделювання життєвих та правозастосовчих ситуацій та ін.) в тому випадку, якщо вони відображають суть майбутньої професії (як в моделі контекстного навчання), формують професійні якості спеціалістів, являються своєрідним тренінгом, під час якого курсанти можуть відпрацьовувати професійні навички в умовах, наближених до реальних. Глибокий аналіз помилок курсантів, який проводиться під час підведення підсумків, знижує їх ймовірність до повторення в реальній дійсності. Таким чином, це сприятиме скороченню строку адаптації молодого фахівця для повноцінного виконання професійної діяльності, а контекстний підхід змінює цілеспрямованість навчання та оцінювання, робить їх спрямованими на досягнення результату, який виражається у сформованості професійної компетентності.

Отже, при застосуванні контекстного навчання можливо досягнути таких результатів: максимально використовується потенціал активності курсанта від рівня сприйняття до рівня соціальної активності з прийняття рішень. При цьому знання засвоюються курсантами саме в контексті вирішення змодельованих професійних ситуацій, що в свою чергу обумовлює розвиток пізнавальної та мотивації у навчанні. Використання такої моделі контекстного навчання може забезпечуватись у всіх формах навчальної діяльності і стати однією із засад удосконалення організації навчального процесу і професійної підготовки у навчальних закладах МВС.

1. «Реформа системи навчальних закладів МВС та підготовка кадрів за експериментальною системою». Брифінг за участю начальника Департаменту кадрового забезпечення МВС генерал-майора міліції Юрія Казанського. [Електронний ресурс]: Сторінка з офіційного сайту МВС України. – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/497611>.

2. Вербицкий А.А. Новая образовательная парадигма и контекстное обучение: монография / А.А. Вербицкий. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1999. – 75 с.

3. Вербицкий А.А. Концепция знаково-контекстного обучения в вузе / Вербицкий А.А. // Вопросы психологии. – № 5 – 1987. – С. 31–39.

С.М. Ратошнюк,

здобувач

(Національна академія внутрішніх справ)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЙ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Проблеми економічної безпеки потрапили в поле зору представників вітчизняної економічної науки порівняно недавно. Чинником виникнення та постійного посилення уваги до цих проблем є трансформаційна криза української економіки, яка охопила всі сфери і стала суттєвою перешкодою на шляху забезпечення сталого розвитку економіки та суспільства. Тому питання забезпечення економічної безпеки України розглядається як один із найважливіших національних пріоритетів, який вимагає посиленої уваги представників владних структур, політичних партій, науковців, широкої громадськості. У зв'язку з цим особливо приємно зазначити, що в останні роки на базі усвідомлення всього розмаїття критеріїв, чинників та загроз економіч-

ній безпеці відбувається процес систематизації та концептуалізації цього поняття як наукової категорії. Вагомий внесок у даний процес започаткували дві книги, які побачили світ у 1999 році – ґрунтовні наукові монографії В.І. Мунтіяна та О.І. Барановського, які становлять значний інтерес як для науковців та аналітиків, викладачів і студентів вузів, що займаються проблематикою економічної безпеки, так і для фахівців державних органів управління, підприємств, організацій і установ, діяльність яких тією чи іншою мірою пов'язана з розробкою та реалізацією економічної політики держави чи перспективних програм розвитку підприємств.

У монографії В.І. Мунтіяна здійснене системне наукове дослідження проблеми економічної безпеки України як провідної складової національної безпеки в усьому комплексі питань, пов'язаних із визначенням її чинників, поточного стану та напрямків забезпечення на усіх рівнях. Автором було детально проаналізовано досвід початкового етапу економічного реформування, досліджено процес економічної кризи, визначено нові підходи у вивченні економічної безпеки держави та сформульовано шляхи подолання кризи на основі критеріїв економічної безпеки. Визначено конкретні пропозиції щодо структурного реформування господарської системи України на макро- та мікрорівнях.

Значну наукову цінність становить формулювання категоріального апарату дослідження, а саме – визначення в монографії власне поняття економічної безпеки, її об'єкта й суб'єкта, критеріїв, показників, предмету державної діяльності в галузі економічної безпеки та основних принципів її забезпечення. Автором дано також детальну класифікацію національних економічних інтересів та загроз економічній безпеці. Значну увагу приділено індикаторам економічної безпеки, їхнім пороговим значенням та методам оцінки їхнього рівня.

Розглядаючи як головну ознаку стану економічної безпеки постійний та стабільний розвиток національної економіки, В.І. Мунтіян у рецензованій монографії, вивчає такі основні складові економічної безпеки України, як сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, воєнно-економічна, технологічна, продовольча, демографічна безпека та ін. Важливо, що в ході аналізу кожної з названих складових автор здійснює її категоріальне визначення та, спираючись на економіко-статистичний і правовий аналіз становища в даній сфері, формулює пропозиції щодо поліпшення сучасного стану показників економічної безпеки.

Принципово важливою особливістю рецензованої монографії є розгляд проблем економічної безпеки не лише на рівні національної

економіки в цілому, але й на рівні економічної безпеки підприємства. Завдяки включенню до розгляду проблем мікрорівня авторові вдається проаналізувати чинники й критерії стабільного функціонування підприємства як первинної ланки національної економіки, а відтак розкрити механізми взаємозв'язку макро- та мікрорівнів національної економіки в стратегічному вимірі.

Особливої практичної ваги згаданих науковій праці надає розділ «Система забезпечення економічної безпеки України», в якому сформульовано основні вимоги щодо проведення ефективної державної політики забезпечення економічної безпеки, фундаментальні напрями цієї політики та її організаційно-правові механізми.

В науковій праці О.І. Барановського увагу зосереджено на фінансовій безпеці як одній з найважливіших складових економічної безпеки. Фінансова безпека розглядається як складна багаторівнева система, що охоплює проблеми грошового обігу та інфляції, обігу валютних коштів, заборгованості держави, бюджетної безпеки, інвестиційної діяльності тощо. В розгляді зазначених проблем автор не обмежується аналізом фінансової безпеки держави. Окремі розділи присвячено проблемам формування та функціонування банківської системи в Україні, безпеці страхового ринку, ринку цінних паперів.

Відзначаючи, що на сьогодні практично не існує усталеного визначення категорії «фінансова безпека», автор звертає увагу читачів на її всеосяжність, вплив на всі галузі економіки країни та наводить власне розгорнуте визначення, в якому увага акцентується на захищеності фінансових інтересів усіх рівнів, забезпеченості фінансовими ресурсами, збалансованості підсистем національної економіки, наявності та якості фінансових інструментів та послуг. При цьому принципово важливим є відхід від самоцінності стабільності фінансових показників макrorівня на користь визнання перш за все операційної та комунікативної ролі, яку виконує грошово-фінансова сфера для громадян, суб'єктів господарювання різних рівнів та держави.

В монографії наведено структуровану класифікацію видів фінансової безпеки, загроз фінансовій безпеці, а також відповідних індикаторів. Важливо, що в комплексі індикаторів автор виділяє як специфічні, що характеризують суто становище в грошово-фінансовій сфері, так і загальні, які відображають поточний стан економічного, соціального і екологічного потенціалу суспільства та економічних процесів. У подальшому аналізі кожної з складових фінансової безпеки розроблена система індикаторів, що застосовується для комплексної оцінки становища, яке склалося в Україні, а також проводяться порівняння з аналогічними показниками, розрахованими для інших пострадянських країн.

Звертаючись до проблем фінансової безпеки банківської сфери в Україні, О.І. Барановський розглядає комплекс проблем як внутрішнього (менеджмент банків, робота з клієнтом, аналіз ризиків тощо), так і зовнішнього (політика НБУ, дії національного та міжнародного криміналітету та ін.) характеру. За таким самим принципом зроблено комплексний аналіз становища на фондовому ринку та ринку страхових послуг. Зазначений підхід дав автору можливість сформулювати низку конкретних пропозицій щодо вдосконалення технологій функціонування зазначених ринків в умовах України з метою поліпшення виконання ними належних функцій в системі забезпечення фінансової безпеки.

Глобалізація світових фінансів змушує розглядати фінансову безпеку також як наднаціональну категорію. Автор аналізує дії у цій сфері найпотужніших у фінансовому відношенні держав світу, міжнародних фінансових організацій, визначає напрями впливу зовнішніх загроз національним інтересам у фінансово-кредитній сфері.

Безперечно, в рецензованих монографіях неможливо було здійснити цілком вичерпний та остаточний аналіз проблем економічної безпеки. Деякі з положень авторів потребують коригування й доповнення, можуть і мають бути предметом гострих наукових дискусій. Проте згадані роботи безперечно мають високу наукову теоретичну й практичну цінність, оскільки надають категоріальний та методологічний апарат і окреслюють основні напрямки подальших наукових досліджень у цій сфері з метою поглиблення та всебічного розвитку розуміння економічної безпеки як однієї з фундаментальних категорій економічної науки.

І.О. Ревак,

*кандидат економічних наук, доцент,
начальник кафедри економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ ЯК ГАРАНТІЯ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Бюджетна безпека держави є однією з найважливіших складових фінансової безпеки держави і характеризує стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів.

Аналіз виконання дохідної частини зведеного, державного та місцевих бюджетів за 2008–2010 рр. дозволив дійти висновку, що за аналізований період спостерігався абсолютний приріст дохідної складової усіх бюджетів, зумовлений стабілізацією надходжень основних податків до бюджету, збільшенням надходжень акцизного збору, зокрема, з тютюну та тютюнових виробів, зменшенням обсягів відшкодування ПДВ. Так, у 2010 р. обсяг зведеного бюджету України становив 314,4 млрд. грн., що на 8,9% більше, ніж у попередньому році. Виконання дохідної частини державного бюджету без урахування міжбюджетних трансфертів дорівнювало 233,9 млрд. грн., що на 16,3 млрд. грн. більше відповідного показника 2009 р. (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Доходи Зведеного, Державного та місцевих бюджетів України
за 2007–2010 роки***

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. проти 2009 р.	
				Абсолютний приріст, млрд. грн.	Темп приросту, %
Зведений бюджет, млрд. грн., у т.ч.:	297,9	288,6	314,4	25,8	8,9
Державний бюджет (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд. грн., у т.ч.:	224,0	217,6	233,9	16,3	7,5
<i>частка у доходах зведеного бюджету, %</i>	<i>75,2</i>	<i>75,4</i>	<i>74,4</i>		
Місцеві бюджети (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд. грн., у т.ч.:	73,9	71,0	80,5	9,5	13,4
<i>частка у доходах зведеного бюджету, %</i>	<i>24,8</i>	<i>24,6</i>	<i>25,6</i>		

* Примітка: складено за даними [1]

У цілому виконання дохідної частини як зведеного, так і державного бюджетів у 2010 р. характеризувалося зростанням номінального обсягу доходів, що є логічним з огляду на зростання ВВП, показників експорту та імпорту, збільшення середньої заробітної плати тощо. Так, у 2010 р. обсяг ВВП зріс майже на 20% – із 913,3 млрд. грн. у 2009 р. до 1094,6 млрд. грн. у 2010 р. Доходи населення та розмір середньої

заробітної плати теж помірно зростали: доходи – з 894,3 млрд. грн. у 2009 р. до 1101,2 млрд. грн. у 2010р; середня заробітна плата – із 1906 грн. до 2239 грн. за цей же період; обсяги експорту та імпорту після критичного 2009 року у 2010 р. зросли до 51,4 і 60,7 млрд. дол. США відповідно. Незважаючи на позитивні тенденції у зовнішньоекономічній діяльності, сальдо експортно-імпортних операцій і надалі залишається від’ємним – - 9,3 млрд. дол. США у 2010 р. [2].

Структура доходів Зведеного та Державного бюджетів України характеризується домінуванням частки податкових надходжень – понад 70%, стабільними неподатковими надходженнями – близько 30% та незначними обсягами доходів від операцій з капіталом (див. табл. 2).

Таблиця 2

Структура доходів Зведеного та Державного бюджетів України за 2008-2010 роки*

(%)

Доходи	Зведений бюджет			Державний бюджет		
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Податкові надходження	76,3	72,1	74,6	74,9	68,4	71,4
Неподаткові надходження	20,3	25,6	23,4	23,6	30,5	27,8
Доходи від операцій з капіталом	2,3	1,3	1,0	0,9	0,5	0,2
Цільові фонди	1,1	0,8	0,9	0,5	0,3	0,5
Інші надходження	0,0	0,2	0,1	0,1	0,3	0,1

* Примітка: складено за даними [1]

Основним чинником зростання податкових надходжень у 2010 р. стало збільшення частки надходжень податку на прибуток підприємств (на 2,2 в.п.) та акцизного збору (на 2,0 в.п.). До державного бюджету надійшло 40,0 млрд. грн. податку на прибуток підприємств, що на 7,4 млрд. грн., або на 22,7 %, більше відповідного показника попереднього року. Зростання обсягів податкових надходжень акцизного збору пояснюється тим, що протягом 2009–2010 років ставки акцизного збору підвищувалися п’ять разів. Наслідком таких дій урядовців стало поступове збільшення обсягу імпортних підакцизних товарів, розширення нелегального виробництва та контрабанди підакцизної продукції. У структурі податку на прибуток підприємств впродовж останніх двох років відбулися суттєві зміни: частка надходжень від підприємств приватної форми власності зросла на 9,6 млрд. грн., або майже вдвічі, обсяги податку, сплаченого банками та страховими компаніями скоротилися з 3,0 млрд. грн. до 1,1 млрд. грн. (рис. 1).

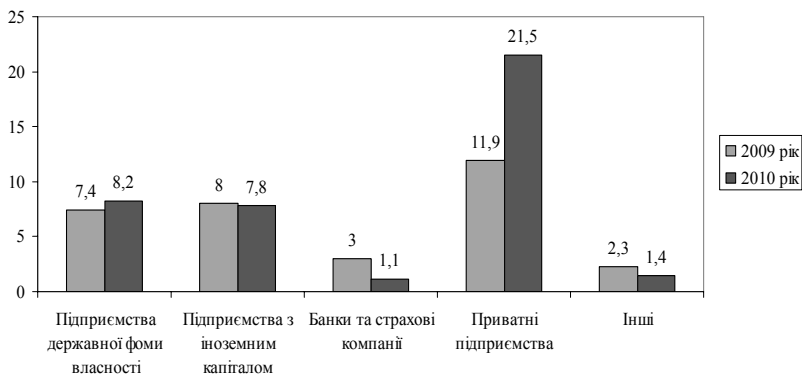

Рис. 1 Надходження податку на прибуток підприємств різних форм власності за 2009–2010 роки, млрд. грн. [1]

Єдиним дохідним джерелом, частка якого у загальній структурі зменшилася на 2,0 в.п. був ПДВ. Загалом у 2010 р. відбулося скорочення обсягів відшкодування ПДВ порівняно з 2009 р. приблизно у два рази – з 34,5 млрд. грн. у 2009 р. до 15,4 у 2010р. Надходження ПДВ склали 80,6% річного, тоді як у 2009 р. – 89,2%. Основною причиною недовиконання надходжень ПДВ стало збільшення майже в 1,5 рази обсягів відшкодування податку. Це пояснюється тим, що до дохідної частини бюджету було зараховано суму, оформлену облігаціями внутрішньої державної позики для відшкодування ПДВ на суму 16,4 млрд. грн. [1].

Незважаючи на позитивні тенденції після подолання фінансово-економічної кризи, при виконанні дохідної частини бюджету з'явилися проблеми, пов'язані з адмініструванням податкових надходжень бюджету.

Стосовно рівня виконання плану видатків державного бюджету, то він зростав протягом останніх кількох років і у 2010 р. досягнув 98,6%. Значна частина видатків була направлена на збільшення видатків з обслуговування державного боргу (67,6%), капітальних видатків, оплату комунальних послуг держпідприємств. Збільшення видатків на заробітну плату і поточні трансферти населенню відбувалося нижчими темпами, що не розкручувало інфляційний маховик (див. табл. 3).

Таблиця 3

**Видатки Зведеного, Державного та місцевих бюджетів України
за 2008-2010 роки***

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. проти 2009 р.	
				Абсолютний приріст, млрд. грн.	Темп приросту, %
Зведений бюджет, млрд. грн.	309,2	307,3	377,8	70,5	22,9
Державний бюджет (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд. грн.	182,4	180,2	225,8	45,6	25,3
Місцеві бюджети (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд. грн.	126,8	127,1	152,0	24,9	19,5

* Примітка: складено за даними [1]

У структурі видатків найбільші зміни торкнулися таких напрямків:

- зростання видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення на 17,8 млрд. грн., або 34,6 %;
- збільшення видатків на загальнодержавні функції – на 9,8 млрд. грн., або на 39,5 %;
- зростання на 4,9 млрд. грн., або 20,4 % видатків на освіту;
- зменшення міжбюджетних трансфертів на суму 1,9 млрд. грн.;
- недофінансування інших загальних функцій державного управління у сумі 3,9 млрд. грн. та ін.

Відповідно до законодавства, найбільші обсяги видатків соціального спрямування припадають на місцеві бюджети. Тому впродовж 2010 року з них спрямовано на соціальні цілі 84,6% усіх видатків. Частка видатків соціального спрямування державного бюджету також зазнала суттєвого збільшення. Вона досягла 49,6% усіх видатків державного бюджету, що на 1,8 в. п. більше, ніж у 2009 році. У структурі фактичних видатків державного бюджету за результатами 2010 року в цілому зберігаються тенденції минулих років. Так, найбільшу питому вагу мають міжбюджетні трансферти (25,6%), видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення (22,8%), а також видатки на економічну діяльність (11,9%). Незначну частку складають видатки на житлово-комунальне господарство (0,3%), охорону навколишнього природного середовища (0,8%), духовний та фізичний розвиток (1,7 %) [1].

Аналізуючи основні показники бюджетної безпеки, передбачені методичними рекомендаціями розрахунку рівня економічної безпеки (див. табл. 4), спостерігаємо певні позитивні зрушення у структурі перерозподілу ВВП через зведений бюджет. Так, у 2010 р. даний показ-

ник не перевищив порогове значення і становив 29%. Щодо відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, у 2010 р. цей індикатор сягнув рекордно низької позначки -5,9%. Враховуючи той факт, що з року в рік державний бюджет України є дефіцитним, то досягти порогове значення на рівні 3% видається доволі сумнівним.

Таблиця 4

Основні показники бюджетної безпеки держави

Показники, одиниця виміру	Порогові значення	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), %	не більше 30	30,5	31,1	31,6	29,0
Відношення дефіциту / профіциту державного бюджету до ВВП, %	не більше 3	-1,1	-1,3	-2,7	-5,9

* Примітка: складено за даними [2, 3, 4, 5]

На нашу думку, основними напрямками бюджетної політики в Україні є реформування податкової системи в контексті стимулювання підприємницької діяльності та зменшення податкового тягаря; оптимізація рівня бюджетного дефіциту, пошук альтернативних джерел його покриття (зменшення); знаходження додаткових джерел доходів бюджету; раціональний розподіл витрат між ланками бюджетної системи тощо.

Найвагомішими критеріями формування та виконання державного і місцевого бюджетів відповідно до вимог фінансової безпеки можуть бути: дотримання національних інтересів та забезпечення економічного суверенітету при ухваленні державного бюджету; забезпечення самостійності державного бюджету і стабільності дохідної частини як гарантії виконання соціально-економічних функцій держави; надання державному бюджету інноваційного, а не споживчого характеру; забезпечення принципів цілісності і єдності бюджетного процесу тощо.

1. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2010 рік. К.: Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень. – 142 с. – [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Monitir%20Quarter%202009/KV_IV_2010_Monitoring_ukr.pdf

2. Державна служба статистики України: статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.4251.0>

4. Монетарний огляд за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.

5. Річний звіт НБУ за 2010 рік. – [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2009.pdf

С.Ю. Ременяк,
курсант

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сьогодні питання економічної злочинності в Україні є дуже актуальним. За оцінками фахівців в Україні фактично склались дві економіки: легальна (контролюється державою) та нелегальна (тіньова). Криміналізація економіки України гальмує розвиток підприємництва, становлення реального ринкового середовища [1].

Впродовж останніх років економічна злочинність набуває організованих форм і стає одним із небезпечних чинників, що ускладнюють ефективну діяльність всіх суб'єктів господарювання в державі. Згідно даних МВС України, станом на 2011 рік, було зареєстровано 8710 злочинів у сфері господарської діяльності, що на 1484 злочини більше, ніж у попередньому 2010 році. Динаміка зростання злочинності у сфері господарської діяльності в 2011 році склала 19,7%, що на 14,5% більше у порівнянні з 2009 роком.[3]

На сучасному етапі хвиля кримінальної злочинності включає таку незаконну діяльність, як розкрадання стратегічно важливої сировини; надмірна експлуатація природних ресурсів; фальсифікація фінансових документів; вивіз за кордон високопродуктивних технологій; відмивання «брудних» капіталів, інвестування їх у легальний бізнес, політику. Привертають увагу і суб'єкти такої діяльності, їхній інтелектуальний і соціальний рівень (особи, які мають значні, а інколи просто величезні матеріальні кошти, високий освітній рівень). Кількість зареєстрованих злочинів у сфері економічної діяльності, вчинених організованими групами за останні десять років, збільшилася майже на 80%, насамперед у стратегічно важливих, ключових галузях економіки – у кредитно-фінансовій системі (питома вага 76,7%), у сфері приватизації (80%), зовнішньоекономічній діяльності (81,3%), у паливно-енергетичному та агропромисловому комплексах [2, с. 11].

Розпочинаючи безпосереднє висвітлення проблеми, хотілося б зазначити, що генезис сучасної організованої злочинності неможливий

без звернення до періоду виникнення тіньового сектора в СРСР, коли ослаблена держава втратила контроль у легальній економіці. У той період більшість керівників підприємств і значна частина представників середньої управлінської ланки зайнялися тіньовим виробництвом. Його обсяги, за експертними даними, в 1990–1991 рр. перевищували 10% ВВП, а до 1996 р. досягли 46% ВВП. Нелегальною працею на теренах колишнього СРСР було зайнято 60 млн. осіб [4].

Однією з головних причин такої ситуації стало недосконале законодавство. Аналіз підсумків приватизації в Україні дозволяє дійти безперечного висновку, що більшість приватизаційних операцій було проведено з грубим порушенням чинного законодавства. Зокрема, справжня ціна об'єктів не визначалася, а була віддана на розсуд тих, хто особисто був зацікавлений у її заниженні.

За даними Державного комітету статистики, з 1992 року форму власності в Україні змінили майже 90,5 тис. підприємств, тобто відбувся досить масштабний процес приватизації. Було приватизовано 85% основних фондів підприємств. Це один із найвищих показників з-поміж країн СНД. Наприклад, у промисловості лише 10% підприємств залишилися в державній власності.

На цей час недержавний сектор переважає в усіх сферах економічної діяльності. Частка приватного сектора становить у середньому 60%: від 40% у виробництві електроенергії до 98–99% у хімічній і легкій промисловості [6].

Принципово важливою характеристикою сучасної організованої економічної злочинності в Україні є її інтеграція у легальний бізнес, створення потужних промислово-фінансових груп (корпорацій), що включають власні банки, біржі, торговельні підприємства, страхові компанії та інші ринкові інституції. Кримінальні корпорації через корумповані зв'язки проникають у фінансову систему, прагнуть впливати на політику держави. Ця «паралельна» мережа виробничих і фінансових відносин і є складовою так званої «тіньової економіки» (прихована економічна діяльність), на яку, за підрахунками експертів, сьогодні припадає від 40 до 60 % ВВП України. В основі усіх найприбутковіших технологій злочинної діяльності був і залишається прямий або опосередкований перерозподіл державних коштів, засобів та майна, що передусім відбувається за рахунок виведення з обігу або прямого розкрадання грошей і матеріальних ресурсів (нецільове використання бюджетних коштів, завищення цін на продукцію чи послуги, які надаються державі, приховування частини сировини тощо.)

Злочинні угруповання звернули увагу на інвестиційний ринок України й результативно його освоїли в усіх регіонах держави, там, де

під обіцянки, але на умовах передплати населенню пропонувалися ті або інші матеріальні блага. Особливого успіху вони досягли на ринку пайового житлового будівництва, залишивши без грошей, квартир і надій тисячі ошуканих приватних інвесторів. Однією з таких найрезонансніших справ стала афера «Еліта-Центру», яку правоохоронні органи викрили в Києві 2006 року. За даними МВС, її жертвами стали 1760 інвесторів, що вклали гроші в нібито споруджуване житло. Сума вкрадених коштів склала понад 100 млн. доларів.

Упровадження ринкових відносин в Україні, недосконалість правового регулювання господарської діяльності, відсутність належного митного та пропускового режимів через державний кордон України, корумпованість окремих службовців Державної митної служби, Державної прикордонної служби, Міністерства внутрішніх справ та Служби безпеки України є чинниками, що призвели до стрімкого, порівняно з радянською добою, зростання контрабанди. Особливо це відзначається останніми роками. Так, за статистичними даними МВС України, у 2005 р. Органами внутрішніх справ виявлено 1089 фактів незаконного вивезення товарів на загальну суму 164,9 млн. грн. За матеріалами ОВС України було порушено 160 кримінальних справ, пов'язаних із незаконним переміщенням товарів, 75 із яких за контрабанду. У 2007 р. виявлено вже 3200 правопорушень, пов'язаних із увезенням до України товарів на суму понад 55 млн. грн. [7].

У будь-якому разі це пов'язано з глобальною корупцією, а також різними схемами ухилення від оподаткування з подальшим «відмиванням» грошей (легалізація незаконно отриманих доходів) [1]

Зусилля, яких докладала держава в різні роки, а саме прийнятий з ініціативи МВС України 5 жовтня 1995 року Закон України «Про боротьбу з корупцією», затверджену в 1997 році Національну програму боротьби з корупцією, Указ Президента України «Про концепцію боротьби з корупцією на 1998-2005 роки», мали швидше декларативний ефект, ніж утілювали конкретні наміри держави подолати чиновницьке свавілля, оскільки паралельно відбувалися згадані перетворення в економіці.

Масштаби поширення корупції згодом в значній мірі посилили рівень громадського невдоволення, тим самим створили реальну загрозу національній безпеці держави. За результатами дослідження «Барометр глобальної корупції – 2009», звіт за яким оприлюднено правозахисною організацією Transparency International, Україну в 2009 році визнано найкорумпованішою з-поміж «нових незалежних країн» та інших країн, включених до переліку [5].

Позитивним є те, що створенню антикорупційної стратегії сприяє Президент України В.Ф. Янукович. Свідченням цього слід вважати

Указ Президента України від 26 лютого 2010 року «Про Утворення Національного антикорупційного комітету», який має на меті кардинальне поліпшення ситуації у сфері боротьби з корупцією в Україні, забезпечення узгодженості дій правоохоронних органів у цій сфері, здійснення реальних кроків для відновлення довіри громадян до влади, суттєвого поліпшення інвестиційного клімату, зміцнення партнерських відносин із міжнародним співтовариством, неухильного дотримання конституційних прав і свобод людини в інтересах утвердження законності й правопорядку.

Аналізуючи викладений матеріал, можна зробити висновки, що спроби реформування економічних і соціально-політичних відносин упродовж усього періоду становлення України відбуваються на тлі постійного зростання тіньового економічного сектора та корупції.

Окрім цього, сучасні кризові умови створили надзвичайно сприятливе середовище для активізації кримінально-тіньової діяльності. Організована злочинність формує не тільки «паралельну» економіку, а й відповідні владні кримінальні структури, які все більше загрожують існуванню держави як такої. Аналіз кримінального законодавства та сучасного стану діяльності правоохоронних органів свідчить як про відсутність у державі ефективних, науково обґрунтованих програм впливу на тенденції розвитку криміногенної ситуації, так і про необхідність пошуку нових форм, засобів і методів протидії злочинності, зменшення її суспільної небезпечності, а головне – реального захисту прав і свобод громадян. А тому сьогодні необхідне вживання комплексних, науково обґрунтованих і зорієнтованих на сучасність заходів протидії злочинності. При цьому комплексність слід розуміти не лише як об'єднання (узгодження) зусиль гілок влади, міністерств і відомств, а й визначення місця та можливостей, розмежування функцій та відповідальності кожного державного органу за виконання поставлених завдань. Подальші завдання стосовно зменшення нелегального сектора економіки повинні бути передусім пов'язані з витісненням криміналітету з найприбутковіших галузей господарства, зокрема транспорту, сфери використання надр, спиртогорілчаної промисловості, з обмеженням можливостей фінансово-кредитної та банківської систем щодо легалізації «брудних» грошей, боротьбою з масштабними шахрайствами в розрахунках за зовнішньоекономічними контрактами.

Зрештою, саме політична воля керівництва держави в послідовній реалізації заявленого курсу на боротьбу з корупцією й організованою злочинністю є головною умовою ефективності діяльності всіх

органів влади на шляху розбудови України як демократичної, соціальної, правової держави.

1. Джужа О. Криміналізація економіки України: сучасний стан, тенденції, напрями протидії / О. Джужа, С. Чернявський // Право України. – 2005. – № 12. – С. 35–40.

2. Корж В. П. Теоретичні основи методики розслідування злочинів, скоюваних організованими злочинними утвореннями у сфері економічної діяльності: дис. д – ра юрид. наук / В. П. Корж. – К.: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2003. – 481 с.

3. Стан та структура злочинності в Україні (2009–2010–2011 роки) [Електронний ресурс]. – Джерело доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/374130>.

4. Куликов А. С. Экономическая преступность в России: состояние, тенденции, прогнозы / А. С. Куликов // Право и безопасность. – 2009. – № 1. – С. 79–83.

5. Україну визнано найбільш корумпованою країною світу: Інформація Publicity [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.publicity.kiev.ua/catalog/PR_supermarket/Ukrayinu_viznano_naybilsh_korumpovanoyu_krayinoyu_svitu.html.

7. Кулик В. Приватизація життя по-українськи / В. Кулик // Український журнал. – 2008. – № 7. – С. 24.

8. Білоус В. Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: монографія / В. Т. Білоус. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2002. – 449 с.

Е. В. Рижков,

кандидат юридичних наук, доцент,

начальник кафедри оперативно-розшукової діяльності

(Донецький юридичний інститут МВС України)

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ МВС УКРАЇНИ БОРЬБИ З ПРАВОПОРУШЕННЯМИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

В Донецькому юридичному інституті МВС України з 2001 року в рамках спеціалізації «оперативно-розшукова-діяльність у сфері інформаційних технологій» здійснюється підготовка фахівців з протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій для оперативних підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України. Щорічно з усіх областей України та Автономної республіки Крим здійснюється набір абітурієнтів в кількості 25 осіб.

Підготовка фахівців здійснюється на кафедрі оперативно-розшукової діяльності факультету кримінальної міліції. Науково-викладацьким складом інституту в рамках зазначеної спеціалізації було розроблено методичне забезпечення з наступних навчальних дисциплін:

- Інформаційне право;
- Інформаційна безпека,
- Технічна розвідка;
- Аналітична розвідка;
- Інформаційна техніка, технології та їх програмне забезпечення;
- Інформаційні технології в банківській діяльності;
- Оперативно-розшукова діяльність у сфері інформаційних технологій.

Напрямок інтелектуальної власності, а саме боротьба з правопорушеннями у цій сфері, висвітлює методичне забезпечення режимної навчальної дисципліни «Оперативно-розшукова діяльність у сфері інформаційних технологій». Серед іншого її тематичний план містить таку тематику:

1. Організація діяльності оперативних підрозділів по боротьбі з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій ДСБЕЗ МВС України.

2. Попередження та розкриття злочинів у сфері авторських та суміжних прав.

3. Попередження та розкриття злочинів, пов'язаних з порушенням прав на винахід, корисну модель, на промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми та порушення законодавства щодо експорту, імпорту дисків.

Всього 252 години навчального часу, в т.ч. 170 аудиторних.

Напрямок інформаційно-аналітичної діяльності оперативних підрозділів висвітлює тематичний план режимної навчальної дисципліни «Аналітична розвідка», а саме:

1. Основи аналітичної роботи в правоохоронних органах.
2. Інформаційне забезпечення аналітичної розвідки.
3. Засоби та методи аналітичної розвідки.
4. Забезпечення форм оперативно-розшукової діяльності аналітичними матеріалами.

Всього 72 години навчального часу, в т.ч. 36 аудиторних.

В рамках спеціалізації кафедрою були проведені спеціалізовані науково-практичні заходи:

6–7 грудня 2002 року – Міжвузівська науково-практична конференція «Правове, кадрове та методичне забезпечення діяльності ОВС у боротьбі зі злочинністю у сфері інформаційних технологій»;

30 жовтня 2003 року – Інноваційно-правовий захід – «Злочині у сфері інформаційних технологій»;

31 травня 2005 року – Науково-практичний семінар «Негласне отримання оперативної інформації з віддаленого комп'ютера»;

28 січня 2006 року – Науково-практичний семінар «Використання інформаційних технологій у боротьбі зі злочинністю»;

18–19 травня 2006 року – Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародне співробітництво у боротьбі з комп'ютерною злочинністю: проблеми та шляхи їх розв'язання»;

25 травня 2007 року – Круглий стіл «Актуальні питання оперативно-розшукової діяльності»;

14 грудня 2007 року – Міжвузівська науково-практична конференція «Боротьба зі злочинами у сфері комп'ютерної інформації: проблеми та шляхи їх розв'язання»;

9 вересня 2008 року – Круглий стіл «Особливості розкриття злочинів в сучасних умовах»;

12 грудня 2008 року – Регіональний науково-практичний семінар «Взаємодія правоохоронних органів із провайдерами та операторами зв'язку в боротьбі з комп'ютерними злочинами»;

04 грудня 2009 року – Всеукраїнська науково-практична конференція «Організація і тактика документування підрозділами ДСБЕЗ злочинів у комп'ютерних мережах та мережах електрозв'язку»;

12 листопада 2010 року – Всеукраїнська науково-практична конференція «Протидія злочинності у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій органами внутрішніх справ: стан, проблеми та шляхи їх вирішення»;

09 грудня 2011 року – Всеукраїнська науково-практична конференція «Протидія злочинності у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій органами внутрішніх справ: стан, проблеми та шляхи їх вирішення».

Практично на кожному з науково-практичних заходів висвітлювались питання боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності та інформаційно-аналітична робота оперативних підрозділів.

Ця тематика до 2012 року розроблювалась курсантами під керівництвом науково-викладацького складу кафедри при підготовці дипломних робіт, результати яких впроваджувались у діяльність оперативних підрозділів.

З метою поєднання теорії і практики оперативної роботи та забезпечення належної якості навчальних занять, до їх проведення постійно залучаються представники практичних підрозділів, які спеціалізуються на обслуговуванні сфери інтелектуальної власності.

Між факультетом кримінальної міліції інституту та Департаментом ДСБЕЗ МВС України з 2005 року укладені угоди про співпрацю. В рамках реалізації угод з 2007 року кращі курсанти спеціалізації та ад'юнкти кафедри проходили у відповідному відділі Департаменту двох- та трьохмісячне стажування.

Задля забезпечення актуальною інформацією навчального процесу з питань інформаційно-аналітичної діяльності до участі у науково-практичних заходах залучались представники спеціалізованих оперативних підрозділів, в т.ч. відділу «Скорпіон» та відділення аналітичної розвідки Розвідувально-аналітичного центру Управління по боротьбі з організованою злочинністю.

Належний рівень підготовки фахівців з питань боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності забезпечується саме через постійну співпрацю навчального закладу з практичними підрозділами органів внутрішніх справ та підвищення своєї кваліфікації науково-викладацьким складом.

Г.М. Рудик,
здобувач

*(Волинський національний університет
імені Лесі Українки)*

ПРОВАДЖЕННЯ ОБШУКУ ТА ВИЙМКИ ПІДРОЗДІЛАМИ ДСБЕЗ У ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОДАТКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Актуальність теми визначена тим, що сліди та ознаки економічних злочинів здебільшого відображаються в документах, насамперед у системі бухгалтерського обліку. Тому на початковому етапі розслідування, передусім у випадках, коли первинна інформація отримана негласним шляхом, важливо вжити всіх заходів для їх виявлення та вилучення – провести виймку або обшук.

І.М. Якимов не випадково зазначає, що при розкритті злочинів «інтелектуального» характеру обшук та виймка відіграють важливу роль, оскільки лише за їх допомогою докази у справі, що знаходяться у різних осіб або у різних місцях, зосереджуються у слідчого [1, с. 293].

Вивчення слідчої практики показує, що обшук та виймка у справах про злочини економічного характеру, є невідкладними слідчими діями, оскільки проводяться, переважно, на початковому етапі розслідування з метою одержання документів та інших предметів, що мають доказове значення.

Варто погодитись із В.В. Лисенко, який зазначає, що досягнення позитивних результатів розслідування податкових злочинів можливо лише при своєчасному, повному і тактично правильному проведенні зазначених слідчих дій [2, с. 124]. У криміналістичній літературі описані загальні тактичні прийоми проведення обшуку та виїмки.

Перед обранням організаційних і тактичних прийомів проведення обшуку слідчому потрібно вирішити низку завдань, а саме: визначити об'єкти, на яких слід проводити обшук (об'єкти обшуку); предмети та документи, які потрібно вилучати (об'єкти пошуку); послідовність і конкретні терміни проведення кожного обшуку. Відповідні завдання вирішуються на підставі аналізу матеріалів кримінальної справи.

Момент проведення обшуку визначається характером первинної інформації про злочин. Якщо інформацію отримано негласним шляхом, тобто присутній фактор раптовості для суб'єкта злочинної діяльності, обшук слід проводити відразу ж після порушення кримінальної справи.

У ситуаціях, коли справи порушуються на підставі офіційних матеріалів (наприклад, акта документальної перевірки), фактор раптовості для особи, яка вчинила злочин, незначний. У таких випадках вона готується до обшуку, приховує документи, предмети, цінності в родичів, знайомих, співучасників, в інших місцях.

Як свідчить практика, після проведення серії основних обшуків злочинець, як правило, повертає частину переданих ним на зберігання предметів і документів. У цьому випадку вагомий результат дає використання тактичної комбінації «первинний – повторний обшук».

Як висновок зауважимо, що для ефективного проведення працівниками ДСБЕЗ обшуку, залежно від характеристики способу вчинення податкових злочинів, у справах досліджуваної категорії, об'єктами пошуку повинні бути:

- документи фінансово-господарської діяльності, бухгалтерської і податкової звітності, їх фрагменти, фотокопії (справжні та з ознаками підробки);

- бланки документів з реквізитами СПД (відбитками печаток, штампів, підписами посадових осіб);

- комп'ютерна техніка та електронні носії інформації (компакт-диски, дискети, електронні записні книжки, платіжні картки, мобільні телефони тощо);

- зразки бланків, штампів та печаток СПД;

гроші (готівка в національній та іноземній валюті), цінні папери, коштовності;
особисті речі (записні книжки, чернетки, щоденники тощо).

-
1. Якимов И.Н. Криминалистика: Руководство по уголовной технике и тактике / Якимов И. Н. – М.: Издание НКВД РСФСР 1925. – 430 с.
 2. Лысенко В.В. Расследование уклонения от уплаты налогов / Лысенко В.В. – Х.: Консум, 1997. – 192 с.

М.О. Рєчістова,
*оперуповноважений ДСБЕЗ Онуфріївського РВ
УМВС України в Кіровоградській області*

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Процеси демократизації суспільно-політичного життя в Україні відбуваються на тлі активізації економічної злочинності. Характерна особливість даних негативних явищ полягає у появі нових методів злочинних посягань, розширенні сфери діяльності організованих злочинних угруповань, що діють у сфері економіки, зростанні їх «професіоналізму» і технічної оснащеності, проникненні корупції на найвищі рівні державної влади та ін.

При цьому Україна впевнено виходить на покращення економічних показників, залучаються іноземні інвестиції, укладаються нові міжнародні контракти. Однак ситуація ускладнюється посткризовими явищами, що не обминули нашу країну. По Україні багато підприємств, згорнули обсяги виробництва, скоротили робочі місця, що як наслідок призвело до значного відсотку безробіття. Враховуючи зазначені чинники, тенденції щодо зменшення рівня економічної злочинності на даний час відсутні.

Зазначені негативні факти, для органів внутрішніх справ, у тому числі і підрозділів ДСБЕЗ області, є сигналом для вжиття необхідних заходів для недопущення погіршення криміногенної обстановки.

Крім завдань, поставлених перед ДСБЕЗ, організація роботи з протидії економічній злочинності на обласному та районному рівнях повинна здійснюватись на відповідних принципів:

1. Принцип відповідальності, що передбачає відповідальність працівників У(В)ДСБЕЗ та ДСБЕЗ міськрайвідділів області за несумлінне ставлення до посадових обов'язків, які визначені МВС та ДДСБЕЗ МВС України.

2. Принцип контролю встановлює неухильне додержання заданих цілей по боротьбі з економічною злочинністю та проявляється в управлінських завданнях.

3. Принцип раціональності полягає в тому, що цілі та завдання при організації роботи по боротьбі з економічною злочинністю повинні досягатися при найменших фінансових, ресурсних (сил та засобів) та часових витратах.

4. Принцип делегування повноважень, який полягає у передачі частини повноважень не тільки підпорядкованим керівникам окремих підрозділів, але й співробітникам; при цьому розширюється коло співробітників, які беруть участь в управлінні, збагачується досвід тощо.

5. Принцип стабільності та професіоналізму кадрів, який набуває особливого значення в діяльності служби особливо зараз, коли відчувається потреба у працівниках ДСБЕЗ із значним досвідом роботи.

Крім загальних принципів та методів організації роботи з протидії економічній злочинності, особливе значення має організація оперативно-розшукової діяльності, яка здійснюється із врахуванням оперативної обстановки на території обслуговування (в цілому по області та окремих районах).

Слід зазначити, що однією з характерних ознак оперативно-розшукової характеристики економічних злочинів є їх висока латентність. Звідси постає закономірність: без використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів не можливе їх розкриття.

Вивчення й аналіз дієвого аспекту оперативно-пошукової роботи співробітників ДСБЕЗ з позицій системно-структурного підходу дозволяє виокремити в її змісті декілька етапів (елементів):

I етап – визначення перспективних напрямів пошуку. Фундаментом для визначення перспективних напрямів пошуку є результати оперативного обслуговування, оскільки саме під час його здійснюється безпосереднє здобуття первинної оперативно-розшукової інформації.

II етап – здобуття, вивчення, аналіз та оцінка первинної інформації. Вважається, що під первинною інформацією про підготовку або скоєння злочину слід мати на увазі ту, яка раніше оперативному працівникові була невідома.

Для здобуття первинної інформації співробітники ДСБЕЗ повинні використовувати всі наявні в його розпорядженні оперативно-розшукові та інші можливості.

III етап – перевірка первинної інформації. На цьому етапі оперативно-пошукової діяльності співробітник ДСБЕЗ, який прийняв рішення про доцільність подальшої роботи з первинною інформацією, розпочинає її повторну перевірку. Для повторної перевірки використовуються в повному обсязі ті самі можливості, що й для пошуку.

IV етап – ухвалення рішення за матеріалами повторної перевірки первинної інформації.

Оперативно-пошукову роботу співробітник ДСБЕЗ зобов'язаний проводити безперервно та планомірно. Вся первинна інформація, що здобувається, повинна своєчасно відпрацьовуватися, і, навіть, якщо зараз вона не використовується, нерідко надалі в сукупності з іншими даними її оперативна значущість підвищується.

Як свідчить аналіз оперативно-слідчої практики, до одного із головних чинників, які сприяють вчиненню злочинів у сфері економіки, можна віднести недоліки нормативно-правового забезпечення діяльності оперативних підрозділів.

На даний час законодавчо не визначені головні напрями загальнодержавної політики та статус державних органів, що здійснюють боротьбу з економічною злочинністю, їх функції та правові основи діяльності.

З метою створення загальних правових і організаційних засад у сфері боротьби з економічною злочинністю, виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень у цій сфері та вжиття заходів до їх усунення, визначення державних органів, що ведуть боротьбу з економічною злочинністю, з одночасним розмежуванням покладених на них функцій та системи їх взаємовідносин, встановлення повноважень державних органів у сфері боротьби з економічною злочинністю та спеціальних заходів, що здійснюються ними, необхідно знову поставити питання щодо ухвалення Закону України «Про боротьбу з економічною злочинністю».

Враховуючи вищевикладене можна зробити висновок, що належна організація роботи підрозділів ДСБЕЗ є головним завданням керівництва У(В)ДСБЕЗ.

Від того, наскільки правильно та чітко організована діяльність підпорядкованих підрозділів ДСБЕЗ, на пряму залежать результати їх роботи.

Необхідно пам'ятати, що рішення керівництва У(В)ДСБЕЗ повинні містити конкретну мету; бути обґрунтованими, узгодженими як із внутрішніми, так і з зовнішніми обставинами, ефективними, своєчасними, чіткими, стислими, з максимальним врахуванням всіх можливих наслідків і ризиків, та передбаченням відповідальності виконавців за порушення термінів реалізації. Повинні обиратись не тільки заходи впливу та засоби контролю, але і здійснюватись альтернативні варіанти рішення з погляду їх практичного здійснення щодо конкретної ситуації, в якій опинився підрозділ в той чи інший момент часу.

О.О. Савченко,
начальник УДСБЕЗ
ГУ МВС України в Київській області

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ РОБОТИ УДСБЕЗ ГУ МВС У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

У 2011 році підрозділами ДСБЕЗ ГУ МВС України в Київській області у сфері економіки викрито 996 (+78) злочинів, з них 696 (+108) кваліфікованих, в тому числі 381 (+78) тяжких і особливо тяжких.

Викрито 101 злочин зі збитками понад 100 тис. грн. (-15) та 40 – зі збитками понад 1 млн. грн. (-5).

Під час проведення оперативних заходів виявлено 276 (-77) злочинів у сфері службової діяльності, з яких 58 (+21) фактів хабарництва відносно 31 осіб.

Серед викритих у хабарництві посадовців – заступник голови Рокитнянської РДА, начальник і заступник начальника Управління захисту прав споживачів у Київській області, заступник начальника управління по охороні навколишнього середовища в Київській області, начальник відділу ДПА, 6 голів сільських рад, 3 керівника підрозділу Держкомзему, начальник відділу Білоцерківської міської ради, 4 посадовці районних підрозділів ДЗК, голова медичної комісії ЦРЛ, інспектор Державної екологічної інспекції, 1 начальник податкового контролю ДПП, інспектор ДПП, 1 начальник Березанської виправної колонії, 1 начальник Державної інспекції з контролю за цінами, 1 помічник командира – начальник фінансово-економічного управління військової частини, 2 приватних підприємця, 1 головний бухгалтер сільської ради

Загальна сума хабарів по кримінальним справам склала понад 5 988 445 грн., середня сума хабара становить близько 103,2 тис. грн.

Задокументовано 17 фактів отримання хабара, що перевищують 10 тис. грн., з яких 9 – понад 100 тис. грн.

Приклади:

3. 18.01.2011 прокуратурою Київської області порушено кримінальну справу № 47-1354 за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 368 ч.2 КК України щодо начальника Управління захисту прав споживачів у Київській області Дунаєвського О.А. 1968 р.н., та його заступника Косянчук А.І., 1952 р.н., які, діючи за попередньою змовою вимагали та отримали хабара в сумі 15 000 грн. від гр. Якименка А.А. за зменшення нарахованої суми штрафу за порушення, виявлені під час перевірки його господарської діяльності. За результатами роботи слідчо-оперативної групи додатково задокументовано 16 епізодів

отримання хабарів Дунаєвським О.А. та Косянчук А.І. на загальну суму 40 157 грн. Запобіжний захід – арешт. 30.06.2011 кримінальну справу направлено до суду.

4. 07.06.2011 прокуратурою Київської області порушено кримінальну справу № 47-1405 за ч. 2 ст. 368 та ч. 2 ст. 364 КК України щодо голови Світильницької сільської ради Броварського району Дяченка Ю.К, який отримав хабара в сумі 19500 доларів США від гр. Крижанівської Ю.П. за видачу земельної ділянки 0,25 га. Запобіжний захід – арешт. 29.06.2011 кримінальну справу направлено до суду.

Крім того, викрито 6 протоколів про корупцію.

Збитки по порушених кримінальних справах складають понад 331 701 350 грн.

Збитки по розслідуваних кримінальних справах складають понад 194,03 млн. грн., з яких відшкодовано понад 94,7 млн. грн., що становить 48,8 %.

Закінчено провадження у кримінальних справах за 834 злочинами економічної спрямованості, до суду направлено кримінальні справи за 804 злочинами.

Основними напрямками діяльності підрозділів БЕЗ є виявлення злочинів в пріоритетних галузях економіки.

Першочерговим завданням УДСБЕЗ є викриття злочинів у бюджетній сфері.

На території Київської області розміщено 1250 підприємств і організацій, які фінансуються за рахунок державного бюджету через Головне управління Державного казначейства в Київській області та його відділень на місцях, а також 2825 державних установ і організацій, які отримують грошові кошти із обласного і місцевого бюджетів, з яких: селищних та міських рад – 647, закладів освіти – 790, закладів охорони здоров'я – 1129, відділів соціального захисту населення – 28, відділів зв'язку – 56.

Працівниками УДСБЕЗ ГУ та їх територіальними підрозділами на постійній основі вживаються заходи, спрямовані на запобігання втрат державного бюджету, а також попередження та викриття фактів розкрадання бюджетних коштів. Так, в результаті вжитих заходів в зазначеній сфері виявлено 209 злочинів, з яких 51 – тяжкий. Сума збитків за порушеними кримінальними справами становить понад 49,1717 млн. грн.

Із числа загальної кількості виявлених злочинів у бюджетній сфері 136 – пов'язані з коштами Державного бюджету України, з яких 29 – тяжких.

Виявлено 58 злочинів, пов'язаних із зловживаннями з коштами місцевих бюджетів, з яких 21 тяжкий.

У сфері державних закупівель виявлено 12 злочинів, пов'язаних із використанням бюджетних коштів, з яких 9 – тяжких.

Приклад:

За матеріалами УДСБЕЗ ГУ МВС України в Київській області прокурором першого наглядного відділу ГУ нагляду за додержанням законів на транспорті та підприємствах оборонної промисловості 31.03.2011 порушено кримінальну справу №49-3130 за ознаками складу злочину, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України, за фактом розтрати державного майна в особливо великих розмірах шляхом зловживання службовим становищем службовими особами ДП «Укрзалізничпостач», та заволодіння державним майном в особливо великих розмірах шляхом зловживання службовим становищем службовими особами ТОВ «Торговий дім «Дніпропетровський стрілочний завод» та ВАТ «Дніпропетровський стрілочний завод». Встановлено, що службові особи ТОВ «Торговий дім «Дніпропетровський стрілочний завод» у грудні 2009 року вступили в попередню змову зі службовими особами ВАТ «Дніпропетровський стрілочний завод», в заявках-пропозиціях на участь у відкритих торгах вказали завищені ціни тендерних пропозицій на скріплення для рейкової колії порівняно з відпускними цінами на той час підприємства-виробника цієї продукції – ВАТ «Дніпропетровський стрілочний завод», які подали на розгляд тендерного комітету ДП «Укрзалізничпостач». В свою чергу, службові особи тендерного комітету ДП «Укрзалізничпостач» достовірно знаючи, що тендерна пропозиція ТОВ «Торговий дім «Дніпропетровський стрілочний завод» не відповідає вимогам тендерної документації ДП «Укрзалізничпостач», маючи достатні дані, що свідчать про змову учасників щодо встановлення цін тендерних пропозицій, в порушення п. 61 Положення «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти», затвердженого постановою КМ України від 17.10.2008 № 921, тендерні пропозиції ТОВ «Торговий дім «Дніпропетровський стрілочний завод» не відхилили та процедуру закупівлі не відмінили, а прийняли рішення про визнання переможцем процедури закупівлі по усім трьом лотам ТОВ «Торговий дім «Дніпропетровський стрілочний завод». При цьому, згідно висновку Головкиру, загальну вартість поставки завищено на суму 3,6 млн. грн., внаслідок чого державі спричинено значних матеріальних збитків.

Також працівниками ДСБЕЗ області у п.р. виявлено 15 злочинів, пов'язаних з незаконним відшкодуванням ПДВ, з яких 1 – тяжкий із порушенням чинного законодавства при адмініструванні та сплаті до

бюджету податків. Сума збитків за порушеними кримінальними справами становить понад 4 млн. грн.

В сфері приватизації протягом поточного року виявлено 99 злочинів, в т.ч. 44 – тяжких.

Сума збитків за порушеними кримінальними справами становить понад 118,3 млн. грн.

Безпосередньо у сфері земельних відносин працівниками УДС-БЕЗ в п.р. викрито 91 злочини, з них 40 – тяжких.

Об'єктом злочинних посягань є понад 479 га земель, з них 87,4 га – землі лісового та природно-заповідного фонду, 11,6457 га – землі водного фонду, 381 – землі сільськогосподарського призначення.

Сума збитків за порушеними кримінальними справами становить понад 117,2 млн. грн. Збитки за розслідуваними кримінальними справами складають понад 82,5 млн. грн., з них відшкодовано, накладено арешт і вилучено майна на суму понад 51,2 млн. грн.

Приклад:

За матеріалами працівників 5-го СМВ ДСБЕЗ ГУМВС України в Київській області 07.06.2011 Генеральною прокуратурою України порушено кримінальну справу № 49-2827 за ознаками складу злочинів, передбачених ч. 2, ч. 3 ст. 358, ч. 4 ст. 190, ч. 3 ст. 209 КК України, відносно Каревіна В.В., котрий за попередньою змовою з гр.-ми Степаненко О.І. та Майоровим Р.Є., отримавши від гр.-н Коцика О.Ф. та Чайковського О.М. копії паспортів та довідок про присвоєння ідентифікаційного коду 26-х осіб, за допомогою комп'ютерної техніки заповнили 26 чистих бланків державних актів на право власності на ім'я зазначених осіб на земельні ділянки загальною площею 6,5 га, які знаходяться в адміністративних межах Козинської селищної ради Обухівського району Київської області та розташовані в межах заказника загальнодержавного значення «Козинський», внісши до бланків завідомо неправдиві відомості про те, що 26 особам, згідно з рішенням виконкому Козинської селищної ради від 29.11.2001, виділено земельні ділянки та підробили в актах підписи від імені голови Козинської селищної ради Обухівського району Федоренка М.М. та начальника Обухівського райвідділу земельних ресурсів Могильного О.Б., засвідчили акти підробленою печаткою Козинської селищної ради, внаслідок чого, фактично набули можливість користуватися, володіти і розпоряджатися земельним масивом, тобто протиправно вилучили зазначений земельний масив з власності держави, вартість якого склала 27,1 млн. грн. В подальшому вказані особи здійснили продаж зазначених земельних ділянок та отримали легалізований прибуток. 07.06.2011 Каревіна В.В. було арештовано.

О.О. Савченко,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету кримінальної міліції
(Донецький юридичний інститут МВС України)*

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ З ІНШИМИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ В ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНИМ ЗЛОЧИНАМ

Економічна безпека, як одна із складових загальної безпеки держави є однією з найважливіших умов нормального функціонування і розвитку підприємств та фінансових установ.

Якщо визнавати економічну безпеку з поняття «національна безпека», котре визначено Законом України «Про основи національної безпеки України», як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий їх розвиток, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам, то, безумовно, основною складовою є забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Сьогодні в Україні існує система правоохоронних, державних органів, які здійснюють протидію правопорушенням що вчиняються у сфері економіки та фінансів. Основна роль в боротьбі зі злочинами, які пов'язані з розкраданням державного та іншого чужого майна, зловживаннями службовим становищем, хабарництвом та корупцією належить оперативним підрозділам органів внутрішніх справ, а саме державної служби по боротьбі з економічною злочинністю та спеціальним підрозділам по боротьбі з організованою злочинністю, а також оперативним підрозділам податкової міліції державної податкової служби, Служби безпеки України. Відповідні завдання передбачені відомчими нормативними актами, які регулюють діяльність вказаних підрозділів.

Як відомо, основні фундаментальні дослідження питань організації і тактики ОРД взагалі та взаємодії оперативних підрозділів між собою зокрема, були здійснені такими вченими як: Д.В. Гребельський, А.Г. Лекарь, В.О. Лукашов. Саме ці дослідники вперше відокремили теоретичні розробки з організації і тактики оперативно-розшукової діяльності в окрему галузь наукового знання. В їхніх роботах були розроблені загальні основи взаємодії оперативних підрозділів. В сучасних умовах ці питання розглядались в дослідженнях таких відомих науковців, як: В.Т. Білоус, А.Ф. Волобуєв, О.М. Джужа, О.Ф. Долженков, В.П. Захаров, В.В. Лисенко, Д.Й. Никифорчук, М.А. Погорецький, В.Л. Ортинський, С.С. Чернявський та ін.

Оперативні підрозділи правоохоронних органів та інших установ на різних рівнях постійно повинні здійснювати взаємодію між собою мають для цього значний позитивний досвід практичної роботи. Але навіть за наявності такого досвіду, подальший розвиток взаємодії та координації стримується недостатньою теоретичною розробленістю правових основ, організації і тактики її здійснення та управління.

Основним чинником, який суттєво знижує ефективність роботи правоохоронних органів по боротьбі з економічною злочинністю є: неузгодженість дій правоохоронних та контролюючих органів між собою. Тому важливим фактором протидії економічній злочинності може і повинно стати посилення ролі координації в управлінні правоохоронними органами. На сучасному етапі розвитку української держави та її інститутів позитивні зрушення можна отримати тільки шляхом удосконалення координації їх спільної діяльності, функцій та засобів управління, що має оптимально інтегрувати багато численні напрями взаємодії учасників державно-управлінських відносин, зокрема правоохоронних органів, та узгоджувальної їх діяльності відповідно до заданих пріоритетів.

Сприяти змінам такого становища буде розробка та скоріше прийняття новітньої редакції Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», який повинен містити окремий розділ «Координація та взаємодія оперативних підрозділів під час здійснення оперативно-розшукових заходів», в якому потрібно передбачити завдання, принципи, форми та механізми взаємодії всіх суб'єктів оперативно-розшукової діяльності при виявленні та розкритті різних злочинів, в тому числі й економічних, особливо як що вони вчиняються організованими злочинними угрупованнями.

Удосконаленню організації взаємодії оперативних підрозділів під час проведення оперативно-розшукових заходів при виявленні та документуванні злочинів у сфері економіки буде сприяти, на нашу думку, впровадження новітніх форм аналітичного пошуку, а саме:

- пошук інформації засобами системи Інтернет;
- створення міжвідомчого централізованого інформаційного банку інформації з відповідними рівнями доступу;
- моніторинг телекомунікаційних мереж.

Створенню ефективної системи координації та взаємодії щодо протидії економічній злочинності на всіх рівнях буде сприяти також такі заходи як:

- виділення відповідних ресурсів на сучасне технічне оснащення оперативних підрозділів ДСБЕЗ;
- реструктуризація системи оперативних підрозділів ДСБЕЗ з розподілом завдань за тактичним, оперативним та стратегічним рівнями;

- формування ефективної системи моніторингу та нейтралізації негативних тенденцій в економічній сфері, зокрема на рівні організованої економічної злочинності;
- розробка типових спільних оперативно-розшукових заходів з використанням сучасної техніки та технологій, використання зарубіжного досвіду;
- створення спільних спеціалізованих міжвідомчих оперативних груп щодо протидії організованій злочинності, з транснаціональними міжрегіональними зв'язками на пріоритетних напрямках правоохоронної діяльності, і перш за все у сфері економіки та фінансів;
- підвищення рівня підготовки курсантів та працівників практичних підрозділів в навчальних закладах з вказаного напрямку;
- активізація та координація наукових досліджень з питань протидії злочинам у сфері економіки та фінансів, посилення з практикою тощо.

Таким чином, питання взаємодії та координації оперативних підрозділів щодо протидії злочинам у сфері економіки та фінансів в сучасних умовах є дуже важливими і потребують постійної уваги та вдосконалення, особливо при проведенні відповідних спільних міжвідомчих оперативно-розшукових заходів.

-
1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 року // ВВР. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
 2. Закон України Про основи національної безпеки України. // Голос України. – 2003. – № 134. – 22 липня.
 3. Савченко О.О. Оперативно-розшукова профілактика й розкриття злочинів у сфері діяльності банківських і кредитно-фінансових установ. Курс лекцій: навчальний посібник. – Донецьк: ДЮІ, 2011. – 291 с.
 4. Білоус В.Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: монографія. – Ірпінь, Академія державної податкової служби України, 2002. – 449 с.

Г.В. Сальков,
*перший заступник начальника УБОЗ
УМВС України в Одеській області*

ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНОГО ПРАЦІВНИКА ЗІ СЛІДЧИМ У ВИКРИТТІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ХАБАРНИЦТВА

Стан взаємодії підрозділів ДСБЕЗ і слідчих на стадії документування, реалізації оперативних матеріалів щодо осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини, організації роботи із супроводження роз-

слідуваних кримінальних справ та відшкодування завданих ними матеріальних збитків є недостатнім та потребує покращення.

Проведеним вивченням встановлено, що причинами закриття кримінальних справ та зняття економічних злочинів з обліку, у тому числі за реабілітуючими обставинами, є:

а) прорахунки в організації роботи під час дослідчої перевірки матеріалів.

Так, дослідча перевірка – це відповідальна та складна стадія кримінального процесу.

Заява або повідомлення про злочин до порушення кримінальної справи, можуть бути перевірені шляхом проведення ОРД, про що нами зазначалося у попередніх розділах.

б) відсутність належної взаємодії слідчих та оперативних працівників як на стадії підготовки матеріалів до порушення кримінальних справ, так і на стадії розслідування.

Добре організована взаємодія сприяє правильному визначенню спрямування викриття та розслідування, більш швидкому і повному виявленню всіх обставин, що належать до предмета доказування у справі, допомагає визначитися з джерелами отримання доказової інформації і є одним з ефективних засобів вирішення завдань кримінального судочинства.

Взаємодія підрозділів ДСБЕЗ з органами досудового слідства являє собою часово-просторовий процес, що включає в себе: а) рішення про взаємодію; б) діяльність підрозділу ДСБЕЗ щодо виконання доручень слідчого; в) процесуальну діяльність слідчого, пов'язану з оцінкою доказової та іншої інформації, отриманої в результаті взаємодії з підрозділами ДСБЕЗ і з включенням результатів цієї діяльності в систему доказів у цій кримінальній справі.

До загальних принципів взаємодії підрозділу ДСБЕЗ і слідчого у процесі викриття та розслідування хабарництва у бюджетній сфері належать: дотримання законності всіма учасниками взаємодії; комплексне використання сил і засобів, які мають у своєму розпорядженні підрозділи ДСБЕЗ та слідчі; розмежування компетенції оперативного працівника і слідчого; нерозголошення учасниками взаємодії даних, отриманих у процесі ОРД та досудового слідства.

Обставинами, що зумовлюють взаємодію підрозділів ДСБЕЗ з органами досудового слідства, є такі: спільність завдань цих органів у кримінальному судочинстві; єдність кримінально-процесуального законодавства, що регулює діяльність підрозділів ДСБЕЗ і досудового слідства; прокурорський нагляд за діяльністю підрозділів ДСБЕЗ і досудового слідства, що сприяє правильній організації взаємодії; наявність у підрозділах ДСБЕЗ специфічної оперативно-розшукової функ-

ції, яка має важливе значення в розкритті й розслідуванні економічних злочинів; залежність повноважень і обсягу процесуальної діяльності підрозділів ДСБЕЗ у конкретній справі залежно від тяжкості вчиненого злочину; допоміжний характер дізнання щодо відношення до досудового слідства; різні роль і становище підрозділів ДСБЕЗ і слідства в системі державних установ і наявність у них різних можливостей для боротьби з економічною злочинністю.

Залежно від конкретних умов діяльності визначаються і диференціюються завдання взаємодії. До головних з них належать такі: 1) забезпечення планомірного здійснення комплексу узгоджених оперативно-розшукових та слідчих заходів; 2) забезпечення ефективного, наступального використання сил і засобів, що є в розпорядженні суб'єктів взаємодії; 3) недопущення дублювання заходів, що проводяться; 4) організація ефективного інформаційного забезпечення діяльності щодо боротьби зі злочинністю; 5) створення оптимальних умов для успішного виявлення та документування злочину.

Як свідчать результати нашого дослідження, виокремлюються основні форми взаємодії підрозділу ДСБЕЗ із слідчим. Залежно від вирішуваних при цьому завдань та характеру діяльності, їх доцільно умовно поділити на групи організаційно-тактичні (різновид управлінського) та процесуальні, що впливають з положень КПК України й законів, що регулюють діяльність правоохоронних органів.

До першої форми взаємодії слід віднести:

1) *спільну роботу оперативного працівника та слідчого в процесі ведення ОРС.*

2) *реалізацію оперативних матеріалів.*

При цьому оперативним працівникам необхідно враховувати, що аналіз матеріалів дослідчої перевірки проходить наступні етапи:

– *чи наявні приводи до порушення кримінальної справи,*

– *наявність підстав – достатність даних які вказують на наявність ознак злочину.*

– *встановлення обставин, що виключають провадження в кримінальній справі, тобто відсутність встановлених ст. 6 КПК України, які в обов'язковому порядку виключають можливість початку чи подальшого руху кримінального процесу;*

– *аналіз отриманої інформації та вирішення питання про те, чи є сукупність відомостей про вчинений або підготовлений злочин достатньою для прийняття рішення, передбаченого законом.*

3) *спільне розроблення версій і узгодженого планування слідчих дій та ОРЗ.*

4) *регулярний обмін інформацією про обставини конкретної кримінальної справи.*

5) *забезпечення відшкодування збитків, завданих злочиним.*
6) *проведення спільних службових нарад (навчань) з актуальних проблем взаємодії, обговорення результатів слідчих дій та ОРЗ з метою визначення їх ефективних та результативних шляхів виявлення, документування та розслідування злочинів.*

До другої групи форм взаємодії належать:

1) *доручення слідчого підрозділу ДСБЕЗ про проведення оперативно-розшукових і слідчих дій (ст. 114 КПК України).*

2) *виконання постанови слідчого про привід свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого.*

3) *надання допомоги підрозділами ДСБЕЗ слідчому при проведенні окремих слідчих дій.*

4) *повідомлення підрозділом ДСБЕЗ про результати ОРД у справах, переданих ними слідчому.*

5) *спільне внесення на адресу керівників підприємств, установ, організацій пропозицій щодо усунення причин та умов, які сприяли вчиненню хабарництва, що передбачено ст. 23 КПК України.*

Отже, головними ознаками взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з органами досудового слідства є такі: наявність загального об'єкта, а саме швидке і повне розкриття економічних злочинів, у нашому випадку хабарництва яке потребує комплексного використання сил і засобів різних суб'єктів кримінального судочинства.

В.А. Сандул,

здобувач

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Інтелектуальна діяльність у XXI ст. стає основним і вирішальним чинником соціально-економічного прогресу. Від рівня творчої діяльності залежатиме рівень суспільного виробництва. Успіхи суспільного виробництва визначають рівень матеріально-побутового життя народу.

Економічний, соціально-культурний розвиток і процвітання країни перебувають у прямій залежності від творчої діяльності людини, ефективного використання різноманітних об'єктів інтелектуальної власності та створення надійної правоохоронної системи захисту.

Водночас, у зв'язку з активним розвитком світової торгівельної системи, технологічним удосконаленням здійснення випуску товарної про-

дукції та її маркування, і проникненням у національну економіку транснаціональної злочинності, створюються системи загроз для фінансових ринків України, що вимагає вдосконалення протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності, яка потребує усвідомлення природи та чинників поширення цього суспільно небезпечного явища, а також відповідного правового забезпечення, узгодженого з міжнародними стандартами.

Аналіз слідчо-судової практики підтверджує, що правоохоронні органи зазнають труднощів у виявленні способів вчинення злочинів та організації документування злочинних дій. В результаті некваліфікованого документування фігурантів значна кількість кримінальних справ скеровується судами на додаткове розслідування.

Обставинами, які негативно впливають на якість виявлення та документування зазначених злочинів, є: негласна підготовка та вчинення злочину; недосконалість законодавства щодо застосування заходів ОРД; відсутність єдності у підходах до кримінально-правової характеристики цих злочинів; втрата оперативними підрозділами негласних позицій на споживчому ринку держави.

Проблема протидії злочинів у сфері інтелектуальної власності, стає для України особливо актуальною сьогодні, оскільки здійснюються ринкові реформи в економіці.

Одним із проблемних питань протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності, складає процес виявлення і розпізнання ознак злочинних дій.

Для оперативно-розшукової діяльності визначення змісту поняття порушення авторських та суміжних прав, необхідне для безпомилкового застосування її результатів на практиці, глибокого та цілеспрямованішого вивчення злочинності, криміногенних умов, що спричинюють розповсюдження контрафактної продукції, розроблення науково обґрунтованих висновків і рекомендацій, спрямованих на удосконалення стратегії і тактики протидії цьому негативному явищу.

З позицій практики визначення змісту поняття злочинів у сфері інтелектуальної власності необхідне для розроблення питань правильного застосування чинного законодавства, кваліфікації дій, що охоплюються окресленим поняттям, відмежування їх від інших суміжних злочинів, одержаних різними злочинними шляхами, а також інших суміжних злочинів і, отже, стає неодмінною умовою успішної боротьби зі злочинами у сфері інтелектуальної власності. Тому доцільно в основу шуканого видового поняття покласти розроблюване в зарубіжній і вітчизняній юридичній науці родове поняття інтелектуальна власність.

Фактори, що обумовлюють вчинення злочину, та умови, які сприяють досягненню злочинної мети, можна визнати окремими еле-

ментами криміналістичної характеристики злочину (місце, час, обстановка, знаряддя вчинення злочину, наявність у злочинця певного статусу, особистих ознак, тощо).

Об'єктами Інтелектуальної власності є твори літератури, науки та мистецтва, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаків для товарів і послуг. Результати науково-дослідних робіт та інші результати інтелектуальної праці [1].

Тобто володіння, користування, розповсюдження плодами творчості має такий самий специфічний характер як і саме поняття інтелектуальної власності. Останнє містить авторське право, право на винахід, промисловий зразок, питання виробництва тощо [2].

Поняття інтелектуальної власності було визначено в міжнародних конвенціях. Так 1886 р. на рівні міжнародного співтовариства було прийнято Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів 31 травня 1995 р. Україна приєдналася до цієї конвенції у вигляді Паризького акта від 24 липня 1971 р., зміненого 2 жовтня 1979 р.; 1952 р. – Всесвітню конвенцію про авторське право; 1961 р. – Римську конвенцію про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення; 1971 р. – Женевську конвенцію про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм; Міжнародна конвенція по охороні нових сортів рослин від 2 грудня 1961 р., переглянута в м. Женеві 10 листопада 1972 р. і 23 жовтня 1978 р. Україна приєдналася до Конвенції 2 червня 1995; Московська угода про співробітництво в галузі охорони авторського права і суміжних прав від 24 вересня 1993 р. Ратифікована Україною 27 січня 1995; Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право від 20 грудня 1996 р.; Женевський акт Гаазької конвенції про міжнародну реєстрацію промислових знаків від 2 липня 1999 р.; Женевський договір про патентне право від 1 червня 2000 р. та ін.

Цими міжнародними актами також проголошувалася необхідність створення національного режиму охорони прав авторів, інтересів виконавців, виробників фонограм.

Відповідно до Конвенції, якою була заснована Всесвітня організація інтелектуальної власності (1967 р.), інтелектуальна власність об'єднує права, що належать до літературних, художніх і наукових здобутків; виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач; винаходів у всіх галузях людської діяльності; наукових відкриттів; промислових зразків; товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень; захисту від недобросовісної конкуренції; всі інші права, що належать до інтелектуальної власності у виробничій, науковій, літературній і художній галузях [3].

Перелік об'єктів, на які можуть розповсюджуватися права інтелектуальної власності, не є вичерпним. Творча діяльність людини у руслі загального розвитку економічних відносин постійно дає підстави говорити про появу нових подібних об'єктів. Зокрема, це назви доменів у Всесвітній електронній мережі Інтернет.

Серед законодавчих актів, що регулюють відносини захисту прав інтелектуальної власності та відповідальності за порушення цих прав, можна назвати: Конституцію України, КК України, ЦК України, закони України «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на зазначення походження товарів» та ін.

Для проти дії злочинам у сфері інтелектуальної власності передбачає глибинне осмислення правових основ, що регулюють суспільні відносини в даній сфері.

-
1. Закон України «Про власність» від 7 лютого 1991 р. № 697-ХІІ
 2. Ніколаюк С.І. Протидія злочинам у сфері інтелектуальної власності. Науково-практичний посібник / С.І. Ніколаюк, Д.Й. Никифорчук, Р.Л. Тома, В.І. Бартко. –К.: КНТ, 2006. – С. 6.
 3. Минков А. Международная охрана интеллектуальной собственности / А. Минков. – М.: Дело, СПб., 2001. – С. 228–230.

Л.П. Скалозуб,
*кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УЧАСТІ КЕРІВНИКА ПІДРОЗДІЛУ ДСБЕЗ МВС УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ ВИКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Діяльність сучасного керівника підрозділу ДСБЕЗ надзвичайно багатопланова. Вплив його на підлеглих має за мету, насамперед, забезпечення належної службової поведінки.

Отже, однією з ознак керованості підрозділу ДСБЕЗ є наявність керуючого параметра. Поєднання і впорядкування елементів, забезпечення цілісності соціальної системи досягається значною мірою завдяки цілеспрямованій керівній діяльності суб'єкта управління. Таким суб'єктом управління в підрозділах ДСБЕЗ є його начальник. Від нього

го каналами прямого зв'язку до об'єктів управління надходять команди управління, а до нього, каналами зворотного зв'язку – дані про результати виконання цих команд.

Як свідчить аналіз практичної діяльності, не завжди керівники оперативних підрозділів у своїй діяльності керуються принципами та основними засадами, які до них пред'являються, що часто призводить до втрати авторитету серед підлеглих та невміння організувати виконання поставлених перед підрозділом завдань.

Природно, єдиноначальство, за потреби, поєднується з колегіальністю, активною участю працівників в управлінні. Якими б організа-торськими здібностями не володів начальник, він не може ігнорувати такі чинники, як досвід та розум колективу. Не може бути керівник застрахованим від помилок у роботі, якщо не відчуватиме допомогу своїх заступників, керівників відділів, відділень та секторів [1].

Керівник підрозділу ДСБЕЗ організовує діяльність відповідного підрозділу служби в системі ОВС, спрямовує її на виконання законів держави, відомчих нормативних актів, приймає управлінські рішення, добирає, розставляє і виховує персонал, контролює виконання ними службових обов'язків, має значний обсяг власних обов'язків та прав і несе персональну відповідальність за функціонування підрозділу. При цьому кожному керівникові властивий свій стиль управління.

Стилем управління того чи іншого керівника можна вважати впорядковану сукупність робочих, практичних прийомів його поведінки та стосунків з підлеглими у процесі управління, під яким розуміється розроблення, прийняття рішень, організація їх виконання і контроль оперативно-службової діяльності. У стилі управління знаходять вияв концептуальні засади керівника, риси його особистості, досвід, світогляд, кругозір, характер. Це – ділові манери, професійна грамотність. У стилі управління відображаються і поєднуються професійні, організаційні, ідейно-політичні, моральні та інші якості керівника.

Стиль управління, стиль діяльності загалом, спосіб життя будь-якої особистості, у тому числі й керівника, залежать від багатьох чинників: темпераменту, характеру, інтересів, життєвих потреб, стану здоров'я, побутових і сімейних умов тощо.

На основі вивчення управлінської діяльності керівника у структурі підрозділів ДСБЕЗ як об'єкта науки і практики ми виокремили такі стилі й методи управління: директивний, демократичний, ліберальний, а також певне їх поєднання. Кожний з них характеризується притаманними йому порядком розподілу обов'язків, формами контактів керівництва з виконавцями та видами контролю за їх діяльністю.

Керівник зобов'язаний піклуватися про додержання культури праці в колективі. Неохайні службові приміщення, розкидані папери

на столі, безлад у кабінетах, завалених речовими доказами, відсутність довідок про час прийому і розпорядок дня, гучний сміх у присутності особи, яка прийшла до підрозділу міліції зі своїм горем, – не свідчать про культуру поведінки [2].

Необхідно створення такої атмосфери, щоб кожен працівник оперативного підрозділу замислювався над тим, що необхідно працювати над собою, удосконалювати свої професійні навички, розвивати організаторські здібності. Адже кожен через певний час може стати керівником, спочатку нижчого рівня, а згодом, можливо, і вищого, а для цього слід мати відповідну фахову підготовку. Потрібно на прикладах довести підлеглим, що можливість службового зростання є в кожного, якщо добросовісно працювати та постійно підвищувати свій професіоналізм.

Відповідно до вищевикладеного, а також значного власного досвіду керівника оперативного підрозділу та результатів дослідження, вважаємо, що керівник підрозділу ДСБЕЗ повинен здійснювати свої функції методами й засобами, які будуть зрозумілими як колективу загалом, так і кожному працівнику окремо, а найбільш дієвим засобом навчання підлеглих є особистий приклад самого керівника, його сумлінне ставлення до виконання своїх службових обов'язків, відсутність подвійних стандартів у поведінці й моралі, розбіжностей між словами і справами тощо.

1. Бандурка О.М. Основи управління в ОВС України: теорія, досвід, шляхи удосконалення / Бандурка О.М. – Х.: Основи, 1996.

2. Плішкін В.М. Теорія управління ОВС: [підруч.] / за ред. канд. юрид. наук Ю.Ф. Кравченка / Плішкін В.М. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 1999. – С. 512.

В.Р. Сливенко,
*перший заступник начальника
Департаменту ДСБЕЗ МВС України*

**ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ГЛОБАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ
INTERNET ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ
ПРОЦЕСІВ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ
ПІДРОЗДІЛАМИ ДСБЕЗ**

Ефективність діяльності оперативних підрозділів ОВС значною мірою залежить від інформаційного забезпечення.

Останнім часом супроводженню процесів державних закупівель в нашій державі приділяється велика увага.

Згідно абзацу 14 статті 1 Закону України «Про телекомунікації», Інтернет – всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно пов'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами.

З огляду на простий доступ до мережі Internet та швидке зростання кількості її користувачів, сьогодні, як ніколи раніше, актуальним є вирішення питань, пов'язаних із можливостями мережі Internet та їх використанням. Такими питаннями, зокрема, є вивчення можливостей локальних ресурсів мережі Internet та вдосконалення використання цих ресурсів для забезпечення цілей оперативно-розшукової діяльності.

Для якісного супроводження процесів закупівлі товарів, робіт і послуг, оперативному співробітнику, який відповідає за даний напрямок роботи, просто необхідно користуватися ресурсами глобальної мережі Internet.

Це зумовлено насамперед наступними чинниками: законодавство, яке регулює питання закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти знаходиться в стадії становлення. У зв'язку з чим в ньому відбуваються постійні зміни та доповнення; оголошення про заплановану закупівлю та результати закупівель за державні кошти публікуються на веб-порталі з питань державних закупівель; вільний доступ до більшості ресурсів; доступна вартість отримання такої інформації.

Глобальна мережа Internet є публічним ресурсом глобального масштабу та елементом сучасного інформаційного суспільства, яка включає в себе статистичну, адміністративну, правову, довідкову, енциклопедичну, аналітичну, комерційну, управлінську та соціологічну інформацію. Тому кількість інформації та ступінь її оновлення в мережі в загальному характеризують Internet як перспективне джерело інформації.

Чи немалу роль в оперативному супроводженні процесів закупівель за державні кошти відіграє забезпечення оперативного працівника оперативною й іншою технікою.

Так, на нашу думку, суттєво підвищується якісний рівень оперативного супроводження процесів закупівель за державні кошти за наявності у оперативного працівника портативного персонального комп'ютера, що дає змогу оперативному працівнику створювати бази даних отриманої інформації, доступ до якої можна здійснити в будь-якому місці. Також такий комп'ютер дає змогу власнику виходити в мережу Internet, де оперативний працівник має можливість отримати велику кількість первинної інформації, щодо процесів закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти, починаючи з нормативно-

правових актів, що регулюють питання закупівель за державні кошти і закінчуючи конкретною інформацією про злочини, які вчиняються при проведенні закупівель (таку інформацію можна знайти на відповідних веб-форумах). Ідеальними в цьому відношенні є так звані «Нетбуки». Доступ до мережі Internet може здійснюватись за допомогою вбудованого в Нетбук адаптеру Wi-Fi, через точки доступу, які останнім часом є дуже поширеними в великих містах і їх кількість постійно зростає.

Також для виходу в Internet можна використовувати 3G-модем, але в такому випадку виникають додаткові витрати пов'язані з оплатою об'єму отриманої інформації (сума за одиницю отриманої інформації залежить від обраного оператора та тарифного плану, деякі оператори мають безлімітні тарифи).

Навіть якщо оперативний працівник буде мати доступ до мережі Internet у нього виникнуть певні труднощі з пошуком необхідної інформації. В такому випадку доцільно використовувати пошукові системи. Найпопулярнішими пошуковими системами («російськомовного» сегменту), на сьогоднішній день є: Яндекс (www.yandex.ru) – 46,3%; Google (www.google.com.ua) – 34,4 (на Заході – 77,04%) та ін.

Більшість «російськомовних» пошукових систем індексують та шукають тексти на більшості мовах – українській, білоруській, англійській та ін. Відрізняються ж вони від «всесловних» систем, які індексують усі документи підряд, тим, що в основному індексують ресурси, які розташовані в доменних зонах, в яких домінує російська мова або іншими способами обмежують своїх роботів російськомовними сайтами.

Первинна інформація про предмети закупівлі їх кількість та ціну, а також відомості про учасників конкурсних торгів є тією основою, за допомогою якої оперативний працівник ДСБЕЗ має можливість оцінювати оперативну обстановку, яка склалася в сфері державних закупівель.

Безперечно на основі такої інформації не можна робити певних висновків, щодо зловживань під час проведення конкурсних торгів, але в поєднанні даної інформації з інформацією отриманою оперативним шляхом, можна виділити ті процеси, які потребують найбільшої уваги з боку працівників ДСБЕЗ.

Таким чином, можна зробити висновок, що використання ресурсів глобальної мережі Internet в оперативно-розшуковій діяльності підвищує не тільки продуктивність праці й ефективність роботи оперативного працівника з виявлення, розкриття та розслідування злочинів скоєних під час проведення закупівель за державні кошти, але й підвищують дану діяльність на якісно новий рівень.

О.З. Сліпа,
магістрант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Проблема економічної безпеки України має кардинальне значення не лише в рамках сфери національної безпеки, а й контексті загального рівня розвитку країни. Це зумовлює виняткову увагу до проблеми економічної безпеки держави, яка поєднує питання розвитку окремих галузей економіки України із пріоритетами інтересами держави.

Економічну безпеку можна визначити як загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам [1, с. 276]. До основних принципів забезпечення економічної безпеки України відносять: дотримання законності на всіх етапах забезпечення економічної безпеки; баланс економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави; своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів; надання пріоритету мирним заходам у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру; інтеграцію національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою тощо.

Однією з головних причин виникнення тих проблем, які існують в Україні в економічній сфері, є недосконалість державного регулювання соціально-економічних процесів. Як зазначає Г.А. Пастернак-Таранушенко, серед негативних явищ і тенденцій, що були характерними для минулих років, особливе занепокоєння, з точки зору національної і економічної безпеки, продовжують викликати всім відомі явища, такі як спад виробництва та погіршення зовнішньоторговельного балансу разом зі збереженням його від'ємного сальдо, подальше поглиблення платіжної кризи та рівня «тінізації» економіки, зростання рівня заборгованості перед бюджетом, нарахованих сум штрафних санкцій, низькі обсяги іноземних інвестицій, зростання внутрішнього боргу держави, падіння життєвого рівня, загострення проблеми зайнятості населення, збільшення зовнішнього державного боргу України тощо [1, с. 278].

Говорячи про позитивні зрушення, що відбулися останнім часом, слід відзначити певне зниження рівня інфляції, поступове зростання обсягів виробництва окремих базових галузей промисловості,

що дозволило знизити величину від'ємного сальдо в торговельному балансі. Проте загалом негативні явища продовжують існувати в економіці держави. Це, в свою чергу, посилює реальну загрозу національній безпеці країни, перешкоджає просуванню реформ, провокує зростання соціального невдоволення політикою держави. З-поміж причин, що зумовлюють певні проблеми соціально-економічного плану, більшість експертів згадуються тяжкий фінансовий стан підприємств, зумовлений світовою фінансовою кризою, відсутність попиту на вітчизняну продукцію через її високу ціну та низьку якість, брак інвестицій, недостатність інституціональних перетворень, недосконалість податкового законодавства та інше.

Досвід, і саме український, засвідчив, що в умовах переходу від адміністративно-командних методів управління економікою до ринкового регулювання соціально-економічних процесів сподівання на автоматичну зміну гострої ситуації в країні лише шляхом прийняття та впровадження нових законів, навіть наближених до європейських стандартів, – марні. За цих обставин успішно подолати проблеми перехідного періоду можна лише за наявності у виконавчій владі чіткого уявлення про механізми реалізації і можливості виконання законів, які приймаються в парламенті [2, с. 357–359].

Основне завдання держави в контексті забезпечення економічної безпеки полягає у створенні такого економічного, політичного та правового середовища й інституційної інфраструктури, які б стимулювали найбільш життєздатні підприємства, інвестиційні процеси, виробництво перспективних конкурентоспроможних товарів. Цей процес має супроводжуватися реалізацією низки заходів, серед яких найактуальнішими є:

- діагностика галузевої конкурентоспроможності, створення умов для входження до світової господарської системи;
- вибір пріоритетних сфер, галузей, комплексів, які в змозі забезпечити вихід на світові ринки;
- розробка програм та механізмів їх реалізації відповідно до обраних пріоритетів;
- забезпечення активної участі в реалізації програм держави та інших суб'єктів господарської діяльності.

На даний час потрібно враховувати, що місце країни в сучасному світі визначається якістю людського капіталу, станом освіти і ступенем використання науки і техніки у виробництві. Достатня кількість робочої сили і сировинних матеріалів усе менше розцінюється як конкурентна перевага.

Головним пріоритетом діяльності державної влади по забезпеченню нашої економічної безпеки у 2012 році та в подальшій перспек-

тиві має бути реформування системи державного регулювання соціально-економічних процесів в Україні [3, с. 144].

Отже, питання забезпечення економічної безпеки України є одним з найважливіших національних пріоритетів і вимагає посиленої уваги представників владних структур, громадських і політичних рухів, науковців, широких кіл громадськості. Забезпечення економічної безпеки є гарантом державної незалежності України, умовою її сталого розвитку та зростання добробуту громадян.

1. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / Г.А. Пастернак-Таранушенко. – К.: Кондор, 2002. – 302 с.

2. Міжнародна економіка: Підручник / Григорій Климко, Віра Рокоча; Ред. Анатолій Румянцев; Київський нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. –К.: Знання-Прес, 2003. – 447 с.

3. Дарнопих Г.Ю. Сучасні проблеми економічної безпеки України / Г.Ю. Дарнопих // Вісник Академії правових наук України. – 1998. – № 1. – 397 с.

П.В. Смоляк,
здобувач

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

УМОВИ, ЩО СПРИЯЮТЬ ВЧИНЕННЮ ОКРЕМИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

На найвищому законодавчому рівні, а саме на рівні Основного Закону гарантуються права інтелектуальної власності. Захист права інтелектуальної власності є одним із основних напрямів державної політики з питань національної безпеки України, що визначається в Законі України «Про основи національної безпеки». Україна ратифікувала Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами і тим самим взяла на себе зобов'язання продовжити удосконалення захисту прав інтелектуальної власності для забезпечення належного рівня охорони [3].

Одним із основних завдань Департаменту Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України є організація і координація роботи структурних підрозділів Департаменту та підрозділів ДСБЕЗ ГУМВС, УМВС з попередження, виявлення і розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів у сфері економічної діяльності, у тому числі протидії злочинам в органах влади і управління, в галузях та сферах економіки, проти власності, у сфері інтелектуальної власності.

сті, злочинам міжрегіонального характеру тощо, та забезпечення відшкодування завданих зазначеними злочинами збитків [4]. Таким чином, чи не найважливіше місце обіймає завдання протистояння вчинення злочинів та правопорушень у сфері інтелектуальної власності, до яких відносимо і порушення авторського права та суміжних прав [1, с. 126].

Відповідно до ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., порушенням авторського права і (або) суміжних прав, що дає підстави для судового захисту, є, наприклад:

а) вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, та їх майнові права;

б) піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав – опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм і програм організацій мовлення;

в) плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору та низка інших порушень;

г) підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав чи особи, яка здійснює таке управління;

д) розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, з яких без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі [5].

Як звертають увагу окремі дослідники, ні компенсацийний характер цивільно-правової відповідальності за порушення права інтелектуальної власності, ні адміністративна, ні кримінальна відповідальність в сучасних умовах не здатні забезпечити надійний і ефективний захист права інтелектуальної власності і вихід з цього становища вбачають в істотному посиленні і цивільно-правової, і адміністративної, і кримінальної відповідальності [6, с. 92; 2, с. 44–45]. На наш погляд, на даний момент підвищення відповідальності не може стати панацеєю до захисту прав інтелектуальної власності. Просте виконання чинного законодавства вже дасть позитивні результати у цьому напрямку.

Так, працівникам управління Державної служби боротьби з економічною злочинністю вперше в Україні вдалося задокументувати і припинити діяльність Інтернет-сайту, зайшовши куди будь-який ба-

жаючий абсолютно безкоштовно міг скачати відео та аудіо файли, програмне забезпечення, ігри та тексти. Оскільки закриття цього сайту викликало великий резонанс, з цього приводу 1 лютого 2012 року відбувся брифінг в МВС України з приводу припинення діяльності файлообмінного веб-ресурсу «ex.ua». На цьому брифінгу правоохоронці змушені були обрати позицію обґрунтування законності своїх дій щодо припинення діяльності такого сайту. З даного приводу можемо зауважити, що у країнах із більшим рівнем захисту прав інтелектуальної власності правоохоронці просто виконують свою роботу і не пояснюють чому вони закривають саме цей сайт, а не інший, чому саме така послідовність дій, а не інша. У нашій ж державі спрацювала неправильна позиція населення щодо дій правоохоронців та недостатній рівень висвітлення у ЗМІ важливості здійснення таких заходів.

Окрім цього, низка дослідників вбачають, що належний захист прав інтелектуальної власності, зокрема авторського права в Україні, гальмується через недосконалість законодавства та неналежну організацію здійснення правосуддя і контролю, недовіру суспільства до судової гілки влади і загалом правовий нігілізм [7, с. 76]. Щодо останнього, а саме щодо правового нігілізму населення, то можемо цілком погодитися. Таку свою позицію можемо обґрунтувати спираючись на недавні події, про які ми вже вказали вище, а саме про припинення діяльності файлообмінного веб-ресурсу «ex.ua». Так, хоч і більша частина користувачів цього сайту усвідомлюють незаконний характер його діяльності, проте вважають, що так і має бути. Для захисту свого правового становища та можливості здійснювати свої дії і надалі окремі особи спровокували блокування низки сайтів різних органів державної влади, що не є законним шляхом вирішення цієї ситуації.

До однієї із основних суб'єктивних умов, що сприяють вчиненню злочинних порушень авторського права та суміжних прав науковці відносять віру у те, що порушення авторського та суміжних прав не несе у собі значної суспільної небезпеки, а отже, і не матиме наслідком серйозне покарання з боку держави та суспільний осуд з боку громадськості [2, с. 44].

Водночас, у відповідності до чинного міжнародного законодавства (а саме Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність), правовідносини, що виникають у сфері забезпечення конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних даних та систем, законного використання комп'ютерів і комп'ютерної інформації (даних), авторського та суміжного прав на інтелектуальну власність вирізняються підвищеною суспільною значимістю [8, с. 5].

Беручи до уваги все раніше сказане, слід врахувати те, що усунення лише однієї із причин та умов вчинення окремих злочинів та правопорушень у сфері економіки не покращить ситуації щодо протидії таким порушенням. Лише комплекс заходів у цій сфері, підтримка засобів масової інформації у цьому напрямку та використання зарубіжного досвіду забезпечить можливість зменшення масштабності злочинів у сфері економіки.

1. Давиденко М. Л. Кримінологічна характеристика злочинів у сфері інтелектуальної власності / М. Л. Давиденко, Л. В. Новікова // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 123–129.

2. Єрмоленко В. А. Умови, що сприяють вчиненню злочинних порушень авторського права та суміжних прав / В. А. Єрмоленко // Держава та регіони. – 2009. – № 4. – С. 42–47.

3. Косаренко О. І. Проблеми визначення розміру збитків в справах про порушення авторських прав / О. І. Косаренко // Часопис Академії адвокатури України. – 2011. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Chauu/2011-3/11koipap.pdf>.

4. Офіційний сайт МВС України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/545295>.

5. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

6. Ришкова О. В. Відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності / О. В. Ришкова. – Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2008. – Том 21 (60). – № 1. – С. 89–98.

7. Рудник Т. В. Деякі проблемні питання захисту авторського права в Україні / Т. В. Рудник // Юридичний вісник. – 2009. – № 1 (10). – С. 74–77.

8. Стельмаховська О. І. Міжнародні норми щодо захисту авторських і суміжних прав в мережі Internet / О. І. Стельмаховська, В. В. Шорошев // Захист інформації. – 2011. – № 1. – С. 5–11.

Т.І. Созанський,
*кандидат юридичних наук, начальник кафедри
кримінального права та кримінології
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА НЕЗАКОННОГО ВІДШКОДУВАННЯ ПДВ

Особливості механізму відшкодування ПДВ вказують на те, що ПДВ став одним із найбільш «популярних» податків, маніпуляції з

яким перетворилась у прибутковий кримінальний бізнес і водночас ґрунт для корупційних зловживань чиновників.

Кримінально-правова оцінка незаконного відшкодування ПДВ є неоднозначною, як з позиції науки, так і з позиції практики. Окремі науковці, навіть у власних роботах, займають різні позиції щодо кримінально-правової оцінки ПДВ. Наприклад, В.В. Лисенко вважає, що фактичне відшкодування ПДВ з бюджету потрібно кваліфікувати не за статтею КК про відповідальність за ухилення від сплати податків, для якої характерним є ненадходження у бюджет належних сум податків, а за статтею КК про відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами [1]. В іншій роботі цей же науковець не виключає, за певних умов, оцінку незаконного отримання виплат ПДВ із бюджету як розкрадання [2].

Узагальнюючи викладені в науці кримінального права України положення, незаконне відшкодування ПДВ передбачає декілька можливих варіантів кваліфікації:

1. Кваліфікація вчиненого, як ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів);
2. Кваліфікація вчиненого, як шахрайство;
3. Кваліфікація вчиненого, як шахрайство з фінансовими ресурсами;
4. Кваліфікація вчиненого, заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою;
5. Кваліфікація вчиненого, як привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом обману або зловживання довірою.

Кваліфікацію незаконного відшкодування ПДВ у вигляді перерахування бюджетних коштів на рахунок платника податку за ст. 212 КК складно визнати правильною. Кваліфікація за цією статтею повинна виключатися, оскільки для складу злочину «ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» характерним є заподіяння майнової шкоди державі у формі ненадходження до бюджету чи державних цільових фондів належного платежу. Ст. 212 КК передбачає відповідальність за фактичне ненадходження коштів до бюджетів чи державних цільових фондів, а незаконно відшкодоване ПДВ, не є податком чи збором, що невнесений у встановлений термін, це потрібно розцінювати як розкрадання державних коштів.

Однак, це не означає, що в жодному разі зловживання щодо відшкодування ПДВ не підпадають під ознаки злочину, передбаченого ст. 212 КК. Наприклад, якщо до складу податкового кредиту незаконно включені витрати (наприклад, не підтверджені податковими накладними чи митними деклараціями), але при цьому за результатами звіт-

ного періоду різниця між загальною сумою податкових зобов'язань і сумою податкового кредиту має позитивне значення, платник зобов'язаний сплатити до бюджету відповідну суму ПДВ у строки, встановлені законом для відповідного податкового періоду. Таким чином, безпідставне завищення податкового кредиту залежно від конкретних обставин справи (поряд із заниженням податкового зобов'язання з ПДВ) можна розцінювати, як умисне ухилення від сплати цього податку і відповідно кваліфікувати за ст. 212 КК.

О.О. Дудоров зазначає, що фактичне заволодіння коштами державного бюджету України у ситуації, коли кошти надійшли на банківський рахунок платника податку, містить ознаки об'єктивної сторони шахрайства як злочину проти власності. Предметом посягання (ст. 190 КК) у цьому випадку виступають кошти, які на момент вчинення злочину вже перебувають у державній власності і які шляхом обману уповноважених державних органів (податкових органів і органів Державного казначейства) протиправно, безоплатно і назавжди вилучаються з бюджету. Безоплатність тут може бути як повною, так і частковою (наприклад, оцінюючи скоєне, із загальної суми, заявленої до відшкодування, слід вирахувувати суму ПДВ, яка підлягає відшкодуванню згідно з фактично здійсненим експортом товару). Шахрайський обман носить активний характер: винна особа повідомляє належному адресату неправдиві відомості про те, що конкретний платник нібито має право на бюджетне відшкодування ПДВ [3].

Ст. 190 КК передбачає заволодіння чужим майном (втому числі і грошима) способом обману або зловживання довірою, Окрім цієї статті про обман або зловживання довірою йдеться, зокрема, у ст.ст. 191, 192, 222. Таким чином, окрім цього способу, повинні бути і інші ознаки за якими слід розрізняти перелічені вище склади злочину.

Видається, що різниця полягає у ознаках суб'єкта та суб'єктивної сторони злочину. Якщо, наприклад, службова особа, яка вчиняє дії пов'язані з отриманням незаконно відшкодованого ПДВ, отримуючи ці кошти з державного бюджету, має умисел спрямований на заволодіння цими коштами, то її дії слід кваліфікувати за відповідною частиною ст. 191 КК. Однак, якщо ж службова особа внаслідок маніпуляції з ПДВ має умисел ухилитись від сплати ПДВ, як податку, який повинна сплатити, то такі дії потрібно кваліфікувати за відповідною частиною ст. 212 КК.

Якщо ж мова йде про фізичну особу підприємця, то потрібно з'ясувати чи є ця особа службовою (наприклад, є наймані працівники), чи здійснює підприємницьку діяльність самостійно. Якщо фізична особа, що здійснює підприємницьку діяльність є службовою особою, то її дії слід кваліфікувати за відповідною частиною статті 191 КК

(якщо умисел був направлений на розкрадання майна), або відповідною частиною ст. 212 КК (якщо умисел був не сплатити ПДВ).

Якщо ж фізична особа підприємець не є службовою особою, то у випадку вчинення діянь щодо незаконного відшкодування ПДВ з державного бюджету вчинене потрібно кваліфікувати за ст. 190 КК, у випадку ухилення від сплати ПДВ, вчинене потрібно кваліфікувати за відповідною частиною ст. 212 КК.

У науці кримінального права побутує думка про те, що ухилення від сплати податку заподіює майнову шкоду державі, а відтак можна ставити питання про кваліфікацію таких дій за ст. 192 КК розглядаючи їх як заподіяння майнової шкоди державі. На перший погляд така позиція є достатньо обґрунтованою, проте враховуючи наявність у КК статті 212 правильність кваліфікації вчиненого за ст. 192 КК піддається сумніву.

Сумнівною видається також позиція окремих науковців про можливість кваліфікації незаконного відшкодування ПДВ за ст. 222 КК, оскільки, як відомо, відшкодування ПДВ не є передбаченою у ст. 222 пільгою щодо податків.

Таким чином, кримінально-правова оцінка незаконного відшкодування ПДВ може змінюватись залежно від спрямованості умислу винного та ознак суб'єкта злочину.

1. Лысенко В.В. Уголовно-правовая характеристика уклонений от уплаты налогов. Лекция. – Ир- пень, 1998. – С. 45 – 46.

2. Лысенко В.В. Фиктивные фирмы (криминалистический анализ). – К.: Парламент. вид-во, 2002. – С. 91.

3. Дудоров О.О. Вибрані праці з кримінального права / Попереднє слово д-ра юридических наук, проф. В.О. Навроцького / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – С. 374–384.

О.С. Сомик,
здобувач

(Національна академія внутрішніх справ)

СОЦІАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Соціальний механізм впливу на злочинність кримінально-правовими засобами необхідно розглядати з використанням кримінологічного поняття попередження злочинності. В цьому розумінні одним з основних питань при вивченні впливу кримінально-правовими

засобами на злочинність є визначення основної мети та засобів здійснення подібного впливу.

Захист прав людини як пріоритетний напрямок правової політики в сфері попередження злочинності. Попередження злочинності, яке реалізується, зокрема, правовими засобами, є одним з найважливіших напрямків державної політики. Оскільки можливості та ресурси держави у впливі на суспільне життя є достатньо обмеженими, перед державою та політичними групами, які ухвалюють рішення, постає важлива проблема визначення пріоритетів цієї політики. В цьому розумінні правильне визначення пріоритетів є передумовою успішності політики попередження злочинності. Особливо таке правильне визначення пріоритетів є можливим в умовах недофінансування системи правоохоронних органів, хронічного нестатку людських та матеріальних ресурсів.

Цінності демократичного суспільства та положення Конституції України визначають, що пріоритетним напрямком та ціллю реалізації політики держави має бути захист прав та інтересів особи. Перш за все, безумовно, має йтися про забезпечення та захист прав потерпілого від злочину. З цією метою перед кримінальним правом в сфері попередження злочинності мають ставитися не лише завдання, що входять в зміст понять загальної та спеціальної превенції, але й завдання відшкодування завданої злочином шкоди, реституції та компенсації, а в ряді випадків – і примирення правопорушника з потерпілим. Адже відсутність компенсації завданих злочином матеріальних, фізичних та моральних збитків веде до додаткової віктимізації жертви злочину, її оточення та підвищує вірогідність в майбутньому прояву як з боку самої жертви, так і щодо неї, антисоціальної поведінки і злочинів.

Крім того, пріоритетним напрямком правової політики в сфері попередження злочинності має бути боротьба з найбільш небезпечними формами посягань на особу та майно громадян. Саме на попередження цих форм поведінки має бути спрямовано попереджувальні засоби кримінального права, включаючи криміналізацію злочинів з подвійною превенцією.

Відповідно, систему кримінальної юстиції має бути організаційно спрямовано перш за все на попередження та боротьбу з ядерними злочинами, боротьба зі злочинами з подвійною превенцією має здійснюватися саме з метою обмеження та нейтралізації найбільш небезпечних злочинних проявів. Необхідні відповідні зміни в законодавстві та системах звітності правоохоронних органів в напрямку саме такого визначення пріоритетів.

При розгляді проблематики попереджувальної ролі кримінально-правових норм важливий розгляд не лише механізмів загальної і

спеціальної превенції, але й посилення ролі тих інститутів та норм кримінального права, що спрямовані не лише на утримання від вчинення злочинів, але й на безпосереднє усунення причин та умов злочинності, включаючи механізми забезпечення прав потерпілого від злочину та компенсації завданої злочином шкоди.

Порівняльне дослідження кримінально-правових норм в сфері попередження злочинності та громадської думки щодо них. Дослідження законодавчого матеріалу різних країн демонструє достатньо схожі тенденції. Перш за все, необхідно відзначити зростання в загальному масиві кримінально-правових норм з подвійною превенцією. При цьому таке зростання відбувається перш за все за рахунок норм з бланкетною диспозицією. Отже, паралельно відбувається процес зростання в кримінальному законодавстві питомої ваги бланкетних норм, які складають переважну більшість норм особливої частини кримінального права.

Таким чином, необхідно відзначити тенденцію до переміщення центру уваги законодавця із заборони під загрозою покарання найбільш небезпечних форм злочинної поведінки (ядерних злочинів першої категорії, що включають посягання на права та інтереси окремих осіб) до криміналізації та таким чином встановлення контролю за більш ранніми етапами розвитку та прояву антисоціальної поведінки. Ця тенденція проявляється в розширенні в кримінальних законодавствах різних країн, в тому числі України, в формі збільшення питомої ваги злочинів з подвійною превенцією другої та третьої категорій.

Як правило, такі норми забороняють більш складні форми поведінки, ніж норми про найбільш небезпечні ядерні злочини, тому вони носять, як правило, бланкетний характер. Іншими словами, для встановлення таких порушень необхідне, як правило, звернення до норм законодавства чи спеціальних знань в тій чи іншій сфері (що яскраво проявляється у випадках незаконних операцій з наркотичними засобами, зброєю, порнографічними предметами, злочинів економічного характеру).

Крім того, дослідження виявляють також наявність об'єктивних проблем в справі виявлення злочинів з подвійною превенцією. Отримання інформації про них та притягнення до відповідальності за їх скоєння потребує більших затрат зусиль та ресурсів органів системи кримінальної юстиції, ніж притягнення до відповідальності за ядерні злочини. Це зумовлюється відсутністю співробітництва та допомоги з боку жертви злочину, потерпілого, який, як правило, відсутній в справах про злочини з подвійною превенцією (другої та третьої груп в дослідженні).

М.В. Стащак,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності ННІНФКМ
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)*

ОПЕРАТИВНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ СФЕРИ НАДРОКОРИСТУВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ

Перехід економіки України на ринкові відносини супроводжується «тіньовими» процесами в економіці, втягненням у злочинний бізнес представників органів державної влади та інших державних інститутів. Така ситуація вимагає адекватної роботи оперативних підрозділів щодо захисту економіки від злочинних посягань. Працівники цих підрозділів мають постійно вивчати оперативну інформацію, здійснювати аналіз та прогнозувати оперативну обстановку, відповідно реагувати на всі зміни, що відбуваються у економічних відносинах.

Підвищення ефективності роботи оперативних підрозділів пов'язане з удосконаленням роботи з оперативного обслуговування територій, напрямів, ліній роботи [1, с. 1], зокрема у сфері надрококрисування.

Важливість інституту оперативного обслуговування також підкреслено на нормативному рівні. Відповідно до п. 4.2 Постанови КМУ від 05.07.1993 N 510 «Про утворення Державної служби боротьби з економічною злочинністю», одним із завдань ДСБЕЗ є здійснення оперативного обслуговування об'єктів господарювання різних форм власності [2].

Принагідно відзначимо, що проблеми, пов'язані з оперативним обслуговуванням різних галузей економіки були предметом досліджень як вітчизняних так і закордонних вчених. З поміж них можна виділити роботи К.В. Антонова, А.В. Баб'яка, О.М. Бандурки, В.І. Василичука, К.К. Горяїнова, Ю.І. Дмитрика, О.Ф. Долженкова, В.П. Захарова, І.П. Козаченка, В.А. Некрасова, Д.Й. Никифорчука, С.І. Ніколаюка, С.С. Овчинського, Ю.Ю. Орлова, В.Л. Оргинського, М.М. Перепелиці, М.А. Погорецького, В.Д. Пчолкіна, О.П. Снігерьова, В.В. Шендрика, А.Ю. Шумилова та ін.

Однак означені науковці не достатньо уваги приділили питанню оперативного обслуговування сфери використання і охорони надр. Ці обставини обумовили необхідність і актуальність проведення теоретичного аналізу поняття «оперативне обслуговування сфери надрококрисування».

З метою вирішення означеного завдання спочатку необхідно з'ясувати дефініцію вихідного поняття предмета нашого дослідження, тобто «оперативного обслуговування». Не вступаючи в полеміку щодо

змісту дефініції «оперативне обслуговування», можемо констатувати, що єдності з даного приводу ще не досягнуто. Водночас, аналіз спеціальної літератури дозволяє зробити висновок про те, що погляди вчених на наведене поняття можна розділити на чотири групи. Так, до першої групи можна віднести думки К.В. Антонова [3, с. 22] та М.І. Іванова [4, с. 88], які вважають, що оперативне обслуговування полягає у організації функціонування джерел оперативної інформації з метою отримання інформації про стан оперативної обстановки на об'єкті чи лінії обслуговування. Друга група науковців, серед яких В.С. Кубарев [5, с. 60], Г.К. Синілов [6, с. 12] та С.М. Ховавко [7, с. 200-201], стверджують, що оперативне обслуговування є однією із форм оперативно-розшукової діяльності. До третьої групи можна віднести судження таких вчених у сфері ОРД, як І.М. Зубач [8, с. 8-9], І.С. Огерук [9, с. 13], М.М. Перепелиця, О.Е. Судаков [10, с. 58], І.А. Федчак [2, с. 8], які наполягають на тому, що під оперативним обслуговуванням слід розуміти систему збору, аналізу та оцінки первинної інформації про стан оперативної обстановки на об'єкті чи лінії обслуговування з метою вирішення завдань ОРД. Четверта група (А.І. Берлач [11, с. 20], Б.Є. Богданов [12, с. 308], Д.В. Волков [13, с. 7], В.П. Жуков [14, с. 10], О.Г. Лекарь [12, с. 309], В.А. Лунев, П.П. Мозговой [14, с. 10], Г.Л. Овчаренко [15, с. 86]) пропонує розуміти під цим оперативно-розшуковим інститутом систему організаційних та оперативно-розшукових заходів, які вживаються оперативними підрозділами для попередження та розкриття злочинів.

Окрім цього, слід зазначити, що на законодавчому і підзаконному рівнях дефініція «оперативне обслуговування» також не закріплена. Виникає ситуація, коли всі практичні працівники в загальному розуміють зміст і завдання оперативного обслуговування, вживають даний вираз у повсякденній діяльності, ведуть контрольно-спостережні справи на окремі галузі (лінії) економіки в рамках оперативного обслуговування. У той же час, нормативне тлумачення даного терміну відсутнє, а тому чітко з'ясувати його зміст оперативним працівникам не має можливості.

Отже, аналіз наведеного вище дозволяє зробити нам певні висновки щодо змісту дефініції «оперативне обслуговування» та запропонувати похідне від нього поняття – «оперативне обслуговування сфери надрокористування». На наш погляд, це – безперервний процес отримання, аналізу, оцінки та систематизації інформації про оперативну обстановку в означеній сфері, а також її постійний моніторинг і прогнозування за допомогою використання дозволених законодавством засобів, заходів, методів та сил оперативно-

розшукової діяльності, з метою виявлення, попередження та розкриття злочинів.

1. Федчак І.А. Організаційно-тактичні основи оперативного обслуговування об'єктів (галузей) економіки підрозділами ДСБЕЗ МВС України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / І.А. Федчак. – К., 2009.

2. Про утворення Державної служби боротьби з економічною злочинністю: Постанова КМУ від 05.07.1993 N 510 // Електронний ресурс: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=510-93-%EF>

3. Антонов К.В. Державно-правове забезпечення економічної безпеки України від злочинних посягань: теоретичні і організаційно-тактичні засади діяльності підрозділів ДСБЕЗ ОВС: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / К.В. Антонов. – Харків, 2005. – 40 с.

4. Иванов М.И. Особенности организации оперативного обслуживания аппаратами БХСС объектов и отраслей народного хозяйства в условиях крупного городского района // Проблемы совершенствования оперативно-розыскной работы органов внутренних дел: межвузовский сборник научных трудов. – Киев: НКиРИО, 1984.

5. Кубарев В.С. Поняття, рівні та режими оперативного обслуговування оперативним уповноваженим ДСБЕЗ об'єктів господарського комплексу / В.С. Кубарев // Науковий вісник НАВСУ. – 2002. – N 3. – С. 60-62.

6. Предупреждение и раскрытие преступлений аппаратами БХСС: учебник. – М.: ВНИИ МВД СССР.

7. Ховавко С.М. Теоретико-правові проблеми оперативного обслуговування об'єктів та галузей економіки / С.М. Ховавко // Науковий вісник Львівського ДУВС. – 2006. – N 1. – С. 194–202.

8. Зубач І.М. Попередження та розкриття злочинів у банківській сфері: оперативно-розшуковий аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / І.М. Зубач. – Харків, 2005. – 17 с.

9. Огерук І.С. Протидія підрозділами ДДСБЕЗ МВС України злочинам в нафтогазовидобувній галузі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / І.С. Огерук. – Київ, 2010. – 19 с.

10. Перепелиця М.М. Інститут оперативного обслуговування, його суть та значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах / М.М. Перепелиця, О.Е. Судаков // Науковий вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 1997. – № 6.

11. Берлач А.І. Оперативно-розшукова діяльність правоохоронних органів як важливий фактор боротьби зі злочинністю у сфері зовнішньоекономічних відносин / А.І. Берлач // Додаток до вісника Луганського ІВС МВС України. – 2000. – № 1. – С. 15–24.

12. Ортинський В.Л. Протидія нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності: монографія / В.Л. Ортинський. – Львів: РВВ ЛьЮІ, 2004.

13. Волков Д.В. Оперативне обслуговування підрозділами ОВС вищих навчальних закладів України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Д.В. Волков. – К., 2010. – 19 с.

14. Жуков В.П. Основы оперативного обслуживания объектов и отраслей народного хозяйства / В.П. Жуков, В.А. Лунев, П.П. Мозговой. – Горький: ГВШ МВД СССР, 1977.

15. Овчаренко Г.Л. Правовые и организационно-тактические основы деятельности аппаратов БХСС органов внутренних дел по борьбе с хищениями социалистического имущества в сельском хозяйстве: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: «Уголовный процесс; судоустройство; прокурорский надзор; криминалистика» / Г.Л. Овчаренко. – Москва. – 1979.

О.В. Тихонова,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри економічної безпеки

(Національна академія внутрішніх справ)

РОЛЬ КРИМІНОЛОГІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Сьогодні світова фінансова система знаходиться у кризисному стані. Враховуючи те, що економіка будь-якої держави безпосередньо залежить від світових економічних процесів, велика кількість держав потрапили під вплив кризи. Але слід зазначити, що не тільки економічна кризи негативно впливає на стан фінансової системи держави, як складової частини економічної системи. Одним із факторів, який безпосередньо загрожує фінансовій системі будь-якої держави, є злочинні посягання на суспільні відносини, які виникають саме в цій сфері.

Враховуючи викладене слід зазначити, що фінансова система держави знаходиться під впливом цілої низки негативних факторів, до яких відносяться фактори економічного характеру, а також фактори суб'єктивного характеру, які викликані протиправною діяльністю членів суспільства. Варто підкреслити, що впливати на економічні передумови майже не можливо, це пов'язано з тим, що на них впливають процеси, які відбуваються не лише всередині окремої держави, але й за її межами. Що стосується протидії злочинним посяганням, які завда-

ють шкоди фінансовій системі держави, то грамотно розроблена система запобіжних заходів дозволить успішно реалізувати цілі та задачі, які постають перед правоохоронними органами. Але для цього необхідно чітко уявляти причини та умови вчинення економічних злочинів, тенденцій та закономірностей даного виду злочинів, та заходи, які необхідно запроваджувати для їх попередження.

Відомча статистика органів внутрішніх справ свідчить про те, що кількість зареєстрованих злочинів економічної спрямованості, порівняно із злочинами загально-кримінальної спрямованості, незначна. Але це не дає підстави стверджувати що національна економіка перебуває у безпеці. Зазначене обумовлене тим, що економічні злочини характеризуються підвищеною латентністю. Їх латентний характер збільшує небезпеку посягань на сферу економічних відносин та підвищену складність їх попередження.

Економічні злочини – досить специфічна категорія в кримінології, яка певним чином відмежована від інших відомих видів кримінально караних діянь [1]. Встановити природу економічної злочинності, причини її виникнення та існування, мотивацію та механізм вчинення економічних злочинів, визначити стратегію їх попередження, особливості впливу економічних процесів на динаміку вчинення злочинів даної групи – це потребує специфічних досліджень. Відомо, що економіка існує та розвивається за власними законами. Вони впливають на усі сфери життєдіяльності суспільства. Якщо встановити взаємозв'язок та закономірності їх впливу на негативні суб'єктивні прояви у суспільстві – стане можливим розробити таку систему попередження економічних злочинів. В цій системі можна було б врахувати вплив або, так би мовити, вона б «грала» із законами економіки, використовуючи їх в умовах боротьби із злочинністю. Саме використання економічного інструментарію дозволить отримати відповіді на поставлені запитання та створити ефективну систему забезпечення фінансової безпеки держави.

Дослідження згаданого вище кола питань є сферою пізнання кримінології – самостійної теоретико-прикладної суспільної науки про злочинність, її природу, сутність, закономірності виникнення, суспільні прояви та запобігання [2]. Приймаючи до уваги специфіку економічної сфери держави та особливі закони, яким вона підпорядкована а також її вплив на всі процеси, які відбуваються у цій галузі, виявляється доцільним вивчення питань економічної злочинності в контексті кримінології. Але кримінологія – наука, яка використовує власні методи дослідження. Якщо використовувати у межах кримінологічних досліджень не тільки кримінологічні методи, але й методи економічних

досліджень, слід вести мову про окремий напрям в кримінології – економічну кримінологію.

Виникнення цього напрямку було ініційовано ще у 1990 році викладачем Московської вищої школи міліції О. Осипенко [3]. В подальшому доцільність існування економічної обґрунтував відомий російський вчений В. Колесников. Він визначив її як підгалузь кримінології, яка досліджує генезу економічних злочинів, аналізує основи економічного життя, кризисні явища тощо [4]. Зважаючи на те, що злочинні діяння, які посягають на фінансову систему держави, відносяться до економічних злочинів, роль економічної кримінології у запобіганні злочинності не викликає сумніву.

Кримінологія, як наука про причини та умови злочинності, оперує специфічним інструментарієм. Але, враховуючи специфіку вчинення економічних злочинів, – використання специфічних знань та навичок (економічних, бухгалтерських тощо) – в кримінологічному дослідженні необхідно застосовувати також і специфічні методи – економічного аналізу, бухгалтерського аналізу, математичного аналізу та т.і. Завдяки інтеграції кримінологічних та економічних методів дослідження, на наш погляд, з'явиться можливість встановити особливості та закономірності злочинних посягань на фінансову систему держави. Крім того, такий підхід дозволить встановити взаємозв'язок впливу економічних процесів на рівень та динаміку економічної злочинності, в тому числі й посягань на фінансову систему держави.

Отже, на підставі викладеного можна дійти висновку щодо необхідності інтеграції кримінологічних та економічних методів дослідження. Зазначене дозволить більш ефективно захищати фінансову систему держави від злочинних посягань. Саме це, на наш погляд, надасть можливість розробити ефективну систему боротьби із зазначеними злочинами та заходи їх профілактики.

1. Современные проблемы и стратегия борьбы с преступностью / [Ю.М. Антонян и др.]. – СПб.: Изд. Дом С.-Петерб. гос. ун-та., 2005. – С. 295.

2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. / А.П. Закалюк– К.: Ін Юре, 2007. – С. 20.

3. Осипенко О. Экономическая криминология: проблемы старта / О. Осипенко // Вопросы экономики. – 1990. – № 3. – С. 130–133.

4. Преступность среди социальных подсистем. Новая концепция и отрасли криминологии / под. ред. д-ра юрид наук, проф. Д.А.Шестаков. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. – С. 186–256.

А.С. Токарська,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри юридичної лінгвістики
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРАВОВА КОМУНІКАТИВНА ПРАКТИКА ПРАЦІВНИКІВ ДСБЕЗ

Професіоналізм кожного працівника ДСБЕЗ засвідчує рівень його фахових навичок, вмінь комунікації, володіючи якими, можна встановити причини злочину, його масштаби та кваліфікувати їх. Однак єдиним засобом вираження та фіксації правопорушень є мовлення, яке і репрезентує в діловому документі особу автора. Відтак мовне оформлення юридичного документа, уміння послуговуватися лексичним запасом офіційно-ділового стилю, конструювати в описі подій, фактів, явищ такі синтаксичні одиниці, які найточніше та найвиразніше відтворюють їх, – це той рівень знань, що завжди помітний. Він потребує постійної праці, самоосвіти, самовдосконалення. Цей процес довготривалий, і пов'язаний він із бажанням розвивати набуті колись у вищій школі знання. Осягнувши добре свій фах, але відчуваючи потребу у постійній мовній вправності, працівник ДСБЕЗ зобов'язаний перевершувати у своєму мовному професіоналізмі кожного суб'єкта права, кожного комуніканта, з яким йому доводиться стикатися у своїй професійній діяльності.

Оптимізація соціально-праксеологічних складових у професіограмі фахівця ДСБЕЗ нового зразка в Україні висуває на порядок денний мінімізацію подолання негативного комунікативного досвіду взаємодії представників органів правопорядку із населенням, створення конструктивної атмосфери для їхньої правової співпраці, утвердження свободи, демократії. Для втілення таких трансформаційних позитивів, окрім формування нового соціально-психологічного клімату в державі, заснованого на феномені свободи і прав громадянина, потрібне виховання відповідного способу мислення і мовлення, які нівелювали б у комунікації працівників некомпетентність, авторитаризм, антагонізм та безпідставну агресію, тиск і шантаж, задля однієї мети – забезпечення правопорядку у державі.

В умовах свободи і демократії можливий розвиток та подальше вдосконалення суспільних відносин, які ймовірно сформувати через систему сучасної освіти.

Комунікативно-правова підготовка курсантів для ДСБЕЗ – це, на наш погляд, цілеспрямована багатоступенева навчально-наукова педагогічна діяльність щодо формування системного оволодіння пра-

вовими знаннями, комунікативними вміннями і навичками, мовномисленнєвою здатністю захисту прав і свобод людини і громадянина.

Критично оцінюючи усталену методику правової підготовки, яка передбачає п'ять структурних компонентів: мету, принципи, форми, зміст і методи правового виховання, варто зауважити відсутність у них єдиного визначального компонента, що реалізує зміст правового виховання і який у перспективі становитиме реальний вербально-сутнісний показник правової комунікативної зрілості працівника, його правосвідомості. Це сформовані системні комунікативні вміння, які у складних умовах постійно змінюваного суспільства становлять основу правової практики.

Увага цивілізованих суспільств до особливостей застосування норм і прав передбачає комплексне вивчення правових основ комунікативної діяльності працівників органів правопорядку з урахуванням правових, психолінгвістичних та юридично-лінгвістичних факторів в аналізі процесів комунікації, вияву ступеня ефективності цього різновиду правової діяльності у вирішенні практичних завдань.

На думку авторитетного вітчизняного фахівця з комунікації професора Ф. С. Бацевича, «комунікативна компетенція перебуває на найвищому щаблі в ієрархії типів компетенції людини, оскільки поєднує у собі всі інші»[1]. У зв'язку з цим формування комунікативних умінь є важливим елементом професійної компетенції, і відповідно – лінгвокомунікативної практики працівників ДСБЕЗ.

Проблеми правової комунікації, а саме міжособистісної комунікації у різних правових аспектах, все частіше привертають увагу спостерігачів від права, науковців. Західні наукові школи демонструють посилений інтерес до даної проблематики як до одного із новаторських підходів у пошуку законних шляхів розв'язання протистоянь влади і населення, шляхів додержання прав людини та її основних свобод.

Лінгвістика професійного спрямування сьогодні набуває все виразніших рис праксеологічно-прикладного курсу. Це спонукає нас до новітнього філософського переосмислення наповнення предмету вивчення. Виправданим, на наш погляд, постає поки що достатньо не розвинений міждисциплінарний підхід, скерований на прикладний, а не суто шкільний, шлях освоєння лінгвістичних основ фахової комунікації.

Нинішня конфронтація у більшості сфер життя суттєво зменшує потенційну дієвість механізмів права, підриває перспективи легітимного характеру регулювання суспільних відносин. Правопорядок зазнає деформацій і їх не можливо усунути без впливу на рівень конфліктогенності та запобігання різнопричинним соціальним суперечностям (економічні, політичні та ін.). Часто при їхньому загостренні застосо-

вуються «неправові» за своєю природою заходи силового, політично-го, економічного характеру, які не сприяють зміцненню правопорядку, а лише «консервують» ситуацію, не створюючи механізмів розв'язання конфлікту. В таких випадках і самі механізми права спрацьовують не завжди ефективно, що певною мірою дискредитує правове нормування, створює шкідливу суспільну напругу.

Для цивілізованих правовідносин проблема професійної правової комунікації є актуальною не лише через демократизацію правових норм: саме під таким кутом зору вона із нібито вузької – потреби захисту основних прав людини і громадянина – переходить у площину ще більш стратегічних завдань, а саме: гарантування у молодій суверенній державі юридичної безпеки громадян, без якої будь-які правовідносини приречені на взаємні претензійно агресивні звинувачення один одного у порушенні прав і свобод людини і громадянина, відсутності демократії та справедливості.

Уся психічна та інтелектуальна діяльність працівників ДСБЕЗ становить собою складний конгломерат комунікативних зіткнень і конфліктів на етапі пошуку аргументів, перевірки і збору доказової бази, протидія яким ніколи не відбувається за єдино встановленим (навіть і досконалим) приписом. Несподіваність екстремальних подій майже завжди призводить до негативних соціальних наслідків, безпідставних звинувачень правників. Якщо рівень такого негативу обернено пропорційно залежить від спроможності запобігти йому несилдовими комунікативними діями, то застосування будь-яких силових прийомів слід мінімізувати, нейтралізуючи, правовими комунікативними засобами. У таких випадках, якою б не була складна криміногенна подія, комунікативні способи впливу на екстремальні процеси первісно випереджають всі інші дії. У правовій комунікативній поведінці вербально-психологічний механізм впливу має бути спрямований на вироблення вмінь і навичок комунікації не узагальнено абстрактної, а конкретної – правової із економічною компетентнісною складовою. Відтак методично грамотно слід змістити акценти у навчальній програмі підготовки фахівців ДСБЕЗ, передбачивши цілий блок лінгвоюридичних дисциплін.

Поставлені завдання викликають потребу вести юридико-лінгвістичні дослідження крізь призму норм права з урахуванням низки особливостей правової комунікації та принципів її організації.

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф.С. Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004, 2008. – 240 с.

2. Правова міжкультурна комунікація: до Євро-2012: навчальний посібник. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 234 с.

3. Токарська А.С. Українська мова за фаховим спрямуванням для юристів: підручник з грифом МОН України. – К.: Знання, 2008. – 347с.

4. Чайхман О.Я., Наденна Т.М. Речевая коммунікація: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА – М, 2007. – 272с.

Р.П. Томма,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри економічної безпеки

(Національна академія внутрішніх справ)

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Зміни, що відбулися в 90-х роках в економічному та соціальному житті України, призвели до появи та швидкого росту нової різновидності правопорушень, пов'язаних з посяганнями на інтелектуальну власність. Збільшення кількості імпортової аудіо, відео та комп'ютерної техніки викликало різке підвищення попиту на побутове та професійне використання таких об'єктів інтелектуальної власності, як аудіовізуальні твори, фонограми, програмне забезпечення. Це в свою чергу призвело до швидкого розвитку «піратського» бізнесу, пов'язаного з контрабандним ввезенням, тиражуванням та розповсюдженням аудіо, відеокасет, компакт-дисків.

В останні роки у світі індустрія аудіо та відеозапису з її технологічними досягненнями і величезним ринком збуту досягла такого розвитку, що за отримуваними прибутками вона прирівнюється до торгівлі зброєю та автомобілями. Наприклад, на світовому ринку лише в 1996 році було продано творів на різних носіях звукозапису (компакт-дисків, компакт-касет, грамплатівок тощо) на суму понад 22 млрд. доларів. Українська держава, вступаючи у ринкові відносини, отримала в структурі своєї економіки елемент, як ринок інтелектуальної власності. Що ж це за ринок і які механізми його діяльності?

Потрібно відзначити, що головним товаром на цьому ринку є права інтелектуальної власності, а саме авторське право та суміжні права. Суб'єктами таких прав являються правоволодарі – вітчизняні та зарубіжні. Правоволодарями на ринку інтелектуальної власності є виробники фонограм, аудіовізуальних творів, комп'ютерного програмного забезпечення, товарів та послуг.

Специфіка їх діяльності полягає в тому, що вони, виробляючи об'єкти інтелектуальної власності, передають права на розповсюдження та подальше використання цих об'єктів законним дистриб'юторам, отримуючи за це майнові прибутки. В свою чергу, законними дис-

триб'юторами є такі суб'єкти ринку інтелектуальної власності, які на законних підставах отримали у правоволодарів вищезгадані права. Певним чином використовуючи отримані права, дистриб'ютори також отримують прибутки шляхом послідууючої передачі таких прав чи при розповсюдженні та реалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Але на сьогоднішній день значною складовою українського ринку інтелектуальної власності є його «тіньова» частина. Правопорушниками на ринку інтелектуальної власності можуть виступати юридичні та фізичні особи, які незаконно, тобто без отримання відповідних прав, тиражують аудіо, відеокасети, музикальні та комп'ютерні компакт-диски, виготовляють фальсифіковану продукцію з використанням чужих товарних знаків, торгових марок тощо. Ця продукція потім переходить до рук дистриб'юторів, які незаконно розповсюджують її за допомогою оптової та роздрібної торгівлі.

За оцінками фахівців в теперішній час в нашій державі 80–85% продукції на ринку інтелектуальної власності займають контрафактні касети і компакт-диски, комп'ютерні програми та інша фальсифікована продукція, яка виробляється та розповсюджується без згоди правоволодаря.

Сучасне «піратство» фахівці права поділяють на декілька видів:

1. Просте «піратство»;
2. «Піратство» з використанням матеріалів та прийомів, які утруднюють розпізнавання «піратської» продукції;
3. Фальсифікація, тобто повне повторення оригінальної ліцензійної продукції. При цьому товарні знаки, символи ідентифікації, знаки авторської охорони та інше відтворюються, аби ввести в оману покупця.

Як можна судити за виглядом переважної більшості товарів, що їх пропонує наш фонографічний та аудіовізуальний ринок, домінує на ньому усе ще «просте піратство», лише часом позначене деяким «використанням прийомів, які ускладнюють розпізнавання» – стилізованим «під фірму» впакуванням, штрих-кодами та псевдокопірайтами. Це, вочевидь, пояснюється тим, що наш споживач у більшості своїй добре розуміє, що йому пропонується контрафактний виріб, і переймається лише двома моментами – ціною товару та якістю запису.

Виявити центри великомасштабного «піратського» виробництва насправді не надто складно – адже всі вони використовують такі самі технологічні лінії, що їх виробляють і продають по всьому світу лише чотири – п'ять компаній (зокрема, «Філіпс»). Тож шляхи придбаної техніки нескладно відслідковувати, так само, як і шляхи основної сировини для оптичних дисків – полікарбонату, який також постачають лише кілька виробників. Складніше юридично довести, що «викритий» завод виробляє саме «піратські» компакт-диски, адже більшість таких заводів обов'язково виробляють ще й цілком легальну продукцію.

Г.М. Фецин,
курсант
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ З ІНШИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ТА ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

На органи ДСБЕЗ України покладено виконання значного обсягу завдань щодо виявлення, припинення, профілактики злочинів в економічній сфері. Ефективна протидія злочинним проявам можлива лише у комплексному використанні сил і засобів правоохоронних та контролюючих органів України. Правопорушники застосовують складні схеми для вчинення цих злочинів, використовують можливості фіктивних суб'єктів підприємництва. Все це ускладнює процес виявлення правопорушень. Для здійснення контрольної діяльності на належному рівні необхідно використовувати і значний обсяг інформації, також і тієї, яка є в розпорядженні інших правоохоронних та контролюючих органів.

Запорукою ефективного запобігання злочинам у сфері економіки є налагодження тісної взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з ДКРС. Найбільш поширеними та відпрацьованими є наступні форми взаємодії між цими підрозділами: проведення фінансового контролю підрозділами КРС за зверненням* правоохоронних органів; повідомлення та передача до правоохоронних органів матеріалів про порушення чинного законодавства щодо використання бюджетних коштів. Так, за 9 місяців 2009 р. працівниками ДКРС в результаті проведених за зверненнями правоохоронних органів перевірок, було передано 1 456 матеріалів ревізій. А за січень-вересень 2011 р. ревізій певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності за зверненнями правоохоронних органів було проведено 1 821 [1].

Практика діяльності, матеріали дослідження свідчать про низький рівень організації взаємодії ДСБЕЗ з іншими правоохоронними та контролюючими органами України. Як правило, вона має епізодичний характер. В окремих випадках є дублювання у виконанні окремих контрольних функцій. У цілому даний напрям у діяльності правоохоронних та контролюючих органів України характеризується неузгодженістю дій. На зазначене впливає, перш за все, відсутність належного нормативно-правового забезпечення координації діяльності та взаємодії органів ДСБЕЗ з іншими правоохоронними та контролюючими органами України.

Для розкриття змісту спільної діяльності правоохоронних та контролюючих органів України щодо протидії злочинам у сфері еконо-

міки необхідно розглянути зміст окремих нормативних актів, які стосуються зазначеної проблеми.

Найбільш загальним нормативним документом щодо організації взаємодії та координації діяльності є Інструкція про взаємодію правоохоронних та інших державних органів України у боротьбі зі злочинністю [2]. Цією Інструкцією визначено основні напрями та форми взаємодії у вирішенні питань боротьби зі злочинністю правоохоронних органів України (МВС, СБУ, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Міністерства оборони України, Міністерства юстиції України). Виходячи із тлумачення даного нормативного акта, органи ДСБЕЗ, враховуючи, що вони є структурним підрозділом МВС України (кримінальної міліції), мають право у своїй діяльності використовувати можливості механізму взаємодії правоохоронних та інших державних органів.

Сучасний стан економічного розвитку держави потребує спільної участі підрозділів ДСБЕЗ, інших контролюючих та правоохоронних органів у контролі за економічними процесами. З цією метою був прийнятий спільний наказ щодо порядку аналізу відомостей про відносини контролю [3].

Основними формами взаємодії підрозділів СВ, ДСБЕЗ, БОЗ та ДІМ ОВС щодо запобігання злочинам, пов'язаних з економікою, є:

1. Здійснення спільних слідчих та оперативно-пошукових заходів, спрямованих на своєчасне виявлення цих злочинів та їх детермінант.
2. Обмін інформацією щодо запобігання злочинам у сфері економіки (переважно, це оперативна інформація про злочини, які готуються або вже вчинені, і є необхідність у негайному їх виявленні).
4. Спільне виконання окремих запитів правоохоронних органів щодо протидії економічній злочинності.
5. Проведення спільних комплексних перевірок об'єктів економічних злочинів, вивчення та розповсюдження позитивного досвіду боротьби з цими злочинами (наприклад, шляхом розробки спільних методичних рекомендацій з тактики виявлення, документування і запобігання злочинам у сфері економіки взагалі та злочинам, пов'язаним з певною сферою економіки окремо, наприклад, злочинам, пов'язаним з самовільним зайняттям земельних ділянок та самовільним будівництвом на рівні регіону, району та міста, зокрема, враховуючи особливості способу їх вчинення та специфіку).

Завдяки проведеним дослідженням проблем розслідування економічних злочинів було виявлено певні проблеми у взаємодії слідчих та оперативних підрозділів ОВС. Так, встановлено, що в процесі розслідування кримінальних справ про економічні злочини, порушені за

офіційними матеріалами лише у 15% велося оперативне супроводження, причому лише за дорученнями слідчих [4, с. 221].

Вдосконалення шляхів взаємодії підрозділів ОВС було б не повним і без застосування педагогічних заходів, спрямованих на підвищення рівня кваліфікації працівників цих підрозділів. Для підвищення рівня кваліфікації працівників ОВС щодо запобігання злочинам у сфері економіки було б доцільно:

- на базі навчальних закладів МВС організувати курси підвищення кваліфікації спільні для працівників підрозділів ДСБЕЗ, БОЗ та СВ, які виявляють та розслідують такі злочини, суто за спеціалізацією їх діяльності з урахуванням специфіки регіону, для якого вони готуються (розглядати проблемні ситуації та проблемні кримінальні справи, виявляти можливі причини уникнення винних від відповідальності та розробляти заходи недопущення цього, спільно вдосконалювати існуючі та розробляти нові заходи запобігання даним злочинам);

- регулярно організувати проведення занять, з метою доведення та аналізу нових змін в законодавстві та обговорювати можливі нові схеми винення економічних злочинів.

Взаємодія та координація діяльності органів ДСБЕЗ та правоохоронних органів знаходять прояв і в окремих напрямках економічної сфери, які потребують окремого розгляду. Ефективність спільної діяльності залежить від наявного нормативно-правового забезпечення, встановлення ділових контактів між керівниками різних державних органів (правоохоронних, контролюючих тощо).

1. Звіт про результати діяльності органів державної контрольно-ревізійної служби за січень-вересень 2009 року [Електронний ресурс] / Головне контрольно-ревізійне управління України. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/>.

2. Про взаємодію правоохоронних та інших державних органів у боротьбі зі злочинністю: інструкція від 10 серп. 1994 р. № 4348/138/151/11-2-2870/172/148-407/2-90-442.

3. Про затвердження Порядку аналізу відомостей про відносини контролю: наказ Антимонопольного комітету, Фонду державного майна, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Державної податкової адміністрації, Служби безпеки України від 11 січ. 2000 р. № 1/24/6/10/5.

4. Чернявський С.С. Проблеми взаємодії слідчих та оперативних підрозділів на етапі розкриття економічних злочинів // Організація інформаційно-аналітичної роботи підрозділів ДСБЕЗ України у протидії економічним злочинам: доповіді провідних вчених, представників громадськості, державних службовців та працівників підрозділів ДСБЕЗ на міжвідомчому семінарі-наряді / відп. ред. Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук, В.Д. Салсай. – К., 2009. – 162 с.

О.Й. Хомин,
*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ЗАГРОЗИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Формування ринкового середовища та неврегульована законодавча база в Україні сприяли формуванню окрім легальної, нелегальної економіки, збільшенню розвитку криміналізованої економіки та народженню масштабної кримінальної економіки. Нелегальна економіка – неофіційна діяльність, що не заборонена чинним законодавством. Як правило це скрите виробництво, що приховується господарюючими суб'єктами від держави з метою несплати податків та інших видів зборів. Криміналізована економіка – незаконна діяльність, що заборонена чинним законодавством. Вона не враховується офіційною статистикою. Кримінальна економіка – заборонена законодавством економічна та неекономічна діяльність. До неї відносимо кримінальну діяльність: організовану злочинність, рекет, послуги найманих вбивць, торгівлю людьми та інше. Незважаючи на те, що кримінальна економіка не пов'язана з виробництвом продукції, формуванням первинних доходів, активів, вона призводить до перерозподілу доходів, активів і тому розглядається нами як проблема економічного характеру.

Криміналізація поширилася майже на всі економічні сфери нашого суспільства. Стимулом масової криміналізації була зміна господарського механізму при проведенні реформування. Із здобуттям незалежності в Україні почали активізувати свою діяльність різні форми підприємництва. Але недосконалість законодавчої бази та існування різних прогалин у законодавстві сприяли появі різного роду кримінальних проявів.

Криміналізація підприємницького середовища відбувається у таких кримінальних напрямках: криміналізація процесів сфери кредитно-фінансових відносин, банківської діяльності; злочини у приватизації державної та муніципальної власності, податкові злочини, злочини у сфері споживчого ринку, корупційні злочини.

Аналізуючи рівень злочинності з 1990 року хочемо зауважити, що до 2005 року цей показник постійно зростав. Загальний рівень зло-

чинності у 2004 році зріс у порівнянні з 1990 роком на 42,7% [1]. Переважна частка цих злочинів вчинена в бюджетній сфері, агропромислового та паливно-енергетичному комплексі, сферах приватизації, банківській та зовнішньоекономічній діяльності, високих технологій та інтелектуальної власності. Починаючи з 2005 року простежується позитивна тенденція, зменшення кількості злочинів економічної спрямованості.

В країні спостерігається збільшення кількості розслідуваних злочинів. Так, у 2005р розслідувано 69,6% зареєстрованих економічної спрямованості злочинів, з них особливо тяжких 60,6%. У 2006 році відповідно 71,6% та 59,4%, у 2007 році 76,2%, з них особливо тяжких 77,3%, у 2008 році відповідно 80,8% та 74% [1].

Наявність та масштаби безробіття – чи не основний фактор формування кримінальної економіки. Ріст темпів найбільше спостерігається у скритому виді безробіття. Більша частина безробітних знаходилась і знаходить статтю доходу в кримінальній економіці.

Стан демографічної безпеки є індикатором рівня криміналізації економіки, а також стану кримінальної економіки держави. До кримінально-економічних небезпек демографічній безпеці держави ми відносимо торгівлю людьми, торгівлю наркотичними та психотропними речовинами.

Масштаби кризової демографічної ситуації можна оцінити беручи до уваги зменшення чисельності населення України з 51838,5 осіб у 1990 році до 45778534 чоловік у 2011 році [2]. Це створює реальну небезпеку національній безпеці держави. Така ситуація відбувається в країні через неподолану економічну кризу, яка набула незворотних обертів, незадовільної соціальної політики, складної екологічної ситуації, проблем у сфері охорони здоров'я масштабної криміналізації економіки, росту масштабів кримінальної економіки.

За повідомленням правоохоронних органів протягом лише січня–листопада 2011 року зареєстровано 479,7 тис. злочинів, 35,2% з яких тяжкі та особливо тяжкі. У загальній кількості злочинів 64,8% становили злочини проти власності, 10,7% – злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення, 3,6% – злочини проти життя та здоров'я особи, 20,9 – інші злочини [2].

Процеси криміналізації спостерігаються майже у всіх галузях економіки та бюджетній сфері. Схеми кримінальної діяльності ускладнюються, оскільки кримінальні економічні злочини стають більш високими та інтелектуальними.

Відкритість кордонів та сприятливе геополітичне розташування України втягує її у Міжнародний ринок торгівлі людьми. В ООН відзначають колосальні масштаби цього нелегального бізнесу. За даними ООН, 12 мільйонів людей у всьому світі живуть в рабстві. Проте деякі експерти рахують ці відомості лише верхівкою айсберга. За їх підрахунками, жертвами сучасних форм рабства стали більше 200 мільйонів людей, що нині живуть. Для порівняння: за 400 років з Африки до Америки було вивезено всього 12 мільйонів рабів. Європол стверджує, що торгівля людьми щорік приносить транснаціональній злочинності 19 мільярдів доларів прибутку [3].

Зауважимо, що загальна кількість постраждалих від торгівлі людьми є найбільшою за період 2000-2010 роках у таких країнах: 33% – Російська Федерація, 16% – Туреччина, 14% – Польща, 5% – Чеська Республіка, 4% – Італія, 4% – Україна, 24% – інші країни [4]. Щороку у світі перевозять контрабандою 4 млн. людей, більшість з яких – жінки. Тільки до Західної Європи вивезено контрабандою до 500 тис. жінок. За останні десять років з України виїхало до 400 тис. жінок у віці до 30 років.

Україна і на сьогоднішній день залишається однією із основних країн походження постраждалих від торгівлі людьми. З 1991 р. від торгівлі людьми постраждало близько 110 000 українських громадян (приблизно це 5 500 осіб щороку) [5]. З 2000 року Представництву МОМ в Україні вдалося виявити майже 8 000 постраждалих осіб, з них 611 – у 2011 році, та надати їм реінтеграційну допомогу у тісній співпраці з громадськими організаціями в усіх областях України [6].

Про величину цього виду злочинної діяльності свідчить статистика Міністерства внутрішніх справ. Лише за 2008 рік виявлено 322 злочини, передбачені ст. 149 КК України, установлено та повернено в Україну 342 потерпілих від торгівлі людьми, з яких 37 – діти, знешкоджено 18 організованих груп зазначеної спрямованості. Найбільшими областями – донорами у торгівлі людьми є Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Волинська, Харківська та Чернігівська.

Нагадаємо, що до кримінально-економічних злочинів, а отже до загроз демографічній безпеці держави ми відносимо торгівлю людьми, торгівлю наркотичними та психотропними речовинами. Формуванню та росту наркоринку України також сприяє її географічне розташування, що призвело до прокладення через нашу територію декількох міжнародних транзитних маршрутів контрабандного переміщення наркотичних засобів: Балканського, Північно-Чорноморського, Східно-Середземноморського, циганського, Албанського, Африканського, Угорського і місцевого кримінального.

Поширюється наркоманія та зростає пов'язана з нею злочинність. У 1991 році на обліку перебувало 31 тис. споживачів наркотиків, у 2009 році – 165 тис., у 1991 році було виявлено 11,3 тис. злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, у 2009 – 45,6 тис. ситуація погіршується.

Немедичне застосування наркотичних засобів призводить до поступової залежності від вказаних речовин і, як наслідок, – наркоманії. Вживання наркотичних засобів і речовин є загрозою заподіяння шкоди здоров'ю особі та населенню держави в цілому. Це – пряма загроза захворіти на синдром набутого імунodefіциту людини.

За даними МВС України у 2009 році у споживачів наркотиків на обліку перебувало 164771 особа, із них понад 5 тис. наркозалежних – неповнолітні [7].

Вживання наркотичних речовин призводить до повного духовно-морально руйнування особистості та її деградації і це призводить до втрати суспільством особистості–наркомана. Науковцями доведено, що вживання наркотиків матір'ю під час вагітності безпосередньо призводить до залежності від цих препаратів у дітей. Збій на генному рівні спричинює до передавання наркоманії, як захворювання спадково [8]. Таким чином руйнується генофонд України.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що рівень кримінально-економічної злочинності є великомасштабною загрозою демографічній, а отже і національній безпеці України.

1. Міністерство внутрішніх справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/>

2. Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ua/svit/oon-kozhnoyu-p-yatoyu-zhertvoyu-svitovoyi-torgivli-lyudmi-ye-ditina.html>

4. Міжнародної організації з міграції в Україні, 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iom.org.ua/ua/pdf/Facts&Figures_b5_ua_f.pdf

5. МОМ, ОБСЄ та Ла Страда закликають об'єднати зусилля із протидії торгівлі людьми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iom.org.ua/ua/home-page/342/мом,-обсе-та-ла-страда-закликають-об'єднати-зусилля-із-протидії-торгівлі-людьми.html>.

6. «Міграція в Україні: факти і цифри», укладена Представництвом (МОМ) в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iom.org.ua/ua/pdf/Facts&Figures_b5_ua_f.pdf

7. Інформаційно-аналітичні матеріали про стан протидії наркоманії і наркобізнесу в Україні у 2005–2009 рр. МВС України 2010, с. 5

8. Музика А.А. Кримінально-правова боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів в Україні / А.А. Музика // Правові проблеми боротьби зі злочинністю: збірник праць. Книга перша. – Х., 2002. – 218 с.

К.А. Чернова,

ад'юнкт

(Національна академія внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ АВТОРСЬКИХ І СУМІЖНИХ ПРАВ ПІДРОЗДІЛАМИ ДСБЕЗ

Авторське право у сучасному його розумінні виникло в XVIII сторіччі. Вирішальний вплив на його становлення та формування мали прийняті в Англії в 1709 році Статут королеви Анни (Акт про заохочення просвітництва), визнаний першим законом про авторське право, а також Декрет про право на постановку і виконання драматичних і музичних творів та декрет на право власності авторів на літературні твори, композиторів, живописців та рисувальників, прийняті революційною французькою Конституційною асамблеєю у 1791 та 1793 роках. Вказані документи заклали основи двох основних систем охорони авторських прав – англо-саксонської та романської, на основі яких у другій половині XX століття була сформована міжнародна система охорони цих прав. Основні принципи її закріплені у таких міжнародних договорах, як Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, Всесвітня конвенція про авторське право, Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право.

Зі схваленням ООН 10 грудня 1948 року «Загальної декларації прав людини» права авторів одержали визнання в якості фундаментальних прав людини, держави з усього світу повинні визнавати і сприяти їхній охороні. Стаття 27.2 вказаної декларації проголошує: «Кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх трудів, автором яких вона є».

Все це було б неможливим без активної спільної боротьби авторів за свої права. В той же час стало цілком ясно, що самостійно вони не зможуть відстежувати використання творів і реалізувати свої права. Розуміння цього призвело до створення в 1850 році Центрального агентства по захисту прав авторів і композиторів, а 28 лютого 1859 року воно було реорганізовано в Товариство авторів, композиторів і музичних видавництв (SACEM), яке на сьогоднішній день є однією з найбільших та авторитетних організацій колективного управління правами авторів. Найбільш швидко розвивалися організації управління музичного репертуару у зв'язку з неможливістю композиторів ефективно стежити за використанням своїх творів у всіх концертних залах, ресторанах, кафе, на балах і на танцях.

Тому протягом XIX та XX століть подібні авторські товариства – організації по управлінню правами на публічне виконання були створені практично в усіх країнах світу. Між організаціями швидко розвивалося співробітництво, і вони відчули необхідність у створення міжнародного органу для координації своїх зусиль щодо створення більш ефективної охорони прав авторів в усьому світі.

У червні 1925 року делегати з 18 товариств утворили Міжнародну конференцію товариства авторів і композиторів (CISAC). Це найстаріша і найшановніша неурядова міжнародна організація, яка представляє інтереси авторів і здійснює значний вплив як на розвиток міжнародної системи охорони авторського права в цілому, так і на політику окремих держав у цій галузі суспільного життя.

Членство авторських товариств у CISAC постійно розширюється і на сьогодні становить 200 товариств з-понад 100 країн. Крім того, в даний час у цю організацію входять організації, що управляють правами на інші види творів, таких як твори образотворчого мистецтва і аудіовізуальні твори. Суттєве оновлення всього цивільного законодавства України і, ширше: прагнення до інтеграції та гармонізації національного законодавства в галузі охорони права інтелектуальної власності із законодавством країн Європейського Союзу і Світової організації торгівлі (далі – СОТ) потребує розробки нових теоретичних і практичних підходів до проблеми охорони авторських прав в рамках досить жорстких стандартів і норм щодо охорони і забезпечення надійного захисту прав інтелектуальної власності, на публічне використання авторських і суміжних прав, визначених в Директивах Ради ЄС.

Проблема забезпечення надійного захисту інтелектуальної власності в Україні останнім часом набула значної актуальності. Від її ефективного вирішення у великій мірі залежить збереження та примноження інтелектуального потенціалу, культурної спадщини, міжнародного авторитету, а також покращення загальної криміногенної ситуації в нашій державі. Якщо проаналізувати досвід розвинених світових держав, то можна зробити висновок, що добре налагоджена система суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності є невід’ємною складовою досягнення високого економічного і соціального рівня життя суспільства. Охорона інтелектуальної власності сприяє використанню та подальшому розвитку місцевих винахідницьких і творчих талантів, наукових досягнень, підтримує й зберігає національний потенціал у сфері інтелектуальної діяльності та залучає інвестиції, стабілізуючи економічний стан, при якому як українські, так і зарубіжні інвестори можуть бути впевнені в тому, що їх права будуть поважатись. Відсутність в Україні належної законодавчої бази в галузі охо-

рони авторських прав була обумовлена насамперед тим, що в умовах адміністративної економіки авторське право не могло виконувати роль, що йому відводиться, його функції мали дещо викривлений характер. Як наслідок – відсутність ефективного механізму захисту авторських прав та належної законодавчої бази, де б враховувалися інтереси як тих осіб, яким належить виключне авторське право, так і третіх осіб, що діють на внутрішньому і зовнішньому ринках товарів та послуг, що спричинило значну кількість порушень цих прав. З розвитком ринкових відносин в Україні почастишали прояви недобросовісної конкуренції, пов'язаної з незаконним використанням авторських прав. І, на жаль, масштаби таких порушень зростають з року в рік.

Але сьогодні ситуація кардинальним чином змінюється. Так, перехід економіки на ринкові засади, значне оновлення законодавства забезпечують винагороду за використання авторських прав (рояліті) пріоритетне місце серед інструментів ринкової торгівлі. Необхідно зауважити, що сьогодні помітний підвищений інтерес до використання авторських прав з боку не тільки вчених, але й представників бізнесу та підприємців, а також засобів масової інформації, про що свідчать численні телерадіопередачі та публікації в газетах і журналах. Це обумовлюється тим, що у міру зростання економічного значення кожного з об'єктів права інтелектуальної власності виникає потреба у комплексному та послідовному дослідженні правових проблем їх охорони, аналізі правового регулювання цих питань у високорозвинених країнах світу та використання його переваг і кращого досвіду в інтересах України.

Українське законодавство щодо інтелектуальної власності, зокрема щодо авторського права і суміжних прав, розроблюється з урахуванням вимог міжнародних конвенцій у сфері інтелектуальної власності, відповідає їх принципам та адаптовано до вимог ринкової економіки.

У березні 2007 року вперше за часи незалежності відбулися парламентські слухання на тему «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування». І це дуже важливо з огляду на те, що кожен із законів України, що регулюють питання сфери інтелектуальної власності, містить статтю «Міжнародні договори», яка передбачає: якщо міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про той чи інший об'єкт промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки), то застосовуються правила міжнародного договору, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Сучасне українське законодавство виконує свою охоронну та превентивну функції вкрай неефективно. Через це зросла кількість

контрафактів, що стали причиною виникнення конфронтації між власниками майнових прав, творчими організаціями, суб'єктами шоу-бізнесу і навіть між державами. Остання виявляється в економічних війнах, запровадженні санкцій, скороченні програм співробітництва, зменшенні розмірів інвестицій тощо.

З цього випливає, що актуальність даного питання зумовлена необхідністю забезпечення міжнародних зобов'язань України, що неможливо без приведення національного законодавства у відповідність із міжнародним законодавством та без ефективної діяльності держави в особі її органів щодо запобігання правопорушенням у сфері інтелектуальної власності. На жаль, з моменту проведення слухань до сьогодні майже нічого не зроблено, особливо з практичної точки зору, відсутній чіткий механізм виявлення і фіксації правопорушень у сфері авторських і суміжних прав.

З огляду на вище викладене вважаємо за необхідне розробити механізм попередження, фіксації та припинення правопорушень у сфері авторських прав для підрозділів ДСБЕЗ МВС України, вивчивши та врахувавши історико-правові аспекти адміністративної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності, що дозволить вдосконалити адміністративно-правову охорону прав інтелектуальної власності, що є одним із пріоритетних завдань держави на сучасному етапі розвитку України. Адже залежно від того, як адміністративно-правовими засобами захищатимуться права інтелектуальної власності, можна говорити про дотримання в нашій державі конституційних прав громадян у сфері інтелектуальної власності та їх юридичний захист. Можна зробити висновок, що дана тема потребує детального вивчення і дослідження на законодавчому і практичному рівнях.

О.Б. Черномаз,

кандидат юридичних наук,

начальник ад'юнктури

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

За час становлення незалежності України більшості структурних змін у державному управлінні був притаманний безсистемний, спонтанний характер, науково обґрунтована структурна перебудова економіки практично не проводилася. Держава, за визнанням Президента України, втратила за цей період значну частину свого виробничого потенціалу, майже половина її економіки «перейшла в тінь».

Вивчення наукових досліджень проблем економічної безпеки дає підстави зробити висновок, що під економічною безпекою, як правило, розуміється надійна захищеність національних інтересів у сфері економіки від реальних і потенційних внутрішніх загроз, і в першу чергу – від прямих та опосередкованих економічних збитків. Стан економічної безпеки оцінюється системою параметрів, що визначають сприятливі умови функціонування економічної системи. Залежно від конкретних сфер і секторів економіки, видів загроз, можна виділити напрями забезпечення економічної безпеки: виробнично-технічний, фінансовий, надійності «економічних» кордонів, керованості економіки та її детінізації тощо.

Згідно з теорією управління щодо вибору якості засобів захисту економічної безпеки повинні виступати конкретні заходи, розроблені і здійснювані соціальним індивідом та створеними ним співтовариствами в особі: держави, її органів та інститутів влади і управління; суб'єктів господарювання; громадських і політичних об'єднань. Своєчасність, достатня повнота виявлення і оперативний аналіз причин та умов в комплексі, які породжують небезпеку, ефективність вибраних засобів захисту, раціональність та обов'язковість виконання організаційно-управлінських рішень з реалізації цих заходів створюють єдиний компенсаційно-протидіючий механізм, який формує стан захищеності – безпеки. Але для конкретизації заходів доцільно чітко визначити складові безпеки. Передусім економічна безпека передбачає надійну захищеність економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз, що дозволяє їй забезпечити відповідні умови життя і розвитку особистості, соціально-економічну та воєнно-політичну стабільність держави.

Аналіз негативних процесів в економічній сфері дозволяє віднести до складових загроз економічній безпеці: зростання сектору «тіньової» економіки, посилення її криміналізації; ріст рівня корупції та організованої злочинності, її проникнення до ключових галузей економіки, неефективність управління державним сектором економіки та податкової системи; масове ухилення від сплати податків; відсутність адекватного кримінальній ситуації законодавства та судової системи; не узгодженість дій правоохоронних органів щодо посилення боротьби з економічною злочинністю; затримка і відставання в створенні найважливіших інститутів ринкової економіки; не виважена лібералізація зовнішньоекономічної діяльності; неефективність державного регулювання та керованості соціально-економічними процесами; відсутність продуманої системи економічної безпеки.

На стан економічної безпеки досить негативно впливає також знаходження значних сум готівки поза банками. За даними офіційної статистики, поза банковому обігу знаходиться близько 40% усієї гро-

шової маси. Рівень монетаризації валового внутрішнього продукту за останні роки впав у декілька разів, що означає згортання грошових відносин і погіршення ділової активності та економічної ситуації. Питома вага довгострокових кредитів, наданих комерційними банками, не зростає. Резервні активи України значно менші рівня резервів, встановленого у світовій практиці, а це означає, що вони не можуть забезпечити ефективне фінансування імпорту товарів і послуг.

Небезпечним є і те, що понад 50% від загального імпорту становлять продукти критичного імпорту, тобто нафта, нафтопродукти, газ. При цьому весь обсяг їх транспортування здійснюється через російську територію (переважно з Російської Федерації та Туркменистану). За цих умов Росія буде і далі використовувати ситуацію, що склалася, у власних національних інтересах: для ізоляції української економіки у штучному економічному просторі, де домінують російські інтереси, а також (за необхідності) для політичного та економічного тиску.

Зростання боргової залежності України також ставить під загрозу її економічну безпеку. Значною залишається заборгованість перед державним бюджетом підприємств, що отримали іноземні кредити під гарантії уряду України.

Не менш серйозною загрозою є зростання «тіньової» економіки та посилення її криміналізації. Незалежні аналітики підрахували, що тіньова економічна діяльність в Україні складає 50–60 відсотків загального внутрішнього валового продукту країни. При цьому вони стверджують, що існування тіньового сектору в таких обсягах одна з причин різкого спаду виробництва, масового банкрутства підприємств АПК та промисловості, що в кінцевому результаті виражається в наявності економічної злочинності та корупції, не кажучи вже про різке падіння життєвого рівня населення. Із світового досвіду відомо, що при спаді темпів росту економіки до одного процента починається розвал економіки з наслідками, які ще можна передбачити. Темпи ж падіння більше 50 відсотків закордонними вченими ніколи не розглядалися. Ще недавно можливість такого показника сприймалась як абсурд, але в нашій країні це стало об'єктивною реальністю.

У цілому, вирішенню проблем боротьби з економічною злочинністю в Україні повинно надаватись надзвичайно велике значення, бо саме економічні підвалини повинні забезпечувати соціально-політичну стабільність у державі. Тому найближчим завданням для усіх гілок влади постає вирішення проблеми економічної безпеки України. Визначена загроза економічній безпеці України висуває нові вимоги до механізму управління процесом, що відбувається у цій сфері. Поперше, потрібні дійсно наукові аналіз і оцінка ситуації, зовнішнього та

внутрішнього середовища кожного процесу і явища, рішень, що приймаються, а також аналіз досягнутих результатів у кожному конкретному випадку як на макро-, так і мікроекономічному рівні. По-друге, розробка і прийняття державної стратегії економічної безпеки як правової основи її механізму управління дасть можливість разом з іншими законодавчими актами створити необхідний правовий і політичний захист економічного суверенітету держави. Особливе місце повинне знайти підвищення ефективності управління правоохоронними органами, які здійснюють комплекс заходів захисту економічної безпеки.

А.С. Чуйков,
*заступник начальника УДСБЕЗ
УМВС України в м. Севастополі*

ФАКТОРИ, ЯКІ ОБУМОВЛЮЮТЬ ЛЕГАЛІЗАЦІЮ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Вивчення стану легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, дасть можливість сформулювати уявлення про причини та умови його виникнення, фактори, які впливають на його розвиток.

Саме у визначенні причин виникнення негативного явища, їх аналізу, врахуванні факторів, які впливають на його розвиток, й залежить ефективність протидії будь-якому негативному явищу.

Дослідженням факторів, які обумовлюють легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, займалося чимало науковців, серед яких В.М. Алієв, О.Є. Користін, Т.В. Молчанова та інші.

Складна структура злочинності, її зв'язок з багатьма сторонами громадського життя зумовлюють необхідність класифікації її причин та факторів за змістом. При цьому необхідно враховувати, що легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, з одного боку детермінована системою факторів, які обумовлюють економічні злочини. З іншого боку, даний вид злочинів обумовлений комплексом причин та умов, які впливають на протиправні посягання у сфері економічної діяльності [1, с. 99].

Заслугове на увагу класифікація факторів, які впливають на досліджувані злочини, запропонована В.М. Алієвим:

- 1) політико-економічні фактори – опосередковано впливають на легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- 2) соціально-правові фактори – впливають на сферу, в якій безпосередньо легалізуються (відмиваються) доходи;

3) етично-психологічні фактори – визначають відповідну злочинну поведінку [2, с. 39].

Але, враховуючи можливості теоретичного розподілу явищ та процесів, які детермінують злочинність, під час їх виокремлення у реальному житті виникають складнощі, у зв'язку з чим фактично вони й розглядаються у взаємозв'язку, як елементи системи детермінант злочинності. Виокремити соціально-правові фактори від політико-економічних практично неможливо у зв'язку з тим, що обидві групи факторів безпосередньо залежать від їх правового регулювання.

Так, соціально-правові фактори неодмінно і є факторами, які полягають у правовій природі цих явищ. При розгляді політико-економічних факторів, як політичні аспекти, так і економічна сфера життєдіяльності завжди знаходяться у сфері взаємодії з правом як об'єктивною категорією.

О.С. Користін зазначає, що «відмивання коштів», як своєрідний феномен та соціально-негативне явище, набуває якісно нового поширення в різних країнах у періоди проведення соціально-економічних реформ та пов'язаних із цим періодів економічної нестабільності [3, с. 42].

Одразу після розпаду Радянського союзу, економіка якого характеризувалась тоталітарною, адміністративно-командною системою господарювання, в Україні та інших країнах, які в нього входили, сформувались передумови переходу до ринкової економіки, у зв'язку з чим відбулась зміна суспільного ладу та внесено якісні зміни як в економічні відносини, так і до самого способу життя населення.

Весь цей процес супроводжувався відповідним послабленням державного контролю, що в свою чергу призвело до зростання злочинності у сфері економічної діяльності, зокрема, появи та розповсюдження нових злочинів, не властивих державі, таких, як «відмивання коштів», незаконне вивезення капіталу, що неминуче призвело до порушення врівноваженого стану господарської системи, підризу системи соціальної та економічної рівноваги.

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, призводить до порушення економічної рівноваги, яка в свою чергу проявляється у порушенні грошового обігу, інфляції, великомасштабному розповсюдженні «тіньової економіки».

Як зазначає В.М. Алієв, баланс інтересів різних соціальних утворень (особистості, соціальної групи, держави), тобто соціальна рівновага, є ядром концептуальної основи вивчення проблеми легалізації (відмивання) доходів, отриманих незаконним шляхом [2, с. 53].

Розвиток організованої злочинності у всіх сферах злочинної діяльності потребує фінансування, що можливо за рахунок саме незаконних доходів, частина яких легалізується в легальний обіг.

Останнім часом набуває поширення такий важливий економічний фактор як вивезення капіталів, отриманих незаконним шляхом, для легалізації в офіційний обіг шляхом придбання нерухомості, інвестування у легальний бізнес. Зазначені кошти, вивезені за кордон, в подальшому інвестуються в бізнес українських олігархів, та вже на законних підставах фактично використовуються в легальному обігу.

Так, згідно даних офіційного сайту Державної служби статистики України станом на 01.10.2011р., найбільше іноземних інвестицій в Україну надходить з Кіпру, а саме 12089,1 млн. дол. США, що складає 24,9% від загальної суми іноземних інвестицій [4].

Найбільш привабливими для конвертації та наступного повернення легалізованих коштів в Україну є офшорні фінансові центри.

Детальний аналіз питань, пов'язаних із використанням офшорних центрів у схемах щодо легалізації злочинних доходів проведено О.Є. Користіним, який зазначає, що кримінальні капітали почасти переміщуються за кордон і циркулюють через міжнародну систему платежів для того, щоб приховати слід від перевірки [3, с. 147].

В.М. Алієв з цього ж приводу зазначав, що важливим спеціальним фактором, який впливає на процес легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом, є інтернаціоналізація процесу відмивання «брудних грошей», викликана інтеграцією фінансових і товарних ринків і прагненням одержувачів незаконних доходів уникнути виявлення своєї незаконної діяльності шляхом концентрації операцій з легалізації доходів у країнах, де державний контроль відсутній або має істотні прогалини [2, с. 82].

Досліджуючи соціально-економічні та етично-психологічні фактори В.М. Алієв зазначив, що соціальні норми, які діють в економіці, мають особливу значимість та роль. Якщо вони не забезпечують узгодженість та стійкість функціонування економічних відносин або стають не адекватними суспільним потребам, це викликає соціальні дисфункції, які в свою чергу детермінують зростання злочинів у сфері економічної діяльності [5, с. 80].

Загальна тенденція розвитку така, що навіть держави з типом соціального устрою життя, орієнтованим насамперед на використання сил ринку в соціальній сфері (США, Австралія, Великобританія), все більшою мірою сприймають критерії та особливості системи підтримки добробуту соціально стійких економік.

Враховуючи вищезазначене, при формуванні національної економіки України повинен повною мірою враховуватися досвід розвитку соціально стійких товариств – орієнтація на власний соціальний устрій життя як основу соціально справедливого розподілу та створення національної моделі економічного устрою.

Дуже справедливо відмічає В.М. Алієв, що саме відсутність фінансового контролю з неминучістю веде до зростання злочинів у сфері економічної діяльності, зокрема досліджуваної легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, придбаних незаконним шляхом, незаконному вивезенню капіталу, відтворення незаконно отриманих грошових коштів і як результат цього – до порушення рівноважного стану господарської системи, підриву системи соціальної рівноваги.

Фактори соціального характеру роблять сильний вплив як на криміногенну ситуацію в цілому, так і на легалізацію незаконних доходів зокрема [2, с. 75].

Не менш важлива за соціальних факторів в детермінованості процесу легалізації (відмивання) доходів роль належить морально-психологічним факторам, значущість яких у вигляді суспільної свідомості, психологічного самопочуття людей часто не отримує належної реалізації в повсякденній соціальній практиці. Без розуміння сучасного морально-психологічного стану суспільства, яке на сучасному стані розвитку переживає духовну та ідеологічну кризу, будь-які заходи з протидії злочинності можуть виявитися малоефективними.

Враховуючи реалії сьогодення є дуже доречним зауваження В.М. Алієва на розвиток негативного для суспільства процесу деформації ціннісних орієнтацій у значної частини населення. Наслідком цього у суспільстві неминуче розвивається правовий нігілізм, який полягає у деформаційному стані правосвідомості особи, суспільства, групи, та який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, однак виключає злочинний намір.

Як окремих фактор спеціального характеру, який безпосередньо впливає на процес легалізації (відмивання) доходів, отриманих незаконним шляхом В.М. Алієв визначає постійно зростаючу професіоналізацію легалізації незаконних доходів. Це так званий організований системний бізнес груп підприємств та підприємців, які безпосередньо на професійній основі займаються відмиванням капіталів.

Дослідивши основні фактори, які впливають на процес легалізації незаконних доходів як причин і умов, що сприяють її існуванню і поширенню, ми вважаємо за можливе зробити ряд висновків:

- детальне вивчення цих факторів дозволяє розробити систему адекватних заходів протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом з визначенням безпосередніх причин і умов, на усунення яких повинні бути орієнтовані правоохоронні органи, органи фінансового контролю та інші державні органи;

- метою політики та стратегії протидії легалізації доходів від злочинної діяльності має бути створення атмосфери взаєморозуміння щодо тих заходів, які треба розробляти та застосовувати;

- враховуючи інтернаціоналізацію відмивання коштів та глобальність проблеми, для її вирішення слід застосовувати інтегровані системи з обов'язком встановленням зв'язків щодо ефективного співробітництва та обміну досвідом правоохоронних і контролюючих органів як на державному, так і міжнародному рівнях;
- підвищення професіоналізації легалізації незаконних доходів потребує організації адекватного спеціального навчання в системі службової підготовки працівників правоохоронних органів з протидії легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом.

1. Молчанова Т.В. Криминологическая характеристика и профилактика легализации (отмывания) денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем: Дис. на соискание ученой степени кандидата юридических наук: 12.00.08. Москва. – 2003. – 249 с.

2. Алиев В.М., Соловых Н.Н. Теоретические основы изучения проблемы легализации (отмывания) доходов, полученных незаконным путем: монография. – Домодедово: ВИПК МВД России, 2002. – 132с.

3. Користгін О.Є. Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні: монографія. – К.: ТОВ «ХХХ», 2007. – 450 с.

4. Офіційний сайт Державної служби статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5. Алиев В.М. Теоретические основы и прикладные проблемы борьбы с легализацией (отмыванием) доходов, полученных незаконным путем: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. – М., 2001. – 467с.

Б.О. Чупринський,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
(Волинський національний університет
імені Лесі Українки)*

ШТРАФ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Сьогодні актуальним є пошук засобів та методів адекватного реагування на найбільш суспільно небезпечні види поведінки людини. Суперечка про те, які види покарань і в якому обсязі можуть бути застосовані до осіб, що вчиняють злочини ведеться як юристами так і філософами.

Штраф, не тільки у вітчизняному, але й в зарубіжному кримінальному праві давно вже став класичним видом покарання. В сучасному світі немає жодного кримінального кодексу, який би не передбачав даного виду покарання. Передбачений він і в КК України 2001 р. (далі – КК), відповідно до ст. 53 якого це покарання як основне, так і додаткове може бути

призначене у розмірі від 30 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо тільки санкціями статей Особливої частини згаданого Кодексу не передбачено більш високий розмір штрафу [2]. Останні доповнення до КК України говорять про те, що штраф не може бути меншим ніж розміри майнової шкоди спричинені злочином, або розмірами прибутку отриманого від злочину, навіть якщо санкція статті передбачає інші розміри; невстановлюються верхня межа штрафу.

Універсальність даного виду покарання, з одного боку, і значна поширеність злочинів, за які доцільно було б його застосовувати, з іншого, здавалося б тягнуть за собою і значний обсяг застосування штрафу. Однак дані судової практики свідчать про зворотне. На практиці штраф, особливо у виді додаткового покарання, зустрічається нечасто, хоча в останні роки й спостерігається певна тенденція до зростання кількості випадків призначення цього покарання в якості основного.

Важливе значення штрафу як виду покарання надає наука кримінального права. Питання законодавчого визначення і практичного застосування даного виду покарання, а також загальні питання вчення про покарання, що мають безпосереднє відношення і до штрафу, досліджувалися в роботах багатьох криміналістів, зокрема: П.П. Андрушка, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, Х.І. Гаджиева, І.М. Гальперіна, М.Д. Дурманова, В.К. Дуюнова, А.П. Козлова, О.І. Коробєєва, О.В. Курца, В.Т. Мальяренка, М.І. Мельника, А.С. Міхліна, Й.С. Ноя, В.В. Сташиса, М.О. Стручкова, В.Я. Тація, О.Г. Фролової, О.Л. Цветиновича, В.Л. Чубарева, І.В. Шмарова, С.С. Яценка та інших.

Як показало дослідження, Положення про штраф вперше зустрічається у таких основних історичних пам'ятках вітчизняного кримінального права як: Руська Правда; Статут Великого Князівства Литовського (Литовський статут); Судебник 1497 року; Судебник 1550 року; Соборне укладення 1649 року; Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року; Укладення про покарання кримінальні і цивільні 1845 року; Кримінальне укладення 1903 року; Кримінальний кодекс УСРР 1922 року; Кримінальний кодекс УРСР 1927 року; Кримінальний кодекс УРСР (України) 1960 року.

Впродовж значного періоду вітчизняної історії штраф як вид покарання визначався в тій грошовій одиниці, яка на той чи інший момент знаходилася в обігу, і тільки в період гіперінфляції початку дев'яностих років ХХ ст. законодавець почав використовувати для визначення розміру штрафів певні умовні розрахункові одиниці. Історія довела необхідність визначення в санкціях статей Особливої частини кримінального законодавства як мінімального, так і максимального розмірів штрафу як виду покарання.

Сьогодні вітчизняне кримінальне законодавство дійшло до того етапу розвитку, коли загальні положення про всі види покарання, в тому числі й щодо штрафу, визначаються в спеціальній статті Загальної частини. Витримали перевірку часом положення про необхідність встановлення в Загальній частині: мінімального та максимального розміру штрафу; можливості призначення цього покарання в якості як основного, так і додаткового тільки за умови, що воно передбачене в санкції відповідної статті Особливої частини КК; механізмів заміни штрафу іншими заходами впливу при неможливості його сплати тощо.

Штраф – це захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає у передбаченому законом обмеженні її права власності на певну суму грошових коштів [1].

Інші покарання, що мають майновий характер (виправні роботи, конфіскація майна) визнаються законодавцем більш суворими порівняно зі згаданими. Критично оцінюючи відомі історії вітчизняного кримінального права та сучасному кримінальному праву зарубіжних країн способи обчислення штрафу як виду покарання, вважаємо, що найбільш ефективним з них є встановлення в законі штрафу безпосередньо у національній грошовій одиниці – гривні. Цей висновок зумовлюється тим, що в сучасний період зникли причини, які обумовили використання в КК умовних розрахункових одиниць; необхідністю зняття ускладнень та суперечностей у застосуванні КК та іншими аргументами. Відповідно до п. 5 ст. 89 КК судимість особи, засудженої до основного покарання у виді штрафу, погашається через рік після виконання цього покарання. Це правило не узгоджується з чинними положеннями пунктів 3 і 4 цієї ж статті, відповідно до яких, особи засуджені до більш суворих покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, службових обмежень для військовослужбовців або тримання у дисциплінарному батальйоні, вважаються не судимими з моменту відбуття цих покарань. Вважаємо, що порядок погашення судимості особи, яка відбула основне покарання у виді штрафу, має знаходитися в прямій залежності від ступеня суворості даного виду покарання та бути узгодженим з порядком погашення судимості осіб, що відбули інші види основних покарань.

Розглядаючи штраф як вид покарання в санкціях статей Особливої частини КК України концентруємо увагу на те, що в санкціях за тяжкі та особливо тяжкі злочини обов'язково передбачаються тривалі строки позбавлення волі, до яких штраф навіть у значному розмірі не може бути адекватною альтернативою, обґрунтовується, що штраф як основний вид покарання може встановлюватися виключно у санкціях

за злочини невеликої та середньої тяжкості. У зв'язку з цим науковцями критично оцінюється встановлення цього виду покарання в якості основного за тяжкі злочини (ч. 7 ст. 158, ч. 3 ст. 176, ч. 3 ст. 177, ч. 3 ст. 229 КК). При цьому, якщо в якості покарання за злочини невеликої тяжкості штраф може бути встановлений без будь-яких особливих додаткових вимог, то встановлення його в санкціях за злочини середньої тяжкості має бути узгодженим з формою вини, з якою вчиняється такий злочин, та максимальним розміром покарання у виді позбавлення волі. Зокрема, штраф може бути адекватною альтернативою позбавленню волі на строк не більше трьох років за умисні злочини середньої тяжкості та позбавленню волі на строк до п'яти років за необережні злочини середньої тяжкості. Деякі криміналісти вважають штраф адекватним покаранням лише за корисливі злочини, і з посиланнями на чинне законодавство та практику його застосування доводять, що штраф як основне покарання цілком обгрунтовано і доцільно встановлюється й за інші категорії злочинів, як умисні, так і необережні, якщо цілі покарання можуть бути досягнуті без використання більш суворих видів покарання.

Як показало дослідження, у чинному кримінальному законодавстві України не завжди адекватно визначаються розміри штрафу в санкціях за окремі види злочинів. Удосконалення цих розмірів та встановлення залежності розміру штрафу від ступеня тяжкості злочину дозволить забезпечити системний підхід до побудови санкцій статей Особливої частини КК, які передбачають штраф як вид покарання; зробить співвідношення ступеня карального впливу різних видів покарань у санкції відносно рівним; зменшить можливості зловживань та помилок, винесення неправосудних вироків при призначенні штрафу судами.

Таким чином викладене свідчить, що проблематика штрафу як виду покарання була й залишається актуальною для науки кримінального права, оскільки саме від ступеня наукової розробленості відповідних проблем значною мірою залежить і адекватність законодавчого визначення даного виду покарання, і ефективність його практичного застосування.

1. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності / Ю.В. Баулін – К.: Атіка, 2004. – 296 с.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року / упоряд. та перед. слово: М.І. Мельник, М.І. Хавронюк // Категорії злочинів і санкції Особливої частини КК України: наукові дослідження та деякі висновки / за ред. М.І. Мельника. –К.: А.С.К, 2001. – 304 с.

С.М. Шапгала,
здобувач
(Національна академія внутрішніх справ)

КОМПЕТЕНЦІЯ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ УКРАЇНИ

Роль підрозділів ДСБЕЗ України та їх місце в механізмі забезпечення реалізації економічної безпеки та боротьби з економічними правопорушеннями визначається обсягом, змістом їх компетенції та відповідальності.

Компетенція та відповідальність є невід'ємним стрижнем правового статусу підрозділів ДСБЕЗ України, а також одним з головних чинників, що впливають на ефективність їх діяльності. Слід погодитися з Б.Н. Габричидзе, який правильно відмічає, що дослідження питань компетенції необхідно, по-перше, тому, що воно дозволяє розкрити зміст діяльності державного органу, його реальні функції та їх призначення; по-друге, аналіз компетенції дає можливість вносити обґрунтовані рекомендації та пропозиції щодо удосконалення правового положення органу, зміни та доповнення чинного законодавства.

Варто вказати на відсутність законодавчого визначення поняття «компетенція» взагалі та «компетенція підрозділів ДСБЕЗ України» зокрема, а також офіційного тлумачення його змісту, що на думку О.Є. Ткаченко ускладнює процес викриття, документування, розслідування і попередження злочинів економічною спрямованістю. Це негативно позначається на ефективності діяльності не тільки самої служби, а й МВС в цілому. А отже, проблема компетенції, а також відповідальності підрозділів ДСБЕЗ України заслуговує значної уваги з боку фахівців в цій галузі і на сьогоднішній день є дуже актуальною.

Питаннями адміністративного права і процесу, управління в ОВС, у т.ч. проблематикою удосконалення статусу ОВС України, зокрема їх компетенцією присвячувалися наукові праці таких видатних українських науковців: К.В. Антонов, П.В. Берназ, М.С. Головань, О.Ю. Горбунова, С.Д. Гусарев, Ю.Ф. Кравченко, В.М. Плішкін, Г. П'ятакова, О.Є. Ткаченко, Ю.Ю. Хилько та ін.

Незважаючи на значні наукові здобутки щодо, компетенції правоохоронних органів, питання компетенції підрозділів ДСБЕЗ України, залишаються недостатньо висвітленими.

Оскільки питання компетенції підрозділів ДСБЕЗ України не отримали досі свого комплексного аналізу, їх дослідження можливе лише на основі загального поняття компетенції, виробленого юридичною наукою.

Поняття компетенція (лат. *competentia* – належність за правом) означає обізнаність та досвід індивідуума в певному питанні або колі питань і охоплює універсальні та вузько специфічні предметні сфери.

У тлумачному словнику С.І. Ожегова компетенція визначається як «коло питань, в яких хто-небудь добре обізнаний; коло чийось повноважень, прав». Аналогічне тлумачення компетенції наведено в «Советском энциклопедическом словаре»: «Компетенція (від лат. *competentia* – добиваюсь, відповідаю, підхожу), – коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовій особі; знання і досвід у певній галузі». Інша енциклопедична література зазначає, що компетенція визначається як «коло повноважень якого-небудь органа, посадової особи; коло питань, в яких конкретна особа має знання, досвід». У тлумачному словнику сучасної російської мови під компетенцією розуміють «коло питань, явищ, в яких дана особа авторитетна, має досвід, знання; коло повноважень, галузь належних для виконання ким-небудь питань, явищ».

У тлумачному словнику української мови термін «компетенція» трактується як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи».

У наведених тлумаченнях поняття «компетенція» загальним є їх змістова основа: знання, які повинна мати особа; коло питань, в яких особа повинна бути обізнана; досвід, необхідний для успішного виконання роботи у відповідності з установленими правами, законами, статутом. Знання, коло питань, досвід подані як узагальнені поняття, що не стосуються конкретної особи, які не є її особистісною характеристикою. У наведених тлумаченнях явно відображено когнітивний (знання) і регулятивний (повноваження, закон, статут) аспекти даного поняття.

Поняття «компетенція» слід відрізнити від «компетентності». Так, М.С. Головань зазначає, що компетенція – це певна норма, досягнення якої може свідчити про можливість правильного вирішення якого-небудь завдання, а компетентність – це оцінка досягнення (або не досягнення) цієї норми.

Українська дослідниця Г. П'ятакова зазначає, що поняття «компетенція» частіше визначають як коло питань, явищ, в яких хтось є авторитетом, володіє знаннями, досвідом, а також як особистісні можливості кого-небудь, його кваліфікація (знання, досвід), які дають можливість брати участь у розробці визначеного коло питань або самому вирішувати їх завдяки сформованим умінням та навикам. На думку авторки, «компетентність» потрібно розглядати як семантично первинну категорію, а «компетенцію» – як відтворене від неї поняття, що

визначає сферу застосування знань, умінь, навичок людини. Компетентність – це набута для особистого досвіду сукупність, систему, «багаж» знань професіонала.

Компетентність працівників підрозділів ДСБЕЗ України є більш ширшим поняттям, що, на нашу думку, представляє собою сукупність головних теоретичних, правових знань, практичних навичок, яке характеризує і визначає рівень професіоналізму особистості, як здатність вирішувати проблеми завдяки здобутих шляхом навчання та практичної діяльності знань, умінь, навичок, досвіду і цінностей. Реалії сьогодення та великий масив законодавчих актів у різних сферах діяльності підрозділів ДСБЕЗ України, які мають тенденцію до постійної зміни, вказують на те, що компетентність працівників вказаних підрозділів має бути досить високою, а також потребують постійного навчання та самоосвіти.

Цікавою є думка Л.М. Розіна, який визначає компетенцію як показник знань з будь-чого, здатність правильно вирішувати певні питання.

Необхідність визначення компетенції, а також її стабільність не означають постійного та неухильного застосування чіткої схеми адміністративно-правового регулювання діяльності підрозділів ДСБЕЗ України. Адже гнучкість механізму контролю, його здатність реагувати на змінні умови та нові завдання, особливо в умовах економічної кризи – необхідна якість вказаних органів.

Варто зазначити, що обґрунтованою є позиція, що компетенція органу включає в себе два елементи – права та обов'язки. Так, академік В.Б. Авер'янов зазначав, що до складу компетенційного блоку доцільно віднести права та обов'язки. Л.А. Григорян, зазначає, що подібна позиція є неточною, оскільки вона не враховує того, що повноваження без їх застосування при вирішенні певного кола питань діяльності органу держави, не можуть існувати.

Розглядаючи поняття компетенції, Б.М. Лазарев, визначає, що «...складові частини компетенції – це юридична можливість чи обов'язок (або і те, і друге разом) виконувати визначеного виду управлінську діяльність (тобто – функцію) стосовно діяльності відповідного виду об'єктів управління».

Російський дослідник Ю.А. Тихомиров запевняє, що за останні роки у вирішенні компетенції органів державної виконавчої влади намітилося два підходи. Один з них трактує повноваження органів як владні, тобто кожний орган діє від імені держави, наділений владними повноваженнями, які здійснюються на основі закону, та видає обов'язкові для виконання правові акти.

Для іншого підходу характерне визнання повноважень органів державної виконавчої влади як складового елементу їх компетенції, тобто встановлення компетенції – це нормативне закріплення прав і обов'язків цих органів. Наприклад, представниками цього підходу є О.С. Лунев, І.М. Ананов. Разом із тим, В.М. Плішкін стверджує, що до складу компетенції належать права, обов'язки та відповідальність. А от Ю.Ю. Хилько запевняє про доцільність включення відповідальності до компетенційного блоку не як самостійного структурного елементу, а як одного із різновидів обов'язків (обов'язок нести відповідальність за наслідки виконання повноважень, тобто юрисдикційний обов'язок).

Кожен із наведених вище наукових поглядів має певні переваги. Але, разом із тим, на нашу думку, визначення юридичної відповідальності як юрисдикційного обов'язку є дещо передчасним. Слід зазначити, що відносини у зазначеній сфері мають особливості, які дозволяють відокремити їх від інших відносин, що виникають у сфері позитивних зобов'язань. Адже саме про позитивні зобов'язання йдеться тоді, коли вказується на обов'язок як елемент чи складову частину компетенції.

Таким чином, поряд з терміном «компетенція підрозділів ДСБЕЗ України» використовується і термін «повноваження підрозділів ДСБЕЗ України».

Варто зазначити, що на сьогоднішній день, не має єдиного підходу і до визначення сутності такої категорії, як «повноваження», тим паче «повноваження підрозділів управління ДСБЕЗ». Більшість вчених, зокрема, такі як: Д.М. Бахрах, І.Л. Бачило, Д.Д. Цабрія, розглядають повноваження з точки зору виконавчої влади як складовий елемент правового статусу.

Деякі вчені розрізняють етимологічно поняття «компетенція» і «повноваження», вважаючи, що компетенція – це більш ширше поняття, оскільки крім прав та обов'язків до її структури входить і предмет відання, тобто та сфера життя, в якій конкретний орган юридично компетентний. Підтримуючи дану точку зору, необхідно розглянути суть понять «права та обов'язки», «предмет відання» стосовно діяльності підрозділів ДСБЕЗ України.

Вказані поняття є взаємопов'язаними категоріями, але кожна з них характеризує органи зі свого боку. Права та обов'язки підрозділів ДСБЕЗ України проявляються як допустимі межі впливу на предмет відання. Між тим, права вказаних підрозділів носять одночасно характер обов'язків, на відміну від прав та обов'язків громадян, що є обумовленим тим, що держава, здійснюючи регулювання суспільства, діє через свої органи, зокрема і підрозділи ДСБЕЗ України, покладаючи на

них певні обов'язки, для виконання яких державні органи і наділяються відповідними правами. Це означає, що правомочності підрозділів ДСБЕЗ України не складають якихось привілеїв, а виникають у зв'язку з необхідністю виконувати обов'язки, покладені на ці органи державою.

Оскільки працівник підрозділів ДСБЕЗ України, на відміну від фізичних та юридичних осіб, не може ухилитися від використання своїх прав, він повинен їх реалізовувати за відповідних обставин. Це, однак не означає відсутності правомірної альтернативи реалізації належних йому прав.

Під предметом відання прийнято розуміти коло суспільних відносин, в яких діють працівники підрозділів ДСБЕЗ України, як-то суспільні відносини в сфері боротьби з економічними правопорушеннями.

Таким чином, компетенція підрозділів ДСБЕЗ України є однією з основних передумов реалізації її ролі в сфері боротьби з економічними правопорушеннями, а будь-яке з повноважень її підрозділів тією чи іншою мірою торкається забезпечення даного права. На наш погляд, домінуючим елементом у структурі компетенції підрозділів ДСБЕЗ України є повноваження. І тому логічно розглядати компетенцію підрозділів ДСБЕЗ України саме через їх повноваження.

О.О. Шевчук,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри економічної безпеки
(Національна академія внутрішніх справ)*

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АВТОРСЬКЕ ПРАВО І СУМІЖНІ ПРАВА

Дослідження особливостей відповідальності за порушення авторського права і суміжних прав слід починати із з'ясування особливостей цих прав, як предмета правового регулювання, конструкцій законодавства та сутності самої відповідальності. Такий методологічний підхід є виправданим з теоретичної та практичної значущості подальшого дослідження, що забезпечує захист конституційних прав громадян.

Це пояснюється:

– неоднозначністю конструкцій цих відносно нових для нашого законодавства інститутів права інтелектуальної власності;

– масовими порушеннями цих прав і неналежним станом цивільно-правового механізму їх захисту, що спричинило значну шкоду економіці України.

– новим типом економіки, що базується на інтелектуальній власності та потребами інтегруватися у світову економіку.

Так, за підрахунками, інтелектуальна власність становить від 50 до 70 відсотків загальної вартості власності і по суті стала інтелектуальним капіталом. Отже посягання на інтелектуальну власність – посягання на власність взагалі. Це особливо гостро проявляється у міжнародній торгівлі і є напрямом торгівельної політики світу. Угода про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності саме і складає захист цих прав. Ефективність останньої є складовою частиною інвестиційного клімату (інвестиційної політики) на макро- і мікрорівнях.

Наявність у державі сучасної, визнаної на міжнародному рівні системи охорони інтелектуальної власності є необхідним елементом зрілої державності. Створення саме такої системи має особливе значення для України – країни зі значним науково-технічним та інтелектуальним потенціалом». Це пояснюється також і тим, що одним із пріоритетних напрямків інвестиційної політики є утвердження протягом 2005–2009 рр. сучасних правових та організаційних механізмів захисту прав на інтелектуальну власність.

Якщо ХХІ століття визнано «віком інтелектуальної власності», то необхідно сприяти її комерціалізації, забезпечувати захист інтелектуальної діяльності від недобросовісної конкуренції, незаконного відчуження, підробок та обмеження інших прав у виробничій, науковій, літературній та художніх сферах». При цьому слід використовувати усі можливості права і особливо його управлінсько-організуючу складові. Це пояснюється таким:

– по-перше, інтелектуальна власність є економічною цінністю суспільства. Суспільство сьогодні повинно активно вишукувати та нарощувати свій інтелектуальний потенціал, стимулювати творчі особистості і створювати належні умови для реалізації та охорони їх прав, у тому числі і права інтелектуальної власності.

– по-друге, якщо основний зміст діяльності державних органів складає охорона та захист прав фізичних осіб, то охорона прав інтелектуальної власності адміністративно-правовими та кримінально-правовими засобами є складовою частиною механізму охорони прав людини взагалі. Вважаємо, що активна позиція держави і спеціальна діяльність її уповноважених органів щодо виявлення, попередження правопорушень у цій сфері і покарання винних осіб

на даному етапі розвитку суспільства є важливим напрямом діяльності держави взагалі.

– по-третє, зростанню інтелектуального потенціалу держави повинне максимально сприяти його законодавство. Таким чином, відносини у сфері авторського права та суміжних прав стосуються в більшій мірі не гуманітарного законодавства, а саме економічних відносин: зростання чи зменшення економічного потенціалу країни в цілому; збагачення чи бідності окремих власників і держави у цілому. Держава не повинна допускати зменшення її потенціалу. Так, у США на другому місці за кількістю завершених справ у всіх окружних федеральних судах саме справи, що витікають з авторського права. Третина з них – адміністративно-правові переслідування порушників. На жаль в Україні при масових порушеннях авторських і суміжних прав такі справи ще поодинокі.

– по-четверте, необхідно концептуально визначитися у тому, що є об'єктом охорони і захисту у сфері інтелектуальної власності. Необхідно з'ясувати від кого захищати; якими правовими засобами та коли; як різні засоби такого захисту повинні співвідноситися між собою? Не менш важливо знайти відповідь і на питання: чому ми маємо захищати інтелектуальну власність, чию і за чий рахунок? Така кількість питань потребує теоретико-функціонального підходу до з'ясування природи права інтелектуальної власності та загального спрямування його розвитку.

– по-п'яте, з огляду на спрямування та специфіку нашого дослідження слід встановити роль та значення публічного механізму в управлінні і зокрема захисті авторського права та суміжних прав адміністративно-правовими та кримінально-правовими методами;

– по-шосте, інститут відповідальності за порушення цих прав в Україні є відносно новим і ще недостатньо відпрацьованим, що викликає складнощі в практиці її використання, відображається на ефективності застосування заходів примусу стосовно порушників, що забезпечувало застосування державою у відносинах з громадянами різноманітних засобів адміністративної відповідальності».

– по-сьоме, відсутність кваліфікованих спеціалістів, що можуть виявити правопорушення, кваліфіковано його зафіксувати і оформити, провести попередній розгляд матеріалів справи, довести її до логічного завершення. Значна частина цих справ безнадійно затягується на стадіях провадження, що не дає бажаного ефекту, або «розвалюються» здебільшого із суб'єктивних причин, в основі яких лежить відсутність достатньої кваліфікації або зацікавленості.

– по-восьме, надія на саморегуляцію цих відносин засобами приватного і зокрема цивільного права не виправдалася, що спричинено низкою причин об’єктивного і суб’єктивного характеру.

Угода про торгівельні відносини між Україною і Європейським Союзом передбачає, що національна система охорони інтелектуальної власності повинна протягом найближчих років досягти рівня відповідних систем розвинутих країн. Тут потрібно мати на увазі, що, враховуючи особливості правових систем регулювання в галузі авторського права і суміжних прав, ми повинні виходити з того, що національне законодавство є первинним, а наднаціональне – похідним.

Т.І. Шевчук,

ад’юнкт

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ МВС УКРАЇНИ ІЗ СУБ’ЄКТАМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНУ

На сучасному етапі становлення України нагальним є розроблення відповідних концепцій розвитку найрізноманітніших сфер діяльності суспільства, а також системне впровадження цих концепцій в життя. Істотним бар’єром, що заважає реалізації цих ідей – є корупція та злочинність, тому розроблення системи запобігання злочинності в усіх сферах є вагомим кроком у правовій розбудові України.

Кого ж можна віднести до суб’єктів запобігання злочинності? З цього приводу, варто погодитися з позицією видатного українського кримінолога А. П. Закалюка, котрий зазначає, що суб’єктом діяльності щодо запобігання злочинності та злочинним проявам можуть бути визнані орган, організація, окрема особа, які у цій діяльності виконують хоча б одну з таких функцій щодо заходів запобігання: організація, координація, здійснення або безпосередня причетність до здійснення.

Суб’єктів запобігання злочинності вчений поділяє на декілька груп, зокрема:

а) органи та організації, які керують цією діяльністю, організують її, створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування);

б) органи та організації, стосовно яких запобігання злочинності та злочинних проявів віднесено або має бути віднесено до основних

завдань і функцій (МВС, СБУ, прокуратура, суд, спеціалізовані громадські організації);

в) органи, установи, організації, функції та повноваження яких не мають цільового спрямування на запобігання злочинності та злочинним проявам, але їхня діяльність посередньо впливає на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих злочинів (заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги, адміністрація підприємств, установ, організацій тощо) [1, С. 346].

З метою ефективного запобігання злочинності, варто задіяти комплекс заходів щодо протидії їй. Одним з таких заходів виступає тісна взаємодія підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України (ДСБЕЗ) з іншими органами, установами чи організаціями. Така співпраця є запорукою якісної профілактичної діяльності, документування, викриття та реалізація оперативно-розшукових матеріалів і подальший процес розслідування кримінальних справ.

Ефективність взаємодії у попередженні, документуванні та викритті економічних злочинів тісно пов'язана з рівнем правового забезпечення.

Залежно від виконання притаманних функцій і здійснення відповідних повноважень суб'єкти, що взаємодіють з підрозділами ДСБЕЗ, розділяють на дві категорії: суб'єкти, що виконують оперативно-розшукові функції; суб'єкти, що не наділені правом здійснення ОРД.

Висока латентність економічної злочинності вимагає від ДСБЕЗ постійного впровадження нових підходів до організації оперативно-службової діяльності її підрозділів та вдосконалення моделі оперативного обслуговування, з яких одним із найбільш перспективних є вдосконалення взаємодії з контролюючими органами, діяльність яких поширюється на всі галузі економіки держави, соціально-культурну сферу, адміністративно-політичну діяльність та міжгалузеве державне управління.

Як свідчать результати дослідження Л. П. Скалозуба, основними напрямками взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з правоохоронними органами є:

1. Організація реалізації державної політики у сфері боротьби із злочинністю.
2. Профілактика злочинів та інших правопорушень.
3. Виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів.
4. Удосконалення правової бази боротьби із злочинністю.

Процес взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з протидії економічній злочинності з іншими суб'єктами науковець будує відповідно до наступних стадій:

- моніторинг та аналітична робота;
- планування;
- створення відповідних умов, що забезпечують виконання запланованих заходів;
- контроль,
- облік,
- узагальнення,
- аналіз і оцінка результатів [2, с. 34–35].

Також, варто віддати належне агітаційній роботі ДСБЕЗ з місцевими жителями та працівниками суб'єктів запобігання злочинності. Зазначимо, що можливості включення населення й громадськості в діяльність щодо запобігання злочинності значно поліпшуються за умови їхнього широкого інформування й правового навчання. Причому, головним є те, що зусилля в цьому напрямку повинні спрямовуватися ще з ранніх років: у школах та дитячих садках. Справа у тому, що на сьогоднішній день у всіх розвинутих країнах світу робота з попередження правопорушень та злочинів починається саме з дітей. У зв'язку з цим, спеціальні підрозділи поліції розробляють чисельні агітаційні матеріали, які розміщують на своїх веб-сайтах, роблячи їх доступними для працівників дитячих садків, шкіл та дітей, а також самостійно використовуючи їх у своїх профілактичних акціях.

Слід констатувати, що в Україні на сьогодні розвиток співробітництва між міліцією та громадянами відбувається спонтанно, без належної організації і системного підходу. Заходи щодо залучення громадськості до правоохоронного процесу відбуваються, як правило, внаслідок будь-яких екстремальних подій. У зв'язку з цим великий інтерес становить практика вироблення, прийняття і реалізації спільних активних дій, яка повинна здійснюватися за певною схемою [3, с. 75]. У своїй основі вона має бути обов'язковою для всіх суб'єктів, що беруть участь у процесі взаємодії. При цьому будь-яка участь громадян у встановленні правопорядку і запобіганні злочинам повинна розглядатися як невід'ємне право кожного на захист життя, здоров'я, власності від злочинних посягань, а також активно підтримуватися і заохочуватися з боку правоохоронних органів та інших органів державної влади.

Одним із головних засобів взаємодії між ОВС і населенням є ефективне функціонування громадських формувань, а також вибір оптимальних форм їх роботи. Під останніми слід розуміти «зовнішнє

вираження сумісної правоохоронної діяльності працівників органів внутрішніх справ і населення в сфері охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями» [4, с. 12].

Підсумовуючи викладене, цілком очевидним у зв'язку з цим є той факт, що без налагодження чіткої та безперервної взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з суб'єктами запобігання злочинам вести цілеспрямовану, постійну та потужну боротьбу з добре організованою системою, якою є злочинність, в сьогоденні є справою досить складною. Проте, таку діяльність провадити і надалі, оскільки тільки у комплексному поєднанні усіх засобів і способів протидії злочинності можна досягти максимальної мінімізації цього суспільно-небезпечного явища.

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

2. Скалозуб Л. П. Організація взаємодії підрозділів ДСБЕЗ МВС України з правоохоронними та контролюючими органами // Науковий вісник ДДУВС. – №4. – 2009. – С. 31–43

3. Партнерські взаємовідносини між населенням та міліцією: підручник / Бандурка О. М. та ін. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 352 с.

4. Кутушев В. Г. Основные направления и формы взаимодействия городских и районных ОВД с государственными органами, общественными организациями и трудовыми коллективами / В. Г. Кутушев // Управление горрайорганами внутренних дел и линейными органами транспортной милиции: курс лекций / под ред. Гребельского Д. В. М.: РИО Акад. МВД СССР, 1976. – 39 с.

А.О. Шелехов,
*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри економічної безпеки*

О.С. Прийдун,
*студент магістратури
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)*

ЩОДО ІСТОРІЇ ВИНИКНЕННЯ «ФІНАНСОВИХ ПІРАМІД»

Статистичні дані переконливо свідчать, що кількість шахрайств, котрі вчиняються щодо фізичних осіб неухильно зростає, при цьому

особи, які їх вчиняють, стають дедалі більш винахідливими, працюють групами, застосовуючи сучасні маркетингові технології та підходи.

Разом із тим, з'явилися принципово нові види шахрайств, не відомі раніше правозастосовній практиці, з-поміж яких особливо виділяються шахрайства із використанням т. зв. «фінансових пірамід».

Розглядаючи вказані злочини, необхідно звернутися до історії виникнення самого принципу «фінансової піраміди», який полягає у виплаті фінансових коштів не за рахунок фінансово-економічної діяльності, а за рахунок фінансових надходжень від нових осіб.

Такий принцип уперше був використаний в 1630 році в Голландії, де стали підвищуватися ціни на цибулини тюльпанів. Голландці, розуміючи це й бажаючи отримати прибуток на перепродажу, стали активно купувати цибулини цих квітів, що призвело до виникнення ажіотажу або самозростаючого попиту. При цьому продавцям цибулин тюльпанів виплачувалися гроші тільки за рахунок їх продажу покупцям за зростаючою ціною. Така ситуація не могла тривати нескінченно, оскільки не була обумовлена споживчими властивостями товару. Коли ціна стала знижуватися, власники цибулин терміново почали продавати свої цибулинні накопичення, що призвело до перевищення пропозиції над попитом, падінню цін до реальних і, відповідно, до збитку для тих, хто купував цибулини тюльпанів за завищеною ціною [5, с. 163].

У зв'язку з викладеним економісти О.-Ж. Бланшар і М. Уотсон, не надаючи визначення «фінансової піраміди», згадують, що під ними «завичай мають на увазі зміни цін, які швидко зростають з наступним крахом або хоча б різким занепадом, що не пояснюються очевидним чином доступною на даний момент інформацією» [3, с. 74–77].

Наступною країною, у якій був реалізований даний принцип, стала Франція початку XVIII століття. Важливо звернути увагу на соціально-економічні умови в країні в той час: девальвація, інфляція, державне банкрутство, зростання державних боргів та ін. Про цей період красномовно писав Ч. Маккей: «...фінанси країни перебували в стані граничного хаосу.... Франція перебувала на грані катастрофи. Національний борг становив 3 млрд. ліврів, річний дохід 145 млн., а витрати на утримання уряду – 142 млн. ліврів на рік. Залишалось лише 3 млн на виплату відсотків по національному боргові» [4, с. 26–27]. У такій обстановці в 1717 році Джон Ло заснував «Міссісіпську компанію», надалі перейменовану в «Компанія Індій».

Компанія випустила акції, покупці яких могли оплачувати їх не тільки коштами, але й державними зобов'язаннями, які на ринку котировалися нижче номіналу. При цьому було обіцяно зростання вартості акцій, нібито обумовлене продуманою інвестиційною політикою дія-

льності компанії. Так, Джон Ло, прагнучи збільшити попит на акції, коли вони продавалися всього лише по 250 ліврів, запропонував бажаним придбати в них двісті акцій по 500 ліврів з оплатою через шість місяців, незалежно від того, скільки вони будуть тоді коштувати на ринку. У цій, на думку багатьох, безглузді угоді був тонкий розрахунок, який повністю виправдався. До моменту розрахунків курс вартості акцій досягнув 5000 ліврів, і на кожній з них Ло вигравав по 4500 ліврів [1, с. 14–15]. Це призвело до ще більшого попиту на цінні папери, а отже, і до залучення більшої кількості акціонерів. Таким чином, виділимо перші три ознаки «фінансової піраміди»: обіцянка збагачення або одержання прибутку, створення ілюзії продуманості й обґрунтованості інвестиційної політики, а також залучення максимальної кількості акціонерів (вкладників), готових зробити фінансові внески.

Кошти, отримані від продажу цінних паперів, «Компанія Індій» у фінансовий обіг практично не вкладала. Зростання ціни на акції було обумовлено винятково попитом на них. При цьому кошти виплачувалися за рахунок фінансових надходжень отриманих від осіб, що купували акції за зростаючою ціною. Тільки людська жадібність підтримувала ціни акцій на високому рівні, що не могло довго тривати, тому що зростання цін на акції було обумовлено не господарською діяльністю компанії, а лише ажіотажним попитом на випущені нею цінні папери. Враховуючи, що діяльність, яка б забезпечувала постійний стабільний прибуток, достатній для задоволення вимог усіх акціонерів «Компанія Індій», не здійснювалася, а отримані кошти у фінансовому секторі економіки не були задіяні, коли люди перестали купувати акції компанії, а вже куплені почали подавати до сплати, їхня вартість значно впала.

У результаті було порушено декілька кримінальних справ проти осіб, яких звинувачували в незаконному збагаченні й шахрайстві. Джон Ло разом із сином покинув країну, а його дружина й дочка, що залишилися у Франції, були позбавлені пенсії. Маєток й інша власність Ло були конфісковані. Лють проти нього, як винуватця нещастя, була майже загальною. Паризький парламент охоче присудив би його до повішення, якби він знаходився у межах країни [1, с. 28–29].

У цей же час шахрайства учинені, за принципом «фінансових пірамід» також вчинялися і в Англії. Як і у Франції цьому сприяло падіння життєвого рівня населення, зростання цін, інфляція й інші несприятливі соціально-економічні фактори.

У цей період з'явилися шахрайські й авантюристичні компанії, які збирали у фізичних осіб гроші під обіцянки фантастичних доходів. Зазначені компанії англійці назвали «мильними бульками» (bubbles).

Загальним для всіх подібних компаній був пірамідальний принцип діяльності, що полягав у залученні фінансових коштів від фізичних осіб з обіцянкою одержання високого прибутку з наступною виплатою грошей тільки за рахунок фінансових внесків, які надходили від нових вкладників. При цьому компанії створювали ілюзію продуманості їх необґрунтованої інвестиційної політики: виробництво того чи іншого нового товару або здійснення певної затребуваної діяльності, яка здатна принести прибуток, не називаючи її виду: «здійснення досить вигідної справи, характер якої не підлягав розголошенню» [1, с. 33–34].

Головна «мильна булька» – «Компанія Південних морів», яка була заснована в 1711 р. групою багатих купців і банкірів, які застосували наступну фінансова схема: власники державних зобов'язань на суму близько 9 мільйонів фунтів стерлінгів одержали в обмін на ці папери акції «Компанії Південних морів». Залежні від компанії періодичні видавництва розписали казкові доходи, які повинні одержати від цієї торгівлі власники акцій, а також надійність компанії й продуманість її інвестиційної політики. Називалися фантастичні розміри дивідендів, які будуть виплачені по акціях. Результатом даної рекламної компанії, проведеної в засобах масової інформації, став ажіотажний попит на акції, завдяки чому замість одного мільйона фунтів, як розраховувало правління, було зібрано два. Коли успіх став очевидний, оголосили ще один випуск. Як і у Франції, зростання цін на акції підтримувалося винятково попитом на них, що не могло тривати постійно, і припинилося: «мильна булька» лопнула, що завдало матеріальної шкоди багатьом англійцям – власникам акцій [1, с. 31–33].

Також як і у Франції, крах «фінансової піраміди» в Англії супроводжувався порушенням кримінальних справ і арештом керівників компанії. Для їх розслідування був створений спеціальний секретний комітет, яким були виявлені численні порушення в діяльності «Компанії Південних морів», зокрема наявність фіктивних записів, надходження грошей без вказівки імен платників, випадки знищення документів компанії й факти корупції. За результатами розслідування був проведений судовий розгляд, підсумком якого стало суворе покарання директорів компанії (33 особи), у яких було конфісковано в цілому більш двох мільйонів фунтів [1, с. 41–46].

Наступною країною, у якій було вчинено шахрайство, за принципом «фінансових пірамід», стали США.

В 1919 р. Ч. Понці заснував інвестиційну фірму в м. Бостоні і став рекламувати її можливості принести будь-якій людині 50% при-

буток на вкладений капітал за 45 днів або подвоїти гроші вкладника за 6 місяців. Інвестиції нібито робилися в дуже вигідну справу міжнародного поштового зв'язку. В перший місяць своєї діяльності у Понці було 15 клієнтів, які загалом вклали 870 доларів. Але на протязі 6 місяців йому вдалося переконати близько 20 тис. вкладників довірити йому майже 10 млн. доларів. Секретом такого успіху було те, що він сплачував прибуток першим вкладникам не за рахунок вигідного інвестування, а з грошей, що вносили наступні вкладники. Тим самим Понці здобував довір'я – аз ним і нових вкладників.

В розпалі цієї фінансової «гри» на Понці працювали 16 клерків, котрі щодня реєстрували надходження готівки від вкладників близько 250 тис. доларів.

За короткий строк Понці таким чином одержав величезне багатство. Він став власником чудових земельних ділянок, дорогих будинків, лімузинів.

Люди вітали його при зустрічі на вулиці як місцевого героя. Але винайдена Понці схема чудесного збагачення не могла існувати довго.

Велика «мильна булька» луснула в 1920 р. після того як в місцевій газеті з'явилася стаття, що викривала шахрайську схему Понці, і тисячі вкладників кинулися забирати свої гроші. Але більша частина грошей вкладників була вже витрачена і не могла бути повернена. Понці було засуджено до чотирьох років тюремного ув'язнення [2, с. 34–35].

Підкреслимо, що створенню «фінансової піраміди» у США, також як в Англії й у Франції, сприяли фінансово-економічні умови того часу: інфляція, зростання цін, знецінювання грошової маси та ін., які викликали потреби у збереження та збільшенні заощаджень громадян.

1. Аникин А.В. История финансовых потрясений. От Джона Ло до Сергея Кириенко / А.В. Аникин. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2000. – 384 с.

2. Волобуєв А.Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва. Навч. посібник. За ред. проф. О.М. Бандурки / А.Ф. Волобуєв. – Х.: «Рубікон», 2000. – 272 с.

3. Димитриади Г. «Финансовые пирамиды» в современном мире / Г. Димитриади // Рынок ценных бумаг. – № 3 (258). – 2004. – С.74–77.

4. Маккей Ч. Наиболее распространенные заблуждения и безумства толпы: пер. с англ. / Ч. Маккей. – М.: Издательский дом «Альпина», 1998. – 333 с.

5. Яцков М.В. Щодо визначення поняття та ознак шахрайств із використанням «фінансових пірамід» / М.В. Яцков // Південноукраїнський правничий часопис. – 2011. – № 1. – С. 163–165.

Б.А. Шолудько,
*доцент кафедри
спеціальних юридичних дисциплін
(Рівненський інститут
Київського університету права НАН України)*

ШТРАФ У ЗАКОНІ ПРО ГУМАНІЗАЦІЮ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Незалежно від існуючих концепцій природи злочинності одним із засобів протидії розглядається кримінальне покарання. Покарання як один із засобів протидії злочинності стає предметом все більш детального дослідження його можливостей в боротьбі зі злочинністю. Визначення можливостей покарання в цій системі соціального контролю є однією з основних проблем кримінального права і кримінології. Від усвідомлення його ролі та функцій в системі протидії злочинності залежить, якими формою і змістом наповнить його законодавець.

Соціальна функція кримінального права і кримінальної відповідальності визначається об'єктивною необхідністю досягнення певного рівня безпеки в суспільстві. Соціальною метою покарання є охорона всієї сукупності правовідносин від суспільно-небезпечних посягань. Охороняти правовідносини – це, перш за все, недопускати здійснення посягань, а при їх здійсненні відновлювати правопорядок.

У відповідності до нової редакції ст. 53 ККУ (Закон України № 4025-VI від 15 листопада 2011 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності») штраф як вид покарання є грошовим стягненням і може бути призначений судом у випадках і розмірі встановлених в Особливій частині КК України, з урахуванням положень ч. 2 ст. 53 КК України. За змістом штраф, як грошове стягнення, є обмеженням майнових прав на результати минулої (при одноразовій сплаті) або майбутньої (при розстрочці його виплати) праці. Конкретний об'єм обмежень зазначено в ч.2 ст. 53 КК України. Новим законом збільшена максимальна межа штрафу з 1000 до 50000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (НМДГ). На відміну від КК України в редакції 2001 року на даний час санкції статей Особливої частини не містять більшого максимального розміру штрафу. Але й надалі збережена можливість при внесенні доповнень до кодексу в санкціях статей встановлювати більший розмір ніж зазначений в ст. 53 КК України. Доцільніше було б вносити зміни до максимальної

межі штрафу, зазначеної в ст. 53 КК України, разом зі змінами або доповненнями до статей Особливої частини.

На наш погляд, необґрунтованим є положення ч. 2 ст. 53 КК України про мінімальний розмір штрафу стосовно злочинів, за скоєння яких передбачене основне покарання у виді штрафу понад 3000 НМДГ, який не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті. На невідповідність даних положень ч.2 статті було вказано в зауваженнях і висновках Головного юридичного управління і Головного науково-експертного управління [1]. Оскільки для призначення штрафу і визначення майнової шкоди чи отриманого доходу розміри НМДГ різні (17 гр. і 536.5 гр.) [2], то буде виникати парадоксальна ситуація, коли призначений мінімальний розмір штрафу буде перевищувати мінімальний розмір, вказаний у санкції статті, а іноді і максимальний розмір, зазначений в санкції (наприклад ч. 2 ст. 229 КК України: розмір санкції 51000 – 170000 гр., а мінімальний розмір шкоди або доходу – 107300 гр.; ч. 3 даної статті: розмір санкції 170000 – 255000 гр., а шкоди або доходу – 536500 гр.).

Доцільніше було б встановити єдиний розмір НМДГ пропорційно розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Тоді розмір покарання був би пропорційним спричиненій шкоді, що краще відповідало б соціальній природі та меті покарання. Безумовно, для цього необхідно внести зміни в положення ст. 53 КК України і у всі санкції статей Особливої частини.

Пов'язуючи покарання з розміром заподіяної шкоди, або отриманого прибутку Законодавець, вірогідно, ставить фіскальну мету. Штраф починає виконувати функцію конфіскації, при вилученні всіх або частини коштів, отриманих злочинним шляхом. За скоєння корисливих злочинів для виконання цієї функції в системі покарань передбачено такий вид покарання як конфіскація майна. За своїм змістом і сутністю штраф і конфіскація частини майна є одним і тим же обмеженням прав засудженого.

Щоб виявити правову природу такого зв'язку необхідно повернутися до поняття природи покарання. Право на покарання особи витікає із природи злочину. Головною характерною ознакою злочину є шкода, яка спричиняється діянням (суспільна небезпечність). Злочинцем спричиняється два види шкоди – конкретному суб'єкту права – моральна і матеріальна (фізична і майнова) і системі правопорядку – організаційна [3]. В частині злочинів у сфері господарської діяльності загальним суб'єктом, якому спричиняється шкода є держава. Державі,

як суб'єкту права, спричиняється безпосередня матеріальна шкода і організаційна шкода порушенням системи правопорядку, наприклад, при шахрайстві з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України). В санкції ч. 2 даної статті Законодавець поєднав власне кару (штраф 3000-10000 НМДГ) з відшкодуванням шкоди, пов'язавши мінімальний розмір штрафу з розміром шкоди (500 і більше разів перевищує НМДГ). Реальний розмір штрафу, зазначений у санкції буде в межах 51000-170000 гр., мінімальний розмір шкоди для кваліфікації діяння – 268250 гр. У відповідності до нової редакції статті сума в 268250 гр. буде мінімальним розміром штрафу за скоєння даного злочину і буде зростати при збільшенні шкоди злочину. Дана сума перевищує максимальну межу штрафу, вказану в санкції. Зміст санкції втрачає частину свого первинного змісту – визначати об'єм обмежень прав і свобод засудженого. Реально в значній частині злочинів санкція визначає лише вид покарання і мінімальну межу, а в частині злочинів лише вид покарання і підставу застосування нового принципу визначення розміру штрафу.

Санкції, в яких встановлені покарання за скоєння даних злочинів, є відносно визначеними і містять один вид основного покарання. В більшості випадків це штраф, в меншій частині – позбавлення волі з конфіскацією майна як додатковим покаранням. Якщо стосовно злочинів, де держава виступає від імені двох потерпілих майнової і організаційної шкоди, ця позиція зрозуміла, хоча демонструє спрощений фіскальний підхід, то стосовно злочинів, якими спричиняється матеріальна шкода суб'єктам підприємницької діяльності, такий підхід є необґрунтованим і протиправним. Для поновлення права і загладження шкоди потерпілим коштів не залишається. Це порушує право потерпілої сторони на відшкодування і суперечить принципам відновного правосуддя.

Реалізуючи принципи міжнародного гуманітарного права, Законодавець у ст. 3 Конституції України людину, її права і свободи визначив найвищою соціальною цінністю, а їх гарантію, утвердження і забезпечення визначив головним обов'язком, змістом і спрямованістю діяльності держави. Одним із цих прав є право на відшкодування заподіяної злочином шкоди. Якщо держава забирає все майно у свою власність, вона автоматично бере на себе обов'язок по поновленню права потерпілого. У потерпілого виникає право вимагати від держави поновлення свого права. На-сьогодні, при прийнятті Цивільного кодексу (ст.ст. 1177, 1206, 1207) державою частково зроблено лише перший крок по визнанню такого обов'язку про відшкодування шкоди злочину фізичній особі.

Завдання примусової відповідальності, за словами Ф. Ліста, полягає в необхідності підтримувати правовий порядок [4, с. 4–5]. Покаранням здійснюється примушування порушника до позитивної відповідальної поведінки. Ключовим поняттям при виконанні покарання повинна бути ресоціалізація особистості засудженого. Під ресоціалізацією слід розуміти процес пристосування до існуючих в суспільстві норм і зразків позитивної поведінки по задоволенню своїх потреб. Реакція держави на злочинний прояв повинна спрямовуватися, перш за все, на ресоціалізацію порушника через загладження шкоди, спричиненої жертві, і примирення жертви і злочинця. Перевага надається орієнтації на посилення соціального зв'язку. Соціальною функцією покарання є поновлення порушеного правопорядку, яке можливе лише через поновлення права потерпілого. Тому основним змістом покарання повинна бути не кара (обмеження), а відшкодування шкоди потерпілому. Але це не повинно бути запереченням кари. Підставами відшкодування шкоди є злочин, а не невиконання зобов'язань. Тому поновлення права потерпілого є специфічною функцією кримінального права і судочинства. Для цього необхідно реформувати зміст і систему покарань, а, також, виконання покарань.

Проведені зміни в кримінальному законодавстві не вирішили ці завдання, а лише ускладнили і розбалансували існуючу систему покарань і санкцій в Кримінальному кодексі України.

1. Зауваження Головного юридичного управління від 03.11.2011. і Висновки Головного науково-експертного управління від 05.10.2011. до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)» http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=41271

2. Відповідно до пункту 5 підрозділу 1 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 року N 2755-VI, якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги (ПСП), визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV ПКУ для відповідного року.

Неоподатковуваний мінімум доходів громадян з 1 січня 2012 року становить в розмірі ПСП 536.5 гр (податкова соціальна пільга – 50 % розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб та мінімальної заробітної плати) відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2012 рік».

3. Детальніше див.: Шолудько Б.А. Природа покарання // Правова держава. Вип. 12. – К., 2001. – С. 584–594., Шолудько Б.А. Покарання як засіб охорони правопорядку // Зб. наукових праць НаУКМА «Наукові записки. Т.26. Юридичні науки». – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2004. – С. 103–106., Шолудько Б.А. Конфіскація майна як засіб протидії «тіньовій» економіці // Актуальні проблеми політики: зб. наукових праць / голов. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І.Кормич. – Одеса: ПП «Фенікс», 2005. – Вип. 26. – С. 453–457.

4. Франц фон Лист. Учебник уголовного права. Общая часть. / пер. с нем. Ф. Ельяшкевича. – М.: Тов-во типографии А.И Мамонтова, 1903.

Л.С. Щутяк,
*заступник начальника ВДСБЕЗ ЛМУ
ГУ МВС України у Львівській області*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗАМАХУ НА ЗЛОЧИНИ, ЩО РОЗКРИВАЮТЬСЯ ПІДРОЗДІЛАМИ ДСБЕЗ ВІДПОВІДНО ДО ПОЛОЖЕНЬ СТ. 68 КК УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 1 ст. 15 Кримінального кодексу України (далі – КК України) замахом на злочин є вчинене особою з прямим умислом діяння (дія або бездіяльність) безпосередньо спрямоване на вчинення злочину, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі.

При замаху на злочин винна особа перебуває ближче до поставленої мети, здійснення свого злочинного наміру, ніж під час готування до злочину але не досягає їх – відтак її діяння не вважається закінченим злочином. Замах на злочин – це початок його безпосереднього здійснення, самостійний етап його виконання. Іншими словами, це незавершена дія чи дія, яка не потягнула бажаних для винного наслідків [1, с. 24].

Безапеляційно вважається, що замах більш небезпечний, ніж готування, тому він карається при вчиненні будь-яких злочинів, в тому числі і невеликої тяжкості. Для замаху (як і готування) характерним є те, що особа вже частково реалізовує умисел на вчинення конкретного злочину, але результат не настає з причин, які не залежать від волі винного. Це означає, що злочин не було доведено до кінця проти бажання винного довести почате [2, с. 424].

Не зважаючи на однакості сприйняття наукою та практикою вищенаведених положень в процесі вирішення питань відповідальності за замах на злочин виникає ціла низка дискусійних моментів.

Досліджуючи це питання автори «Енциклопедії кримінального права» вказують, що недоліки, утруднення, спірні питання, які виникають у судово-слідчій практиці при кваліфікації замаху на злочин слід об'єднати у такі види:

- 1) кваліфікацію замаху на злочин без посилання на ч. 3 ст. 30 КК РФ;
- 2) відмінність замаху на злочин від готування до злочину;
- 3) встановлення виду умислу при кваліфікації замаху на злочин;
- 4) відмінність замаху на злочин від суміжних злочинів;
- 5) визначення моменту закінчення злочину;
- 6) кваліфікація злочинів при частковому настанні шкоди [3, с. 295].

В окрему позицію, яка на їх думку виходить за межі вчення про кваліфікацію замаху вони виносять «практику кваліфікації різночасно вчинених тотожних і однорідних злочинів: закінченого злочину і замаху на нього» [3, с. 295].

Наведену класифікацію А.В. Горностай адаптувала до реалій українського законодавства, і виділила такі види спірних та невирішених питань:

- 1) кваліфікація вчиненого суспільно небезпечного діяння як замаху на злочин без посилання на частини 2 чи 3 ст.15 КК України;
- 2) проблеми відмежування замаху на злочин від закінченого злочину при кваліфікації вчиненого суспільно небезпечного діяння;
- 3) кваліфікація замаху на злочин при частковій реалізації умислу [4, с.111].

На нашу думку, перелік дискусійних та невирішених питань кваліфікації замаху, слід розширити та деталізувати, віднісши до нього питання:

- 1) формули кримінально-правової кваліфікації замаху на злочин;
- 2) переліку злочинів замах на які неможливий;
- 3) кваліфікації замаху з урахуванням виду умислу;
- 4) кваліфікації посягань при «відхиленні дії»;
- 5) кваліфікації окремих особливих випадків.

Очевидно, що всі ці питання вирішити у межах цієї розвідки неможливо, відтак свою увагу ми зосередимо на останньому положенні що стосується кваліфікації, а відтак і відповідальності за замах на

окремі злочини, а саме злочини, які розкриваються підрозділами Державної служби боротьби з економічною злочинністю.

Одним з таких злочинів є одержання хабара. В роботі підрозділів ДСБЕЗ чи не основний акцент робиться власне на виявленні фактів хабарництва, в першу чергу в органах державного управління та контролюючих структурах, і насамперед на виявленні хабарів у великих та особливо великих розмірах.

Разом з тим, при виявленні та розкритті таких злочинів виникають парадоксальні ситуації з притягненням осіб які їх вчинили до кримінальної відповідальності. І такі ситуації пов'язані, зокрема, з особливостями відповідальності за замах на злочин.

Йдеться про те, що законом від 15 квітня 2008 року [5] в КК України було внесено зміни стосовно караності замаху на злочин. Якщо раніше замах на злочин карався в тих же межах, що і закінчений злочин, то тепер, в ч. 3 ст. 68 КК чітко зазначається, що строк або розмір покарання за замах на злочин не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК. З цього приводу слід зазначити, що встановлення кратно зменшеної караності замаху на злочин порівняно з таким же закінченим злочином не є винаходом українських вчених та законодавців. Така практика вже довгий час має місце у деяких зарубіжних державах (Російська Федерація, Фінляндія тощо). Проте, у більшості держав, вказуючи на необхідність пом'якшення покарання за злочин, чіткі межі такого пом'якшення не встановлюються. Український законодавець не сприйняв такого підходу.

У зв'язку з цим виникла парадоксальна ситуація стосовно відповідальності за одержання хабара з урахуванням його розміру. Так, Пленум Верховного Суду України з цього приводу зазначив: «Якщо при умислі службової особи на одержання хабара у великому або особливо великому розмірі нею було одержано з причин, що не залежали від її волі, лише частину обумовленого хабара, вчинене належить кваліфікувати як замах на одержання хабара у розмірі, який охоплювався її умислом» (абз. 4 п.14) [6].

Не заперечуючи такої позиції за змістом подивимось до чого її використання призводить на практиці. Йдеться про те, що загальнови-знаним вважається правило, що діяння повинно кваліфікуватись за напрямком умислу. Тобто, наприклад, якщо особа мала умисел на одержання хабара у особливо великому розмірі, а фактично одержала хабар у великому, то все рівно повинна відповідати за замах на одержання хабара у особливо великому розмірі. Вроді все правильно і запере-

чень бути не може. Але парадокс починається якщо подивитись на санкції. За одержання хабара у особливо великому розмірі передбачено покарання – від 8 до 12 років позбавлення волі, а відповідно за замах на такий злочин – від 8 до 8 років. В той же час, одержання хабара у великому розмірі – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років. Тобто відповідальність за замах на одержання хабара в особливо великому розмірі буде нижча ніж та, яка мала б бути за фактично вчинене (одержаний хабар у великому розмірі).

І такі ситуації не поодинокі. Наприклад аналогічна ситуація має місце стосовно ст. 199 КК України, якщо особа виготовила підроблені гроші у великих розмірах (до 10 років позбавлення волі), а мала намір виготовити в особливо великих (за замах – до 8 років позбавлення волі) тощо.

Ми не готові вказати на єдиний обґрунтований вихід з цієї ситуації, хоча, вважаємо, що їх може бути декілька:

- а) міняти правило кваліфікації замаху в такому випадку;
- б) переглядати санкції статей (частин статей) Особливої частини з урахуванням ст. 68 КК України;
- в) підвищувати караність замаху на злочин до трьох четвертих як це є в КК Росії.

Важливо інше, що ця ситуація не сприяє ефективності боротьби зі злочинами у сфері економіки, та і злочинністю в цілому, і потребує негайного реагування з боку законодавця.

1. Благоев Е.В. Особенности назначения наказания за неоконченное преступление (Вопросы дифференциации и индивидуализации) / Гос. ком. РФ по высш. образованию. Ярославский гос. ун-т. – Ярославль, 1994. – 48 с.

2. Курс советского уголовного права: Преступление. В 6-ти томах: Часть общая. Т. 2 / Пионтковский А.А.; Редкол.: Пионтковский А.А., Ромашкин П.С., Чхиквадзе В.М. – М.: Наука, 1970. – 516 с.

3. Энциклопедия уголовного права. Т. 5. Неоконченное преступление. – Издание профессора Малинина. – СПб, 2006. – 456 с.

4. Горноста́й А.В. Кримінальна відповідальність за Замах на злочин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Горноста́й Алеся Вікторівна; Нац. ун-т Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2011. – 205 с.

5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності: закон України від 15.04.2008 року № 270-VI // Офіційний вісник України, 2008. – № 33. – С. 9. – Ст. 1075.

6. Про судову практику у справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002р. №5 //Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 3. – С. 9–10.

С.В. Якімова,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та криминології
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРО ОЗНАКИ ХАБАРНИЦТВА У ЗВ'ЯЗКУ З НАБУТТЯМ ЧИННОСТІ ПОЛОЖЕНЬ НОВОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Кримінальна відповідальність є одним із видів юридичної відповідальності, у тому числі за корупційні правопорушення. Це особливий правовий інститут, у межах якого здійснюється офіційна оцінка поведінки особи як злочинної. Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину [1]. Відповідно до положень чинного законодавства хабарництво є злочинною поведінкою, що виражається у таких формах:

1 – одержання хабара, тобто прийняття службовою особою, за винятком службової особи приватного права, незаконної винагороди майнового характеру за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії в силу наданої їй функції (представника влади чи місцевого самоврядування) або функцій (організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських). Судова практика до таких дій, зазвичай, відносить дії, які в силу наданої функції чи функцій службова особа: а) могла вчинити; б) повинна була вчинити; в) не уповноважена була вчинювати, але завдяки своєму службовому становищу могла вжити заходів до вчинення таких дій іншими службовими особами.

Одержання службовою особою незаконної винагороди, зокрема, від підлеглих чи підконтрольних осіб за протегування чи потурання, за вирішення на їх користь питань, які входять до її компетенції, також слід розцінювати як одержання хабара. Якщо службова особа, виконуючи будь-які дії, використовує неможливості, пов'язані з її посадою, а, наприклад, особисте знайомство, дружні, а не службові зв'язки тощо, то у її діях відсутній склад злочину, передбачений ст. 368 КК України «Одержання хабара» [2].

2 – пропозиція хабара – це повідомлення про наявність можливості і наміру (бажання) надати особі незаконну винагороду. Така пропозиція має бути зрозумілою, недвозначною, містити усі істотні умови та здійснюється з метою схилити до протиправного використання на-

даних їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей, викликати бажання одержати хабар. До цього часу така поведінка оцінювалася як замах на давання хабара. Разом з тим з набуттям чинності положень нового антикорупційного законодавства – як закінчений злочин, передбачений ч. 1 ст. 369 КК України.

3 – давання хабара, що полягає в передачі службовій особі майна, права на майно або вчиненні на її користь чи в інтересах інших фізичних або юридичних осіб дій майнового характеру за виконання чи невиконання дії, яку та повинна була або могла виконати з використанням службового становища чи наданої їй влади.

4 – провокація хабара полягає у штучному створенні службовою особою умов, що викликають або пропонування хабара або його одержання шляхом порад, натяків, рекомендацій чи в будь-який інший спосіб. Особливістю цієї форми хабарництва є наявність спеціальної мети – викрити особу.

Предметом хабарництва незаконна винагорода, що має виключно майновий характер, а саме: – майно гроші, цінності та інші речі; – право на нього (документи, які надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо); – будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних або ремонтних робіт тощо) [3, с. 971–972]. Відтак, послуги, пільги і переваги, які не мають майнового характеру (похвальні характеристика чи виступ у пресі, надання престижної роботи тощо), судова практика не відносить до предмету хабара. Їх одержання може розцінюватися як інша (некорислива) заінтересованість при зловживанні владою чи службовим становищем і за наявності до того підстав кваліфікуватися за відповідною частиною ст. 364 КК України (Зловживання владою або службовим становищем).

До того ж у зв'язку із набуттям чинності положень антикорупційного законодавства службовими особами у злочинах щодо хабарництва є лише ті особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом

державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом [4].

Не вдаючись до подальшого більш ретельного юридичного аналізу складів злочинів, що передбачають кримінальну відповідальність за хабарництво, варто коротко окреслити й прокоментувати найбільш істотні зміни, яких зазнали відповідні кримінально-правові норми. По-перше, законодавець додатково виділяє нову форму хабарництва – пропозицію хабара, яка по-суті до цього часу оцінювалася як замах на давання хабара. По-друге, службовими особами щодо хабарництва відтепер не визнаються особи, які здійснюють організаційно-розпорядчі або господарсько-розпорядчі функції на приватних підприємствах, в установах, організаціях. Аналогічні діяння щодо службової особи юридичної особи приватного права оцінюється як комерційний підкуп. По-третє, законодавець підвищив межу матеріального критерію щодо оцінки кваліфікованого виду хабарництва, тим самими передбачивши, одержання хабара у значному розмірі, що у п'ять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (для порівняння: до цього часу за матеріальним критерієм виділяли лише великий та особливо великий розмір хабара, що відповідно що у двісті і більше разів, п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян).

Коментуючи дані зміни слід зауважити, що в переважній більшості вище згадані зміни зумовлені потребою виконання міжнародних зобов'язань України у зв'язку з ратифікацією Конвенції ООН проти корупції [5]. Зокрема, саме цією обставиною пояснюється оцінка пропозиції хабара як закінченого злочину, що до цього часу кваліфікувалося як замах на давання хабара.

З іншої сторони виникає низка проблемних аспектів правозастосування кримінально-правових норм у зв'язку з відмежуванням хабарництва від суміжних адміністративних правопорушень, що містять ознаки корупції. Ця обставина істотно ускладнює юридичну оцінку даних злочинів, у тому числі співробітниками ДСБЕЗ. Зокрема, виникає необхідність відмежування складу злочину «Одержання хабара» (ст. 368 КК України) від корупційного правопорушення, передбаченого ст. 172-5 КУпАП «Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви)». Найбільш істотні відмінності полягають в ознаках об'єктивної сторони, суб'єкті складу злочину та частково у предметі.

Так, з об'єктивної сторони для наявності складу злочину «Одержання хабара» недостатньо встановити сам *факт незаконного отримання хабара*

мання неправомірної вигоди, що має матеріальний характер. Особливістю одержання хабара є те, що майно, право та майно чи послуги майнового характеру отримуються особою за її відповідну поведінку особи. Відтак, слід довести, що її отримано за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища. В свою чергу для корупційного діяння, за вчинення якого настає адміністративна відповідальність, цілком достатньо самого лише факту незаконного отримання дарунку (пожертви).

Окрім цього, суб'єктом одержання хабара може бути лише відповідна службова особа, а саме: а) представник влади чи місцевого самоврядування, б) особи, які в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій; в) посадові особи іноземних держав, іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій, члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів. Разом з тим, з даного переліку суб'єктом порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви) не можуть бути посадові особи іноземних держав, іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій, члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів. Натомість державні службовці, які виконують консультативно-дорадчі функції, а також особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках) – несуть адміністративну відповідальність за порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви) [6] та водночас не є суб'єктами кримінальної відповідальності за одержання хабара.

Зокрема, щодо предмету, то ця розмежувальна ознака є дещо умовною. Так, науковці вважають, що в якості дарунка не можуть розглядатися послуги, пільги, переваги [7, с. 140–141]. Натомість предме-

том одержання хабара, можуть бути послуги, пільги, переваги, якщо вони мають матеріальний характер.

Таким чином, з'ясування особливостей щодо ознак хабарництва сприяє кращому правозастосуванню положень антикорупційного законодавства співробітниками ДСБЕЗ у зв'язку з виявленням та розкриттям злочинів даної категорії.

1. Кримінальний кодекс України: закон України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.

2. Про судову практику у справах про хабарництво: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 26 квітня 2002 року // Юридичний вісник України. – 2002. – № 28. – С. 21.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., перероблене та доповн. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2007. – 1184 с.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 7 квітня 2011 року // Голос України від 15.06.2011 – № 107.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: ратифікована Законом України N 251-V (251-16) від 18 жовтня 2006 року // Відомості Верховної Ради. – 2006. – N 50. – Ст.496.

6. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011 року // Офіційний вісник України. – 2011. – № 44. – Ст. 1764.

7. Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». – К.: Атіка, 2011. – 424 с.

ЗМІСТ

Цимбалюк М.М.	
Актуальні питання правового та організаційного забезпечення підрозділів ДСБЕЗ у контексті формування громадянського суспільства в Україні.....	3
Андрейчук У.В.	
Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України	6
Антонов Д.К.	
Особливості пошукової діяльності підрозділів ДСБЕЗ ОВС щодо виявлення злочинів, пов'язаних з порушенням авторського й суміжних прав.....	11
Аркуша Л.І., Дубров О.О.	
Щодо способів легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом.....	17
Баб'як А.В.	
Складові розкриття злочинів ДСБЕЗ у бюджетній сфері	21
Батюк О.В.	
Щодо форм співпраці підрозділів ДСБЕЗ з Європолем у боротьбі з міжнародною економічною злочинністю.....	24
Бачинський П.Р.	
Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.....	27
Білик В.О.	
Принципи діяльності підрозділів ДСБЕЗ України	31
Благута Р.І., Дмитрів Р.В.	
Форми протидії під час розслідування злочинів у сфері господарської діяльності.....	34
Бузунов Р.А.	
До питання удосконалення підготовки фахівців для підрозділів ДСБЕЗ у ВНЗ МВС України	38
Бурбело О.А.	
Рейдерство – загроза національній економіці.....	41
Василинчук В.І.	
Деякі шляхи оперативно-розшукової профілактики нецільового використання бюджетних коштів	46

Ватраль А.В.	
Використання легендованих підприємств в діяльності оперативних підрозділів боротьби з економічною злочинністю	47
Висоцький В.М.	
Особливості проведення перевірок Державною службою боротьби з економічною злочинністю	51
Войтович А.Д.	
Основні напрями протидії злочинам в бюджетній сфері	55
Гаврильців М.Т.	
Конституційно-правові засади економічної безпеки України	57
Газдайка-Василишин І.Б.	
Про гуманізацію відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності (кримінально-правовий аспект)	60
Гапич І.Ю.	
Кримінологічна характеристика економічної злочинності та проявів тіньової економіки	64
Герасименко Л.В.	
Стажування як форма професійної адаптації курсантів вищих навчальних закладів системи ОВС	68
Гнідець Т.Я.	
Доведення до банкрутства	70
Голик М.І.	
Протидія фінансування тероризму як основний елемент боротьби з тероризмом	74
Грудзур О.М.	
Форми прояву об'єктивної сторони пропозиції хабара чи неправомірної вигоди	77
Гудь І.І.	
Запобігання і протидія корупції в Україні	81
Гула Л.Ф.	
Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, вчинена організованими групами	84

Дараган В.В.	
Деякі особливості документування злочинів у сфері державних закупівель на підприємствах залізничного транспорту України	88
Демків Р.Я.	
Проблеми забезпечення економічної безпеки України підрозділами Державної служби боротьби з економічними злочинами	92
Дмитренко О.Д.	
Основні аспекти підготовки фахівців для підрозділів ДСБЕЗ	95
Дмитрик Ю.І., Нагачевська Ю.С.	
Контроль за діяльністю оперативного працівника ДСБЕЗ щодо організації оперативного обслуговування	97
Драна І.В.	
Механізм адміністративно-правового регулювання фінансового моніторингу в нотаріальній діяльності в Україні.....	100
Драний В.В.	
Заходи боротьби з фінансуванням тероризму в США	102
Желеф Г.Б.	
Поняття та зміст категорії «холдингова компанія»	105
Заєць О.М.	
Організація взаємодії підрозділів ДСБЕЗ МВС України зі страховиками та їх посередниками	108
Захарова О.В.	
Типовий спосіб вчинення як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку.....	112
Зачек О.І., Рудий Т.В.	
Кіберзлочини як один з видів економічних злочинів.....	115
Йосипів А.О.	
Поняття та деякі ознаки економічної злочинності	119
Йосипів Ю.Р.	
Деякі питання запобігання економічній злочинності.....	123

Іванчик І.А., Дерев'янюк П.В.	
Критерії визначення рівня професіоналізму працівника підрозділу ДСБЕЗ у протидії злочинам у сфері економіки	126
Ільницький В.Я., Федчак І.А.	
Принципи, рівні, режими та інформаційне забезпечення оперативного обслуговування в діяльності оперативних підрозділів ДСБЕЗ	127
Калюк О.М., Петренко Р.В.	
Організація робочого часу працівника підрозділу ДСБЕЗ МВС України.....	130
Кельбя С.Г.	
Організаційно-структурне забезпечення фінансового моніторингу на фондовому ринку в Україні	132
Кіржецький Ю.І.	
Теоретико-методологічний інструментарій дослідження корупції	135
Ковальчук В.П.	
Суб'єктивні ознаки складу злочину створення злочинної організації	140
Когут Я.М.	
Щодо питань удосконалення організаційно-правових аспектів діяльності міліції громадської безпеки	143
Кондратюк О.В., Сенік В.В.	
До питання застосування розвідувальних заходів підрозділами органів внутрішніх справ України	146
Кондратюк С.В., Юрків І.І.	
Взаємодія підрозділів ДСБЕЗ та органів ДКРС щодо протидії злочинам у бюджетній сфері	150
Коновалов О.В.	
Вплив відмивання коштів на економічну безпеку банківської системи	154
Копетюк М.І.	
Щодо застосування інституту звільнення неповнолітнього обвинуваченого від кримінальної відповідальності та покарання	158

Копитко М.І., Розлуцький Н.О., Ковальська М.Ю.	
Деякі аспекти кримінально-правового та кримінологічного аналізу складу злочину незаконного збагачення (ст. 368-2 КК України).....	161
Корольчук В.В.	
Кримінально-правова характеристика злочинів, пов'язаних з відшкодуванням податку на додану вартість	164
Коряк В.В.	
Виявлення і процесуальне оформлення предмету хабара	168
Коханюк Т.С.	
Наукове та методичне забезпечення діяльності підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю у 2012 році	171
Кравчук А.П.	
Наявні недоліки та проблемні питання в організації оперативно-службової діяльності, шляхи їх вирішення та заходи, які вживають і планують до реалізації з метою усунення недоліків за пріоритетними напрямками роботи	173
Красницький І.В.	
Окремі питання вдосконалення підготовки фахівців для підрозділів ДСБЕЗ	176
Крикунов О.В.	
Проблеми діяльності слідчого щодо відшкодування майнової шкоди, завданої економічними злочинами.....	180
Кричківський О.М.	
До питання про правову природу конкуренції кримінально-правових норм.....	183
Курклінська Н.М.	
Проблема тіньової економіки в Україні	186
Кутузова М.М.	
Нормативно-правове регулювання та практика приватизації в Україні.....	189
Лавренчук М.О.	
Правова охорона земельних ресурсів	192
Лебідь С.А.	
Щодо деяких проблем протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності підрозділами ДСБЕЗ МВС України ..	195

Левицький Р.С.	
Шахрайство з кредитними картками	197
Лещух А.Р.	
Теоретично-правові засади взаємодії Державної служби боротьби з економічною злочинністю та органів місцевого самоврядування у сфері профілактики правопорушень у галузі економіки. Виявлення причин і умов, які сприяють їх вчиненню	199
Лиса Р.О.	
ДСБЕЗ в системі МВС України	204
Лозинська І.Я.	
Проблеми боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом	208
Лозовицький Д.С.	
Сучасне поняття системи і філософії економічної безпеки.....	211
Лук'янова Г.Ю.	
Економічна функція як найважливіша соціальна функція права.....	215
Любченко Д.І.	
Правове регулювання застосування ОТЗ підрозділами ДСБЕЗ	218
Мацола В.В.	
Актуальні питання поглиблення взаємодії підрозділів боротьби з економічною злочинністю з підрозділами боротьби з організованою злочинністю.....	223
Мирошниченко С.С.	
Про доцільність закріплення складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 209-1 КК України, як матеріального ...	229
Мозоль І.А.	
Теоретичні основи оперативного пошуку як засобу збору інформації про об'єкти оперативної уваги	232
Мораренко І.В.	
Заходи адміністративного стягнення в системі фінансового моніторингу в Україні	234
Морозова Я.О.	
Особливості взаємодії підрозділів карного розшуку з підрозділами ДСБЕЗ під час розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів минулих років	237

Мулик А.К., Сандига М.А.	
Удосконалення протидії легалізації доходів, одержаних від наркобізнесу	240
Мякота Є.В.	
Комплексний підхід щодо протидії відмиванню коштів	243
Назар Ю.С.	
Розслідування справи про бюджетне правопорушення у провадженнях щодо застосування призупинення бюджетних асигнувань і зупинення операцій з бюджетними коштами	246
Наконечний П.Ю., Крутий М.І.	
Особливості взаємодії служб безпеки фірм та ОВС	250
Нікітенко Ю.Л.	
Взаємодія підрозділів ДСБЕЗ із Державною фінансовою інспекцією України, актуальні проблеми взаємодії та шляхи їх розв'язання	254
Онишко О.Б.	
Основні прояви економічної злочинності в Україні	261
Оперук В.І.	
Діяльність підрозділів ДСБЕЗ під час виявлення злочинів, що вчиняються на споживчому ринку	265
Падовський П.Б.	
Тіньова економіка як негативний фактор економічної безпеки України	270
Паска Д.О.	
Криміногенні детермінати фіктивного підприємництва як елемент його оперативно-розшукової характеристики	273
Плукар В.В.	
Форми взаємодії спеціальних підрозділів боротьби з організованою злочинністю у сфері економіки	277
Політова А.С.	
Кримінально-правові засоби протидії рейдерству в Україні ...	281
Поптанич Ю.М.	
Особливості протидії хабарництву співробітниками ДСБЕЗ....	284
Потернак Ю.П.	
Концептуальні основи побудови системи податкового контролю.....	287

Приндак Є.П.	
Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) у контексті нового Податкового кодексу	290
Пуйко В.М.	
Використання контекстного навчання як напрям удосконалення професійної підготовки фахівців для ОВС	294
Ратошнюк С.М.	
Концептуальні дослідження категорій економічної безпеки	297
Ревак І.О.	
Виконання бюджету як гарантія бюджетної безпеки держави	300
Ременяк С.Ю.	
Економічна злочинність в Україні та проблеми її подолання в сучасних умовах	306
Рижков Е.В.	
Досвід підготовки фахівців для оперативних підрозділів ДСБЕЗ МВС України боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності	310
Рудик Г.М.	
Провадження обшуку та виїмки підрозділами ДСБЕЗ у процесі розслідування податкових злочинів	313
Речістова М.О.	
Організація роботи з протидії економічній злочинності	315
Савченко О.О.	
Про результати роботи УДСБЕЗ ГУ МВС у боротьбі зі злочинністю в сфері економіки	318
Савченко О.О.	
Сучасні аспекти взаємодії оперативних підрозділів ДСБЕЗ з іншими правоохоронними органами в протидії економічним злочинам	322
Сальков Г.В.	
Взаємодія оперативного працівника зі слідчим у викритті та розслідуванні хабарництва	324
Сандул В.А.	
Правові аспекти визначення інтелектуальної власності	327

Скалозуб Л.П.	
Актуальні проблеми участі керівника підрозділу ДСБЕЗ МВС України у процесі викриття злочинів у сфері економіки.....	330
Сливенко В.Р.	
Використання ресурсів глобальної мережі Internet під час оперативного супроводження процесів державних закупівель підрозділами ДСБЕЗ.....	332
Сліпа О.З.	
Економічна безпека України: проблеми та напрями її забезпечення.....	335
Смоляк П.В.	
Умови, що сприяють вчиненню окремих злочинів у сфері економіки.....	337
Созанський Т.І.	
Кримінально-правова оцінка незаконного відшкодування ПДВ.....	340
Сомик О.С.	
Соціальний механізм кримінально-правового попередження злочинності.....	343
Стащак М.В.	
Оперативне обслуговування сфери надкористування: теоретичний аналіз поняття.....	346
Тихонова О.В.	
Роль кримінології у забезпеченні фінансової безпеки держави.....	349
Токарська А.С.	
Правова комунікативна практика працівників ДСБЕЗ.....	352
Томма Р.П.	
Практичні аспекти захисту інтелектуальної власності в Україні.....	355
Фещин Г.М.	
Взаємодія підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю з іншими підрозділами та правоохоронними органами.....	357
Хомин О.Й.	
Особливості кримінально-економічної злочинності як загрози демографічній безпеці держави.....	360

Чернова К.А.	
Актуальність проблем законодавчого забезпечення під час попередження та припинення правопорушень у сфері авторських і суміжних прав підрозділами ДСБЕЗ.....	364
Чорномаз О.Б.	
Поняття та зміст економічної безпеки України	367
Чуйков А.С.	
Фактори, які обумовлюють легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.....	370
Чупринський Б.О.	
Штраф у кримінальному законодавстві України: історія та сучасність	374
Шапгала С.М.	
Компетенція і відповідальність працівників підрозділів ДСБЕЗ України	378
Шевчук О.О.	
Розвиток законодавства про авторське право і суміжні права.....	382
Шевчук Т.І.	
Взаємодія підрозділів ДСБЕЗ МВС України із суб'єктами запобігання злочину	385
Шелехов А.О., Прийдун О.С.	
Щодо історії виникнення «фінансових пірамід»	388
Шолудько Б.А.	
Штраф у законі про гуманізацію відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності.....	393
Щутяк Л.С.	
Окремі проблеми застосування відповідальності за вчинення замаху на злочини, що розкриваються підрозділами ДСБЕЗ відповідно до положень ст. 68 КК України.....	397
Якімова С.В.	
Про ознаки хабарництва у зв'язку з набуттям чинності положень нового антикорупційного законодавства.....	401

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДІЯЛЬНОСТІ ДСБЕЗ
ТА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ДЛЯ ЇЇ ПІДРОЗДІЛІВ**

*Тези доповідей та повідомлень учасників
Всеукраїнської науково-практичної конференції
2 березня 2012 р.*

Матеріали опубліковано в авторській редакції

Комп'ютерна верстка
Пастушок Г.І.

Друк
Ходачок А.М.

Підписано до друку 22.02.2012 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 24,18.
Зам. № 28-12. Тираж 100 прим.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.